

ทยฺยรฏฺฐสฺส
เตปิฏกำ

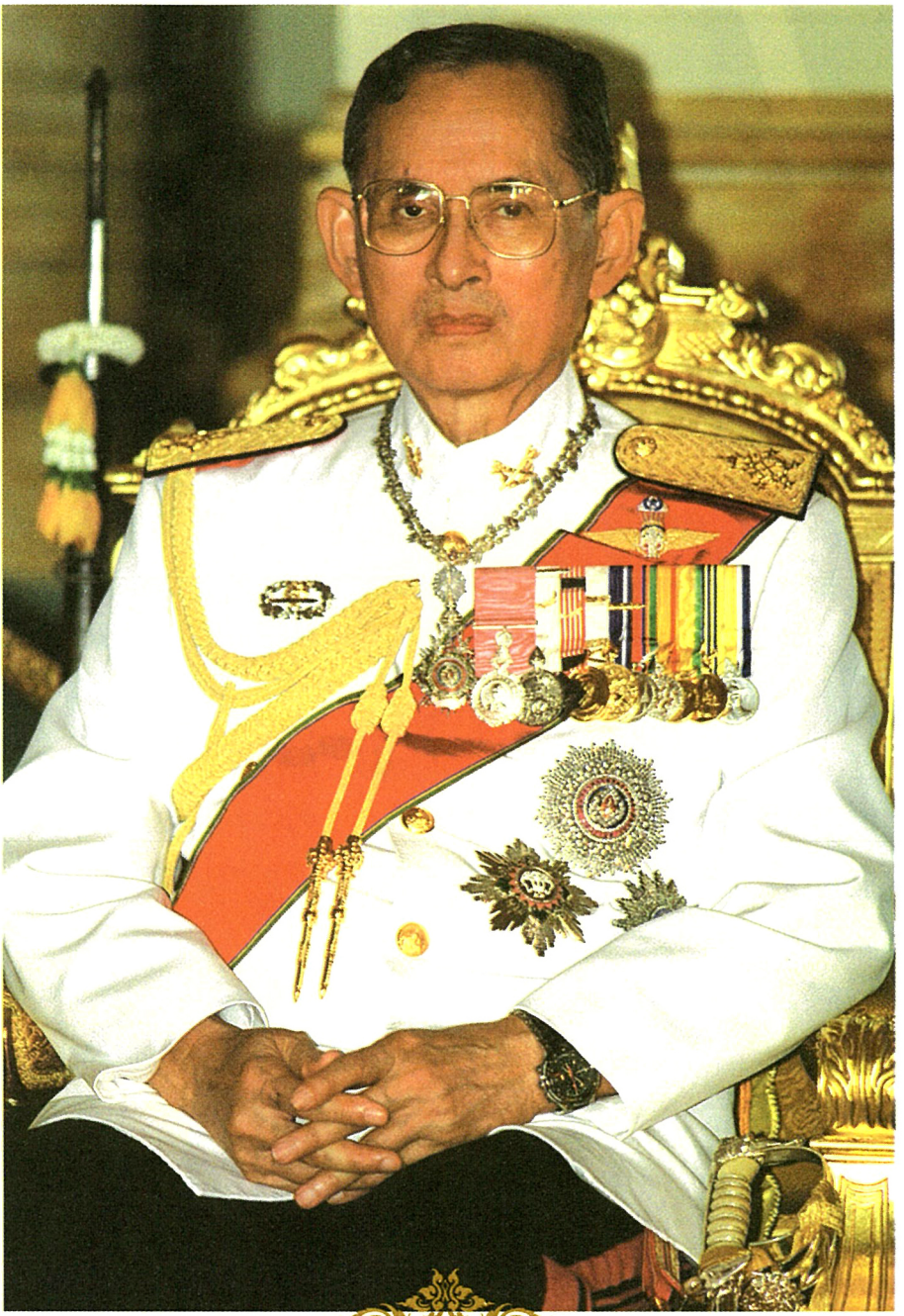
๒๕๔๙ พุทฺธวสฺเส

สุตฺตนฺตปิฏเก สำยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสำยุตฺตปาลิ
ปาลิวิโสธกตฺเถเรหิ วิโสธิตา

ภูมิพลสฺส ปรมินฺทมหาราชวรสฺส
ปริปุณฺณสฏฺฐิวสฺเส สิริรชฺชมงฺคลมหกมฺมกาเล
ทยฺยสงฺฆมหาเถรสมาคเมน มุทฺทาปิตา

๑๗

ที่ระลึกในโอกาสพิธีรายสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

คำนำ

มหาเถรสมาคม ได้ปรารภการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ แล้วมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีความรู้และทรงธรรมวินัยพิจารณาตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับให้ถูกต้อง โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับ เพราะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้าน ๒ *"คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาใน***พระพุทธศาสนา** *ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."*

พระบรมสัตยาธิฏฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ตรัสประกาศแก่เทพยดาทั้งปวงว่า *"ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุง***พระพุทธศาสนา** *ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า" พอตกพระโอษฐ์ลง พระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป...*

น้ำพระราชหฤทัยและพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช *"พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตดังนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราก็นับถือ***พระพุทธศาสนา***มาช้านานแล้ว จะให้เปลี่ยน*

ศาสนา อย่างนี้เป็นการยากอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ?" "จริงอยู่ เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทเจ้ากรุงสยามได้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้รับสั่งมากับราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยแก่ฟอลคอน แต่ก็ได้รับสั่งว่า **ได้ทรงนับถือศาสนาอันได้นับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒,๒๒๙ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียนั้นเป็นการที่พระองค์จะทำไม่ได้"**

พระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

"อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา
แด่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ชี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมถะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม
ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา ฝากไว้ ให้คู่กัน"

พระราชปณิธานของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย *"ศุภมัสดุ ๑๐๗๙ ศก... พระบาทสมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...* **ทรงพระราชศรัทธาจะยกรื้อวิสาขบูชามหายัญพิธี** *อันขาดประเพณีมานั้นให้กลับคืนเจียรฐิติกาล ปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไป จะให้เป็นอัตตัตถประโยชน์และปรัตถประโยชน์ ทรงพระราชศรัทธาจะให้สัตว์โลก ข้าขอบขัณฑเสมาทั้งปวงจำเริญอายุและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้แลชั่วหน้า..."*

น้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *"ด้วยกำลังทรงพระมหากรุณาเมตตากับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมาย (คือ จด) กระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนาม* **พระรัตนตรัยสรณาคมน์อันอุดมเป็นประธานพยานอันยิ่ง** *ให้เห็นความจริงในพระบรมหฤทัย แล้วทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดีกับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร* **จะเป็นศาสนูปถัมภกยกพระบวรพุทธศาสนา** *แลจะปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์โดยยิ่ง เป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ก็สุดแท้แต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยาธิปัตย์ราชสืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้า อย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร..."*

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *"การพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริ เห็นว่าไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองขัดใจเลย* **พระนครนี้เป็น**

ถิ่นที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น *คนที่ถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยริษยาแก่พระพุทธศาสนาเพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่าโลภล่วงเกินไป...”*

พระราชปฏิญาณและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช *“ข้าพเจ้าจะไม่มีจิตยินดีน้อมไปในศาสดาอื่นนอกจาก*สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมอันพระองค์ได้ตรัสรู้ชอบดีแล้ว กับทั้งพระสงฆ์หมู่ใหญ่ *อันได้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเลยเป็นอันขาด จนตราบกว่าสิ้นชีวิต...”*

พระราชนิพนธ์และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระพุทธศาสนาเป็น*ศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดา มารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา... เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้... ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า* **พุทธศาสนาเป็นของไทย** เรามาชวนกันนับถือ**พระพุทธศาสนา***เถิด...* **ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ...** *เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย จะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...”* และพระองค์ได้พระราชทานความหมายแห่งไตรรงค์ไว้ดังนี้

“ขอร่ำรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ **หมายพระไตรรัตน์**
และธรรมะคุ้มจิตไทย...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว *“แต่บ้านเมืองในลานนาถึงกาลวิบัติ* **พระพุทธศาสนา***ก็เศร้าหมองจนสงฆมณฑล*

*เสื่อมทรามระส่ำระสายมาช้านาน... มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระบรมชนกนาถของเราจึงได้เริ่มทรงจัดการฟื้น***พระพุทธศาสนาในมณฑลนี้มา โดยทรงพระราชดำริจะให้พุทธจักรและอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสมกับสมัย** *เป็นต้นว่า ในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้รัฐบาลเอาเป็นธุระสั่งสอนส่วนคดีโลก ให้พระสงฆ์รับภาระการสั่งสอนส่วนคดีธรรมเป็นอุปการะแก่กัน ดังนี้ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของเราก็ได้โปรดให้จัดการสืบมาโดยทางนั้น"*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน ได้ตรัสพระปฐมบรมราชโองการซึ่งเป็นพระราชปณิธานแก่ปวงชนชาวไทยในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ได้มีพระราชดำรัสตรัสลาผนวชต่อพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ว่า "โดยที่**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา** *ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่า ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระคุณบุรพการีตามคตินิยมด้วย..."* และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสพระสันตะปาปา จอห์น พอล ที่ ๒ เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ว่า **"คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ"**

การดำเนินงานตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกให้คงความบริสุทธิ์แห่งพระบาลีพุทธพจน์ซึ่งเป็นหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความสุขุมคัมภีรภาพด้านความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลาย จึงนับว่าเป็นงานที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นกุศลกิจอันยิ่งใหญ่ที่กระทำได้ยาก ดังนั้น การที่พระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายมีอิทธิบาทธรรมร่วมกันตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงความบริสุทธิ์อยู่ ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติตราบนั้น

ในนามของมหาเถรสมาคม ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ดังกล่าว

ขออานุภาพแห่งมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ ได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตมั่นเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของเหล่าพสกนิกรชาวไทยสืบไปตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สมเด็จพระพุฒาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คำปรารภ

ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีนั้น เรียกว่า **พระธรรมวินัย** *พระธรรม* ได้แก่คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ *พระวินัย* ได้แก่ข้อบัญญัติที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน กาลต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทรงบัญญัติไว้ในกาลโอกาสต่าง ๆ มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนพระพุทธองค์ โดยมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. ๑๐/๒๑๖) ว่า ขณะที่ทรงพระประชวรจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์หาได้ทรงตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระบรมศาสดาไม่ หากแต่ตรัสกะท่านพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

แปลความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับการสังคายนารวบรวมประมวลเป็นบทสวดสำหรับสอบทานความถูกต้องมิให้คลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนจริงด้วยสังฆานุมัติพร้อมกันครั้งแรกโดยพระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน การสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกนั้นได้ยกเอาพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ขึ้นสู่การพิจารณาสอบทานรับรองความบริสุทธิ์ถูกต้องในท่ามกลางสงฆ์ แล้วประมวลจัด

เป็นหมวด ไว้ ๓ หมวดใหญ่ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** อันประกอบด้วย *พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก* และ*พระอภิธรรมปิฎก*

พระวินัยปิฎก *หมวดพระวินัย* ว่าด้วยพระพุทธบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบทตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไปพร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ *มหาวิภังค์ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค* และ*ปริวาร* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๘ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘

พระสุตตันตปิฎก *หมวดพระสูตร* ว่าด้วยประมวลพระธรรมเทศนาตรัสบรรยายธรรมของพระพุทธองค์ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส เป็นประมวลหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงโดยบุคลาธิษฐานหรือทรงใช้สมมติโวหารตลอดจนบทคาถาประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวชั้นเดิมที่แสดงถึงประวัติของพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกว่า *นิกาย ๕* คือ *ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย* และ*ขุททกนิกาย* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๒๕ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓

พระอภิธรรมปิฎก *หมวดพระอภิธรรม* ว่าด้วยประมวลพระพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักปรมัตถธรรมที่เป็นความหมายที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นประมวลคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ โดยธรรมาธิษฐาน

คือไม่ยกบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นสมมติบัญญัติเข้ามาประกอบความ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ *ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก* และ*ปัฏฐาน* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๑๒ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕

พระไตรปิฎก จัดเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๓ คือปริยัตติสัทธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ทั้งหมด เป็นปทัฏฐานให้เกิดปฏิปัตติสัทธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา และนำไปสู่การบรรลุปฏิเวธสัทธรรม คือมรรค ผล นิพพานในที่สุด ดังนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในคราวจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ความว่า

> *“พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกได้รับภารธุระสั่งสอนสืบต่อกันมา เป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้พระเถรานุเถระแต่ปางก่อนจึงได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ในการสร้างวัดวาอารามสมัยก่อนนั้น จะต้องสร้างหอไตรประจำวัด ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุสามเณรผู้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนทายาท ก็จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่จารึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาวิเสส อันเป็นคัมภีร์ประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระไตรปิฎกนั้น พระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาในปางก่อน`

จึงได้ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นๆ ให้แตกฉาน เพื่อนำเอาความรู้มาสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน สำหรับในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมาตลอดสาย และได้ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎกนี้สืบต่อกันมา ทรงถือเป็นพระราชกิจสำคัญ มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้แสดงความรู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกนั้นๆ และทรงปูนบำเหน็จความสามารถแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้พระปริยัติธรรม ซึ่งทุกวันนี้ได้ขยายวงกว้างออกมาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีสนามหลวง ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้พระภิกษุสามเณรผู้ทรงความรู้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ถือเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่..."

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการนำสืบๆ กันมาด้วย*ภาษามคธ* หรือ*ภาษาบาลี* อันหมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ โดยวิธีมุขปาฐะหรือมุขบาฐ คือวิธีทรงจำนำสืบต่อ ๆ กันด้วยการสาธยายท่องจำกัน สั่งสอนกันจากปากสู่ปาก หรือวิธีบอกเล่ากล่าวสอนจากอาจารย์สู่ศิษย์โดยโวหารต่างๆ เป็นเวลาถึง ๔ พุทธศตวรรษ จึงได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศักราช ๔๓๓ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ถ้าในสมัยใดมีความฟั่นเฝือเลอะเลือนจำกันมาผิด มีข้อบกพร่องผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนในพระไตรปิฎก อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย บรรดาพระอรหันต์หรือพระมหาเถระในยุคสมัยนั้นๆ ก็จะถือเอาเป็นภารธุระดำเนินการประชุมพระสงฆ์ทำสังคายนาเพื่อสอบทานสวดรับรองความถูกต้องพร้อมกันเป็นครั้ง ๆ โดยประวัติการทำสังคายนานั้น สามครั้งแรกทำในประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๔ และครั้งที่ ๕

ทำในประเทศศรีลังกา ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ ๕ นี้เอง พระเถระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้คำนึงถึงว่า *"ในอนาคต กุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระพุทธศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่คณะสงฆ์จะสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วลงบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"* เพราะประจักษ์ที่พวกทมิฬไม่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งปกครองประเทศศรีลังกาแล้วทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระภิกษุสาวกทั้งหลายต่างพากันปลีกตนไปอยู่ตามป่าเขาอย่างลำเค็ญ มีความฝืดเคืองด้วยภิกษาหาร ต้องอดทนอยู่อย่างลำบากถึง ๑๒ ปี แต่ท่านเหล่านั้นหาคำนึงถึงความลำบากทางกายของตนไม่ ต่างช่วยกันทรงจำพระไตรปิฎกท่านละหนึ่งนิกายบ้าง สองนิกายบ้าง ถึงแม้ไม่มีอะไรจะฉันเป็นภัตตาหาร ก็ฉันใบไม้แทน เพื่อให้ร่างกายมีกำลังทรงอยู่เพียงเพื่อสาธยายท่องบ่นทบทวนพระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้พระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้นสูญไปพร้อมกับชีวิตของท่าน เพราะขณะนั้นพระภิกษุสาวกที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้มีจำนวนน้อยเต็มที บางท่านเกิดเตโชธาตุในท้องกำเริบก็ต้องนอนเอาทรายกลบท้อง เพื่อให้ดูดความร้อนจากร่างกายแล้วสาธยายทบทวนพระไตรปิฎกนั้นมิให้ลืมเลือนสูญหายไป เมื่อได้ประจักษ์ชัดถึงการทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะว่าไม่อาจจะรักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ต่อไป จึงได้มีมติจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษามคธ พร้อมทั้งจารึกอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎก) ด้วยภาษาสิงหล แล้วนำสืบเผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และต่อมาเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้น ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มหนังสือ โดยใช้อักษรของประเทศนั้น ๆ จึงปรากฏเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรเทวนาครี ฉบับอักษรพม่า ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรไทย ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรมอญ เป็นต้น และเมื่อจะจัด

พิมพ์หรือจัดสร้างซ้ำแต่ละครั้งเนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ก็จะมีการสังคายนาตรวจชำระสอบทานเพื่อคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยการนำคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรต่าง ๆ มาเทียบเคียงกัน ตรวจสอบให้ลงกันสมกันเป็นสำคัญ โดยมีการจัดทำเครื่องหมายวรรคตอน จัดทำเชิงอรรถแสดงปาฐะที่ต่างกัน พร้อมทั้งจัดทำดัชนีคือปทานุกรม นามานุกรม คาถานุกรม และธัมมประเภทแสดงลำดับหมวดธรรม เพื่อสะดวกในการสืบค้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้นำพระไตรปิฎกจากประเทศศรีลังกามาสืบทอดศึกษาเล่าเรียนกันโดยลำดับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการสังคายนาตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย มีประวัติการดำเนินงานในแต่ละยุคสมัยที่พระบุรพมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังปรากฏตามหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๐๒๐ ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังจากที่ทรงกู้อิสรภาพจัดการบ้านเมืองไทยเสร็จแล้ว ทรงใฝ่พระทัยในการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปรารภว่าพระไตรปิฎกกระจัดกระจายเสียหายไปมาก จึงทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความสมบูรณ์มารวบรวมไว้ที่กรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๓

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่กระจัดกระจายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและเชิญราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ ให้ทำการสังคายนาตรวจ

ชำระพระไตรปิฎก แล้วทรงโปรดฯ ให้ช่างคัดลอกจำลองพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาจารึกด้วยอักษรขอมลงในใบลาน จำนวน ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบ ปกหน้า ปกหลัง และกรอบ เรียกว่า *พระไตรปิฎกฉบับทอง* ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ และทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับรดน้ำแดง* แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ๕ ฉบับ มี*ฉบับรดน้ำเอก ฉบับเทพชุมนุม* เป็นต้น พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้อาราธนาพระมหาเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนาในพระบรมมหาราชวัง โดยให้เรียบเรียงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นสำนวนพระธรรมเทศนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับล่องชาด*

พระไตรปิฎกทั้ง ๔ รัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมานี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอม ดังนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกและปริวรรตบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน ๓๙ เล่ม รวม ๑,๐๐๐ ชุด เพื่อฉลองในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์อุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม และจัดพิมพ์เป็น ๔๕ เล่ม จบบริบูรณ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ

พุทธกิจ การตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้คณะสงฆ์กระทำอย่างโอฬารยิ่ง โดยปรับปรุงแก้ไขเครื่องหมายวรรคตอน ใช้เครื่องหมายพินทุแทนยามักการ เริ่มจัดทำตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงแล้วเสร็จ และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ** : *พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ* พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยครบสมบูรณ์ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกที่ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ทั้งหมดนับแต่สมัยโบราณมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ แม้จะได้มีการแปลเป็นภาษาไทยมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมิได้มีการแปลอย่างเป็นทางการในนามของคณะสงฆ์ จึงต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ประชุมกันดำเนินการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยบริบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียกว่า **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** โดยแปลตามความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี แล้วพิมพ์เป็นเล่ม ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระชนมายุของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนา โดยถือเอาพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐเป็นต้นฉบับ พิมพ์ลงในใบลาน ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระอรหันตสาวกในครั้งพุทธกาลที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมินัดหมายเพื่อประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส อนึ่ง การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้กระทำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นมาครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ อีกส่วนหนึ่งด้วย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์สืบต่อมาเนื่องในวโรกาสสำคัญอีก ๓ วาระ รวมเป็น ๔ วาระด้วยกัน

กล่าวคือ วาระที่ ๒ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม วาระที่ ๓ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และวาระที่ ๔ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำริว่า *พระพุทธวจนะอันเรียกว่าพระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความงอกงามรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น* จึงทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกถวายตามที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพร เนื่องในมงคลดิถีที่มีพระชนมพรรษาจะบรรจบ ๕ รอบนักษัตร ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการประกาศขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระสงฆ์เปรียญธรรมพร้อมด้วยศาสนบัณฑิต เป็นภารธุระดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะสงฆ์ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยรัฐบาลซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุน และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีพระฤกษ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วได้ดำเนินการสังคายนาตรวจชำระในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วย คณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการปาลิวิโสธกะ คณะกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการศาสนบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และคณะกรรมการดำเนินการและประสานงาน และมีสังฆานุมัติให้ใช้ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถานที่ตรวจชำระ โดยนำพระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นฉบับหลวงแล้วนั้นมาตรวจสอบให้มีความถูกต้องทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย กล่าวคือ ในส่วนของฉบับภาษาบาลี ได้ใช้ **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ** เป็นต้นฉบับสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ โดยได้ตั้งข้อ ย่อหน้า ยกหัวข้อสูตรหรือมาติกาให้เห็นชัดเจน และได้อ้างหน้าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับอักษรเทวนาครี และฉบับอักษรโรมัน ในบรรทัดแรกของหน้านั้นๆ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งบอกเลขบรรทัดแต่ละหน้าของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนี้ไว้ด้วย สำหรับฉบับภาษาไทย ได้นำ **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** มาเป็นต้นฉบับในการตรวจสอบพิจารณาสำนวนแปล

การดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานี้ได้แล้วเสร็จทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส** : *พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐* โดยจัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด และจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทย จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

ต่อมา พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังกล่าวนี้ได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา

สร้างถวายวัดจนหมดลง โดยเหตุที่พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม**จึงเตรียมการที่จะจัดพิมพ์ซ้ำ แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่ทำกันมา คือก่อนจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแต่ละครั้งต้องมีการประชุมสงฆ์ผู้ทรงความรู้และศาสนบัณฑิตตรวจชำระสอบทานความถูกต้องในเบื้องต้น กอปรกับได้พิจารณาเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนาฯ ในส่วนภาษาบาลีนั้น แม้จะดำเนินการตรวจชำระจากคณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ในครั้งนั้นมาแล้ว แต่ก็ยังมีปาฐะที่บกพร่องผิดพลาดอยู่บ้างในบางเล่ม บางสูตร บางข้อ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาและขั้นตอนการจัดพิมพ์เป็นสำคัญ แม้ในส่วนฉบับภาษาไทยก็ปรากฏว่าสูตรเดียวกันซึ่งมีบทพระบาลีเหมือนกัน หรือข้อความพระบาลีอย่างเดียวกันแต่ปรากฏต่างที่กันกลับมีข้อความสำนวนแปลที่ไม่ลงกันสมกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากคณะกรรมการแปลมีหลายชุดจึงแปลสำนวนต่างกัน แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาสำหรับศึกษาค้นคว้าอ้างอิงของพุทธบริษัท หาใช่เป็นหนังสืออ่านทั่วไปไม่ แม้จะเป็นฉบับภาษาไทยก็ควรที่จะมีเอกภาพในด้านสำนวนคำแปลที่เป็นแบบอย่างและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตชน ดังนั้น เพื่อให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องผิดพลาดน้อยที่สุด คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้มีฉันทานุมัติชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ทั้ง ๔๕ เล่ม เป็นอันดับแรก โดยกำหนดแนวทาง คือ ให้สอบทานคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิให้ตกหล่นคลาดเคลื่อนจากบทปาฐะในพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา หากพบว่าตกหล่น ก็แปลเพิ่มให้สมบูรณ์ หากพบว่าคลาดเคลื่อน ก็แปลให้ถูกต้องตามนัยอรรถกถา และหากพบว่าสำนวนคำแปลของสูตรใด หรือข้อใดที่ปรากฏหลายที่ทั้งในเล่มเดียวกันหรือ

ต่างเล่มไม่ตรงกัน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับฉบับภาษาบาลีแล้วปรากฏว่ามีข้อความพระบาลีอย่างเดียวกัน ก็ปรับแก้สำนวนให้ตรงกัน เป็นต้น

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้เพียรพยายามดำเนินการตรวจสอบต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาสำเร็จเพียงขั้นตอนการสอบทานคำแปลมิให้ตกหล่นจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยมิได้ปรับแก้สำนวนคำแปลที่ลักลั่นกันในบางสูตรให้ลงกันสมกัน จึงต่อมา คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติให้ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม รับเป็นภารธุระดำเนินการสานต่อในขั้นตอนที่เหลือให้สำเร็จเรียบร้อย ซึ่งในเบื้องต้น พระธรรมกิตติวงศ์ ได้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ที่คณะกรรมการดังกล่าวได้สอบทานคำแปลกับฉบับภาษาบาลีไว้แล้วนั้นมาให้คณะศิษย์ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปรับแก้สำนวนและการเชื่อมโยงข้อมูลแล้วได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อที่จะได้ดำเนินการปรับแก้สำนวนคำแปลในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง อันเป็นการลัดขั้นตอนที่ไม่ต้องพิมพ์ข้อมูลออกมาเป็นปรู๊ฟเพื่อตรวจและสั่งแก้ ซึ่งช่วยประหยัดทั้งด้านเวลาและวัสดุประกอบการพิมพ์ พร้อมทั้งได้เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทยจากแหล่งต่างๆ ที่พระโบราณาจารย์ได้แปลไว้ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับอื่นๆ เพื่อจัดหามาเป็นอุปการะสอบทานเทียบเคียงประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปล และที่สำคัญ ได้นำคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นายพร รัตนสุวรรณ ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อย่างครบบริบูรณ์มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปลให้ถูกต้องตามพุทธาธิบาย นอกจากนี้ยังได้จัดหาซีดีรอมพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำไว้มาสืบค้นข้อความพระบาลีที่ซ้ำกันเพื่อจะได้ปรับสำนวนคำแปลให้เป็นเอกภาพกันอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนการบันทึกข้อมูลดังกล่าวแล้ว จึงได้ดำเนินการ

ปรับแก้ข้อมูลสำนวนคำแปลพระไตรปิฎกภาษาไทยในเครื่องคอมพิวเตอร์ไปตามลำดับเล่ม จนแล้วเสร็จทั้ง ๔๕ เล่ม พร้อมที่จะให้พิสูจน์อักษรก่อนเสนออนุมัติจัดพิมพ์ แต่ได้พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับสังคายนาที่พระโบราณาจารย์ได้แปลและจัดทำไว้นั้น มิได้ทำเชิงอรรถคือคำอธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจไว้ ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์ ในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจสำหรับประชาชนทั่วไปและสามารถเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ถูกต้องอันเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงได้เพิ่มขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถขึ้นโดยกำหนดแนวทางในการจัดทำ คือทำคำอธิบายเฉพาะคำศัพท์วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งแปลทับศัพท์ไว้หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยตรวจดูคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ ที่อธิบายหรือแยกประเภทศัพท์หรือข้อความแห่งพระบาลีนั้นๆ เป็นเบื้องต้นแล้วแปลสรุปความเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัด พร้อมทั้งอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรย่อและบอกเล่มหรือหน้าไว้ในวงเล็บเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นอ้างอิงของผู้ต้องการหลักฐานอ้างอิงหรือต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง ในกรณีคำแปลภาษาไทยที่ไม่นิยมใช้ซึ่งเกรงว่าคนทั่วไปอ่านแล้วไม่เข้าใจและต้องเสียเวลาเปิดดูความหมายในพจนานุกรม โดยที่คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ เช่น คำว่า *ทิม* ซึ่งหมายถึงศาลาแถวหรือห้องแถวสำหรับเป็นที่พักหรือเก็บของ ก็ได้ทำเชิงอรรถไว้โดยอ้างที่มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรืออธิบายเพิ่มเติมตามสมควร พร้อมทั้งบอกหน้ากำกับไว้เพื่อการสืบค้น เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถพร้อมทั้งจัดหน้าวรรคตอนนี้ได้อาศัยความละเอียดและใช้เวลาในการจัดทำเป็นอย่างมาก

การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ เพื่อเสนอจัดพิมพ์ดังกล่าวนี้ ได้ใช้เวลาในการดำเนินการจัดทำเป็นเวลานาน จึงแล้วเสร็จเป็นข้อมูลต้นฉบับอยู่ในคอมพิวเตอร์ ในส่วนของการจัดทำต้นฉบับ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ นั้นยังมิได้มีการตรวจชำระสอบทานแต่อย่างใด จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม** ปรารภเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงดำรงอยู่ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อันเกี่ยวเนื่องกับการพระพุทธศาสนานอกจากจะทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้สามารถบริหารงานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานสาธารณสงเคราะห์ และงานการศึกษาสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ก็คือทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งพระราชกรณียกิจส่วนนี้ได้อำนวยผลให้พระสงฆ์และประชาชนมีหลักในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น ในมหามงคลโรกาสที่ **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นับเวลาถึงปัจจุบัน เป็นปีที่ ๖๐** สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้เสด็จดำรงสยามรัฐสีมาราชอาณาจักร ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ประสิทธิ์ประสาทความไพบูลย์รุ่งเรืองวัฒนาสถาพร ทรงพระมหากรุณาแก่พสกนิกรถ้วนหน้า คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกร ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อเป็นการเฉลิมพระบุญญาธิการและเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานพระไตรปิฎกให้เป็น

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติของพุทธบริษัท ซึ่งกิจกรรมส่วนนี้นับเป็นหนึ่งในแปดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วยบรรพชิต ๔๑ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน รวม ๔๕ รูป/คน โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ. ๙) วัดสระเกศ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ ป.ธ. ๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นรองประธานกรรมการ และพระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙) วัดเทวราชกุญชร เป็นเลขานุการ ซึ่งต่อมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการ ฯ นี้ได้ประชุมพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และได้ข้อสรุปเป็นแนวปฏิบัติว่า ในการดำเนินงานตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ให้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ และให้นำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาเทียบเคียงโดยให้ทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกันไว้ ส่วนการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ให้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ ที่พระธรรมกิตติวงศ์และคณะได้จัดทำไว้แล้วตามมติมหาเถรสมาคม มาตรวจสอบคำแปลและจัดทำหัวข้อให้ตรงกันกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ ที่คณะกรรมการตรวจชำระแล้ว ทั้งนี้ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เป็น ๓ กอง คือ

๑. คณะทำงานกองงานพระวินัยปิฎก จำนวน ๒๕ รูป/คน มี พระธรรมคุณาภรณ์ (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดสามพระยา เป็น ประธาน

๒. คณะทำงานกองงานพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๑๙ รูป มี พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙, พธ.ด. กิตติมศักดิ์) วัด ปากน้ำ เป็นประธาน

๓. คณะทำงานกองงานพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๒๑ รูป/คน มี พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดพิชยญาติการาม เป็น ประธาน

ในการพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น ได้นำ พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศมาเทียบเคียง ตรวจสอบทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกัน จำนวน ๗ ฉบับ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกบาลี อักษรไทย ๓ ฉบับ คือ (๑) ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส) (๒) สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส) (๓) มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส) และพระไตรปิฎก บาลีอักษรต่างประเทศ ๔ ฉบับ คือ (๑) ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ (พระไตรปิฎก บาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฏฐสังคายนา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘) (๒) อิงฺคลิสเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์) (๓) สีหฬเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล) (๔) นาลนฺทาเทวนาครีปาลิเตปิฏกำ (พระ ไตรปิฎกบาลีอักษรเทวนาครี ฉบับมหาวิทยาลัยนาลันทา)

คณะทำงานแต่ละกองงานได้เพียรพยายามพิจารณาตรวจต้นฉบับ พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็ม กำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จึงทำให้การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บัดนี้ การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้บรรลุผลเสร็จสิ้นแล้ว นับว่าสำเร็จได้โดยอาศัยพระบารมีพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราช กอปรด้วยความวิริยะอุตสาหะอุทิศเวลาเป็นพุทธบูชาของคณะกรรมการพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจต้นฉบับและความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตในไอศวรรยราชสมบัติ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีจงเกิดมีในที่ทุกสถาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขออาณาประชาราษฎร์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เจริญงอกงามในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สทา ทิปฺปตุ สทฺธมฺโม ตถาคตปฺปเวทิโต
ทสฺเสนฺโต สพฺพโลกสฺส อุชุมคฺคํ วิสุทฺธิยา.

ขอพระสัทธรรมที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แสดงทางตรงเพื่อความบริสุทธิ์แก่โลกทั้งปวง จงรุ่งเรืองทุกเมื่อ เทอญ.

มหาเถรสมาคม

THE PAḶĪ ALPHABET
IN THAI AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

อ = a -า = ā ◌ิ = i ◌ี = ī ◌ุ = u ◌ู = ū เ- = e โ- = o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

ก = ka	ข = kha	ค = ga	ฆ = gha	ง = ṅa
จ = ca	ฉ = cha	ช = ja	ฌ = jha	ญ = ña
ฏ = ṭa	ฐ = ṭha	ฑ = ḍa	ฒ = ḍha	ณ = ṇa
ต = ta	ถ = tha	ท = da	ธ = dha	น = na
ป = pa	ผ = pha	พ = ba	ภ = bha	ม = ma

ย = ya ร = ra ล = la ว = va ส = sa ห = ha ฬ = ḷa ◌ं = ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ก = ka กา = kā กิ = ki กี = kī กุ = ku กู = kū เก = ke โก = ko

ข = kha ขา = khā ขิ = khi ขี = khī ขุ = khu ขู = khū เข = khe โข = kho

FIGURES

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

ทยฺยรฏฺฐสฺส เตปิฏเก
สงฺเกตวิญฺญาปนำ

อิ.	=	อิงฺคลิสเตปิฏกำ
ฉ.	=	ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ
ทยฺ.	=	ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส)
เท.	=	นาลนฺทาเทวนาคริปาลิเตปิฏกำ
โป.	=	โปราณเตปิฏกำ
มหา.	=	มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส)
สี.	=	สีหฬเตปิฏกำ
สฺยา.	=	สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส)

สุตฺตนฺตปิฏกเ สำยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสำยุตฺตปาลิยา
กิตฺตนปตฺตำ

มาติกา องฺเก

๑. ขนฺธสำยุตฺตำ

มูลปณฺณาสโก

๑. นกุลปิตุวคฺโค

๑. นกุลปิตุสุตฺตำ ๑
๒. เทวทหสุตฺตำ ๗
๓. หลิทฺทิกานิสุตฺตำ ๑๑
๔. ทุติยหลิทฺทิกานิสุตฺตำ ๑๖
๕. สมาธิสุตฺตำ ๑๗
๖. ปฏิสลฺลานสุตฺตำ ๑๙
๗. อุปาทานปริตสฺสนาสุตฺตำ ๑๙
๘. ทุติยอุปาทานปริตสฺสนาสุตฺตำ ๒๓
๙. กาลตฺตยอนิจฺจสุตฺตำ ๒๔
๑๐. กาลตฺตยทุกฺขสุตฺตำ ๒๔
๑๑. กาลตฺตยอนตฺตสุตฺตำ ๒๕

๒. อนิจฺจวคฺโค

๑. อนิจฺจสุตฺตำ ๒๖
๒. ทุกฺขสุตฺตำ ๒๖

มาติกา **องฺเก**

๓. อนตฺตสุตฺตํ ๒๖
๔. ยทนิจฺจสุตฺตํ ๒๗
๕. ยทุกฺขสุตฺตํ ๒๗
๖. ยทนตฺตาสุตฺตํ ๒๘
๗. สเหตุอนิจฺจสุตฺตํ ๒๘
๘. สเหตุทุกฺขสุตฺตํ ๒๙
๙. สเหตุอนตฺตสุตฺตํ ๒๙
๑๐. อานนฺทสุตฺตํ ๒๙

๓. ภารวคฺโค

๑. ภารสุตฺตํ ๓๑
๒. ปริญฺญาสุตฺตํ ๓๒
๓. ปริชานสุตฺตํ ๓๒
๔. ฉนฺทราคสุตฺตํ ๓๓
๕. อสฺสาทสุตฺตํ ๓๓
๖. ทุติยอสฺสาทสุตฺตํ ๓๕
๗. ตติยอสฺสาทสุตฺตํ ๓๖
๘. อภินนฺทนสุตฺตํ ๓๘
๙. อุปฺปาทสุตฺตํ ๓๘
๑๐. อฆมูลสุตฺตํ ๓๙
๑๑. ปภงฺคุสุตฺตํ ๓๙

๔. นตฺตมฺหากวคฺโค

๑. นตฺตมฺหากสุตฺตํ ๔๑
๒. ทุติยนตฺตมฺหากสุตฺตํ ๔๑

มาติกา **องฺเก**

๓. อณฺณตรภิกฺขุสุตฺตํ ๔๒
๔. ทุติยอณฺณตรภิกฺขุสุตฺตํ ๔๓
๕. อานนฺทสุตฺตํ ๔๕
๖. ทุติยอานนฺทสุตฺตํ ๔๖
๗. อนุธมฺมสุตฺตํ ๔๙
๘. ทุติยอนุธมฺมสุตฺตํ ๔๙
๙. ตติยอนุธมฺมสุตฺตํ ๕๐
๑๐. จตุตฺถอนุธมฺมสุตฺตํ ๕๑

๕. อตฺตทีปวคฺโค

๑. อตฺตทีปสุตฺตํ ๕๒
๒. ปฏิปทาสุตฺตํ ๕๔
๓. อนิจฺจสุตฺตํ ๕๕
๔. ทุติยอนิจฺจสุตฺตํ ๕๖
๕. สมนุปสฺสนาสุตฺตํ ๕๖
๖. ขนฺธสุตฺตํ ๕๘
๗. โสณสุตฺตํ ๕๙
๘. ทุติยโสณสุตฺตํ ๖๑
๙. นนฺทิกฺขยสุตฺตํ ๖๒
๑๐. ทุติยนนฺทิกฺขยสุตฺตํ ๖๓

มชฺฌิมปณฺณาสโก

(๖) ๑. อุปยวคฺโค

๑. อุปยสุตฺตํ ๖๕

มาติกา **องฺเก**

๒. พีชสุตฺตํ ๖๖
๓. อุทานสุตฺตํ ๖๗
๔. อุปาทานปริวฏฺฏสุตฺตํ ๗๐
๕. สตฺตฏฺฐานสุตฺตํ ๗๔
๖. สมฺมาสมฺพุทฺธสุตฺตํ ๗๙
๗. อนตฺตลกฺขณสุตฺตํ ๘๐
๘. มหาลิสุตฺตํ ๘๓
๙. อาทิตฺตสุตฺตํ ๘๖
๑๐. นิรุตฺติปถสุตฺตํ ๘๖

(๗) ๒. อรหนฺตวคฺโค

๑. อุปาทิยมานสุตฺตํ ๘๙
๒. มญฺญมานสุตฺตํ ๙๐
๓. อภินนฺทมานสุตฺตํ ๙๑
๔. อนิจฺจสุตฺตํ ๙๒
๕. ทุกฺขสุตฺตํ ๙๓
๖. อนตฺตสุตฺต ๙๔
๗. อนตฺตนิยสุตฺตํ ๙๕
๘. รชนียสญฺญิตสุตฺตํ ๙๖
๙. ราธสุตฺตํ ๙๗
๑๐. สุราธสุตฺตํ ๙๘

(๘) ๓. ขชฺชนียวคฺโค

๑. อสฺสาทสุตฺตํ ๙๙

มาติกา **องฺเก**

๒. สมุทยสุตฺตํ ๙๙
๓. ทุติยสมุทยสุตฺตํ ๑๐๐
๔. อรหนฺตสุตฺตํ ๑๐๐
๕. ทุติยอรหนฺตสุตฺตํ ๑๐๒
๖. สีหสุตฺตํ ๑๐๒
๗. ขชฺชนียสุตฺตํ ๑๐๔
๘. ปิณฺโฑลฺยสุตฺตํ ๑๑๐
๙. ปาลิเลยฺยกสุตฺตํ ๑๑๔
๑๐. ปุณฺณมสุตฺตํ ๑๒๐

(๙) ๔. เถรวคฺโค

๑. อานนฺทสุตฺตํ ๑๒๖
๒. ติสฺสสุตฺตํ ๑๒๗
๓. ยมกสุตฺตํ ๑๓๐
๔. อนุราธสุตฺตํ ๑๓๘
๕. วกฺกลิสุตฺตํ ๑๔๒
๖. อสฺสชิสุตฺตํ ๑๔๘
๗. เขมกสุตฺตํ ๑๕๐
๘. ฉนฺนสุตฺตํ ๑๕๗
๙. ราหุลสุตฺตํ ๑๖๑
๑๐. ทุติยราหุลสุตฺตํ ๑๖๒

(๑๐) ๕. ปุปฺผวคฺโค

๑. นทีสุตฺตํ ๑๖๔

มาติกา **องฺเก**

๒. ปุปฺผสุตฺตํ ๑๖๕
๓. เผณปิณฺฑูปมสุตฺตํ ๑๖๗
๔. โคมยปิณฺฑสุตฺตํ ๑๗๐
๕. นขสิขาสุตฺตํ ๑๗๔
๖. สุทฺธิกสุตฺตํ ๑๗๖
๗. คทฺทูลพทฺธสุตฺตํ ๑๗๖
๘. ทุติยคทฺทูลพทฺธสุตฺตํ ๑๗๘
๙. วาสิชฏสุตฺตํ ๑๘๐
๑๐. อนิจฺจสญฺญาสุตฺตํ ๑๘๓

จูฬปณฺณาสโก

(๑๑) ๑. อนฺตวคฺโค

๑. อนฺตสุตฺตํ ๑๘๗
๒. ทุกฺขสุตฺตํ ๑๘๘
๓. สกฺกายสุตฺตํ ๑๘๘
๔. ปริญฺเญยฺยสุตฺตํ ๑๘๙
๕. สมณสุตฺตํ ๑๙๐
๖. ทุติยสมณสุตฺตํ ๑๙๑
๗. โสตาปนฺนสุตฺตํ ๑๙๑
๘. อรหนฺตสุตฺตํ ๑๙๑
๙. ฉนฺทปฺปหีนสุตฺตํ ๑๙๒
๑๐. ทุติยฉนฺทปฺปหีนสุตฺตํ ๑๙๒

มาติกา **องฺเก**

(๑๒) ๒. ธมฺมกถิกวคฺโค

๑. อวิชฺชาสุตฺตํ ๑๙๔
๒. วิชฺชาสุตฺตํ ๑๙๔
๓. ธมฺมกถิกสุตฺตํ ๑๙๕
๔. ทุติยธมฺมกถิกสุตฺตํ ๑๙๕
๕. พนฺธนสุตฺตํ ๑๙๖
๖. ปริปุจฺฉิตสุตฺตํ ๑๙๗
๗. ทุติยปริปุจฺฉิตสุตฺตํ ๑๙๘
๘. สญฺโญชนสุตฺตํ ๑๙๘
๙. อุปาทานิยสุตฺตํ ๑๙๙
๑๐. สีลวนฺตสุตฺตํ ๑๙๙
๑๑. สุตวนฺตสุตฺตํ ๒๐๑
๑๒. กปฺปสุตฺตํ ๒๐๒
๑๓. ทุติยกปฺปสุตฺตํ ๒๐๓

(๑๓) ๓. อวิชฺชาวคฺโค

๑. สมุทยธมฺมสุตฺตํ ๒๐๕
๒. ทุติยสมุทยธมฺมสุตฺตํ ๒๐๖
๓. ตติยสมุทยธมฺมสุตฺตํ ๒๐๗
๔. อสฺสาทสุตฺตํ ๒๐๘
๕. ทุติยอสฺสาทสุตฺตํ ๒๐๘
๖. สมุทยสุตฺตํ ๒๐๙
๗. ทุติยสมุทยสุตฺตํ ๒๐๙

มาติกา		องฺเก
๘.	โกฏฺจิตสุตฺตํ	๒๑๐
๙.	ทุติยโกฏฺจิตสุตฺตํ	๒๑๑
๑๐.	ตติยโกฏฺจิตสุตฺตํ	๒๑๒

(๑๔) ๔. กุกฺกุฬวคฺโค

๑.	กุกฺกุฬสุตฺตํ	๒๑๔
๒.	อนิจฺจสุตฺตํ	๒๑๔
๓.	ทุติยอนิจฺจสุตฺตํ	๒๑๔
๔.	ตติยอนิจฺจสุตฺตํ	๒๑๕
๕.	ทุกฺขสุตฺตํ	๒๑๕
๖.	ทุติยทุกฺขสุตฺตํ	๒๑๕
๗.	ตติยทุกฺขสุตฺตํ	๒๑๖
๘.	อนตฺตสุตฺตํ	๒๑๖
๙.	ทุติยอนตฺตสุตฺตํ	๒๑๖
๑๐.	ตติยอนตฺตสุตฺตํ	๒๑๗
๑๑.	นิพฺพิทาพหุลสุตฺตํ	๒๑๗
๑๒.	อนิจฺจานุปสฺสีสุตฺตํ	๒๑๘
๑๓.	ทุกฺขานุปสฺสีสุตฺตํ	๒๑๘
๑๔.	อนตฺตานุปสฺสีสุตฺตํ	๒๑๘

(๑๕) ๕. ทิฏฺฐิวคฺโค

๑.	อชฺฌตฺตสุตฺตํ	๒๒๐
๒.	เอตมมสุตฺตํ	๒๒๐
๓.	โสอตฺตาสุตฺตํ	๒๒๑

มาติกา		องฺเก
๔.	โนจเมสิยาสุตฺตํ	๒๒๒
๕.	มิจฺฉาทิฏฺฐิสุตฺตํ	๒๒๓
๖.	สกฺกายทิฏฺฐิสุตฺตํ	๒๒๔
๗.	อตฺตานุทิฏฺฐิสุตฺตํ	๒๒๕
๘.	อภินิเวสสุตฺตํ	๒๒๕
๙.	ทุติยอภินิเวสสุตฺตํ	๒๒๖
๑๐.	อานนฺทสุตฺตํ	๒๒๗

๒. ราชสัยุตฺตํ

๑. ปฐมวคฺโค

๑.	มารสุตฺตํ	๒๒๙
๒.	สตฺตสุตฺตํ	๒๓๐
๓.	ภวเนตฺติสุตฺตํ	๒๓๑
๔.	ปริญฺเญยฺยสุตฺตํ	๒๓๒
๕.	สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ	๒๓๒
๖.	ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ	๒๓๓
๗.	โสตาปนฺนสุตฺตํ	๒๓๔
๘.	อรหนฺตสุตฺตํ	๒๓๔
๙.	ฉนฺทราคสุตฺตํ	๒๓๔
๑๐.	ทุติยฉนฺทราคสุตฺตํ	๒๓๕

มาติกา **องฺเก**

๒. ทุติยวคฺโค

๑. มารสุตฺตํ ๒๓๗
๒. มารธมฺมสุตฺตํ ๒๓๗
๓. อนิจฺจสุตฺตํ ๒๓๘
๔. อนิจฺจธมฺมสุตฺตํ ๒๓๘
๕. ทุกฺขสุตฺตํ ๒๓๘
๖. ทุกฺขธมฺมสุตฺตํ ๒๓๙
๗. อนตฺตสุตฺตํ ๒๓๙
๘. อนตฺตธมฺมสุตฺตํ ๒๓๙
๙. ขยธมฺมสุตฺตํ ๒๔๐
๑๐. วยธมฺมสุตฺตํ ๒๔๐
๑๑. สมุทยธมฺมสุตฺตํ ๒๔๐
๑๒. นิโรธธมฺมสุตฺตํ ๒๔๑

๓. อายาจนวคฺโค

๑ - ๑๑. มาราทิสุตฺตเอกาทสกํ ๒๔๒
๑๒. นิโรธธมฺมสุตฺตํ ๒๔๔

๔. อุปนิสินฺนวคฺโค

๑ - ๑๑. มาราทิสุตฺตเอกาทสกํ ๒๔๕
๑๒. นิโรธธมฺมสุตฺตํ ๒๔๖

๓. ทิฏฺฐิสંยุตฺตं

๑. โสตาปตฺติวคฺโค

๑. วาตสุตฺตं ๒๔๘
๒. เอตંมมสุตฺตं ๒๔๐
๓. โสอตฺตาสุตฺตं ๒๔๑
๔. โนจเมสิยาสุตฺตं ๒๔๒
๕. นตฺถิทินฺนสุตฺตं ๒๔๓
๖. กโรโตสุตฺตं ๒๔๕
๗. เหตุสุตฺตं ๒๔๗
๘. มหาทิฏฺฐิสุตฺตं ๒๔๙
๙. สสฺสตทิฏฺฐิสุตฺตं ๒๖๑
๑๐. อสสฺสตทิฏฺฐิสุตฺตं ๒๖๒
๑๑. อนฺตวาสุตฺตं ๒๖๓
๑๒. อนนฺตวาสุตฺตं ๒๖๓
๑๓. ตંชีวંตંสรีรંสุตฺตं ๒๖๓
๑๔. อญฺญંชีวંอญฺญંสรีรંสุตฺตं ๒๖๔
๑๕. โหติตถาคโตสุตฺตं ๒๖๔
๑๖. นโหติตถาคโตสุตฺตं ๒๖๔
๑๗. โหติจนจโหติตถาคโตสุตฺตं ๒๖๔
๑๘. เนวโหตินนโหติตถาคโตสุตฺตं ๒๖๕

มาติกา **องฺเก**

๒. ทุติยเปยฺยาโล

๑. วาตสุตฺตํ ๒๖๗
๑๘. เนวโหตินนโหติสุตฺตํ ๒๖๘
๑๙. รูปีอตฺตาสุตฺตํ ๒๖๙
๒๐. อรูปีอตฺตาสุตฺตํ ๒๗๐
๒๑. รูปีจอรูปีจอตฺตาสุตฺตํ ๒๗๐
๒๒. เนวรูปีนารูปีอตฺตาสุตฺตํ ๒๗๐
๒๓. เอกนฺตสุขีสุตฺตํ ๒๗๐
๒๔. เอกนฺตทุกฺขีสุตฺตํ ๒๗๑
๒๕. สุขทุกฺขีสุตฺตํ ๒๗๑
๒๖. อทุกฺขมสุขีสุตฺตํ ๒๗๑

๓. ตติยเปยฺยาโล

๑. นวาตสุตฺตํ ๒๗๓
๒๖. อทุกฺขมสุขีสุตฺตํ ๒๗๔

๔. จตุตฺถเปยฺยาโล

๑. นวาตสุตฺตํ ๒๗๖
๒๖. อทุกฺขมสุขีสุตฺตํ ๒๗๗

๔. โอกฺกนฺตสํยุตฺตํ

๑. จกฺขุสุตฺตํ ๒๗๙
๒. รูปสุตฺตํ ๒๗๙

มาติกา **องฺเก**

๓. วิญฺญาณสุตฺตํ ๒๘๐
๔. สมฺผสฺสสุตฺตํ ๒๘๑
๕. สมฺผสฺสชาสุตฺตํ ๒๘๑
๖. รูปสญฺญาสุตฺตํ ๒๘๑
๗. รูปสญฺเจตนาสุตฺตํ ๒๘๒
๘. รูปตณฺหาสุตฺตํ ๒๘๒
๙. ปฐวีธาตุสุตฺตํ ๒๘๒
๑๐. ขนฺธสุตฺตํ ๒๘๓

๕. อุปฺปาทสํยุตฺตํ

๑. จกฺขุสุตฺตํ ๒๘๔
๒. รูปสุตฺตํ ๒๘๔
๓. วิญฺญาณสุตฺตํ ๒๘๕
๔. สมฺผสฺสสุตฺตํ ๒๘๕
๕. สมฺผสฺสชาสุตฺตํ ๒๘๖
๖. สญฺญาสุตฺตํ ๒๘๖
๗. สญฺเจตนาสุตฺตํ ๒๘๖
๘. ตณฺหาสุตฺตํ ๒๘๗
๙. ธาตุสุตฺตํ ๒๘๗
๑๐. ขนฺธสุตฺตํ ๒๘๘

๖. กิเลสสํยุตฺตํ

๑. จกฺขุสุตฺตํ ๒๘๙
๒. รูปสุตฺตํ ๒๘๙

มาติกา **องฺเก**

๓. วิญฺญาณสุตฺตํ ๒๙๐
๔. สมฺผสฺสสุตฺตํ ๒๙๐
๕. สมฺผสฺสชาสุตฺตํ ๒๙๐
๖. สญฺญาสุตฺตํ ๒๙๑
๗. สญฺเจตนาสุตฺตํ ๒๙๑
๘. ตณฺหาสุตฺตํ ๒๙๑
๙. ธาตุสุตฺตํ ๒๙๒
๑๐. ขนฺธสุตฺตํ ๒๙๒

๗. สารีปุตฺตสังยุตฺตํ

๑. วิเวกชสุตฺตํ ๒๙๓
๒. อวิตกฺกสุตฺตํ ๒๙๔
๓. ปีติสุตฺตํ ๒๙๔
๔. อุเปกฺขาสุตฺตํ ๒๙๕
๕. อากาสานญฺจายตนสุตฺตํ ๒๙๖
๖. วิญฺญาณญฺจายตนสุตฺตํ ๒๙๖
๗. อากิญฺจญฺญายตนสุตฺตํ ๒๙๖
๘. เนวสญฺญานาสญฺญายตนสุตฺตํ ๒๙๖
๙. นิโรธสมาปตฺติสุตฺตํ ๒๙๗
๑๐. สูจิมุขีสุตฺตํ ๒๙๘

๘. นาคสังยุตฺตํ

๑. สุทฺธิกสุตฺตํ ๓๐๑
๒. ปณีตตรสุตฺตํ ๓๐๑

มาติกา		องฺเก
๓.	อุโปสถสุตฺตํ	๓๐๑
๔.	ทุติยอุโปสถสุตฺตํ	๓๐๒
๕.	ตติยอุโปสถสุตฺตํ	๓๐๓
๖.	จตุตฺถอุโปสถสุตฺตํ	๓๐๓
๗.	สุตสุตฺตํ	๓๐๔
๘.	ทุติยสุตสุตฺตํ	๓๐๔
๙.	ตติยสุตสุตฺตํ	๓๐๕
๑๐.	จตุตฺถสุตสุตฺตํ	๓๐๕
๑๑ - ๒๐.	อณฺฑชทานูปการสุตฺตทสกํ	๓๐๖
๒๑ - ๕๐.	ชลาพุชาทิทานูปการสุตฺตตฺตึสกํ	๓๐๖

๙. สุปณฺณสังยุตฺตํ

๑.	สุทฺธิกสุตฺตํ	๓๐๘
๒.	หรนฺติสุตฺตํ	๓๐๘
๓.	ทฺวยการีสุตฺตํ	๓๐๘
๔ - ๖.	ทุติยาทิทฺวยการีสุตฺตตฺติกํ	๓๐๙
๗ - ๑๖.	อณฺฑชทานูปการสุตฺตทสกํ	๓๑๐
๑๗ - ๔๖.	ชลาพุชทานูปการสุตฺตํ	๓๑๐

๑๐. คนฺธพฺพกายสังยุตฺตํ

๑.	สุทฺธิกสุตฺตํ	๓๑๒
๒.	สุจริตสุตฺตํ	๓๑๒
๓.	มูลคนฺธทาตาสุตฺตํ	๓๑๓

มาติกา		องฺเก
๔ - ๑๒.	สารคนฺธาทิทาตาสุตฺตนวกํ	๓๑๓
๑๓ - ๒๒.	มูลคนฺธทานูปการสุตฺตทสกํ	๓๑๔
๒๓ - ๑๑๒.	สารคนฺธาทิทานูปการสุตฺตนวุติกํ	๓๑๔

๑๑. วลาหกสัยุตฺตํ

๑.	เทสนาสุตฺตํ	๓๑๗
๒.	สุจริตสุตฺตํ	๓๑๗
๓ - ๑๒.	สีตวลาหกทานูปการสุตฺตทสกํ	๓๑๘
๑๓- ๕๒.	อุณฺหวลาหกทานูปการสุตฺตํ	๓๑๙
๕๓.	สีตวลาหกสุตฺตํ	๓๒๐
๕๔.	อุณฺหวลาหกสุตฺตํ	๓๒๐
๕๕.	อพฺภวลาหกสุตฺตํ	๓๒๐
๕๖.	วาตวลาหกสุตฺตํ	๓๒๑
๕๗.	วสฺสวลาหกสุตฺตํ	๓๒๑

๑๒. วจฺฉโคตฺตสัยุตฺตํ

๑.	รูปอญฺญาณสุตฺตํ	๓๒๒
๒.	เวทนาอญฺญาณสุตฺตํ	๓๒๓
๓.	สญฺญาอญฺญาณสุตฺตํ	๓๒๓
๔.	สงฺขารอญฺญาณสุตฺตํ	๓๒๔
๕.	วิญฺญาณอญฺญาณสุตฺตํ	๓๒๕
๖ - ๑๐.	รูปอทสฺสนาทิสุตฺตปญฺจกํ	๓๒๕
๑๑ - ๑๕.	รูปอนภิสมยาทิสุตฺตปญฺจกํ	๓๒๖

มาติกา **องฺเก**

๑๖ - ๒๐. รูปอนนุโพธาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๖
๒๑ - ๒๕. รูปอปฺปฏิเวธาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๗
๒๖ - ๓๐. รูปอสลฺลกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๗
๓๑ - ๓๕. รูปอนุปลกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๗
๓๖ - ๔๐. รูปอสมเปกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๗
๔๑ - ๔๕. รูปอปฺปจฺจเวกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๘
๔๖ - ๕๐. รูปอปฺปจฺจุปลกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกำ ๓๒๘
๕๑ - ๕๔. รูปอปฺปจฺจกฺขกมฺมาทิสุตฺตจตุกฺกำ ๓๒๘
๕๕. วิญฺญาณอปฺปจฺจกฺขกมฺมสุตฺตำ ๓๒๙

๑๓ ฌานสัยุตฺตำ

๑. สมาธิมูลกสมาปตฺติสุตฺตำ ๓๓๑
๒. สมาธิมูลกจิติสุตฺตำ ๓๓๑
๓. สมาธิมูลกวุฏฺฐานสุตฺตำ ๓๓๒
๔. สมาธิมูลกกลฺลิตสุตฺตำ ๓๓๓
๕. สมาธิมูลกอารมฺมณสุตฺตำ ๓๓๓
๖. สมาธิมูลกโคจรสุตฺตำ ๓๓๔
๗. สมาธิมูลกอภินีหารสุตฺตำ ๓๓๔
๘. สมาธิมูลกสกฺกจฺจการีสุตฺตำ ๓๓๕
๙. สมาธิมูลกสาตจฺจการีสุตฺตำ ๓๓๖
๑๐. สมาธิมูลกสปฺปายการีสุตฺตำ ๓๓๖
๑๑. สมาปตฺติมูลกจิติสุตฺตำ ๓๓๗
๑๒. สมาปตฺติมูลกวุฏฺฐานสุตฺตำ ๓๓๗

มาติกา **องฺเก**

๑๓.	สมาปตฺติมูลกกลฺลิตสุตฺตํ	๓๓๘
๑๔.	สมาปตฺติมูลกอารมฺมณสุตฺตํ	๓๓๘
๑๕.	สมาปตฺติมูลกโคจรสุตฺตํ	๓๓๙
๑๖.	สมาปตฺติมูลกอภินีหารสุตฺตํ	๓๓๙
๑๗.	สมาปตฺติมูลกสกฺกจฺจสุตฺตํ	๓๔๐
๑๘.	สมาปตฺติมูลกสาตจฺจสุตฺตํ	๓๔๐
๑๙.	สมาปตฺติมูลกสปฺปายการีสุตฺตํ	๓๔๐
๒๐ - ๒๗.	จิตฺติมูลกวุฏฺฐานสุตฺตาทิอฏฺฐกํ	๓๔๑
๒๘ - ๓๔.	วุฏฺฐานมูลกกลฺลิตสุตฺตาทิสตฺตกํ	๓๔๒
๓๕ - ๔๐.	กลฺลิตมูลกอารมฺมณสุตฺตาทิฉกฺกํ	๓๔๒
๔๑ - ๔๕.	อารมฺมณมูลกโคจรสุตฺตาทิปญฺจกํ	๓๔๓
๔๖ - ๔๙.	โคจรมูลกอภินีหารสุตฺตาทิจตุกฺกํ	๓๔๓
๕๐ - ๕๒.	อภินีหารมูลกสกฺกจฺจสุตฺตาทิติกํ	๓๔๔
๕๓ - ๕๔.	สกฺกจฺจมูลกสาตจฺจการีสุตฺตาทิทุกํ	๓๔๔
๕๕.	สาตจฺจมูลกสปฺปายการีสุตฺตํ	๓๔๕
	ปทานุกฺกโม	๓๔๗
	อสาธารณนามานิ	๓๕๕
	คาถานํ ปฐมปาทา	๓๕๗
	ธมฺมปฺปเภโท	๓๕๘

สุตฺตนฺตปิฏกเ สํยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสํยุตฺตปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. ขนฺธสํยุตฺตํ

มูลปณฺณาสโก

๑. นกุลปิตุวคฺโค

๑. นกุลปิตุสุตฺตํ

[๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร[๑] เภสกฬาวเน มิคทาเย. ฯเปฯ อถ โข นกุลปิตา คหปติ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข นกุลปิตา คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ

"อหมสฺมิ ภนฺเต ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต อาตุรกาโย อภิกฺขณาตงฺโก, อนิจฺจทสฺสาวี โข ปนาหํ ภนฺเต ภควโต มโนภาวนียานญฺจ ภิกฺขูนํ, โอวทตุ มํ ภนฺเต ภควา, อนุสาสตุ มํ ภนฺเต ภควา, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

---

[๑] ฉ. สุสุมารคิเร

"เอวเมตํ คหปติ, เอวเมตํ คหปติ, อาตุโร หายं[๑] คหปติ กาโย อณฺฑภูโต ปริโยนทฺโธ, โย หิ คหปติ อิมํ กายํ ปริหรนฺโต มุหุตฺตมฺปิ อาโรคฺยํ ปฏิชาเนยฺย, กิมญฺญตฺร พาลฺยา. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "อาตุรกายสฺส เม สโต จิตฺตํ อนาตุรํ ภวิสฺสตีติ. เอวํ หิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพนฺติ.

อถ โข นกุลปิตา คหปติ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข นกุลปิตรํ คหปตึ อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ "วิปฺปสนฺนานิ โข เต คหปติ อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโต, อลตฺถ โน อชฺช ภควโต สมฺมุขา ธมฺมึ กถํ สวนายาติ. "กิญฺหิ[๒] โน สิยา ภนฺเต, อิทานาหं ภนฺเต ภควตา ธมฺมิยา กถาย อมเตน อภิสิตฺโตติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ คหปติ ภควตา ธมฺมิยา กถาย อมเตน อภิสิตฺโตติ.

"อิธาหं ภนฺเต, เยน ภควา เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โขหํ ภนฺเต ภควนฺตํ เอตทโวจํ 'อหมสฺมิ ภนฺเต ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต อาตุรกาโย อภิกฺขณาตงฺโก, อนิจฺจทสฺสาวี โข ปนาหं ภนฺเต ภควโต มโนภาวนียานญฺจ ภิกฺขูนํ, โอวทตุ มं ภนฺเต ภควา, อนุสาสตุ มं ภนฺเต ภควา, ยं มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. "เอวं วุตฺเต, มं ภนฺเต

[๑] อิ. เต [๒] ฉ.,เท. กถํ

ภควา เอตทโวจ ‘เอวเมตํ คหปติ, เอวเมตํ คหปติ, อาตุโร หายํ[๑] คหปติ กาโย อณฺฑภูโต ปริโยนทฺโธ, โย หิ คหปติ อิมํ กายํ ปริหรนฺโต มุหุตฺตมฺปิ อาโรคฺยํ ปฏิชาเนยฺย, กิมญฺญตฺร พาลฺยา; ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ‘อาตุรกายสฺส เม สโต จิตฺตํ อนาตุรํ ภวิสฺสตีติ, เอวํ หิ เต คหปติ สิกฺขิตพฺพนฺติ; เอวํ ขฺวาหํ ภนฺเต ภควา ธมฺมิยา กถาย อมเตน อภิสิตฺโตติ.

“น หิ ปน ตฺวํ[๒] คหปติ ปฏิภาสิ ภควนฺตํ อุตฺตรึ ปฏิปุจฺฉิตุํ ‘กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต อาตุรกาโย เจว โหติ อาตุรจิตฺโต จ, กิตฺตาวตา จ ปน อาตุรกาโยปิ โข โหติ โน จ อาตุรจิตฺโตติ.

“ทูรโตปิ โข มยํ ภนฺเต อาคจฺเฉยฺยาม อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถมญฺญาตุํ, สาธุ วตายสฺมนฺตํเยว สารีปุตฺตํ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถติ.

“เตนหิ คหปติ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข นกุลปิตา คหปติ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

“กถญฺจ คหปติ อาตุรกาโย เจว โหติ อาตุรจิตฺโต จ; อิธ คหปติ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, ‘อหํ รูปี, มม

---

[๑] อิ. อาตุโรยํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. ตํ

รูปนฺติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายี โหติ; ตสฺส ‘อหํ รูปี, มม รูปนฺติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายิโน ตํ รูปี วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, เวทนาวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา เวทนํ, เวทนาย วา อตฺตานํ, ‘อหํ เวทนา, มม เวทนาติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายี โหติ; ตสฺส ‘อหํ เวทนา, มม เวทนาติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายิโน สา เวทนา วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

สญฺญํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, สญฺญาวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา สญฺญํ, สญฺญาย วา อตฺตานํ, ‘อหํ สญฺญา, มม สญฺญาติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายี โหติ; ตสฺส ‘อหํ สญฺญา, มม สญฺญาติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายิโน สา สญฺญา วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส สญฺญาวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, สงฺขารวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา สงฺขาเร, สงฺขาเรสุ วา อตฺตานํ ‘อหํ สงฺขารา, มม สงฺขาราติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายี โหติ; ตสฺส ‘อหํ สงฺขารา, มม สงฺขาราติ ปริยุฏฺฐจฏฺฐายิโน เต สงฺขารา วิปริณมนฺติ อญฺญถา โหนฺติ, ตสฺส สงฺขารานำ[๑] วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ, ‘อหํ วิญฺญาณํ,

---

[๑] เท. สงฺขารวิปริณามญฺญถาภาวา

มม วิญฺญาณนฺติ ปริยุฏฺฐจฺจายี โหติ; ตสฺส 'อหำ วิญฺญาณำ, มม วิญฺญาณนฺติ ปริยุฏฺฐจฺจายิโน ตำ วิญฺญาณำ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เอวำ โข คหปติ อาตุรกาโย เจว โหติ อาตุรจิตฺโต จ.

กถญฺจ คหปติ อาตุรกาโยปิ โข โหติ โน จ อาตุรจิตฺโต; อิธ คหปติ สุตวา อริยสาวโก อริยานำ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต, สปฺปุริสานำ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา รูปำ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานำ, 'อหำ รูปำ, มม รูปนฺติ น ปริยุฏฺฐจฺจายี โหติ; ตสฺส 'อหำ รูปำ, มม รูปนฺติ อปริยุฏฺฐจฺจายิโน ตำ รูปำ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

น เวทนำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น เวทนาวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา เวทนำ, น เวทนาย วา อตฺตานำ, 'อหำ เวทนา, มม เวทนาติ น ปริยุฏฺฐจฺจายี โหติ; ตสฺส 'อหำ เวทนา, มม เวทนาติ อปริยุฏฺฐจฺจายิโน สา เวทนา วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

น สญฺญำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น สญฺญาวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา สญฺญำ, น สญฺญาย วา อตฺตานำ, 'อหำ สญฺญา, มม สญฺญาติ น ปริยุฏฺฐจฺจายี โหติ; ตสฺส 'อหำ สญฺญา, มม สญฺญาติ อปริยุฏฺฐจฺจายิโน สา สญฺญา วิปริณมติ

อญฺญถา โหติ, ตสฺส สญฺญาวิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

น สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น สงฺขารวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา สงฺขาเร, น สงฺขาเรสุ วา อตฺตานํ, 'อหํ สงฺขารา, มม สงฺขาราติ น ปริยุฏฺฐจฺฐายี โหติ; ตสฺส 'อหํ สงฺขารา, มม สงฺขาราติ อปริยุฏฺฐจฺฐายิโน เต สงฺขารา วิปริณมนฺติ อญฺญถา โหนฺติ, ตสฺส สงฺขารานํ วิปริณามญฺญถาภาวา[๑] นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ, 'อหํ วิญฺญาณํ, มม วิญฺญาณนฺติ น ปริยุฏฺฐจฺฐายี โหติ; ตสฺส 'อหํ วิญฺญาณํ, มม วิญฺญาณนฺติ อปริยุฏฺฐจฺฐายิโน ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เอวํ โข คหปติ อาตุรกาโยปิ โข โหติ โน จ อาตุรจิตฺโตติ.

อิทมโวจ อายสฺมา สารีปุตฺโต, อตฺตมโน นกุลปิตา คหปติ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทีติ. ปฐมํ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท. ตสฺส สงฺขารวิปริณามญฺญถาภาวา

๒. เทวทหสุตฺตํ

[๒] เอวมฺเม สุตฺตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ เทวทหํ นาม สกฺยานํ นิคโม.

อถ โข สมฺพหุลา ปจฺฉาภูมคามิกา ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "อิจฺฉาม มยํ ภนฺเต ปจฺฉาภูมํ ชนปทํ คนฺตุ๋, ปจฺฉาภูเม ชนปเท นิวาสํ กปฺเปตุนฺติ.

"อปโลกิโต ปน โว ภิกฺขเว สารีปุตฺโตติ. "น โข โน ภนฺเต อปโลกิโต อายสฺมา สารีปุตฺโตติ. "อปโลเกถ ภิกฺขเว สารีปุตฺตํ, สารีปุตฺโต ภิกฺขเว ปณฺฑิโต ภิกฺขูนํ อนุคฺคาหโก สพฺรหฺมจารีนนฺติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๋.

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควโต อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ เอลคลาคุมฺเพ นิสินฺโน โหติ. อถ โข เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สารีปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจุ๋ "อิจฺฉาม มยํ อาวุโส สารีปุตฺต ปจฺฉาภูมํ ชนปทํ คนฺตุ๋ ปจฺฉาภูเม ชนปเท นิวาสํ กปฺเปตุนฺติ.[๑] "อปโลกิโต โน สตฺถาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

"สนฺติ หาวุโส นานาเวรชฺชคตํ ภิกฺขุ ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ; ปณฺฑิตา หาวุโส มนุสฺสา วีมํสกา 'กึวาทายสฺมนฺตานํ[๑] สตฺถา, กิมกฺขายีติ; กจฺจิ โว อายสฺมนฺตานํ ธมฺมา สุสฺสุตา สุคฺคหิตา สุมนสิกตา สูปธาริตา สุปฺปฏิวิทฺธา ปญฺญาย, ยถา พฺยากรมานา อายสฺมนฺโต วุตฺตวาทิโน เจว ภควโต อสฺสถ, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺเขยฺยาถ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาถ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต[๒] คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺยาติ.

"ทูรโตปิ โข มยํ อาวุโส อาคจฺเฉยฺยาม อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถมญฺญาตุํ, สาธุ วตายสฺมนฺตเมว สารีปุตฺตํ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถติ.

"เตนหาวุโส สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"สนฺติ หาวุโส นานาเวรชฺชคตํ ภิกฺขุ ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณ-ปณฺฑิตาปิ, ปณฺฑิตา หาวุโส มนุสฺสา วีมํสกา 'กึวาทายสฺมนฺตานํ สตฺถา กิมกฺขายีติ; เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห อาวุโส เอวํ พฺยากเรยฺยาถ 'ฉนฺทราควินยกฺขายี โข โน อาวุโส สตฺถาติ.

"เอวํ พฺยากเตปิ โข อาวุโส อสฺสุเยว อุตฺตรึ ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ

---

[๑] ฉ.,เท. กึวาที ปนายสฺมนฺตานํ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. วาทานุวาโท

สมณปณฺฑิตาปิ, ปณฺฑิตา หาวุโส มนุสฺสา วีมํสกา 'กิสฺมึ ปนายสฺมนฺตานํ ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถาติ, เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห อาวุโส เอวํ พฺยากเรยฺยาถ 'รูเป โข อาวุโส ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถา; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถาติ.

เอวํ พฺยากเตปิ โข อาวุโส อสฺสุเยว อุตฺตรึ ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ, ปณฺฑิตา หาวุโส มนุสฺสา วีมํสกา 'กึ ปนายสฺมนฺตานํ อาทีนวํ ทิสฺวา รูเป ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถา; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถาติ, เอวํ ปุฏฺฐา ตุมฺเห อาวุโส เอวํ พฺยากเรยฺยาถ 'รูเป โข อาวุโส อวีตราคสฺส[๑] อวีตฉนฺทสฺส อวีตเปมสฺส อวีตปิปาสสฺส อวีตปริฬาหสฺส อวีตตณฺหสฺส[๑] ตสฺส รูปสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาว; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ อวีตราคสฺส ฯเปฯ อวีตตณฺหสฺส เตสํ สงฺขารานํ วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; วิญฺญาเณ อวีตราคสฺส อวีตฉนฺทสฺส อวีตเปมสฺส อวีตปิปาปสฺส อวีตปริฬาหสฺส อวีตตณฺหสฺส ตสฺส วิญฺญาณสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; อิทํ โข โน อาวุโส อาทีนวํ ทิสฺวา รูเป ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถา,[๒] เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถาติ.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อวิคตราคสฺส ฯเปฯ อวิคตตณฺหสฺส, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. สตฺถาติ

เอวํ พฺยากเตปิ โข อาวุโส อสฺสุเยว อุตฺตรึ ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ, ปณฺฑิตา หาวุโส มนุสฺสา วีมํสกา 'กึ ปนายสฺมนฺตานํ อานิสํสํ ทิสฺวา รูเป ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถา, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถาติ; เอวํ ปุฏฺจา ตุมฺเห อาวุโส เอวํ พฺยากเรยฺยาถ 'รูเป โข อาวุโส วีตราคสฺส วีตฉนฺทสฺส วีตเปมสฺส วีตปิปาสสฺส วีตปริฬาหสฺส วีตตณฺหสฺส ตสฺส รูปสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ วีตราคสฺส วีตฉนฺทสฺส วีตเปมสฺส วีตปิปาสสฺส วีตปริฬาหสฺส วีตตณฺหสฺส เตสํ สงฺขารานํ วิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; วิญฺญาเณ วีตราคสฺส วีตฉนฺทสฺส วีตเปมสฺส วีตปิปาสสฺส วีตปริฬาหสฺส วีตตณฺหสฺส ตสฺส วิญฺญาณสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; อิทํ โข โน อาวุโส อานิสํสํ ทิสฺวา รูเป ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถา; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ฉนฺทราควินยกฺขายี สตฺถาติ.

อกุสเล จาวุโส ธมฺเม อุปสมฺปชฺช วิหรโต ทิฏฺเจ[๑] เจว ธมฺเม สุโข วิหาโร อภิสฺส อวิฆาโต อนุปายาโส อปริฬาโห, กายสฺส จ เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฏิกงฺขา, น ยิทํ ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานํ วณฺเณยฺย, ยสฺมา จ โข อาวุโส อกุสเล ธมฺเม อุปสมฺปชฺช วิหรโต ทิฏฺเจ เจว ธมฺเม ทุกฺโข

[๑] อิ. ทิฏฺเจว

วิหาโร สวิฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห, กายสฺส จ เภทา ปรำ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา, ตสฺมา ภควา อกุสลานำ ธมฺมานำ ปหานำ วณฺเณติ.

กุสเล จาวุโส ธมฺเม อุปสมฺปชฺช วิหรโต ทิฏฺเเ เจว ธมฺเม ทุกฺโข วิหาโร อภิสฺส สวิฆาโต สอุปายาโส สปริฬาโห, กายสฺส จ เภทา ปรำ มรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา, น ยิทำ ภควา กุสลานำ ธมฺมานำ อุปสมฺปทำ วณฺเณยฺย, ยสฺมา จ โข อาวุโส กุสเล ธมฺเม อุปสมฺปชฺช วิหรโต ทิฏฺเเ เจว ธมฺเม สุโข วิหาโร อวิฆาโต อนุปายาโส อปริฬาโห, กายสฺส จ เภทา ปรำ มรณา สุคติ ปาฏิกงฺขา, ตสฺมา ภควา กุสลานำ ธมฺมานำ อุปสมฺปทำ วณฺเณตีติ.

อิทมโวจ อายสฺมา สารีปุตฺโต, อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตำ อภินนฺทุนฺติ. ทุติยำ.

๓. หลิทฺทิกานิสุตฺตำ

[๓] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ อายสฺมา มหากจฺจาโน อวนฺตีสุ วิหรติ กุรรฆเร[๑] ปปาเต ปพฺพเต. อถ โข หลิทฺทิกานิ[๒] คหปติ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตำ มหากจฺจานำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข หลิทฺทิกานิ คหปติ อายสฺมนฺตำ มหากจฺจานำ เอตทโวจ "วุตฺตมิทำ ภนฺเต ภควตา อฏฺฐกวคฺคิเย มาคณฺฑิยปญฺเห

---

[๑] ฉ.,เท. กุลฆเร

[๒] สี.,ฉ.,อิ. หาลิทฺทิกานิ

'โอกํ ปหาย อนิเกตสารี
คาเม อกุพฺพํ มุนิ สนฺถวานิ
กาเมหิ ริตฺโต อปุรกฺขราโน
กถํ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิราติ.

อิมสฺส นุ โข ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส กถํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

"รูปธาตุ โข คหปติ วิญฺญาณสฺส โอโก, รูปธาตุราควินิพนฺธญฺจ ปน วิญฺญาณํ 'โอกสารีติ วุจฺจติ; เวทนาธาตุ โข คหปติ วิญฺญาณสฺส โอโก, เวทนาธาตุราควินิพนฺธญฺจ ปน วิญฺญาณํ 'โอกสารีติ วุจฺจติ; สญฺญาธาตุ โข คหปติ วิญฺญาณสฺส โอโก, สญฺญาธาตุราควินิพนฺธญฺจ ปน วิญฺญาณํ 'โอกสารีติ วุจฺจติ; สงฺขารธาตุ โข คหปติ วิญฺญาณสฺส โอโก, สงฺขารธาตุราควินิพนฺธญฺจ ปน วิญฺญาณํ 'โอกสารีติ วุจฺจติ; เอวํ โข คหปติ โอกสารี โหติ.

กถญฺจ คหปติ อโนกสารี โหติ. รูปธาตุยา โข คหปติ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา[๒] อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา ตถาคโต 'อโนกสารีติ วุจฺจติ; เวทนาธาตุยา โข คหปติ ฯเปฯ สญฺญาธาตุยา โข คหปติ ฯเปฯ สงฺขารธาตุยา โข คหปติ ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุยา โข คหปติ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต

---

[๒] อิ. อนภาวกตา

ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ตถาคโต 'อโนกสารีติ วุจฺจติ; เอวำ โข คหปติ อโนกสารี โหติ.

กถญฺจ คหปติ นิเกตสารี โหติ. รูปนิมิตฺตนิเกต-วิสารวินิพทฺธา โข คหปติ 'นิเกตสารีติ วุจฺจติ; สทฺทนิมิตฺต ฯเปฯ คนฺธนิมิตฺต ฯเปฯ รสนิมิตฺต ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพนิมิตฺต ฯเปฯ ธมฺมนิมิตฺตนิเกตวิสารวินิพทฺธา โข คหปติ 'นิเกตสารีติ วุจฺจติ; เอวำ โข คหปติ นิเกตสารี โหติ.

กถญฺจ คหปติ อนิเกตสารี โหติ; รูปนิมิตฺตนิเกต-วิสารวินิพทฺธา โข คหปติ ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา ตถาคโต 'อนิเกตสารีติ วุจฺจติ; สทฺทนิมิตฺต ฯเปฯ คนฺธนิมิตฺต ฯเปฯ รสนิมิตฺต ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพนิมิตฺต ฯเปฯ ธมฺมนิมิตฺตนิเกต-วิสารวินิพทฺธา โข คหปติ ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา ตถาคโต 'อนิเกตสารีติ วุจฺจติ; เอวำ โข คหปติ อนิเกตสารี โหติ.

กถญฺจ คหปติ คาเม สนฺถวชาโต โหติ; อิธ คหปติ เอกจฺโจ คิหีหิ สำสฏฺโ วิหรติ สหนนฺที สหโสกี สุขิเตสุ สุขิโต ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต อุปฺปนฺเนสุ กิจฺจกรณีเยสุ อตฺตนา เตสุ โยคำ อาปชฺชติ; เอวำ โข คหปติ คาเม สนฺถวชาโต โหติ.

กถญฺจ คหปติ คาเม น สนฺถวชาโต โหติ; อิธ คหปติ ภิกฺขุ คิหีหิ อสำสฏฺโ วิหรติ น สหนนฺที น สหโสกี น สุขิเตสุ สุขิโต น ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต อุปฺปนฺเนสุ กิจฺจกรณีเยสุ น

อตฺตนา เตสุ โยคํ อาปชฺชติ; เอวํ โข คหปติ คาเม น สนฺถวชาโต โหติ.

กถญฺจ คหปติ กาเมหิ น ริตฺโต โหติ; อิธ คหปติ เอกจฺโจ กาเมสุ อวีตราโค[๑] โหติ อวีตฉนฺโท อวีตเปโม อวีตปิปาโส อวีตปริฬาโห อวีตตณฺโห; เอวํ โข คหปติ กาเมหิ น ริตฺโต โหติ.

กถญฺจ คหปติ กาเมหิ ริตฺโต โหติ; อิธ คหปติ เอกจฺโจ กาเมสุ วีตราโค โหติ วีตฉนฺโท วีตเปโม วีตปิปาโส วีตปริฬาโห วีตตณฺโห; เอวํ โข คหปติ กาเมหิ ริตฺโต โหติ.

กถญฺจ คหปติ ปุรกฺขราโน โหติ; อิธ คหปติ เอกจฺจสฺส เอวํ โหติ 'เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานํ เอวํเวทโน สิยํ อนาคตมทฺธานํ เอวํสญฺโญ สิยํ อนาคตมทฺธานํ เอวํสงฺขาโร สิยํ อนาคตมทฺธานํ เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ; เอวํ โข คหปติ ปุรกฺขราโน โหติ.

กถญฺจ คหปติ อปุรกฺขราโน โหติ; อิธ คหปติ เอกจฺจสฺส น เอวํ โหติ 'เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํเวทโน สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํสญฺโญ สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํสงฺขาโร สิยํ อนาคตมทฺธานํ, เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธานนฺติ; เอวํ โข คหปติ อปุรกฺขราโน โหติ.

กถญฺจ คหปติ กถํ วิคฺคยฺห ชเนน กตฺตา โหติ; อิธ คหปติ เอกจฺโจ เอวรูปึ กถํ กตฺตา โหติ 'น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ, กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ

[๑] กตฺถจิ "อวิคตราโคตฺยาทิ ปาโฐ ทิสฺสติ.

อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน, ปุเร วจนียำ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียำ ปุเร อวจ, สหิตมฺเม อสหิตนฺเต, อธิจิณฺณนฺเต วิปราวตฺตำ, อาโรปิโต เต วาโท, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิคฺคหิโตสิ, นิพฺเพเฐหิ[๑] วา สเจ ปโหสีติ; เอวำ โข คหปติ กถำ วิคฺคยฺห ชเนน กตฺตา โหติ.

กถญฺจ คหปติ กถำ น วิคฺคยฺห ชเนน กตฺตา โหติ; อิธ คหปติ ภิกฺขุ น เอวรูปึ กถำ กตฺตา โหติ 'น ตฺวำ อิมำ ธมฺมวินยำ อาชานาสิ, อหำ อิมำ ธมฺมวินยำ อาชานามิ, กึ ตฺวำ อิมำ ธมฺมวินยำ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน, ปุเร วจนียำ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียำ ปุเร อวจ, สหิตมฺเม อสหิตนฺเต, อธิจิณฺณนฺเต วิปราวตฺตำ, อาโรปิโต เต วาโท, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิคฺคหิโตสิ, นิพฺเพเฐหิ วา สเจ ปโหสีติ; เอวำ โข คหปติ กถำ น วิคฺคยฺห ชเนน กตฺตา โหติ.

อิติ โข คหปติ ยนฺตำ วุตฺตำ ภควตา อฏฺฐกวคฺคิเย มาคณฺฑิยปญฺเห

'โอกำ ปหาย อนิเกตสารี
คาเม อกุพฺพำ มุนิ สนฺถวานิ
กาเมหิ ริตฺโต อปุรกฺขราโน
กถำ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิราติ.

อิมสฺส โข คหปติ ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. ตติยำ.

---

[๑] "นิพฺเพเฐหีติปิ ปาโฐ.

๔. ทุติยหลิทฺทิกานิสุตฺตํ

[๔] เอวมฺเม สุตฺตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากจฺจาโน อวนฺตีสุ วิหรติ กุรรฆเร ปปาเต ปพฺพเต. อถ โข หลิทฺทิกานิ คหปติ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข หลิทฺทิกานิ คหปติ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ "วุตฺตมิทํ ภนฺเต ภควตา สกฺกปญฺเห 'เย เต สมณพฺราหฺมณา ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตา, เต อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมิโน อจฺจนฺตพฺรหฺมจาริโน อจฺจนฺตปริโยสานา เสฏฺฐา เทวมนุสฺสานนฺติ. อิมสฺส นุ โข ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส กถं วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

"รูปธาตุยา โข คหปติ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสं ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา "จิตฺตं สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ. เวทนาธาตุยา โข คหปติ ฯเปฯ สญฺญาธาตุยา โข คหปติ ฯเปฯ สงฺขารธาตุยา โข คหปติ ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุยา โข คหปติ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เตสं ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา 'จิตฺตं สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; อิติ โข คหปติ ยนฺตं วุตฺตं ภควตา สกฺกปญฺเห เย เต สมณพฺราหฺมณา ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตา, เต อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมิโน อจฺจนฺตพฺรหฺมจาริโน อจฺจนฺตปริโยสานา เสฏฺฐา เทวมนุสฺสานนฺติ; อิมสฺส โข คหปติ ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวं วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. จตุตฺถं.

๕. สมาธิสุตฺตำ

[๕] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ ภควา สาวตฺถิยำ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุำ. ภควา เอตทโวจ "สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ. สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตำ ปชานาติ, กิญฺจ ยถาภูตำ ปชานาติ, รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, เวทนาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, สญฺญาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, สงฺขารานำ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ.

โก จ ภิกฺขเว รูปสฺส สมุทโย, โก เวทนาย สมุทโย, โก สญฺญาย สมุทโย, โก สงฺขารานำ สมุทโย, โก วิญฺญาณสฺส สมุทโย; อิธ ภิกฺขเว อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. กิญฺจ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ.

รูปำ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส รูปำ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทิ, ยา รูเป นนฺทิ, ตทุปาทานำ, ตสฺสุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณำ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ; เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

เวทนำ อภินนฺทติ ฯเปฯ สญฺญำ อภินนฺทติ ฯเปฯ สงฺขาเร อภินนฺทติ ฯเปฯ วิญฺญาณำ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส วิญฺญาณำ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทิ, ยา วิญฺญาเณ นนฺทิ, ตทุปาทานำ

ตสฺสุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

อยํ ภิกฺขเว รูปสฺส สมุทโย, อยํ เวทนาย สมุทโย, อยํ สญฺญาย สมุทโย, อยํ สงฺขารานํ สมุทโย, อยํ วิญฺญาณสฺส สมุทโย.

โก จ ภิกฺขเว รูปสฺส อตฺถงฺคโม; โก เวทนาย ฯเปฯ โก สญฺญาย ฯเปฯ โก สงฺขารานํ ฯเปฯ โก วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม; อิธ ภิกฺขเว นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. กิญฺจ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ.

รูปึ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส รูปึ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต ยา รูเป นนฺทิ, สา นิรุชฺฌติ, ตสฺส นนฺทินิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

เวทนํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส เวทนํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต ยา เวทนาย นนฺทิ, สา นิรุชฺฌติ, ตสฺส นนฺทินิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

สญฺญึ นาภินนฺทติ ฯเปฯ สงฺขาเร นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส สงฺขาเร อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต ยา สงฺขาเรสุ นนฺทิ, สา นิรุชฺฌติ ตสฺส นนฺทินิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

วิญฺญาณํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ นาชฺโฌสาย ติฏฺฐติ, ตสฺส วิญฺญาณํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต อนชฺโฌสาย ติฏฺฐโต ยา วิญฺญาเณ นนฺที, สา นิรุชฺฌติ, ตสฺส นนฺทินิโรธา อุปาทานนิโรโธ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

อยํ ภิกฺขเว รูปสฺส อตฺถงฺคโม. อยํ เวทนาย อตฺถงฺคโม. อยํ สญฺญาย อตฺถงฺคโม. อยํ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม. อยํ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ปญฺจมํ.

๖. ปฏิสลฺลานสุตฺตํ

[๖] สาวตฺถีนิทานํ. "ปฏิสลฺลาเน ภิกฺขเว โยคมาปชฺชถ, ปฏิสลฺลีโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตํ ปชานาติ, กิญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, เวทนาย สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, สญฺญาย สมุทยญฺจ อตฺถคมญฺจ, สงฺขารานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ, วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ.

(ยถา ปฐมสุตฺเต วิตฺถาโร, ตถา วิตฺถาเรตพฺพํ.[๑]) ฉฏฺฐํ.

๗. อุปาทานปริตสฺสนาสุตฺตํ

[๗] สาวตฺถีนิทานํ. "อุปาทานปริตสฺสนญฺจ[๒] โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ อนุปาทานอปริตสฺสนญฺจ,[๓] ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วิตฺถาเรตพฺโพ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุปาทาปริตสฺสนญฺจ

[๓] ฉ.,เท.,อิ. อนุปาทาอปริตสฺสนญฺจ

“กถญฺจ ภิกฺขเว อุปาทานปริตสฺสนา โหติ, อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปี, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, ตสฺส ตํ รูปี วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา รูปวิปริณามานุปริวตฺติวิญฺญาณํ โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส ปริยาทานา อุตฺตาสวา จ โหติ วิฆาตวา จ อเปกฺขวา จ, อุปาทาย จ ปริตสฺสติ.

เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, เวทนาวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา เวทนํ, เวทนาย วา อตฺตานํ, ตสฺส สา เวทนา วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามญฺญถาภาวา เวทนาวิปริณามานุปริวตฺติวิญฺญาณํ โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส ปริยาทานา อุตฺตาสวา จ โหติ วิฆาตวา จ อเปกฺขวา จ, อุปาทาย จ ปริตสฺสติ.

สญฺญํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, สงฺขารวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา สงฺขาเร, สงฺขาเรสุ วา อตฺตานํ, ตสฺส เต สงฺขารา วิปริณมนฺติ อญฺญถา โหนฺติ, ตสฺส สงฺขารานวิปริณามญฺญถาภาวา สงฺขารวิปริณามานุปริวตฺติวิญฺญาณํ โหติ ตสฺส สงฺขารวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส ปริยาทานา อุตฺตาสวา จ โหติ วิฆาตวา จ อเปกฺขวา จ, อุปาทาย จ ปริตสฺสติ.

วิญฺญาณนฺ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตนฺ วา อตฺตานนฺ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณนฺ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานนฺ, ตสฺส ตนฺ วิญฺญาณนฺ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา วิญฺญาณวิปริณามานุปริวตฺติวิญฺญาณนฺ โหติ, ตสฺส วิญฺญาณ-วิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตนฺ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส ปริยาทานา อุตฺตาสวา จ โหติ วิฆาตวา จ อเปกฺขวา จ, อุปาทาย จ ปริตสฺสติ. เอวนฺ โข ภิกฺขเว อุปาทานปริตสฺสนา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อนุปาทานอปริตสฺสนา โหติ. อิธ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อริยานนฺ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต, สปฺปุริสานนฺ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปนฺ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตนฺ วา อตฺตานนฺ, น อตฺตนิ วา รูปนฺ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานนฺ, ตสฺส ตนฺ รูปนฺ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา น รูปวิปริณามานุปริวตฺติวิญฺญาณนฺ โหติ, ตสฺส น รูปวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตนฺ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส อปริยาทานา น เจว อุตฺตาสวา โหติ น วิฆาตวา น อเปกฺขวา, อนุปาทาย จ น ปริตสฺสติ.

น เวทนนฺ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น เวทนาวนฺตนฺ วา อตฺตานนฺ, น อตฺตนิ วา เวทนนฺ, น เวทนาย วา อตฺตานนฺ, ตสฺส สา เวทนา วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามญฺญถาภาวา น เวทนาวิปริณามานุปริวตฺติวิญฺญาณนฺ โหติ, ตสฺส น

เวทนาวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. เจตโส อปริยาทานา น เจว อุตฺตาสวา โหติ น วิฆาตวา น อเปกฺขวา, อนุปาทาย จ น ปริตสฺสติ.

น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น สงฺขารวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา สงฺขาเร, น สงฺขาเรสุ วา อตฺตานํ, ตสฺส เต สงฺขารา วิปริณมนฺติ อญฺญถา โหนฺติ, ตสฺส สงฺขารวิปริณามญฺญถาภาวา น สงฺขารวิปริณามานุปริวตฺติ-วิญฺญาณํ โหติ, ตสฺส น สงฺขารวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส อปริยาทานา น เจว อุตฺตาสวา โหติ, น วิฆาตวา น อเปกฺขวา, อนุปาทาย จ น ปริตสฺสติ.

น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ, ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา น วิญฺญาณวิปริณามานุปริวตฺติ-วิญฺญาณํ โหติ, ตสฺส น วิญฺญาณวิปริณามานุปริวตฺติชา ปริตสฺสนา ธมฺมสมุปฺปาทา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, เจตโส อปริยาทานา น เจว อุตฺตาสวา โหติ น วิฆาตวา น อเปกฺขวา, อนุปาทาย จ น ปริตสฺสติ. เอวํ โข ภิกฺขเว อนุปาทานอปริตสฺสนา โหตีติ. สตฺตมํ.

๘. ทุติยอุปาทานปริตสฺสนาสุตฺตํ

[๘] สาวตฺถีนิทานํ. "อุปาทานปริตสฺสนญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ อนุปาทานอปริตสฺสนญฺจ, ตํ สุณาถ ฯเปฯ กถญฺจ ภิกฺขเว อุปาทานปริตสฺสนา โหติ; อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปี 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ, ตสฺส ตํ รูปี วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เวทนํ 'เอตํ มม ฯเปฯ สญฺญํ 'เอตํ มม ฯเปฯ สงฺขาเร 'เอตํ มม ฯเปฯ วิญฺญาณํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ, ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา. เอวํ โข ภิกฺขเว อุปาทานปริตสฺสนา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว อนุปาทานอปริตสฺสนา โหติ, อิธ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปี 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ, ตสฺส ตํ รูปี วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เวทนํ 'เนตํ มม ฯเปฯ สญฺญํ 'เนตํ มม ฯเปฯ สงฺขาเร 'เนตํ มม วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ, ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา นุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เอวํ โข ภิกฺขเว อนุปาทานอปริตสฺสนา โหตีติ. อฏฺฐมํ.

๙. กาลตฺตยอนิจฺจสุตฺตํ

[๙] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ อตีตานาคตํ, โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ รูปสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตํ รูปํ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. เวทนา อนิจฺจา ฯเปฯ สญฺญา อนิจฺจา ฯเปฯ สงฺขารา อนิจฺจา อตีตานาคตา, โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนานํ; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีเตสุ สงฺขาเรสุ อนเปกฺโข โหติ, อนาคเต สงฺขาเร นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนานํ สงฺขารานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. วิญฺญาณํ อนิจฺจํ อตีตานาคตํ โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ วิญฺญาณสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตํ วิญฺญาณํ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตีติ. นวมํ.

๑๐. กาลตฺตยทุกฺขสุตฺตํ

[๑๐] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อตีตานาคตํ, โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ รูปสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตํ รูปํ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. เวทนา ทุกฺขา ฯเปฯ สญฺญา ทุกฺขา ฯเปฯ สงฺขารา ทุกฺขา ฯเปฯ วิญฺญาณํ ทุกฺขํ อตีตานาคตํ, โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ

วิญฺญาณสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตำ วิญฺญาณำ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตีติ. ทสมำ.

๑๑. กาลตฺตยอนตฺตสุตฺตำ

[๑๑] สาวตฺถีนิทานำ. "รูปำ ภิกฺขเว อนตฺตา อตีตานาคตำ, โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส; เอวำ ปสฺสำ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ รูปสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตำ รูปำ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ; เวทนา อนตฺตา ฯเปฯ สญฺญา อนตฺตา ฯเปฯ สงฺขารา อนตฺตา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนตฺตา อตีตานาคตำ, โก ปน วาโท ปจฺจุปฺปนฺนสฺส; เอวำ ปสฺสำ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อตีตสฺมึ วิญฺญาณสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตำ วิญฺญาณำ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหตีติ. เอกาทสมำ.

ปฐโม นกุลปิตุวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานำ

นกุลปิตา เทวทหา เทฺวปิ หลิทฺทิกานิ จ
สมาธิ ปฏิสลฺลานำ[๑] อุปาทานปริตสฺสนา[๒] ทุเว
อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา วคฺโค เตน ปวุจฺจติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปฏิสลฺลานา

[๒] ฉ.,เท. อุปาทาปริตสฺสนา

๒. อนิจฺจวคฺโค

๑. อนิจฺจสุตฺตํ

[๑๒] เอวมฺเม สุตํ:- สาวตฺถิยํ ฯเปฯ "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ[๑] ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปฐมํ.

๒. ทุกฺขสุตฺตํ

[๑๓] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ, เวทนา ทุกฺขา, สญฺญา ทุกฺขา, สงฺขารา ทุกฺขา, วิญฺญาณํ ทุกฺขํ. เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทุติยं.

๓. อนตฺตสุตฺตํ

[๑๔] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา

[๑] "วิมุตฺตมฺหีติปิ ปาโฐ.

วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณำ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ตติยำ.

๔. ยทนิจฺจสุตฺตำ

[๑๕] สาวตฺถีนิทานำ. "รูปำ ภิกฺขเว อนิจฺจำ, ยทนิจฺจำ, ตำ ทุกฺขำ, ยำ ทุกฺขำ, ตทนตฺตา, ยทนตฺตา, ตำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; เวทนา อนิจฺจา, ยทนิจฺจำ, ตำ ทุกฺขำ, ยำ ทุกฺขำ, ตทนตฺตา, ยทนตฺตา, ตำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; สญฺญา อนิจฺจา ฯเปฯ สงฺขารา อนิจฺจา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนิจฺจำ, ยทนิจฺจำ, ตำ ทุกฺขำ, ยำ ทุกฺขำ, ตทนตฺตา, ยทนตฺตา, ตำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. จตุตฺถำ.

๕. ยำทุกฺขสุตฺตำ

[๑๖] สาวตฺถีนิทานำ. "รูปำ ภิกฺขเว ทุกฺขำ, ยำ ทุกฺขำ, ตทนตฺตา, ยทนตฺตา, ตำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; เวทนา ทุกฺขา ฯเปฯ สญฺญา ทุกฺขา ฯเปฯ สงฺขารา ทุกฺขา ฯเปฯ วิญฺญาณำ ทุกฺขำ, ยำ ทุกฺขำ, ตทนตฺตา, ยทนตฺตา, ตำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปญฺจมำ.

๖. ยทนตฺตสุตฺตํ

[๑๗] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เวทนา อนตฺตา ฯเปฯ สญฺญา อนตฺตา ฯเปฯ สงฺขารา อนตฺตา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. สเหตุอนิจฺจสุตฺตํ

[๑๘] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย รูปสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนิจฺโจ, อนิจฺจสมฺภูตํ ภิกฺขเว รูปํ, กุโต นิจฺจํ ภวิสฺสติ; เวทนา อนิจฺจา, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย เวทนาย อุปฺปาทาย, โสปิ อนิจฺโจ, อนิจฺจสมฺภูตา ภิกฺขเว เวทนา, กุโต นิจฺจา ภวิสฺสติ; สญฺญา อนิจฺจา. สงฺขารา อนิจฺจา, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย สงฺขารานํ อุปฺปาทาย, โสปิ อนิจฺโจ, อนิจฺจสมฺภูตา ภิกฺขเว สงฺขารา, กุโต นิจฺจา ภวิสฺสนฺติ; วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย วิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนิจฺโจ, อนิจฺจสมฺภูตํ ภิกฺขเว วิญฺญาณํ, กุโต นิจฺจํ ภวิสฺสติ; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. สตฺตมํ.

๘. สเหตุทุกฺขสุตฺตำ

[๑๙] สาวตฺถีนิทานำ. "รูปำ ภิกฺขเว ทุกฺขำ, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย รูปสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ ทุกฺโข, ทุกฺขสมฺภูตำ ภิกฺขเว รูปำ, กุโต สุขำ ภวิสฺสติ; เวทนา ทุกฺขา ฯเปฯ สญฺญา ทุกฺขา ฯเปฯ สงฺขารา ทุกฺขา ฯเปฯ วิญฺญาณำ ทุกฺขำ, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย วิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ ทุกฺโข, ทุกฺขสมฺภูตำ ภิกฺขเว วิญฺญาณำ, กุโต สุขำ ภวิสฺสติ; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อฏฺฐมำ.

๙. สเหตุอนตฺตสุตฺตำ

[๒๐] สาวตฺถีนิทานำ. "รูปำ ภิกฺขเว อนตฺตา, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย รูปสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนตฺตา, อนตฺตสมฺภูตำ ภิกฺขเว รูปำ, กุโต อตฺตา ภวิสฺสติ; เวทนา อนตฺตา ฯเปฯ สญฺญา อนตฺตา ฯเปฯ สงฺขารา อนตฺตา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนตฺตา, โยปิ เหตุ โยปิ ปจฺจโย วิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย, โสปิ อนตฺตา, อนตฺตสมฺภูตำ ภิกฺขเว วิญฺญาณำ, กุโต อตฺตา ภวิสฺสติ; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. นวมำ.

๑๐. อานนฺทสุตฺตำ

[๒๑] สาวตฺถีนิทานำ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ, เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตำ

เอตทโวจ นิโรโธ 'นิโรโธติ ภนฺเต วุจฺจติ; กตเมสานํ โข ภนฺเต ธมฺมานํ นิโรโธ[๑] 'นิโรโธติ วุจฺจตีติ. "รูปี โข อานนฺท อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ, ตสฺส นิโรโธ 'นิโรโธติ วุจฺจติ; เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา ตสฺสา นิโรโธ 'นิโรโธติ วุจฺจติ; สญฺญา อนิจฺจา ฯเปฯ สงฺขารา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา, เตสํ นิโรโธ 'นิโรโธติ วุจฺจติ; วิญฺญาณํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ, ตสฺส นิโรโธ 'นิโรโธติ วุจฺจติ; อิเมสํ โข อานนฺท ธมฺมานํ นิโรโธ 'นิโรโธติ วุจฺจตีติ. ทสมํ.

ทุติโย อนิจฺจวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ยทนิจฺจาปเร ตโย
เหตุนาปิ ตโย วุตฺตา อานนฺเทน จ เต ทสาติ.

---

[๑] อิ. นิโรธา, เอวมุปริปิ.

๓. ภารวคฺโค

๑. ภารสุตฺตํ

[๒๒] สาวตฺถีนิทานํ. “ภารญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ ภารหารญฺจ ภาราทานญฺจ ภารนิกฺเขปนญฺจ ตํ สุณาถ ฯเปฯ เอตทโวจ “กตโม จ ภิกฺขเว ภาโร, ‘ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียํ, กตเม ปญฺจ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภาโร.

กตโม จ ภิกฺขเว ภารหาโร, ‘ปุคฺคโลติสฺส วจนียํ, สฺวายํ[๑] อายสฺมา เอวํนาโม เอวโคตฺโต; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภารหาโร.

กตมญฺจ ภิกฺขเว ภาราทานํ, ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี, เสยฺยถีทํ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภาราทานํ.

กตมญฺจ ภิกฺขเว ภารนิกฺเขปนํ, โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภารนิกฺเขปนนฺติ.

อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

“ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ.

---

[๑] เท. ยฺวายํ

นิกฺขิปิตฺวา ครุ๎ ภารํ อญฺญ๎ ภารํ อนาทิย
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโตติ. ปจมฺ.

๒. ปริญฺญาสุตฺตํ

[๒๓] สาวตฺถีนิทานํ. "ปริญฺเญยฺเย จ ภิกฺขเว ธมฺเม เทเสสฺสามิ ปริญฺญญฺจ, ตํ สุณาถ; กตเม จ ภิกฺขเว ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา, รูปี ภิกฺขเว ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, เวทนา ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, สญฺญา ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, สงฺขารา ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, วิญฺญาณํ ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา.

กตมา จ ภิกฺขเว ปริญฺญา, โย ภิกฺขเว ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปริญฺญาติ. ทุติยํ.

๓. ปริชานสุตฺตํ

[๒๔] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปี ภิกฺขเว อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย; เวทนํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย; สญฺญํ อนภิชานํ ฯเปฯ สงฺขาเร อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย; วิญฺญาณํ อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย.

รูปญฺจ โข ภิกฺขเว อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย; เวทนํ อภิชานํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร

ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ อภิชานนฺ ปริชานนฺ วิราชยนฺ ปชหนฺ ภพฺโพ ทุกฺขกฺขยายาติ. ตติยนฺ.

๔. ฉนฺทราคสุตฺตนฺ

[๒๔] สาวตฺถีนิทานนฺ. "โย ภิกฺขเว รูปสฺมึ ฉนฺทราโค, ตนฺ ปชหถ, เอวนฺ ตนฺ รูปนฺ ปหีนนฺ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลนฺ ตาลาวตฺถุกตนฺ อนภาวงฺกตนฺ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺ; โย เวทนาย ฉนฺทราโค, ตนฺ ปชหถ, เอวนฺ สา เวทนา ปหีนา ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; โย สญฺญาย ฉนฺทราโค, ตนฺ ปชหถ; เอวนฺ สา สญฺญา ปหีนา ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; โย สงฺขาเรสุ ฉนฺทราโค, ตนฺ ปชหถ; เอวนฺ เต สงฺขารา ปหีนา ภวิสฺสนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; โย วิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราโค, ตนฺ ปชหถ; เอวนฺ ตนฺ วิญฺญาณนฺ ปหีนนฺ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลนฺ ตาลาวตฺถุกตนฺ อนภาวงฺกตนฺ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. จตุตฺถนฺ.

๕. อสฺสาทสุตฺตนฺ

[๒๖] สาวตฺถีนิทานนฺ. "ปุพฺเพว เม ภิกฺขเว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ 'โก นุ โข รูปสฺส อสฺสาโท โก อาทีนโว กึ นิสฺสรณนฺ, โก เวทนาย อสฺสาโท โก อาทีนโว กึ นิสฺสรณนฺ, โก สญฺญาย อสฺสาโท โก

อาทีนโว กึ นิสฺสรณํ, โก สงฺขารานํ อสฺสาโท โก อาทีนโว กึ นิสฺสรณํ, โก วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท โก อาทีนโว กึ นิสฺสรณนฺติ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ 'ยํ โข รูปี ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ รูปสฺส อสฺสาโท; ยํ รูปี อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อยํ รูปสฺส อาทีนโว; โย รูปสฺมึ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ รูปสฺส นิสฺสรณํ; ยํ เวทนํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ เวทนาย อสฺสาโท; ยา[๑] เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ เวทนาย อาทีนโว; โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ เวทนาย นิสฺสรณํ; ยํ สญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ, ยํ สงฺขาเร ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ สงฺขารานํ อสฺสาโท; เย สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยํ สงฺขารานํ อาทีนโว; โย สงฺขาเรสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ สงฺขารานํ นิสฺสรณํ; ยํ วิญฺญาณํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท; ยํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อยํ วิญฺญาณสฺส อาทีนโว, โย วิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณํ.

ยาวกีวญฺจาหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ เอวํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ น อพฺภญฺญาสึ, เนว ตาวาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ[๒] ปจฺจญฺญาสึ; ยโต จ โขหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ เอวํ

[๑] ฉ.,เท. ยํ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อภิสมฺพุทฺโธติ

อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตนฺ อพฺภญฺญาสึ; อถาหนฺ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรนฺ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสึ; ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนนฺ อุทปาทิ 'อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ. ปญฺจมนฺ.

๖. ทุติยอสฺสาทสุตฺตนฺ

[๒๗] สาวตฺถีนิทานนฺ. "รูปสฺสาหนฺ ภิกฺขเว อสฺสาทปริเยสนนฺ อจรึ, โย รูปสฺส อสฺสาโท ตทชฺฌคมนฺ, ยาวตา รูปสฺส อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐ; รูปสฺสาหนฺ ภิกฺขเว อาทีนวปริเยสนนฺ อจรึ, โย รูปสฺส อาทีนโว ตทชฺฌคมนฺ, ยาวตา รูปสฺส อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐ; รูปสฺสาหนฺ ภิกฺขเว นิสฺสรณปริเยสนนฺ อจรึ, ยนฺ รูปสฺส นิสฺสรณนฺ ตทชฺฌคมนฺ, ยาวตา รูปสฺส นิสฺสรณนฺ ปญฺญาย เม ตนฺ สุทิฏฺฐนฺ; เวทนายาหนฺ ภิกฺขเว ฯเปฯ สญฺญายาหนฺ ภิกฺขเว ฯเปฯ สงฺขารานาหนฺ ภิกฺขเว ฯเปฯ วิญฺญาณสฺสาหนฺ ภิกฺขเว อสฺสาทปริเยสนนฺ อจรึ, โย วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท ตทชฺฌคมนฺ, ยาวตา วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐ; วิญฺญาณสฺสาหนฺ ภิกฺขเว อาทีนวปริเยสนนฺ อจรึ, โย วิญฺญาณสฺส อาทีนโว ตทชฺฌคมนฺ, ยาวตา วิญฺญาณสฺส อาทีนโว ปญฺญาย เม โส สุทิฏฺโฐ; วิญฺญาณสฺสาหนฺ ภิกฺขเว นิสฺสรณปริเยสนนฺ อจรึ, ยนฺ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณนฺ ตทชฺฌคมนฺ, ยาวตา วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณนฺ ปญฺญาย เม ตนฺ สุทิฏฺฐนฺ.

ยาวกีวญฺจาหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ น อพฺภญฺญาสึ ฯเปฯ ปจฺจญฺญาสึ;[๑] ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ 'อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ. ฉฏฺฐํ.

๗. ตติยอสฺสาทสุตฺตํ

[๒๘] สาวตฺถีนิทานํ. "โน เจทํ ภิกฺขเว รูปสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส, น ยิทํ สตฺตา รูปสฺมึ สารชฺเชยฺยุํ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ รูปสฺส อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา รูปสฺมึ สารชฺชนฺติ; โน เจทํ ภิกฺขเว รูปสฺส อาทีนโว อภวิสฺส, น ยิทํ สตฺตา รูปสมึ นิพฺพินฺเทยฺยุํ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ รูปสฺส อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา รูปสฺมึ นิพฺพินฺทนฺติ; โน เจทํ ภิกฺขเว รูปสฺส นิสฺสรณํ อภวิสฺส, น ยิทํ สตฺตา รูปสฺมา นิสฺสเรยฺยุํ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ รูปสฺส นิสฺสรณํ, ตสฺมา สตฺตา รูปสฺมา นิสฺสรนฺติ; โน เจทํ ภิกฺขเว เวทนาย อสฺสาโท อภวิสฺส ฯเปฯ โน เจทํ ภิกฺขเว สญฺญาย ฯเปฯ โน เจทํ ภิกฺขเว สงฺขารานํ อสฺสาโท อภวิสฺส, น ยิทํ สตฺตา สงฺขาเรสุ สารชฺเชยฺยุํ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ สงฺขารานํ อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา สงฺขาเรสุ สารชฺชนฺติ; โน เจทํ ภิกฺขเว สงฺขารานํ อาทีนโว อภวิสฺส, น ยิทํ สตฺตา สงฺขาเรสุ นิพฺพินฺเทยฺยุํ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ สงฺขารานํ อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา สงฺขาเรสุ

[๑] เท.,อิ. อพฺภญฺญาสึ

นิพฺพินฺทนฺติ; โน เจทนิ ภิกฺขเว สงฺขารานนิ นิสฺสรณนิ อภวิสฺส, น ยิทนิ สตฺตา สงฺขาเรหิ นิสฺสเรยฺยุนิ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ สงฺขารานนิ นิสฺสรณนิ, ตสฺมา สตฺตา สงฺขาเรหิ นิสฺสรนฺติ; โน เจทนิ ภิกฺขเว วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท อภวิสฺส, น ยิทนิ สตฺตา วิญฺญาณสฺมินิ สารชฺเชยฺยุนิ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท, ตสฺมา สตฺตา วิญฺญาณสฺมินิ สารชฺชนฺติ; โน เจทนิ ภิกฺขเว วิญฺญาณสฺส อาทีนโว อภวิสฺส, น ยิทนิ สตฺตา วิญฺญาณสฺมินิ นิพฺพินฺเทยฺยุนิ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ วิญฺญาณสฺส อาทีนโว, ตสฺมา สตฺตา วิญฺญาณสฺมินิ นิพฺพินฺทนฺติ; โน เจทนิ ภิกฺขเว วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณนิ อภวิสฺส, น ยิทนิ สตฺตา วิญฺญาณสฺมา นิสฺสเรยฺยุนิ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณนิ, ตสฺมา สตฺตา วิญฺญาณสฺมา นิสฺสรนฺติ.

ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว สตฺตา อิเมสนิ ปญฺจนฺนนิ อุปาทานกฺขนฺธานนิ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตนิ น อพฺภญฺญึสุ[๑] เนว ตาว ภิกฺขเว สตฺตา สเทวเก[๒] โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสญฺญุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรึสุ; ยโต จ โข ภิกฺขเว สตฺตา อิเมสนิ ปญฺจนฺนนิ อุปาทานกฺขนฺธานนิ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตนิ อพฺภญฺญึสุ; อถ ภิกฺขเว สตฺตา สเทวเก[๒] โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสญฺญุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรนฺตีติ. สตฺตมนิ.

---

[๑] ฉ.,อิ. อพฺภญฺญนิสุ [๒] ฉ.,เท.,อิ. สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา ฯเปฯ

๘. อภินนฺทนสุตฺตํ

[๒๙] สาวตฺถีนิทานํ. “โย ภิกฺขเว รูปํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติ; โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ ‘อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิ; โย เวทนํ อภินนฺทติ ฯเปฯ โย สญฺญํ อภินนฺทติ ฯเปฯ โย สงฺขาเร อภินนฺทติ ฯเปฯ โย วิญฺญาณํ อภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส อภินนฺทติ, โย ทุกฺขํ อภินนฺทติ, ‘อปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิ.

โย จ โข ภิกฺขเว รูปํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติ; โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ, ‘ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิ; โย เวทนํ นาภินนฺทติ ฯเปฯ โย สญฺญํ นาภินนฺทติ ฯเปฯ โย สงฺขาเร นาภินนฺทติ ฯเปฯ โย วิญฺญาณํ นาภินนฺทติ, ทุกฺขํ โส นาภินนฺทติ. โย ทุกฺขํ นาภินนฺทติ. ‘ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. อฏฺฐมํ.

๙. อุปฺปาทสุตฺตํ

[๓๐] สาวตฺถีนิทานํ. “โย ภิกฺขเว รูปสฺส อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว; โย เวทนาย ฯเปฯ โย สญฺญาย ฯเปฯ โย สงฺขารานํ ฯเปฯ โย วิญฺญาณสฺส อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ ภิกฺขเว รูปสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม; โย

เวทนาย ฯเปฯ โย สญฺญาย ฯเปฯ โย สงฺขารานำ ฯเปฯ โย วิญฺญาณสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานำ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. นวมำ.

๑๐. อฆมูลสุตฺตำ

[๓๑] สาวตฺถีนิทานำ. "อฆญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ อฆมูลญฺจ, ตำ สุณาถ, กตมญฺจ ภิกฺขเว อฆำ; รูปำ ภิกฺขเว อฆำ, เวทนา อฆำ, สญฺญา อฆำ, สงฺขารา อฆำ, วิญฺญาณำ อฆำ; อิทำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อฆำ.

กตมญฺจ ภิกฺขเว อฆมูลำ; ยายำ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี; เสยฺยถีทำ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา; อิทำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อฆมูลนฺติ. ทสมำ.

๑๑. ปภงฺคุสุตฺตำ

[๓๒] สาวตฺถีนิทานำ. "ปภงฺคุญฺจ ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ อปฺปภงฺคุญฺจ, ตำ สุณาถ; กิญฺจ ภิกฺขเว ปภงฺคุ, กึ[๑] อปฺปภงฺคุ. รูปำ ภิกฺขเว ปภงฺคุ, โย ตสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, อิทำ อปฺปภงฺคุ; เวทนา ปภงฺคุ, โย ตสฺสา นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, อิทำ อปฺปภงฺคุ; สญฺญา ปภงฺคุ ฯเปฯ สงฺขารา ปภงฺคุ, โย เตสำ นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, อิทำ อปฺปภงฺคุ; วิญฺญาณำ ปภงฺคุ, โย ตสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม; อิทำ อปฺปภงฺคูติ. เอกาทสมำ.

ตติโย ภารวคฺโค.

---

[๑] อิ. กิญฺจ

ตสฺสุทฺทานํ

ภารํ ปริญฺญํ ปริชานํ ฉนฺทราคํ จตุตฺถกํ
อสฺสาทา จ ตโย วุตฺตา อภินนฺทนมฏฺฐมํ
อุปฺปาทํ อฆมูลญฺจ เอกาทสโม ปภงฺคูติ.

๔. นตุมฺหากวคฺโค

๑. นตุมฺหากสุตฺตำ

[๓๓] สาวตฺถีนิทานำ. “ยำ ภิกฺขเว น ตุมฺหากำ ตำ ปชหถ ตำ โว ปหีนำ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; กิญฺจ ภิกฺขเว น ตุมฺหากำ; รูปำ ภิกฺขเว น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, ตำ โว ปหีนำ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; เวทนา น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, สา โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; สญฺญา น ตุมฺหากำ, สงฺขารา น ตุมฺหากำ, เต ปชหถ, เต โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติ; วิญฺญาณำ น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, ตำ โว ปหีนำ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยำ อิมสฺมึ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสำ, ตำ ชโน หเรยฺย วา ฑเหยฺย วา ยถาปจฺจยำ วา กเรยฺย; อปิ นุ ตุมฺหากำ เอวมสฺส ‘อมฺเห ชโน หรติ วา ฑหติ วา ยถาปจฺจยำ วา กโรตีติ. โน เหตำ ภนฺเต. ตำ กิสฺส เหตุ. “น หิ โน เอตำ ภนฺเต อตฺตา วา อตฺตนิยำ วาติ. “เอวเมว โข ภิกฺขเว รูปำ น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, ตำ โว ปหีนำ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; เวทนา น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, สา โว ปหีนา หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; สญฺญา น ตุมฺหากำ ฯเปฯ สงฺขารา น ตุมฺหากำ ฯเปฯ วิญฺญาณำ น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, ตำ โว ปหีนำ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตีติ. ปฐมำ.

๒. ทุติยนตุมฺหากสุตฺตำ

[๓๔] สาวตฺถีนิทานำ. “ยำ ภิกฺขเว น ตุมฺหากำ, ตำ ปชหถ, ตำ โว ปหีนำ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; กิญฺจ ภิกฺขเว น ตุมฺหากำ.

รูปํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ, ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; เวทนา น ตุมฺหากํ ฯเปฯ สญฺญา น ตุมฺหากํ ฯเปฯ สงฺขารา น ตุมฺหากํ ฯเปฯ วิญฺญาณํ น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ, ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ; ยํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ, ตํ โว ปหีนํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตีติ. ทุติยํ.

๓. อญฺญตรภิกฺขุสุตฺตํ

[๓๕] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ. “ยํ โข ภิกฺขุ อนุเสติ เตน สงฺขํ คจฺฉติ, ยํ นานุเสติ น เตน สงฺขํ คจฺฉตีติ. “อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ. “ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ. “รูปญฺเจ ภนฺเต, อนุเสติ เตน สงฺขํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ ฯเปฯ อนุเสติ; สญฺญญฺเจ ฯเปฯ อนุเสติ; สงฺขาเร เจ ฯเปฯ อนุเสติ; วิญฺญาณญฺเจ อนุเสติ เตน สงฺขํ คจฺฉติ; รูปญฺเจ ภนฺเต นานุเสติ น เตน สงฺขํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ นานุเสติ น เตน สงฺขํ คจฺฉติ; สญฺญญฺเจ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ นานุเสติ, น เตน สงฺขํ คจฺฉติ; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปญฺเจ ภิกฺขุ อนุเสติ, เตน สงฺขํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ ฯเปฯ สญฺญญฺเจ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ อนุเสติ, เตน สงฺขํ คจฺฉติ; รูปญฺเจ ภิกฺขุ นานุเสติ, น เตน สงฺขํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ ฯเปฯ สญฺญญฺเจ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ นานุเสติ, น เตน สงฺขํ คจฺฉติ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

อถ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข โส ภิกฺขุ เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, "ขีณา ชาติ, วุสิตं พฺรหฺมจริยํ, กตं กรณียं, นาปรं อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. ตติยं.

๔. ทุติยอญฺญตรภิกฺขุสุตฺตํ

[๓๖] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ. "ยํ โข ภิกฺขุ อนุเสติ, ตํ อนุมิยฺยติ;[๑] ยํ อนุมิยฺยติ,

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อนุมียติ, เอวมุปริปิ.

เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; ยํ นานุเสติ, น ตํ อนุมิยฺยติ. ยํ นานุมิยฺยติ, น เตน สงฺฆํ คจฺฉตีติ. “อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ. “ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ. “รูปญฺเจ ภนฺเต อนุเสติ, ตํ อนุมิยฺยติ. ยํ อนุมิยฺยติ, เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ อนุเสติ ฯเปฯ สญฺญญฺเจ อนุเสติ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ อนุเสติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ อนุเสติ, ตํ อนุมิยฺยติ; ยํ อนุมิยฺยติ, เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; รูปญฺเจ ภนฺเต นานุเสติ, น ตํ อนุมิยฺยติ; ยํ นานุมิยฺยติ, น เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ นานุเสติ ฯเปฯ สญฺญญฺเจ นานุเสติ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ นานุเสติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ นานุเสติ, น ตํ อนุมิยฺยติ; ยํ นานุมิยฺยติ, น เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

“สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปญฺเจ ภิกฺขุ อนุเสติ, ตํ อนุมิยฺยติ. ยํ อนุมิยฺยติ, เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ ฯเปฯ สญฺญญฺเจ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ อนุเสติ, ตํ อนุมิยฺยติ, ยํ อนุมิยฺยติ, เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; รูปญฺเจ ภิกฺขุ นานุเสติ, น ตํ อนุมิยฺยติ. ยํ นานุมิยฺยติ, น เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; เวทนญฺเจ นานุเสติ ฯเปฯ สญฺญญฺเจ นานุเสติ ฯเปฯ สงฺขาเร เจ นานุเสติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเจ นานุเสติ, น ตํ อนุมิยฺยติ; ยํ นานุมิยฺยติ, น เตน สงฺฆํ คจฺฉติ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. จตุตฺถํ.

๕. อานนฺทสุตฺตำ

[๓๗] สาวตฺถีนิทานำ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สายณฺหสมยำ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต. เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข อายสฺมนฺตำ อานนฺทำ ภควา เอตทโวจ "สเจ ตำ อานนฺท เอวำ ปุจฺเฉยฺยุำ 'กตเมสำ อาวุโส อานนฺท ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายตีติ; เอวำ ปุฏฺโฐ ตฺวำ อานนฺท กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ.

"สเจ มำ ภนฺเต เอวำ ปุจฺเฉยฺยุำ 'กตเมสำ อาวุโส อานนฺท ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายตีติ; เอวำ ปุฏฺโฐ อหำ ภนฺเต เอวำ พฺยากเรยฺยำ 'รูปสฺส โข อาวุโส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ. เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานำ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ; อิเมสำ โข อาวุโส ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายตีติ; เอวำ ปุฏฺโฐ อหำ ภนฺเต เอวำ พฺยากเรยฺยนฺติ.

"สาธุ สาธุ อานนฺท, รูปสฺส โข อานนฺท อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ. เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานำ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ, อิเมสำ โข อานนฺท ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายตีติ; เอวำ ปุฏฺโฐ ตฺวำ อานนฺท เอวำ พฺยากเรยฺยาสีติ. ปญฺจมำ.

๖. ทุติยอานนฺทสุตฺตํ

[๓๘] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ “สเจ ตํ อานนฺท เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ ‘กตเมสํ อาวุโส อานนฺท ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตานํ[๑] อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ. กตเมสํ ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิสฺสติ. กตเมสํ ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ; เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ อานนฺท กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ.

“สเจ มํ ภนฺเต เอวํ ปจฺเฉยฺยุ ‘กตเมสํ อาวุโส อานนฺท ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ, กตเมสํ ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิสฺสติ, กตเมสํ ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ; เอวํ ปุฏฺโฐ อหํ ภนฺเต เอวํ พฺยากเรยฺยं ‘ยํ โข อาวุโส รูปํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ; ยา เวทนา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, ตสฺสา อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตาย อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ; ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, เตสํ อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ. ยं วิญฺญาณํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ,

---

[๑] ฉ.,เท. จิตสฺส

จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิตฺถ, อิเมสำ โข อาวุโส ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิตฺถ; ยำ โข อาวุโส รูปำ อชาตำ อปาตุภูตำ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิสฺสติ; ยา เวทนา อชาตา อปาตุภูตา, ตสฺสา อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตาย อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิสฺสติ; ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา อชาตา อปาตุภูตา, เตสำ อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิสฺสติ; ยำ วิญฺญาณำ อชาตำ อปาตุภูตำ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิสฺสติ; อิเมสำ โข อาวุโส ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิสฺสติ; ยำ โข อาวุโส รูปำ ชาตำ ปาตุภูตำ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ; ยา เวทนา ชาตา ปาตุภูตา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ชาตา ปาตุภูตา, เตสำ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ; ยำ วิญฺญาณำ ชาตำ ปาตุภูตำ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายติ, อิเมสำ โข อาวุโส ธมฺมานำ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานำ อญฺญถตฺตำ ปญฺญายตีติ; เอวำ ปฏิโจ อหำ ภนฺเต เอวำ พฺยากเรยฺยนฺติ.

“สาธุ สาธุ อานนฺท, ยำ โข อานนฺท รูปำ อตีตำ นิรุทฺธำ วิปริณตำ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตสฺส อญฺญถตฺตำ ปญฺญายิตฺถ; ยา เวทนา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ

เย สงฺขารา ฯเปฯ ยํ วิญฺญาณํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ; อิเมสํ โข อานนฺท ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายิตฺถ, วโย ปญฺญายิตฺถ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิตฺถ; ยํ โข อานนฺท รูปี อชาตํ อปาตุภูตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิสฺสติ; ยา เวทนา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ฯเปฯ ยํ วิญฺญาณํ อชาตํ อปาตุภูตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิสฺสติ; อิเมสํ โข อานนฺท ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายิสฺสติ, วโย ปญฺญายิสฺสติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายิสฺสติ.

ยํ โข อานนฺท รูปี ชาตํ ปาตุภูตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ; ยา เวทนา ชาตา ปาตุภูตา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ฯเปฯ ยํ วิญฺญาณํ ชาตํ ปาตุภูตํ, ตสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ; อิเมสํ โข อานนฺท ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ; เอวํ ปุฏฺโจ ตฺวํ อานนฺท เอวํ พฺยากเรยฺยาสีติ. ฉฏฺจํ.

๗. อนุธมฺมสุตฺตำ

[๓๙] สาวตฺถีนิทานำ. "ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อยมนุธมฺโม โหติ ยำ รูเป นิพฺพิทาพหุโล[๑] วิหเรยฺย, เวทนาย นิพฺพิทาพหุโล วิหเรยฺย, สญฺญาย นิพฺพิทาพหุโล วิหเรยฺย, สงฺขาเรสุ นิพฺพิทาพหุโล วิหเรยฺย, วิญฺญาเณ นิพฺพิทาพหุโล วิหเรยฺย; โส[๒] รูเป นิพฺพิทาพหุโล วิหรนฺโต, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ นิพฺพิทาพหุโล วิหรนฺโต รูปำ ปริชานาติ; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริชานาติ; โส รูปำ ปริชานำ, เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริชานำ ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย, ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. สตฺตมำ.

๘. ทุติยอนุธมฺมสุตฺตำ

[๔๐] สาวตฺถีนิทานำ. "ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อยมนุธมฺโม โหติ, ยำ รูเป อนิจฺจานุปสฺสี วิหเรยฺย; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนิจฺจานุปสฺสี วิหเรยฺย; โส รูเป อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต รูปำ ปริชานาติ; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ

[๑] อิ. นิพฺพิทาพหุกำ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. โย, เอวมุปริปิ.

ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปริชานาติ; โส รูปํ ปริชานํ, เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปริชานํ ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย, ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. อฏฺฐมํ.

๙. ตติยอนุธมฺมสุตฺตํ

[๔๑] สาวตฺถีนิทานํ. "ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อยมนุธมฺโม โหติ, ยํ รูเป ทุกฺขานุปสฺสี วิหเรยฺย; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ทุกฺขานุปสฺสี วิหเรยฺย; โส รูเป ทุกฺขานุปสฺสี วิหรนฺโต เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ทุกฺขานุปสฺสี วิหรนฺโต รูปํ ปริชานาติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปริชานาติ; โส รูปํ ปริชานํ, เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปริชานํ ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. นวมํ.

๑๐. จตุตฺถอนุธมฺมสุตฺตำ

[๔๒] สาวตฺถีนิทานำ. “ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อยมนุธมฺโม โหติ, ยำ รูเป อนตฺตานุปสฺสี วิหเรยฺย; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนตฺตานุปสฺสี วิหเรยฺย; โส รูเป อนตฺตานุปสฺสี วิหรนฺโต, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนตฺตานุปสฺสี วิหรนฺโต รูปำ ปริชานาติ; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริชานาติ; โส รูปำ ปริชานำ. เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริชานำ ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย, ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ‘ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. ทสมำ.

จตุตฺโถ นตุมฺหากวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานำ

นตุมฺหาเกน เทฺว วุตฺตา ภิกฺขูหิ อปเร ทุเว
อานนฺเทน จ เทฺว วุตฺตา อนุธมฺเมหิ เทฺว ทุกาติ.

๕. อตฺตทีปวคฺโค

๑. อตฺตทีปสุตฺตํ

[๔๓] สาวตฺถีนิทานํ. "อตฺตทีปา ภิกฺขเว วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา, ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา; อตฺตทีปานํ ภิกฺขเว วิหรตํ อตฺตสรณานํ อนญฺญสรณานํ, ธมฺมทีปานํ ธมฺมสรณานํ อนญฺญสรณานํ โยนิโส[๑] อุปปริกฺขิตพฺโพ 'กึชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา กึปโหติกาติ; กึชาติกา จ ภิกฺขเว โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา กึปโหติกา; อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; ตสฺส ตํ รูปึ วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส รูปวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, เวทนาวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา เวทนํ, เวทนาย วา อตฺตานํ, ตสฺส สา เวทนา วิปริณมติ อญฺญถา โหติ, ตสฺส เวทนาวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา; สญฺญํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ วิปริณมติ

---

[๑] ฉ.,เท. โยนิ อุปปริกฺขิตพฺพา

อญฺญถา โหติ, ตสฺส วิญฺญาณวิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

รูปสฺส เตฺวว ภิกฺขเว อนิจฺจตำ วิทิตฺวา วิปริณามำ วิราคำ นิโรธำ 'ปุพฺเพ เจว รูปำ เอตรหิ จ สพฺพำ รูปำ อนิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมนฺติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต เย โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ; เตสำ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสำ สุขำ วิหรติ, สุขวิหารี ภิกฺขุ 'ตทงฺคนิพฺพุโตติ วุจฺจติ; เวทนาย เตฺวว ภิกฺขเว อนิจฺจตำ วิทิตฺวา วิปริณามำ วิราคำ นิโรธำ 'ปุพฺเพ เจว เวทนา เอตรหิ จ สพฺพา เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต เย โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ; เตสำ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสำ สุขำ วิหรติ, สุขวิหารี ภิกฺขุ 'ตทงฺคนิพฺพุโตติ วุจฺจติ; สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานำ เตฺวว ภิกฺขเว อนิจฺจตำ วิทิตฺวา วิปริณามำ วิราคำ นิโรธำ 'ปุพฺเพ เจว สงฺขารา เอตรหิ จ สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต เย โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ; เตสำ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสำ สุขำ วิหรติ, สุขวิหารี ภิกฺขุ 'ตทงฺคนิพฺพุโตติ วุจฺจติ; วิญฺญาณสฺส เตฺวว ภิกฺขเว อนิจฺจตำ วิทิตฺวา วิปริณามำ วิราคำ นิโรธำ 'ปุพฺเพ เจว วิญฺญาณำ เอตรหิ จ สพฺพำ วิญฺญาณำ อนิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมนฺติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต เย โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เต ปหิยฺยนฺติ; เตสำ ปหานา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสำ สุขำ วิหรติ, สุขวิหารี ภิกฺขุ 'ตทงฺคนิพฺพุโตติ วุจฺจตีติ. ปฐมำ.

๒. ปฏิปทาสุตฺตํ

[๔๔] สาวตฺถีนิทานํ. “สกฺกายสมุทยคามินิญฺจ โว ภิกฺขเว ปฏิปทำ เทเสสฺสามิ สกฺกายนิโรธคามินิญฺจ ปฏิปทำ, ตำ สุณาถ; กตมา จ ภิกฺขเว สกฺกายสมุทยคามินี ปฏิปทา; อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานำ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานำ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตำ วา อตฺตานำ, อตฺตนิ วา รูปำ, รูปสฺมึ วา อตฺตานำ. เวทนำ อตฺตโต ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ วิญฺญาณวนฺตำ วา อตฺตานำ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณำ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานำ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว [๑] ‘สกฺกายสมุทยคามินี ปฏิปทาติ; อิติ หิทำ ภิกฺขเว วุจฺจติ ‘ทุกฺขสมุทยคามินี สมนุปสฺสนาติ, อยเมเวตฺถ อตฺโถ.

กตมา จ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา; อิธ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อริยานำ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต, สปฺปุริสานำ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา รูปำ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานำ. น เวทนำ อตฺตโต ฯเปฯ น สญฺญำ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณำ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานำ. อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สกฺกายสมุทยคามินี ปฏิปทา

'สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทาติ; อิติ หิทํ ภิกฺขเว วุจฺจติ 'ทุกฺขนิโรธคามินี สมนุปสฺสนาติ, อยเมเวตฺถ อตฺโถติ. ทุติยํ.

๓. อนิจฺจสุตฺตํ

[๔๕] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิ; เวทนา ฯเปฯ อนิจฺจา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิ.

รูปธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน จิตฺตํ วิรตฺตํ, วิมุตฺตํ โหติ อนุปาทาย อาสเวหิ; เวทนาธาตุยา เจ ฯเปฯ สญฺญาธาตุยา เจ ฯเปฯ สงฺขารธาตุยา เจ ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน จิตฺตํ วิรตฺตํ, วิมุตฺตํ โหติ อนุปาทาย อาสเวหิ; วิมุตฺตตฺตา จิตฺตํ, จิตตฺตา สนฺตุสิตํ, สนฺตุสิตตฺตา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ; 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ตติยํ.

๔. ทุติยอนิจฺจสุตฺตํ

[๔๖] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เวทนา อนิจฺจา ฯเปฯ สญฺญา อนิจฺจา ฯเปฯ สงฺขารา อนิจฺจา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโย น โหนฺติ, ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐีนํ อสติ อปรนฺตานุทิฏฺฐิโย น โหนฺติ; อปรนฺตานุทิฏฺฐีนํ อสติ ถามสา[๑] ปรามาโส น โหติ, ถามสา ปรามาเส อสติ รูปสฺมึ ฯเปฯ เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึ จิตฺตํ วิรชฺชติ วิมุจฺจติ อนุปาทาย อาสเวหิ; วิมุตฺตตฺตา ฐิตํ, ฐิตตฺตา สนฺตุสิตํ, สนฺตุสิตตฺตา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ; 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. จตุตฺถํ.

๕. สมนุปสฺสนาสุตฺตํ

[๔๗] สาวตฺถีนิทานํ. "เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตํ อตฺตานํ สมนุปสฺสมานา สมนุปสฺสนฺติ, สพฺเพ เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ สมนุปสฺสนฺติ เอเตสํ วา อญฺญตรํ;

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ถามโส

กตเม ปญฺจ, อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปี, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณี, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; อิติ อยญฺเจว สมนุปสฺสนา 'อสฺมีติ จสฺส อธิคตา[๑] โหติ, 'อสฺมีติ โข ปน ภิกฺขเว อธิคเต, อถ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ อวกฺกนฺติ โหติ จกฺขุนฺทฺริยสฺส โสตินฺทฺริยสฺส ฆานินฺทฺริยสฺส ชิวฺหินฺทฺริยสฺส กายินฺทฺริยสฺส; อตฺถิ ภิกฺขเว มโน, อตฺถิ ธมฺมา, อตฺถิ อวิชฺชาธาตุ; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส 'อสฺมีติปิสฺส โหติ, 'อยมหมสฺมีติปิสฺส โหติ, 'ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ, 'น ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ, 'รูปี ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ, 'อรูปี ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ, 'สญฺญี ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ, 'อสญฺญี ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ, 'เนวสญฺญินาสญฺญี ภวิสฺสนฺติปิสฺส โหติ; ติฏฺฐนฺติ[๒] โข ปน ภิกฺขเว ตตฺเถว ปญฺจินฺทฺริยานิ, อเถตฺถ สุตวโต อริยสาวกสฺส อวิชฺชา ปหียติ, วิชฺชา อุปฺปชฺชติ, ตสฺส อวิชฺชาวิราคา วิชฺชุปฺปาทา 'อสฺมีติปิสฺส น โหติ, 'อยมหมสฺมีติปิสฺส น โหติ, 'ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหติ, 'น ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหติ, 'รูปี ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหติ, 'อรูปี ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหติ, 'สญฺญี ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหติ, 'อสญฺญี ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหติ, 'เนวสญฺญินาสญฺญี ภวิสฺสนฺติปิสฺส น โหตีติ. ปญฺจมํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อวิคตํ

[๒] ฉ.,เท. ติฏฺฐนฺตา

๖. ขนฺธสุตฺตํ

[๔๘] สาวตฺถีนิทานํ. “ปญฺจ จ ภิกฺขเว ขนฺเธ เทเสสฺสามิ ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ จ, ตํ สุณาถ; กตเม จ ภิกฺขเว ปญฺจกฺขนฺธา, ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขเว รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, อยํ วุจฺจติ รูปกฺขนฺโธ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา ปจฺจุปฺปนฺนา อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา โอฬาริกา วา สุขุมา วา หีนา วา ปณีตา วา เย ทูเร สนฺติเก วา, อยํ วุจฺจติ สงฺขารกฺขนฺโธ; ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, อยํ วุจฺจติ วิญฺญาณกฺขนฺโธ; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว ปญฺจกฺขนฺธา.

กตเม จ ภิกฺขเว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขเว รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สาสวํ อุปาทานิยํ, อยํ วุจฺจติ รูปูปาทานกฺขนฺโธ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา ทูเร สนฺติเก วา สาสวา อุปาทานิยา, อยํ วุจฺจติ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ; ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ ยา ทูเร สนฺติเก วา สาสวา อุปาทานิยา, อยํ วุจฺจติ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ; เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ สาสวา อุปาทานิยา, อยํ วุจฺจติ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ; ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯเปฯ ยํ ทูเร สนฺติเก วา สาสวํ อุปาทานิยํ, อยํ วุจฺจติ

วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติ. ฉฏฺฐำ.

๗. โสณสุตฺตำ

[๔๙] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข โสโณ คหปติปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข โสณำ คหปติปุตฺตำ ภควา เอตทโวจ

"เย หิ เกจิ โสณ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อนิจฺเจน รูเปน ทุกฺเขน วิปริณามธมฺเมน 'เสยฺโยหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'สทิโสหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'หีโนหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, กิมญฺญตฺร[๑] ยถาภูตสฺส อทสฺสนา; อนิจฺจาย เวทนาย ทุกฺขาย วิปริณามธมฺมาย 'เสยฺโยหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'สทิโสหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'หีโนหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, กิมญฺญตฺร ยถาภูตสฺส อทสฺสนา; อนิจฺจาย สญฺญาย ฯเปฯ อนิจฺเจหิ สงฺขาเรหิ ทุกฺเขหิ วิปริณามธมฺเมหิ 'เสยฺโยหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'สทิโสหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'หีโนหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, กิมญฺญตฺร ยถาภูตสฺส อทสฺสนา; อนิจฺเจน วิญฺญาเณน ทุกฺเขน วิปริณามธมฺเมน 'เสยฺโยหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'สทิโสหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, 'หีโนหมสฺมีติ วา สมนุปสฺสนฺติ, กิมญฺญตฺร ยถาภูตสฺส อทสฺสนา.

เย จ โข เกจิ โสณ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อนิจฺเจน รูเปน ทุกฺเขน วิปริณามธมฺเมน 'เสยฺโยหมสฺมีติปิ น

---

[๑] อิ. กิมญฺญตฺถ, เอวมุปริปิ.

สมนุปสฺสนฺติ, ‘สทิโสหมสฺมีติปิ น สมนุปสฺสนฺติ, ‘หีโนหมสฺมีติปิ น สมนุปสฺสนฺติ, กิมญฺญตฺร ยถาภูตสฺส ทสฺสนา. อนิจฺจาย เวทนาย ฯเปฯ อนิจฺจาย สญฺญาย ฯเปฯ อนิจฺเจหิ สงฺขาเรหิ ฯเปฯ อนิจฺเจน วิญฺญาเณน ทุกฺเขน วิปริณามธมฺเมน ‘เสยฺโยหมสฺมีติปิ น สมนุปสฺสนฺติ, ‘สทิโสหมสฺมีติปิ น สมนุปสฺสนฺติ, ‘หีโนหมสฺมีติปิ น สมนุปสฺสนฺติ, กิมญฺญตฺร ยถาภูตสฺส ทสฺสนา.

ตํ กึ มญฺญสิ โสณ รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ. อนิจฺจา ภนฺเต. “สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตสฺมาติห โสณ ยงฺกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

เอวำ ปสฺสำ โสณ สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมีปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมีปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทำ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณำ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. สตฺตมำ.

๘. ทุติยโสณสุตฺตำ

[๕๐] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ ภควา ราชคเห วิหรติ เวพฺภเว กลนฺทกนิวาเป. อถ โข โสโณ คหปติปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข โสณำ คหปติปุตฺตำ ภควา เอตทโวจ

"เย หิ เกจิ โสณ สมณา วา พฺราหฺมณา วา รูปำ นปฺปชานนฺติ, รูปสมุทยำ นปฺปชานนฺติ, รูปนิโรธำ นปฺปชานนฺติ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานนฺติ; เวทนำ นปฺปชานนฺติ, เวทนาสมุทยำ นปฺปชานนฺติ, เวทนานิโรธำ นปฺปชานนฺติ, เวทนานิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานนฺติ; สญฺญำ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ สงฺขาเร นปฺปชานนฺติ, สงฺขารสมุทยำ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธำ นปฺปชานนฺติ, สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานนฺติ; วิญฺญาณำ นปฺปชานนฺติ, วิญฺญาณสมุทยำ นปฺปชานนฺติ, วิญฺญาณนิโรธำ นปฺปชานนฺติ, วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานนฺติ; นเมเต โสณ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา, พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถำ วา พฺราหฺมญฺญตฺถำ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ.

เย จ โข เกจิ โสณ สมณา วา พฺราหฺมณา วา รูปํ ปชานนฺติ, รูปสมุทยํ ปชานนฺติ, รูปนิโรธํ ปชานนฺติ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานนฺติ; เวทนำ ปชานนฺติ ฯเปฯ สญฺญำ ปชานนฺติ ฯเปฯ สงฺขาเร ปชานนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปชานนฺติ, วิญฺญาณสมุทยำ ปชานนฺติ, วิญฺญาณนิโรธำ ปชานนฺติ, วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานนฺติ; เต โขเม โสณ สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา, พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏเฐว ธมฺเม สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. อฏฺฐมำ.

๙. นนฺทิกฺขยสุตฺตำ

[๕๑] สาวตฺถีนิทานำ. ตตฺร โข ฯเปฯ เอตทโวจ “อนิจฺจญฺเญว ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปำ ‘อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมา ปสฺสำ นิพฺพินฺทติ, นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตำ วิมุตฺตำ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; อนิจฺจญฺเญว ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนำ ‘อนิจฺจาติ ปสฺสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมา ปสฺสำ นิพฺพินฺทติ, นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตำ วิมุตฺตำ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; อนิจฺจญฺเญว ภิกฺขเว ภิกฺขุ สญฺญำ ‘อนิจฺจาติ ปสฺสติ ฯเปฯ อนิจฺเจเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺขาเร ‘อนิจฺจาติ ปสฺสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมา ปสฺสำ นิพฺพินฺทติ; นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา

จิตฺตํ วิมุตฺตํ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; อนิจฺจญฺเญว ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิญฺญาณํ ‘อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ; สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมา ปสฺสํ นิพฺพินฺทติ, นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจตีติ. นวมํ.

๑๐. ทุติยนนฺทิกฺขยสุตฺตํ

[๕๒] สาวตฺถีนิทานํ. ตตฺร โข ฯเปฯ เอตทโวจ “รูปํ ภิกฺขเว โยนิโส มนสิกโรถ, รูปานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถ; รูปํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรนฺโต รูปานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสนฺโต รูปสฺมึ นิพฺพินฺทติ, นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; เวทนํ ภิกฺขเว โยนิโส มนสิกโรถ, เวทนานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถ; เวทนํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรนฺโต เวทนานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสนฺโต เวทนาย นิพฺพินฺทติ, นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; สญฺญํ ภิกฺขเว ฯเปฯ สงฺขาเร ภิกฺขเว โยนิโส มนสิกโรถ, สงฺขารานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถ; สงฺขาเร ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรนฺโต สงฺขารานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสนฺโต สงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทติ; นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ ‘สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจติ; วิญฺญาณํ ภิกฺขเว โยนิโส มนสิกโรถ, วิญฺญาณานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ สมนุปสฺสถ; วิญฺญาณํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โยนิโส มนสิกโรนฺโต วิญฺญาณานิจฺจตญฺจ ยถาภูตํ

สมนุปสฺสนฺโต วิญฺญาณสฺมึ นิพฺพินฺทติ; นนฺทิกฺขยา ราคกฺขโย, ราคกฺขยา นนฺทิกฺขโย, นนฺทิราคกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ 'สุวิมุตฺตนฺติ วุจฺจตีติ. ทสมํ.

ปญฺจโม อตฺตทีปวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อตฺตทีปา ปฏิปทา เทฺว จ โหนฺติ อนิจฺจตา
สมนุปสฺสนา ขนฺธา เทฺว โสณา เทฺว นนฺทิกฺขเยน จาติ.

มูลปณฺณาสโก สมตฺโต.

ตสฺส มูลปณฺณาสกวคฺคสฺสุทฺทานํ

นกุลปิตา อนิจฺโจ จ ภาเรน น ตุมฺหาเกน จ
อตฺตทีเปน ปณฺณาโส ปญฺโม เตน วุจฺจตีติ.

มชฺฌิมปณฺณาสโก

๑. อุปยวคฺโค

๑. อุปยสุตฺตนิ

[๕๓] สาวตฺถีนิทานนิ. ตตฺร โข ฯเปฯ เอตทโวจ "อุปโย[๑] ภิกฺขเว อวิมุตฺโต, อนุปโย วิมุตฺโต; รูปูปยนิ วา ภิกฺขเว วิญฺญาณนิ ติฏฺฐมานนิ ติฏฺเฐยฺย, รูปารมฺมณนิ รูปปฺปติฏฺฐนิ นนฺทูปเสวนนิ วุฑฺฒินิ วิรูฬฺหินิ เวปุลฺลนิ อาปชฺเชยฺย ฯเปฯ สงฺขารูปยนิ วา ภิกฺขเว วิญฺญาณนิ ติฏฺฐมานนิ ติฏฺเฐยฺย, สงฺขารารมฺมณนิ สงฺขารปฺปติฏฺฐนิ นนฺทูปเสวนนิ วุฑฺฒินิ วิรูฬฺหินิ เวปุลฺลนิ อาปชฺเชยฺย; โย ภิกฺขเว เอวนิ วเทยฺย 'อหนิ อญฺญตฺร รูปา อญฺญตฺร เวทนาย อญฺญตฺร สญฺญาย อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ วิญฺญาณสฺส อาคตินิ วา คตินิ วา จุตินิ วา อุปปตฺตินิ วา วุฑฺฒินิ วา วิรูฬฺหินิ วา เวปุลฺลนิ วา ปญฺญเปสฺสามีติ, เนตนิ ฐานนิ วิชฺชติ; รูปธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ราโค ปหีโน โหติ; ราคสฺส ปหานา โวชฺฉิชฺชตารมฺมณนิ, ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติ; เวทนาธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ สญฺญาธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สงฺขารธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วิญฺญาณธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ราโค ปหีโน โหติ, ราคสฺส ปหานา โวจฺฉิชฺชตารมฺมณนิ, ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติ, ตทปฺปติฏฺฐิตนิ วิญฺญาณนิ อวิรูฬฺหนิ อนภิสงฺขจฺจ วิมุตฺตนิ, วิมุตฺตตฺตา ฐิตนิ, ฐิตตฺตา สนฺตุสิตนิ, สนฺตุสิตตฺตา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสนิ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตนิ พฺรหฺมจริยนิ, กตนิ กรณียนิ นาปรนิ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปฐมนิ.

---

[๑] สฺยา. อุปาโย, เอวมุปริปิ.

๒. พีชสุตฺตํ

[๕๔] สาวตฺถีนิทานํ. “ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว พีชชาตานิ, กตมานิ ปญฺจ, มูลพีชํ ขนฺธพีชํ ผลพีชํ อคฺคพีชํ พีชพีชญฺเญว ปญฺจมํ; อิมานิ จสฺสุ ภิกฺขเว ปญฺจ พีชชาตานิ อกฺขณฺฑานิ อปูติกานิ อวาตาตปปฺปหตานิ[๑] สาราทานิ สุขสยิตานิ, ปจวี จ นาสฺส, อาโป จ นาสฺส, อปิ นุมานิ ภิกฺขเว ปญฺจ พีชชาตานิ วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺยุนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. “อิมานิ จสฺสุ ภิกฺขเว ปญฺจ พีชชาตานิ อกฺขณฺฑานิ[๒] ฯเปฯ สุขสยิตานิ, ปจวี จ อสฺส, อาโป จ อสฺส, อปิ นุมานิ ภิกฺขเว ปญฺจ พีชชาตานิ วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺยุนฺติ. เอวํ ภนฺเต.

“เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปจวีธาตุ, เอวํ จตสฺโส วิญฺญาณฏฺฐิติโย ทฏฺฐพฺพา. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อาโปธาตุ, เอวํ นนฺทิราโค ทฏฺฐพฺโพ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปญฺจ พีชชาตานิ, เอวํ วิญฺญาณํ สาหารํ ทฏฺฐพฺพํ; รูปูปยํ[๓] วา[๔] ภิกฺขเว วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺเฐยฺย, รูปารมฺมณํ รูปปฺปติฏฺฐํ นนฺทูปเสวนํ วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺย; เวทนูปยํ วา ภิกฺขเว วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺเฐยฺย ฯเปฯ นนฺทูปเสวนํ วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺย; สญฺญูปยํ วา ฯเปฯ สงฺขารูปยํ วา ภิกฺขเว วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺเฐยฺย, สงฺขารารมฺมณํ สงฺขารปฺปติฏฺฐํ นนฺทูปเสวนํ วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺย; โย ภิกฺขเว เอวํ วเทยฺย ‘อหํ อญฺญตฺร รูปา อญฺญตฺร เวทนาย อญฺญตฺร สญฺญาย อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ วิญฺญาณสฺส อาคตึ วา คตึ วา จุตึ วา อุปปตฺตึ วา วุฑฺฒึ วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อวาตาตปหตานิ
[๒] อิ. ขณฺฑานิ
[๓] สฺยา. รูปูปายํ
[๔] ฉ.,เท. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.

วิรูฬฺหึ วา เวปุลฺลํ วา ปญฺญเปสฺสามีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ; รูปธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ราโค ปหีโน โหติ, ราคสฺส ปหานา โวจฺฉิชฺชตารมฺมณํ, ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติ; เวทนาธาตุยา เจ ฯเปฯ สญฺญาธาตุยา เจ ฯปฯ สงฺขารธาตุยา เจ ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุยา เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ราโค ปหีโน โหติ, ราคสฺส ปหานา โวจฺฉิชฺชตารมฺมณํ, ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติ; ตทปฺปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ อนภิสงฺขจฺจ[๑] วิมุตฺตํ, วิมุตฺตตฺตา ฐิตํ, ฐิตตฺตา สนฺตุสิตํ, สนฺตุสิตตฺตา น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, 'ขีณา ชาติ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทุติยํ.

๓. อุทานสุตฺตํ

[๔๕] สาวตฺถีนิทานํ. ตตฺร โข ภควา อุทานํ อุทาเนสิ "โน จสฺสํ,[๒] โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสติ[๓] น เม ภวิสฺสตีติ เอวํ วิมุจฺจมาโน[๔] ภิกฺขุ ฉินฺเทยฺย โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ.

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "ยถากถํ ปน ภนฺเต 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสติ, น เม ภวิสฺสตีติ เอวํ วิมุจฺจมาโน[๕] ภิกฺขุ ฉินฺเทยฺย โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ.

"อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา

---

[๑] อิ. อนภิสงฺขารญฺจ
[๒] อิ. จสฺส
[๓] ฉ.,เท. นาภวิสฺส
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อธิมุจฺจมาโน
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อธิมุจฺจมาโน

อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปี, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; โส อนิจฺจํ รูปี 'อนิจฺจํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อนิจฺจํ เวทนํ 'อนิจฺจา เวทนาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อนิจฺจํ สญฺญี 'อนิจฺจา สญฺญาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อนิจฺเจ สงฺขาเร 'อนิจฺจา สงฺขาราติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อนิจฺจํ วิญฺญาณํ 'อนิจฺจํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ทุกฺขี รูปี 'ทุกฺขี รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ทุกฺขี เวทนํ ฯเปฯ ทุกฺขี สญฺญี ฯเปฯ ทุกฺเข สงฺขาเร ฯเปฯ ทุกฺขี วิญฺญาณํ 'ทุกฺขี วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อนตฺตา รูปี 'อนตฺตา รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อนตฺตา เวทนา ฯเปฯ อนตฺตา สญฺญา ฯเปฯ อนตฺเต สงฺขาเร ฯเปฯ อนตฺตา วิญฺญาณํ 'อนตฺตา วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; สงฺขตา รูปี 'สงฺขตา รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สงฺขตา เวทนา ฯเปฯ สงฺขตา สญฺญา ฯเปฯ สงฺขเต สงฺขาเร ฯเปฯ สงฺขตา วิญฺญาณํ 'สงฺขตา วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; 'รูปีปี[๑] ภวิสฺสตีติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, 'เวทนาปี ภวิสฺสติ ฯเปฯ 'สญฺญาปี ภวิสฺสติ ฯเปฯ 'สงฺขาราปี ภวิสฺสนฺติ ฯเปฯ 'วิญฺญาณมฺปี ภวิสฺสตีติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ.

สุตวา จ โข ภิกฺขุ[๒] อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต, น รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญี ฯเปฯ น สงฺขาเร

[๑] ฉ.,เท.,อิ. รูปี วิภวิสฺสตีติ

[๒] อิ. ภิกฺขเว

ฯเปฯ น วิญฺญาณนฺ อตฺตโต สมนุปสฺสติ; โส อนิจฺจนฺ รูปนฺ 'อนิจฺจนฺ รูปนฺติ ยถาภูตนฺ ปชานาติ, อนิจฺจนฺ เวทนนฺ ฯเปฯ อนิจฺจนฺ สญฺญนฺ ฯเปฯ อนิจฺเจ สงฺขาเร ฯเปฯ อนิจฺจนฺ วิญฺญาณนฺ 'อนิจฺจนฺ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตนฺ ปชานาติ; ทุกฺขนฺ รูปนฺ ฯเปฯ ทุกฺขนฺ วิญฺญาณนฺ ฯเปฯ อนตฺตนฺ รูปนฺ ฯเปฯ อนตฺตนฺ วิญฺญาณนฺ ฯเปฯ สงฺขตนฺ รูปนฺ ฯเปฯ สงฺขตนฺ วิญฺญาณนฺ 'สงฺขตนฺ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตนฺ ปชานาติ; 'รูปนฺปิ ภวิสฺสตีติ ยถาภูตนฺ ปชานาติ, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ 'วิญฺญาณมฺปิ ภวิสฺสตีติ ยถาภูตนฺ ปชานาติ; โส รูปสฺส วิภวา, เวทนาย วิภวา, สญฺญาย วิภวา, สงฺขารานนฺ วิภวา, วิญฺญาณสฺส วิภวา; เอวนฺ โข ภิกฺขุ 'โน จสฺสนฺ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสติ, น เม ภวิสฺสตีติ เอวนฺ วิมุจฺจมาโน ภิกฺขุ ฉินฺเทยฺย โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ.

"เอวนฺ วิมุจฺจมาโน ภนฺเต ภิกฺขุ ฉินฺเทยฺย โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ, กถนฺ ปน ภนฺเต ชานโต กถนฺ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานนฺ ขโย โหตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน ฯเปฯ[๑] อตสิตาเย ฐาเน ตาสนฺ อาปชฺชติ, ตาโส เหโส[๒] ภิกฺขุ อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส 'โน จสฺสนฺ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสติ, น เม ภวิสฺสตีติ; สุตวา จ โข ภิกฺขุ อริยสาวโก ฯเปฯ อตสิตาเย ฐาเน น ตาสนฺ อาปชฺชติ; น เหโส ภิกฺขุ ตาโส สุตวโต อริยสาวกสฺส 'โน จสฺสนฺ โน จ เม สิยา น ภวิสฺสติ น เม ภวิสฺสตีติ; รูปูปยนฺ วา ภิกฺขุ วิญฺญาณนฺ ติฏฺฐมานนฺ ติฏฺเฐยฺย, รูปารมฺมณนฺ รูปปฺปติฏฺฐนฺ นนฺทูปเสวนนฺ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลนฺ อาปชฺเชยฺย; เวทนูปยนฺ วา ภิกฺขุ ฯเปฯ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เปยฺยาโล น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. เหสา

สญฺญูปยํ วา ภิกฺขุ ฯเปฯ สงฺขารูปยํ วา ภิกฺขุ วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺเฐยฺย, สงฺขารารมฺมณํ สงฺขารปฺปติฏฺฐํ นนฺทูปเสวนํ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺย; โส[๑] ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย 'อหมญฺญตฺร รูปา อญฺญตฺร เวทนาย อญฺญตฺร สญฺญาย อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ วิญฺญาณสฺส อาคตึ วา คตึ วา จุตึ วา อุปปตฺตึ วา วุฑฺฒึ วา วิรูฬฺหึ วา เวปุลฺลํ วา ปญฺญเปสฺสามีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ; รูปธาตุยา เจ ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ราโค ปหีโน โหติ ราคสฺส ปหานา โวจฺฉิชฺชตารมฺมณํ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติ; เวทนาธาตุยา เจ ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ฯเปฯ สญฺญาธาตุยา เจ ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ฯเปฯ สงฺขารธาตุยา เจ ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุยา เจ ภิกฺขุ ภิกฺขุโน ราโค ปหีโน โหติ ราคสฺส ปหานา โวจฺฉิชฺชตารมฺมณํ ปติฏฺฐา วิญฺญาณสฺส น โหติ; ตทปฺปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ อนภิสงฺขจฺจ วิมุตฺตํ วิมุตฺตตฺตา ฐิตํ ฐิตตฺตา สนฺตุสิตํ สนฺตุสิตตฺตา น ปริตสฺสติ อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, 'ขีณา ชาติ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ; เอวํ โข ภิกฺขุ ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหตีติ. ตติยํ.

๔. อุปาทานปริวฏฺฏสุตฺตํ

[๕๖] สาวตฺถีนิทานํ. "ปญฺจิเม ภิกฺขเว อุปาทานกฺขนฺธา, กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ;

---

[๑] ฉ.,เท. โย

ยาวกีวญฺจาหนฺ ภิกฺขเว อิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ จตุปริวฏฺฏนฺ ยถาภูตนฺ น อพฺภญฺญาสึ, เนว ตาวาหนฺ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรนฺ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ[๑] ปจฺจญฺญาสึ; ยโต จ ขฺวาหนฺ ภิกฺขเว อิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ จตุปริวฏฺฏนฺ ยถาภูตนฺ อพฺภญฺญาสึ, อถาหนฺ ภิกฺขเว สเทวเก ฯเปฯ สเทวมนุสฺสาย อนุตฺตรนฺ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสึ; กถนฺ[๒] จตุปริวฏฺฏนฺ, รูปนฺ อพฺภญฺญาสึ, รูปสมุทยนฺ อพฺภญฺญาสึ, รูปนิโรธนฺ อพฺภญฺญาสึ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทนฺ อพฺภญฺญาสึ, เวทนนฺ อพฺภญฺญาสึ ฯเปฯ สญฺญนฺ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ อพฺภญฺญาสึ, วิญฺญาณสมุทยนฺ อพฺภญฺญาสึ, วิญฺญาณนิโรธนฺ อพฺภญฺญาสึ, วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทนฺ อพฺภญฺญาสึ.

กตมญฺจ ภิกฺขเว รูปนฺ, จตฺตาโร จ มหาภูตา จตุนฺนญฺจ มหาภูตานนฺ อุปาทายรูปนฺ, อิทนฺ วุจฺจติ ภิกฺขเว รูปนฺ; อาหารสมุทยา รูปสมุทโย, อาหารนิโรธา รูปนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค รูปนิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทนฺ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวนฺ รูปนฺ อภิญฺญาย, เอวนฺ รูปสมุทยนฺ อภิญฺญาย, เอวนฺ รูปนิโรธนฺ อภิญฺญาย, เอวนฺ รูปนิโรธคามินีปฏิปทนฺ อภิญฺญาย รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา. เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวนฺ รูปนฺ อภิญฺญาย, เอวนฺ รูปสมุทยนฺ อภิญฺญาย, เอวนฺ รูปนิโรธนฺ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อภิสมฺพุทฺโธติ [๒] ฉ.,เท. กถญฺจ

อภิญฺญาย, เอวํ รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย รูปสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺตา, เต สุวิมุตฺตา; เย สุวิมุตฺตา, เต เกพลิโน;[๑] เย เกพลิโน, วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตมา จ ภิกฺขเว เวทนา, ฉ ยิเม ภิกฺขเว เวทนากายา, จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โสตสมฺผสฺสชา เวทนา ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา กายสมฺผสฺสชา เวทนา มโนสมฺผสฺสชา เวทนา, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว เวทนา; ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เวทนานิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ เวทนำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนาสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนานิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนานิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญายำ เวทนาย นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ เวทนำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนาสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนานิโรธำ อภิญฺญาย เอวำ เวทนานิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย ฯเปฯ วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตมา จ ภิกฺขเว สญฺญา, ฉยิเม ภิกฺขเว สญฺญากายา, รูปสญฺญา สทฺทสญฺญา คนฺธสญฺญา รสสญฺญา โผฏฺฐพฺพสญฺญา ธมฺมสญฺญา, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สญฺญา; ผสฺสสมุทยา สญฺญาสมุทโย, ผสฺสนิโรธา สญฺญานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เกวลิโน

มคฺโค สญฺญานิโรธคามินีปฏิปทา;. เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ; เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ สญฺญำ อภิญฺญาย ฯเปฯ วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตเม จ ภิกฺขเว สงฺขารา, ฉยิเม ภิกฺขเว เจตนากายา, รูปสญฺเจตนา สทฺทสญฺเจตนา คนฺธสญฺเจตนา รสสญฺเจตนา โผฏฺฐพฺพสญฺเจตนา ธมฺมสญฺเจตนา, อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว สงฺขารา; ผสฺสสมุทยา สงฺขารสมุทโย, ผสฺสนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ สงฺขาเร อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารนิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย สงฺขารานำ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวิเย คาธนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ สงฺขาเร อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารนิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย สงฺขารานำ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺตา, เต สุวิมุตฺตา; เย สุวิมุตฺตา, เต เกพลิโน. เย เกพลิโน, วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตมญฺจ ภิกฺขเว วิญฺญาณำ, ฉยิเม ภิกฺขเว วิญฺญาณกายา, จกฺขุวิญฺญาณำ โสตวิญฺญาณำ ฆานวิญฺญาณำ ชิวฺหาวิญฺญาณำ กายวิญฺญาณำ มโนวิญฺญาณำ, อิทำ วุจฺจติ ภิกฺขเว วิญฺญาณำ;

นามรูปสมุทยา วิญฺญาณสมุทโย, นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ วิญฺญาณํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณสมุทยํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณนิโรธํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ วิญฺญาณํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณสมุทยํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณนิโรธํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย, วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺตา, เต สุวิมุตฺตา; เย สุวิมุตฺตา; เต เกพลิโน; เย เกพลิโน, วฏฺฏํ เตสํ นตฺถิ ปญฺญาปนายาติ. จตุตฺถํ.

๕. สตฺตฏฺฐานสุตฺตํ

[๕๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "สตฺตฏฺฐานกุสโล ภิกฺขเว ภิกฺขุ ติวิธูปปริกฺขี อิมสฺมึ ธมฺมวินเย เกพลี วุสิตวา 'อุตฺตมปุริโสติ วุจฺจติ; กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺตฏฺฐานกุสโล โหติ; อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปึ

ปชานาติ, รูปสมุทยำ ปชานาติ, รูปนิโรธำ ปชานาติ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานาติ; รูปสฺส อสฺสาทำ ปชานาติ, รูปสฺส อาทีนวำ ปชานาติ, รูปสฺส นิสฺสรณำ ปชานาติ; เวทนำ ปชานาติ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปชานาติ, วิญฺญาณสมุทยำ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธำ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานาติ; วิญฺญาณสฺส อสฺสาทำ ปชานาติ, วิญฺญาณสฺส อาทีนวำ ปชานาติ, วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณำ ปชานาติ.

กตมญฺจ ภิกฺขเว รูปำ, จตฺตาโร จ มหาภูตา จตุนฺนญฺจ มหาภูตานำ อุปาทายรูปำ, อิทำ วุจฺจติ ภิกฺขเว รูปำ; อาหารสมุทยา รูปสมุทโย, อาหารนิโรธา รูปนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค รูปนิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ; ยำ รูปำ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขำ โสมนสฺสำ, อยำ รูปสฺส อสฺสาโท; ยำ รูปำ อนิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมำ, อยำ รูปสฺส อาทีนโว; โย รูปสฺมึ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานำ, อิทำ รูปสฺส นิสฺสรณำ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ รูปำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปนิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปสฺส อสฺสาทำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปสฺส อาทีนวำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปสฺส นิสฺสรณำ อภิญฺญาย รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ รูปํ อภิญฺญาย, เอวํ รูปสมุทยํ อภิญฺญาย, เอวํ รูปนิโรธํ อภิญฺญาย, เอวํ รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย, เอวํ รูปสฺส อสฺสาทำ อภิญฺญาย, เอวํ รูปสฺส อาทีนวำ อภิญฺญาย, เอวำ รูปสฺส นิสฺสรณำ อภิญฺญาย รูปสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺตา, เต สุวิมุตฺตา; เย สุวิมุตฺตา, เต เกพลิโน; เย เกพลิโน, วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตมา จ ภิกฺขเว เวทนา, ฉยิเม ภิกฺขเว เวทนากายา, จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา ฯเปฯ มโนสมฺผสฺสชา เวทนา, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว เวทนา; ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เวทนานิโรธ-คามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยำ เวทนำ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขำ โสมนสฺสำ, อยำ เวทนาย อสฺสาโท; ยา[๑] เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยำ เวทนาย อาทีนโว; โย เวทนาย ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานำ, อิทำ เวทนาย นิสฺสรณำ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ เวทนำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนาสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนานิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนานิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนาย อสฺสาทำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนาย อาทีนวำ อภิญฺญาย, เอวำ เวทนาย นิสฺสรณำ อภิญฺญาย เวทนาย นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ.

---

[๑] อิ. ยำ

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ เวทนำ อภิญฺญาย ฯเปฯ วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตมา จ ภิกฺขเว สญฺญา, ฉยิเม ภิกฺขเว สญฺญากายา, รูปสญฺญา สทฺทสญฺญา คนฺธสญฺญา รสสญฺญา โผฏฺฐพฺพสญฺญา ธมฺมสญฺญา, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สญฺญา; ผสฺสสมุทยา สญฺญาสมุทโย, ผสฺสนิโรธา สญฺญานิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สญฺญานิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ฯเปฯ วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตเม จ ภิกฺขเว สงฺขารา, ฉยิเม ภิกฺขเว เจตนากายา, รูปสญฺเจตนา ฯเปฯ ธมฺมสญฺเจตนา, อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว สงฺขารา; ผสฺสสมุทยา สงฺขารสมุทโย, ผสฺสนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ; ยำ สงฺขาเร ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขำ โสมนสฺสำ, อยำ สงฺขารานำ อสฺสาโท; เย สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา, อยำ สงฺขารานำ อาทีนโว; โย สงฺขาเรสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานำ, อิทำ สงฺขารานำ นิสฺสรณำ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ สงฺขาเร อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารนิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ สงฺขารนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานำ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ ฯเปฯ วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย.

กตมญฺจ ภิกฺขเว วิญฺญาณํ, ฉยิเม ภิกฺขเว วิญฺญาณกายา, จกฺขุวิญฺญาณํ โสตวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ ชิวฺหาวิญฺญาณํ กายวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณํ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว วิญฺญาณํ; นามรูปสมุทยา วิญฺญาณสมุทโย, นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทา; เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ; ยํ วิญฺญาณํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ, อยํ วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท; ยํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อยํ วิญฺญาณสฺส อาทีนโว; โย วิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณํ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ วิญฺญาณํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณสมุทยํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณนิโรธํ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย, เอวํ วิญฺญาณสฺส อสฺสาทำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณสฺส อาทีนวำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณำ อภิญฺญาย วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺนา, เต สุปฏิปนฺนา; เย สุปฏิปนฺนา, เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย คาธนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวำ วิญฺญาณำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณสมุทยำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณนิโรธำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณสฺส อสฺสาทำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณสฺส อาทีนวำ อภิญฺญาย, เอวำ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณำ อภิญฺญาย วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺตา, เต

สุวิมุตฺตา; เย สุวิมุตฺตา, เต เกพลิโน; เย เกพลิโน, วฏฺฏำ เตสำ นตฺถิ ปญฺญาปนาย; เอวำ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺตฏฺฐานกุสโล โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ติวิธูปปริกฺขี โหติ, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธาตุโส อุปปริกฺขติ, อายตนโส อุปปริกฺขติ, ปฏิจฺจสมุปฺปาทโส อุปปริกฺขติ; เอวำ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ติวิธูปปริกฺขี โหติ; สตฺตฏฺฐานกุสโล ภิกฺขเว ภิกฺขุ ติวิธูปปริกฺขี อิมสฺมึ ธมฺมวินเย เกพลี วุสิตวา 'อุตฺตมปุริโสติ วุจฺจตีติ. ปญฺจมำ.

๖. สมฺมาสมฺพุทฺธสุตฺตำ

[๕๘] สาวตฺถีนิทานำ. "ตถาคโต ภิกฺขเว อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ รูปสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต 'สมฺมาสมฺพุทฺโธติ วุจฺจติ; ภิกฺขุปิ ภิกฺขเว ปญฺญาวิมุตฺโต รูปสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต 'ปญฺญาวิมุตฺโตติ วุจฺจติ.

ตถาคโต ภิกฺขเว อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เวทนาย นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต 'สมฺมาสมฺพุทฺโธติ วุจฺจติ. ภิกฺขุปิ ภิกฺขเว ปญฺญาวิมุตฺโต เวทนาย นิพฺพิทา ฯเปฯ 'ปญฺญาวิมุตฺโตติ วุจฺจติ.

ตถาคโต ภิกฺขเว อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานำ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต 'สมฺมาสมฺพุทฺโธติ วุจฺจติ; ภิกฺขุปิ ภิกฺขเว ปญฺญาวิมุตฺโต วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต 'ปญฺญาวิมุตฺโตติ วุจฺจติ.

ตตฺร [๑] ภิกฺขเว โก วิเสโส, โก อธิปฺปายโส,[๒] กึ นานากรณํ ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปญฺญาวิมุตฺเตน ภิกฺขุนาติ. "ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควํเนตฺติกา ภควํปฏิสรณา, สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตญฺเญว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ตถาคโต ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชาเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา, มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท,[๓] มคฺคานุคา จ ภิกฺขเว เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ, ปจฺฉา สมนฺนาคตา; อยํ โข ภิกฺขเว วิเสโส, อยํ อธิปฺปายโส, อิทํ นานากรณํ ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปญฺญาวิมุตฺเตน ภิกฺขุนาติ. ฉฏฺฐํ.

๗. อนตฺตลกฺขณสุตฺตํ

[๕๙] เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย. ตตฺร โข ภควา ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู อามนฺเตสิ ฯเปฯ เอตทโวจ "รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, รูปญฺจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส, น ยิทํ รูปํ อาพาธาย สංวตฺเตยฺย, ลพฺเภถ จ รูเป 'เอวํ เม รูปํ โหตุ, เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว รูปํ อนตฺตา, ตสฺมา รูปํ อาพาธาย สංวตฺตติ, น จ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๒] ฉ.,เท. อธิปฺปยาโส อิ. อธิปฺปาโยโส

ลพฺภติ รูเป 'เอวำ เม รูปำ โหตุ, เอวำ เม รูปำ มา อโหสีติ; เวทนา ภิกฺขเว[๑] อนตฺตา, เวทนา จ หิทำ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส, น ยิทำ เวทนา อาพาธาย สำวตฺเตยฺย, ลพฺเภถ จ เวทนาย 'เอวำ เม เวทนา โหตุ, เอวำ เม เวทนา มา อโหสีติ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว เวทนา อนตฺตา, ตสฺมา เวทนา อาพาธาย สำวตฺตติ, น จ ลพฺภติ เวทนาย 'เอวำ เม เวทนา โหตุ, เอวำ เม เวทนา มา อโหสีติ; สญฺญา ภิกฺขเว อนตฺตา, สญฺญา จ หิทำ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส, น ยิทำ สญฺญา อาพาธาย สำวตฺเตยฺย, ลพฺเภถ จ สญฺญาย 'เอวำ เม สญฺญา โหตุ, เอวำ เม สญฺญา มา อโหสีติ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว สญฺญา อนตฺตา, ตสฺมา สญฺญา อาพาธาย สำวตฺตติ, น จ ลพฺภติ สญฺญาย 'เอวำ เม สญฺญา โหตุ, เอวำ เม สญฺญา มา อโหสีติ; สงฺขารา ภิกฺขเว อนตฺตา, สงฺขารา จ หิทำ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺสำสุ, นยิทำ สงฺขารา อาพาธาย สำวตฺเตยฺยุำ, ลพฺเภถ จ สงฺขาเรสุ 'เอวำ เม สงฺขารา โหนฺตุ, เอวำ เม สงฺขารา มา อเหสุนฺติ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว สงฺขารา อนตฺตา, ตสฺมา สงฺขารา อาพาธาย สำวตฺตนฺติ, น จ ลพฺภติ สงฺขาเรสุ 'เอวำ เม สงฺขารา โหนฺตุ, เอวำ เม สงฺขารา มา อเหสุนฺติ; วิญฺญาณำ ภิกฺขเว อนตฺตา, วิญฺญาณญฺจ หิทำ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส, นยิทำ วิญฺญาณำ อาพาธาย สำวตฺเตยฺย, ลพฺเภถ จ วิญฺญาเณ 'เอวำ เม วิญฺญาณำ โหตุ, เอวำ เม วิญฺญาณำ มา อโหสีติ; ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว วิญฺญาณำ อนตฺตา, ตสฺมา วิญฺญาณำ อาพาธาย สำวตฺตติ, น จ ลพฺภติ วิญฺญาเณ 'เอวำ เม วิญฺญาณำ โหตุ, เอวำ เม วิญฺญาณำ มา อโหสีติ: ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ.

[๑] สี.,ฉ.,เท. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ ปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

ยา กาจิ เวทนา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา ฯเปฯ ยา ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพา เวทนา ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา ฯเปฯ เย ทูเร สนฺติเก วา, สพฺเพ สงฺขารา ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

เอวำ ปสฺสำ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทำ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ[๑] ญาณำ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทุำ. อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน ปญฺจวคฺคิยานำ ภิกฺขูนำ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ. สตฺตมำ.

๘. มหาลิสุตฺตำ

[๖๐] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ ภควา เวสาลิยำ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายำ. อถ โข มหาลิ[๒] ลิจฺฉวี, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; ฯเปฯ เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข มหาลิ ลิจฺฉวี ภควนฺตำ เอตทโวจ "ปูรโณ ภนฺเต กสฺสโป เอวมาห 'นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานำ สงฺกิเลสาย, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานำ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺตีติ; อิธ ภควา กิมาหาติ. "อตฺถิ มหาลิ เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานำ สงฺกิเลสาย, สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ; อตฺถิ มหาลิ เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานำ วิสุทฺธิยา, สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺตีติ.

---

[๑] "วิมุตฺตมฺหีติปิ ปาโฐ.　　[๒] สฺยา. มหลิ, เอวมุปริปิ.

"กตโม ปน ภนฺเต เหตุ กตโม ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, กถํ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺตีติ.

"รูปญฺจ หิทํ มหาลิ เอกนฺตทุกฺขํ อภวิสฺส ทุกฺขานุปติตํ ทุกฺขาวกฺกนฺตํ อนวกฺกนฺตํ สุเขน, นยิทํ สตฺตา รูปสฺมึ สารชฺเชยฺยุ; ยสฺมา จ โข มหาลิ รูปํ สุขํ สุขานุปติตํ สุขาวกฺกนฺตํ อนวกฺกนฺตํ ทุกฺเขน, ตสฺมา สตฺตา รูปสฺมึ สารชฺชนฺติ, สาราคา สญฺญุชฺชนฺติ, สญฺโญคา สงฺกิลิสฺสนฺติ; อยมฺปิ[๑] โข มหาลิ เหตุ อยํ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย; เอวมฺปิ[๒] สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ.

เวทนา จ หิทํ มหาลิ เอกนฺตทุกฺขา อภวิสฺส ทุกฺขานุปติตา ทุกฺขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา สุเขน, นยิทํ สตฺตา เวทนาย สารชฺเชยฺยุ; ยสฺมา จ โข มหาลิ เวทนา สุขา สุขานุปติตา สุขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา ทุกฺเขน, ตสฺมา สตฺตา เวทนาย สารชฺชนฺติ, สาราคา สญฺญุชฺชนฺติ, สญฺโญคา สงฺกิลิสฺสนฺติ. อยมฺปิ โข มหาลิ เหตุ อยํ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย. เอวมฺปิ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ.

สญฺญา จ หิทํ มหาลิ ฯเปฯ สงฺขารา จ หิทํ มหาลิ เอกนฺตทุกฺขา อภวิสฺสสุ ทุกฺขานุปติตา ทุกฺขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา สุเขน, นยิทํ สตฺตา สงฺขาเรสุ สารชฺเชยฺยุ; ยสฺมา จ โข มหาลิ สงฺขารา สุขา สุขานุปติตา สุขาวกฺกนฺตา อนวกฺกนฺตา ทุกฺเขน, ตสฺมา สตฺตา สงฺขาเรสุ สารชฺชนฺติ, สาราคา สญฺญุชฺชนฺติ, สญฺโญคา สงฺกิลิสฺสนฺติ; อยมฺปิ โข มหาลิ เหตุ อยํ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, เอวมฺปิ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ

[๒] ฉ.,เท. เอวํ

วิญฺญาณญฺจ หิทำ มหาลิ เอกนฺตทุกฺขำ อภวิสฺส ทุกฺขานุปติตำ ทุกฺขาวกฺกนฺตำ อนวกฺกนฺตำ สุเขน, นยิทำ สตฺตา วิญฺญาณสฺมึ สารชฺเชยฺยุำ; ยสฺมา จ โข มหาลิ วิญฺญาณำ สุขำ สุขานุปติตำ สุขาวกฺกนฺตำ อนวกฺกนฺตำ ทุกฺเขน, ตสฺมา สตฺตา วิญฺญาณสฺมึ สารชฺชนฺติ, สาราคา สญฺญุชฺชนฺติ, สญฺโญคา สงฺกิลิสฺสนฺติ; อยำปิ โข มหาลิ เหตุ อยำ ปจฺจโย สตฺตานำ สงฺกิเลสาย; เอวำปิ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺตีติ.

“กตโม ปน ภนฺเต เหตุ กตโม ปจฺจโย สตฺตานำ วิสุทฺธิยา, กถำ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺตีติ. “รูปญฺจ หิทำ มหาลิ เอกนฺตสุขำ อภวิสฺส สุขานุปติตำ สุขาวกฺกนฺตำ อนวกฺกนฺตำ ทุกฺเขน, น ยิทำ สตฺตา รูปสฺมึ นิพฺพินฺเทยฺยุำ; ยสฺมา จ โข มหาลิ รูปำ ทุกฺขำ ทุกฺขานุปติตำ ทุกฺขาวกฺกนฺตำ อนวกฺกนฺตำ สุเขน, ตสฺมา สตฺตา รูปสฺมึ นิพฺพินฺทนฺติ, นิพฺพินฺทำ วิรชฺชนฺติ, วิราคา วิสุชฺฌนฺติ; อยำปิ โข มหาลิ เหตุ อยำ ปจฺจโย สตฺตานำ วิสุทฺธิยา; เอวำปิ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ.

เวทนา จ หิทำ มหาลิ เอกนฺตสุขา อภวิสฺส ฯเปฯ สญฺญา จ หิทำ มหาลิ ฯเปฯ สงฺขารา จ หิทำ มหาลิ เอกนฺตสุขา อภวิสฺสำสุ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ หิทำ มหาลิ เอกนฺตสุขำ อภวิสฺส สุขานุปติตำ สุขาวกฺกนฺตำ อนวกฺกนฺตำ ทุกฺเขน, น ยิทำ สตฺตา วิญฺญาณสฺมึ นิพฺพินฺเทยฺยุำ; ยสฺมา จ โข มหาลิ วิญฺญาณำ ทุกฺขำ ทุกฺขานุปติตำ ทุกฺขาวกฺกนฺตำ อนวกฺกนฺตำ สุเขน, ตสฺมา สตฺตา วิญฺญาณสฺมึ นิพฺพินฺทนฺติ, นิพฺพินฺทำ วิรชฺชนฺติ, วิราคา วิสุชฺฌนฺติ; อยำปิ โข มหาลิ เหตุ อยำ ปจฺจโย สตฺตานำ วิสุทฺธิยา; เอวำปิ สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺตีติ. อฏฺฐมำ.

๙. อาทิตฺตสุตฺตํ

[๖๑] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ เวทนา อาทิตฺตา, สญฺญา อาทิตฺตา, สงฺขารา อาทิตฺตา, วิญฺญาณํ อาทิตฺตํ; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ ฯเปฯ สญฺญายปิ ฯเปฯ สงฺขาเรสุปิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมิปิ นิพฺพินฺทติ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. นวมํ.

๑๐. นิรุตฺติปถสุตฺตํ

[๖๒] สาวตฺถีนิทานํ. "ตโยเม ภิกฺขเว นิรุตฺติปถา อธิวจนปถา ปญฺญตฺติปถา อสงฺกิณฺณา อสงฺกิณฺณปุพฺพา น สงฺกิยนฺติ น สงฺกิยิสฺสนฺติ อปฺปฏิกุฏฺฐา สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ; กตเม ตโย, 'ยํ [๑] ภิกฺขเว รูปํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ, 'อโหสีติ ตสฺส สงฺขา, 'อโหสีติ ตสฺส สมญฺญา, 'อโหสีติ ตสฺส ปญฺญตฺติ, น ตสฺส สงฺขา 'อตฺถีติ, น ตสฺส สงฺขา 'ภวิสฺสตีติ.

ยา เวทนา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, 'อโหสีติ ตสฺสา สงฺขา, 'อโหสีติ ตสฺสา สมญฺญา, "อโหสีติ ตสฺสา ปญฺญตฺติ น ตสฺสา สงฺขา 'อตฺถีติ น ตสฺสา สงฺขา 'ภวิสฺสตีติ.

ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา อตีตา นิรุทฺธา วิปริณตา, 'อเหสุนฺติ เตสํ สงฺขา, 'อเหสุนฺติ เตสํ สมญฺญา, 'อเหสุนฺติ เตสํ ปญฺญตฺติ, น เตสํ สงฺขา 'อตฺถีติ, น เตสํ สงฺขา 'ภวิสฺสนฺตีติ.

---

[๑] อิ. หิ

ยำ วิญฺญาณำ อตีตำ นิรุทฺธำ วิปริณตำ, ‘อโหสีติ ตสฺส สงฺขา, ‘อโหสีติ ตสฺส สมญฺญา, ‘อโหสีติ ตสฺส ปญฺญตฺติ น ตสฺส สงฺขา ‘อตฺถีติ น ตสฺส สงฺขา ‘ภวิสฺสตีติ.

ยำ ภิกฺขเว รูปำ อชาตำ อปาตุภูตำ, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺส สงฺขา, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺส สมญฺญา, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺส ปญฺญตฺติ, น ตสฺส สงฺขา ‘อตฺถีติ, น ตสฺส สงฺขา ‘อโหสีติ.

ยา เวทนา อชาตา อปาตุภูตา, “ภวิสฺสตีติ ตสฺสา สงฺขา, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺสา สมญฺญา, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺสา ปญฺญตฺติ, น ตสฺสา สงฺขา ‘อตฺถีติ, น ตสฺสา สงฺขา ‘อโหสีติ.

ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา อชาตา อปาตุภูตา, ‘ภวิสฺสนฺตีติ เตสำ สงฺขา ‘ภวิสฺสนฺตีติ เตสำ สมญฺญา, ‘ภวิสฺสนฺตีติ เตสำ ปญฺญตฺติ, น เตสำ สงฺขา, ‘อตฺถีติ, น เตสำ สงฺขา ‘อเหสุนฺติ.

ยำ วิญฺญาณำ อชาตำ อปาตุภูตำ, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺส สงฺขา, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺส สมญฺญา, ‘ภวิสฺสตีติ ตสฺส ปญฺญตฺติ, น ตสฺส สงฺขา ‘อตฺถีติ, น ตสฺส สงฺขา ‘อโหสีติ.

ยำ ภิกฺขเว รูปำ ชาตำ ปาตุภูตำ, ‘อตฺถีติ ตสฺส สงฺขา ‘อตฺถีติ ตสฺส สมญฺญา, ‘อตฺถีติ ตสฺส ปญฺญตฺติ, น ตสฺส สงฺขา ‘อโหสีติ, น ตสฺส สงฺขา ‘ภวิสฺสตีติ.

ยา เวทนา ชาตา ปาตุภูตา ฯเปฯ ‘อตฺถีติ ตสฺสา ปญฺญตฺติ, น ตสฺสา สงฺขา ‘อโหสีติ น ตสฺสา สงฺขา ‘ภวิสฺสตีติ.

ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ชาตา ปาตุภูตา, ‘อตฺถีติ เตสำ สงฺขา, ‘อตฺถีติ เตสำ สมญฺญา, ‘อตฺถีติ เตสำ ปญฺญตฺติ, น เตสำ สงฺขา ‘อเหสุนฺติ, น เตสำ สงฺขา ‘ภวิสฺสนฺตีติ.

ยํ วิญฺญาณํ ชาตํ ปาตุภูตํ, ‘อตฺถีติ ตสฺส สงฺขา, ‘อตฺถีติ ตสฺส สมญฺญา, ‘อตฺถีติ ตสฺส ปญฺญตฺติ, น ตสฺส สงฺขา ‘อโหสีติ, น ตสฺส สงฺขา ‘ภวิสฺสตีติ.

อิเม โข ภิกฺขเว ตโย นิรุตฺติปถา อธิวจนปถา ปญฺญตฺติปถา อสงฺกิณฺณา อสงฺกิณฺณปุพฺพา น สงฺกิยนฺติ น สงฺกิยิสฺสนฺติ อปฺปฏิกุฏฺฐา สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ.

เยปิ เต ภิกฺขเว อเหสุ๋ อุกฺกลา วสฺสภญฺญา อเหตุกวาทา[๑] อกิริยวาทา นตฺถิกวาทา, เตปิเม ตโย นิรุตฺติปเถ อธิวจนปเถ ปญฺญตฺติปเถ น ครหิตพฺพํ น ปฏิกฺโกสิตพฺพํ อมญฺญึสุ, ตํ กิสฺส เหตุ, นินฺทาพฺยาโรสอุปารมฺภภยาติ. ทสมํ.

ปฐโม มชฺฌิมปณฺณาสกสฺส อุปยวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ[๒]

อุปโย พีชํ อุปาทานํ ปริวฏฺฏุ๎ [๔] สตฺตฏฺฐานญฺจ
พุทฺโธ[๕] อนตฺตมหาลิ อาทิตฺโต[๖] นิรุตฺติปเถน จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อเหตุวาทา
[๒] อิ. ตตฺรุทฺทานํ
[๓] อิ. อุปาทานํ
[๔] อิ. ปริวฏฺฏุ๎
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สมฺพุทฺโธ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺจ มหาลิ อาทิตฺตา (วคฺโค)

๒. อรหนฺตวคฺโค

๑. อุปาทิยมานสุตฺตำ

[๖๓] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ ภควา สาวตฺถิยำ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมำ เทเสตุ, ยมหำ ภควโต ธมฺมำ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ. "อุปาทิยมาโน โข ภิกฺขุ พทฺโธ มารสฺส, อนุปาทิยมาโน มุตฺโต ปาปิมโตติ. "อญฺญาตำ ภควา, อญฺญาตำ สุคตาติ.

"ยถากถำ ปน ตฺวำ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานาสีติ. "รูปำ โข ภนฺเต อุปาทิยมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนุปาทิยมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; เวทนำ อุปาทิยมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนุปาทิยมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ อุปาทิยมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนุปาทิยมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; อิมสฺส ขฺวาหำ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวำ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานาสิ; รูปำ โข ภิกฺขุ อุปาทิยมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนุปาทิยมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ อุปาทิยมาโน พทฺโธ

มารสฺส, อนุปาทิยมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

อถ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ[๑] กตฺวา[๑] ปกฺกามิ. อถ โข โส ภิกฺขุ เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทวาคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ.[๒] "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. ปฐมํ.

๒. มญฺญมานสุตฺตํ

[๖๔] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ฯเปฯ อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ.

"มญฺญมาโน โข ภิกฺขุ พทฺโธ มารสฺส, อมญฺญมาโน มุตฺโต ปาปิมโตติ. "อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ.

[๑-๑] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. [๒] เท.,อิ. วิหาสิ

"รูปี โข ภนฺเต มญฺญมาโน พทฺโธ มารสฺส, อมญฺญมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ มญฺญมาโน พทฺโธ มารสฺส, อมญฺญมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปี โข ภิกฺขุ มญฺญมาโน พทฺโธ มารสฺส, อมญฺญมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ มญฺญมาโน พทฺโธ มารสฺส, อมญฺญมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. ทุติยํ.

๓. อภินนฺทมานสุตฺตํ

[๖๕] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ฯเปฯ ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ. "อภินนฺทมาโน โข ภิกฺขุ พทฺโธ มารสฺส, อนภินนฺทมาโน มุตฺโต ปาปิมโตติ.

"อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ.

"รูปํ โข [๑] ภนฺเต อภินนฺทมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนภินนฺทมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อภินนฺทมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนภินนฺทมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปํ โข ภิกฺขุ อภินนฺทมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนภินนฺทมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อภินนฺทมาโน พทฺโธ มารสฺส, อนภินนฺทมาโน มุตฺโต ปาปิมโต; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. ตติยं.

๔. อนิจฺจสุตฺตํ

[๖๖] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ฯเปฯ วิหเรยฺยนฺติ.

"ยํ โข ภิกฺขุ อนิจฺจํ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ.

"อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ.

---

[๑] เท.,อิ. ปน

"รูปำ โข ภนฺเต อนิจฺจำ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนิจฺจำ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส ขฺวาหำ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวำ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานาสิ; รูปำ โข ภิกฺขุ อนิจฺจำ, ตตฺร เต [๑] ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนิจฺจำ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวำ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตำ อโหสีติ. จตุตฺถำ.

๕. ทุกฺขสุตฺตำ

[๖๗] สาวตฺถีนิทานำ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมำ เทเสตุ ฯเปฯ วิหเรยฺยนฺติ.

"ยำ โข ภิกฺขุ ทุกฺขำ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ.

"อญฺญาตำ ภควา, อญฺญาตำ สุคตาติ.

"ยถากถำ ปน ตฺวำ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถำ อาชานาสีติ.

"รูปำ โข ภนฺเต ทุกฺขำ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ ทุกฺขำ,

---

[๑] อิ. โข

ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปํ โข ภิกฺขุ ทุกฺขํ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ ทุกฺขํ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. ปญฺจมํ.

๖. อนตฺตสุตฺตํ

[๖๘] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ฯเปฯ วิหเรยฺยนฺติ.

"โย โข ภิกฺขุ อนตฺตา, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ.

"อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ.

"รูปํ โข ภนฺเต อนตฺตา, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปํ โข ภิกฺขุ อนตฺตา, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตฺตํ อโหสีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. อนตฺตนิยสุตฺตํ

[๖๙] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ ฯเปฯ วิหเรยฺยนฺติ.

"ยํ โข ภิกฺขุ อนตฺตนิยํ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ.

"อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ. "รูปํ โข ภนฺเต อนตฺตนิยํ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตนิยํ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ. รูปํ โข ภิกฺขุ อนตฺตนิยํ,

ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตนิยํ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตํ อโหสีติ. สตฺตมํ.

๘. รชนียสญฺญิตสุตฺตํ

[๗๐] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา ฯเปฯ วิหเรยฺยนฺติ.

"ยํ โข ภิกฺขุ รชนียสญฺญิตํ,[๑] ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ.

"อญฺญาตํ ภควา, อญฺญาตํ สุคตาติ.

"ยถากถํ ปน ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสีติ.

"รูปี โข ภนฺเต รชนียสญฺญิตํ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ รชนียสญฺญิตํ, ตตฺร เม ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส ขฺวาหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามีติ.

"สาธุ สาธุ ภิกฺขุ, สาธุ โข ตฺวํ ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิ; รูปี โข ภิกฺขุ รชนียสญฺญิตํ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ

[๑] สฺยา. รชนิยสญฺญิตํ, เอวมุปริปิ.

สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ รชนียสณฺฐิตนฺ, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; อิมสฺส โข ภิกฺขุ มยา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวนฺ วิตฺถาเรน อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหตนฺ อโหสีติ. อฏฺฐมนฺ.

๙. ราธสุตฺตนฺ

[๗๑] สาวตฺถีนิทานนฺ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตนฺ เอตทโวจ "กถนฺ นุ โข ภนฺเต ชานโต กถนฺ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ.

"ยงฺกิญฺจิ ราธ รูปนฺ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺ อชฺฌตฺตนฺ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกนฺ วา สุขุมนฺ วา หีนนฺ วา ปณีตนฺ วา ยนฺ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพนฺ รูปนฺ 'เนตนฺ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตนฺ ยถาภูตนฺ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณนฺ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺ ฯเปฯ ยนฺ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพนฺ วิญฺญาณนฺ 'เนตนฺ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตนฺ ยถาภูตนฺ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; เอวนฺ โข ราธ ชานโต เอวนฺ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ. ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา ราโธ อรหตนฺ อโหสีติ. นวมนฺ.

๑๐. สุราธสุตฺตํ

[๗๒] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา สุราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "กถํ นุ โข ภนฺเต ชานโต กถํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สมุคฺฆาตา โหนฺติ วิธา สมติกฺกนฺตา สนฺตา[๑] สุวิมุตฺตนฺติ.

"ยงฺกิญฺจิ สุราธ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯเปฯ ยํ[๒] ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯเปฯ ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; เอวํ โข สุราธ ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สมุคฺฆาตา โหนฺติ วิธา สมติกฺกนฺตา สนฺตา สุวิมุตฺตนฺติ ฯเปฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา สุราโธ อรหตํ อโหสีติ. ทสมํ.

ทุติโย อรหนฺตวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อุปาทิยมญฺญมานา อถาภินนฺทมาโน จ
อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา จ อนตฺตนิยํ รชนียสณฺฐิตํ
ราธสุราเธน เต ทสาติ.

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๒] อิ. ยํ ทูเร วา

๓. ขชชนียวคโค

๑. อสาทสุตตัง

[๗๓] สาวตถีนิทานัง. "อสาสุตวา ภิกขเว ปุถุชชโน รูปสส อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง นปปชานาติ. เวทนาย ฯเปฯ สญญาย ฯเปฯ สงขารานัง ฯเปฯ วิญญาณสส อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง นปปชานาติ; สุตวา จ โข ภิกขเว อริยสาวโก รูปสส อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง ปชานาติ; เวทนาย ฯเปฯ สญญาย ฯเปฯ สงขารานัง ฯเปฯ วิญญาณสส อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง ปชานาตีติ. ปฐมัง.

๒. สมุทยสุตตัง

[๗๔] สาวตถีนิทานัง. "อสาสุตวา ภิกขเว ปุถุชชโน รูปสส สมุทยญจ อตถงคมญจ อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง นปปชานาติ; เวทนาย ฯเปฯ สญญาย ฯเปฯ สงขารานัง ฯเปฯ วิญญาณสส สมุทยญจ อตถงคมญจ อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง นปปชานาติ; สุตวา จ โข ภิกขเว อริยสาวโก รูปสส สมุทยญจ อตถงคมญจ อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง ปชานาติ; เวทนาย ฯเปฯ สญญาย ฯเปฯ สงขารานัง ฯเปฯ วิญญาณสส สมุทยญจ อตถงคมญจ อสาทญจ อาทีนวญจ นิสสรณญจ ยถาภูตัง ปชานาตีติ. ทุติยัง.

๓. ทุติยสมุทยสุตฺตํ

[๗๕] สาวตฺถีนิทานํ. "สุตวา ภิกฺขเว อริยสาวโก รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาตีติ. ตติยํ.

๔. อรหนฺตสุตฺตํ

[๗๖] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิปิ นิพฺพินฺทติ; เวทนายปิ ฯเปฯ สญฺญายปิ ฯเปฯ สงฺขาเรสุปิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมิปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ[๑] ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ; ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตาวาสา ยาวตา ภวคฺคํ เอเต อคฺคา เอเต เสฏฺฐา โลกสฺมึ ยทิทํ อรหนฺโตติ.

---

[๑] "วิมุตฺตมฺหีตีติปิ ปาโฐ.

อิทมโวจ ภควา, อิทำ วตฺวาน สุคโต อถาปรำ เอตทโวจ สตฺถา

"สุขิโน วต อรหนฺโต ตณฺหา เตสำ น วิชฺชติ
อสฺมิมาโน สมุจฺฉินฺโน โมหชาลำ ปทาลิตำ.
อเนชนฺเต[๑] อนุปฺปตฺตา จิตฺตำ เตสำ อนาวิลำ
โลเก อนุปลิตฺตา เต พฺรหฺมภูตา อนาสวา.
ปญฺจกฺขนฺเธ ปริญฺญาย สตฺตสทฺธมฺมโคจรา
ปสำสิยา สปฺปุริสา ปุตฺตา พุทฺธสฺส โอรสา.
สตฺตรตนสมฺปนฺนา ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขิตา
อนุวิจรนฺติ มหาวีรา ปหีนภยเภรวา.
ทสหงฺเคหิ สมฺปนฺนา มหานาคา สมาหิตา
เอเต โข เสฏฺฐา โลกสฺมึ ตณฺหา เตสำ น วิชฺชติ.
อเสกฺขญาณำ อุปฺปนฺนำ อนฺติโมยำ[๒] สมุสฺสโย
โย สาโร พฺรหฺมจริยสฺส ตสฺมึ อปรปจฺจยา.
วิธาสุ น วิกมฺปนฺติ วิปฺปมุตฺตา ปุนพฺภวา
ทนฺตภูมึ อนุปฺปตฺตา เต โลเก วิชิตาวิโน.
อุทฺธำ ติริยำ อปาจินำ นนฺทิ เตสำ น วิชฺชติ
นทนฺติ เต สีหนาทำ พุทฺธา โลเก อนุตฺตราติ. จตุตฺถำ.

---

[๑] ฉ. อเนชำ อิ. อเนชนฺโต

[๒] ฉ. อนฺติมสฺส

๕. ทุติยอรหนฺตสุตฺตํ

[๗๗] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตทนตฺตา; ยทนตฺตา, ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ ฯเปฯ สญฺญายปิ ฯเปฯ สงฺขาเรสุปิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ; ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตาวาสา ยาวตา ภวคฺคํ, เอเต อคฺคา เอเต เสฏฺฐา โลกสฺมึ ยทิทํ อรหนฺโตติ. ปญฺจมํ.

๖. สีหสุตฺตํ

[๗๘] สาวตฺถีนิทานํ. "สีโห ภิกฺขเว มิคราชา สายณฺหสมยํ อาสยา นิกฺขมติ, อาสยา นิกฺขมิตฺวา วิชมฺภติ, วิชมฺภิตฺวา สมนฺตา จตุทฺทิสา อนุวิโลเกติ, สมนฺตา จตุทฺทิสา อนุวิโลเกตฺวา ติกฺขตฺตุํ สีหนาทํ นทติ, ติกฺขตฺตุํ สีหนาทํ นทิตฺวา โคจราย ปกฺกมติ; เย หิ[๑] เกจิ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา สีหสฺส มิครญฺโญ นทโต สทฺทํ สุณนฺติ, เยภุยฺเยน ภยํ สํเวคํ สนฺตาสํ อาปชฺชนฺติ. พิลํ พิลาสยา ปวิสนฺติ, ทกํ ทกาสยา ปวิสนฺติ, วนํ วนาสยา ปวิสนฺติ, อากาสํ ปกฺขิโน ภชนฺติ; เยปิ เต ภิกฺขเว

[๑] อิ. หิสทฺโท น ทิสฺสติ.

รญฺโญ นาคา คามนิคมราชธานีสุ ทพฺเหหิ วรตฺเตหิ[๑] พนฺธเนหิ[๒] พทฺธา,[๓] เตปิ ตานิ พนฺธนานิ สญฺฉินฺทิตฺวา สมฺปทาเลตฺวา ภีตา มุตฺตกรีสํ จชมานา[๔] เยน วา เตน วา ปลายนฺติ; เอวมหิทฺธิโก โข ภิกฺขเว สีโห มิคราชา ติรจฺฉานคตานํ ปาณานํ เอวมเหสกฺโข เอวมหานุภาโว.

เอวเมว โข ภิกฺขเว ยทา ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา, โส ธมฺมํ เทเสติ 'อิติ รูปี, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม; อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ; เยปิ เต ภิกฺขเว เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลา อุจฺเจสุ วิมาเนสุ จิรฏฺฐิติกา, เตปิ[๕] ตถาคตสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา เยภุยฺเยน ภยํ สํเวคํ สนฺตาสํ อาปชฺชนฺติ, 'อนิจฺจาว กิร โภ มยํ สมานา 'นิจฺจมฺหาติ อมญฺญิมฺห, อทฺธุวาว กิร โภ สยํ สมานา 'ธุวมฺหาติ อมญฺญิมฺห, อสสฺสตาว กิร โภ มยํ สมานา 'สสฺสตมฺหาติ อมญฺญิมฺห, มยํปิ กิร โภ อนิจฺจา อทฺธุวา อสสฺสตา สกฺกายปริยาปนฺนาติ; เอวมหิทฺธิโก โข ภิกฺขเว ตถาคโต สเทวกสฺส โลกสฺส เอวมเหสกฺโข เอวมหานุภาโวติ.

---

[๑] อิ. โยตฺเตหิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] สฺยา. พนฺธา
[๔] อิ. โมจนฺตา
[๕] อิ. เตปิ โข

อิทมโวจ ภควา, อิทำ วตฺวาน[๑] สุคโต อถาปรำ เอตทโวจ สตฺถา

“ยทา พุทฺโธ อภิญฺญาย ธมฺมจกฺกำ ปวตฺตยิ
สเทวกสฺส โลกสฺส สตฺถา อปฺปฏิปุคฺคโล.
สกฺกายสฺส นิโรธญฺจ สกฺกายสฺส จ สมฺภวำ
อริยฏฺฐงฺคิกำ มคฺคำ ทุกฺขูปสมคามินำ.
เยปิ ทีฆายุกา เทวา วณฺณวนฺโต ยสสฺสิโน
ภีตา สนฺตาสมาปาทุำ สีหสฺเสวิตเร มิคา.
อวีติวตฺตา สกฺกายำ อนิจฺจา กิร โภ มยำ
สุตฺวา อรหโต วากฺยำ วิปฺปมุตฺตสฺส ตาทิโนติ. ฉฏฺฐำ.

๗. ขชฺชนียสุตฺตำ

[๗๙] สาวตฺถีนิทานำ. “เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรมานา อนุสฺสรนฺติ, สพฺเพ เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อนุสฺสรนฺติ เอเตสำ วา อญฺญตรำ; กตเม ปญฺจ, ‘เอวำรูโป อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ อิติ วา หิ ภิกฺขเว อนุสฺสรมาโน รูปญฺเญว อนุสฺสรติ, ‘เอวำเวทโน อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ อิติ วา หิ ภิกฺขเว อนุสฺสรมาโน เวทนญฺเญว อนุสฺสรติ, ‘เอวำสญฺโญ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ฯเปฯ ‘เอวำสงฺขาโร อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ ฯเปฯ ‘เอวำวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธานนฺติ อิติ วา หิ ภิกฺขเว อนุสฺสรมาโน วิญฺญาณญฺเญว อนุสฺสรติ.

---

[๑] อิ. วตฺวา

กิญฺจ ภิกฺขเว รูปี วเทถ; รุปฺปตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘รูปนฺติ วุจฺจติ; เกน รุปฺปติ, สีเตนปิ รุปฺปติ, อุณฺเหนปิ รุปฺปติ, ชิฆจฺฉายปิ รุปฺปติ, ปิปาสายปิ รุปฺปติ, ฑํสมกสวาตาตป-สิรีสปสมฺผสฺเสนปิ รุปฺปติ; รุปฺปตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘รูปนฺติ วุจฺจติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว เวทนํ วเทถ; เวทยตีติ[๑] โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘เวทนาติ วุจฺจติ; กิญฺจ เวทยติ,[๒] สุขมฺปิ เวทยติ, ทุกฺขมฺปิ เวทยติ, อทุกฺขมสุขมฺปิ เวทยติ; เวทยตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘เวทนาติ วุจฺจติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว สญฺญํ วเทถ; สญฺชานาตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘สญฺญาติ วุจฺจติ; กิญฺจ สญฺชานาติ, นีลมฺปิ สญฺชานาติ, ปีตกมฺปิ สญฺชานาติ, โลหิตกมฺปิ สญฺชานาติ, โอทาตมฺปิ สญฺชานาติ; สญฺชานาตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘สญฺญาติ วุจฺจติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว สงฺขาเร วเทถ; สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา สงฺขาราติ วุจฺจนฺติ; กิญฺจ สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺติ, รูปี รูปตฺตาย สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺติ, เวทนํ เวทนตฺตาย สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺติ, สญฺญํ สญฺญตฺตาย สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺติ, สงฺขาเร สงฺขารตฺตาย สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺติ, วิญฺญาณํ วิญฺญาณตฺตาย สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺติ; สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘สงฺขาราติ วุจฺจนฺติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว วิญฺญาณํ วเทถ; วิชานาตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา ‘วิญฺญาณนฺติ วุจฺจติ; กิญฺจ วิชานนฺติ, อมฺพิลมฺปิ วิชานาติ,

---

[๑] อิ. เวทิยนฺตีติ [๒] อิ. เวทิยติ.

ติตฺตกมฺปิ วิชานาติ, กฏุกมฺปิ วิชานาติ, มธุรมฺปิ วิชานาติ, ขาริกมฺปิ วิชานาติ, อขาริกมฺปิ วิชานาติ, โลณิกมฺปิ วิชานาติ, อโลณิกมฺปิ วิชานาติ; วิชานาตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา 'วิญฺญาณนฺติ วุจฺจติ.

ตตฺร ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'อหํ โข เอตรหิ รูเปน ขชฺชามิ, อตีตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว รูเปน ขชฺชึ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนน รูเปน ขชฺชามิ, อหญฺเจว โข ปน อนาคตํ รูปึ อภินนฺเทยฺยํ, อนาคตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว รูเปน ขชฺเชยฺยํ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนน รูเปน ขชฺชามีติ; โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตีตสฺมึ รูปสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตํ รูปึ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

'อหํ โข เอตรหิ เวทนาย ขชฺชามิ, อตีตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว เวทนาย ขชฺชึ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนาย เวทนาย ขชฺชามิ; อหญฺเจว โข ปน อนาคตํ เวทนํ อภินนฺเทยฺยํ, อนาคตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว เวทนาย ขชฺเชยฺยํ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนาย เวทนาย ขชฺชามีติ; โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตีตาย เวทนาย อนเปกฺโข โหติ, อนาคตํ เวทนํ นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนาย เวทนาย นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

'อหํ โข เอตรหิ สญฺญาย ขชฺชามิ ฯเปฯ อหํ โข เอตรหิ สงฺขาเรหิ ขชฺชามิ, อตีตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว สงฺขาเรหิ ขชฺชึ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนหิ สงฺขาเรหิ ขชฺชามิ, อหญฺเจว โข ปน อนาคเต สงฺขาเร อภินนฺเทยฺยํ, อนาคตมฺปาหํ

อทฺธานํ เอวเมว สงฺขาเรหิ ขชฺเชยฺยํ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนหิ สงฺขาเรหิ ขชฺชามีติ; โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตีเตสุ สงฺขาเรสุ อนเปกฺโข โหติ, อนาคเต สงฺขาเร นาภินนฺทติ, ปจฺจุปฺปนฺนานํ สงฺขารานํ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

'อหํ โข เอตรหิ วิญฺญาเณน ขชฺชามิ, อตีตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว วิญฺญาเณน ขชฺชึ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนน วิญฺญาเณน ขชฺชามิ, อหญฺเจว โข ปน อนาคตํ วิญฺญาณํ อภินนฺเทยฺยํ, อนาคตมฺปาหํ อทฺธานํ เอวเมว วิญฺญาเณน ขชฺเชยฺยํ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺเนน วิญฺญาเณน ขชฺชามีติ; โส อิติ ปฏิสงฺขาย อตีตสฺมึปิ วิญฺญาณสฺมึ อนเปกฺโข โหติ, อนาคตํ วิญฺญาณํ นาภินนฺทติ ปจฺจุปฺปนฺนสฺส วิญฺญาณสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ[๑] ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส

[๑] อิ. โน เอตํ ภนฺเต

อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; ยา กาจิ เวทนา ฯปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯเปฯ ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก อปจินาติ โน อาจินาติ, ปชหติ น[๑] อุปาทิยติ, วิสิเนติ น[๑] อุสฺสิเนติ, วิธูเปติ น สนฺธูเปติ.

กิญฺจ อปจินาติ โน อาจินาติ; รูปํ อปจินาติ โน อาจินาติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อปจินาติ โน อาจินาติ; กิญฺจ ปชหติ น อุปาทิยติ; รูปํ ปชหติ น อุปาทิยติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปชหติ น อุปาทิยติ; กิญฺจ วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ; รูปํ วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ; กิญฺจ วิธูเปติ น สนฺธูเปติ; รูปํ วิธูเปติ น สนฺธูเปติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ วิธูเปติ น สนฺธูเปติ.

เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ ฯเปฯ สญฺญายปิ ฯเปฯ สงฺขาเรสุปิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ. 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เนว อาจินาติ น อปจินาติ, อปจินิตฺวา ฐิโต เนว ปชหติ น

---

[๑] อิ. โน

อุปาทิยติ, ปชหิตฺวา จิโต เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ, วิสิเนตฺวา จิโต เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ วิธูเปตฺวา จิโต.

กิญฺจ เนว อาจินาติ น อปจินาติ, อปจินิตฺวา จิโต; รูปำ เนว อาจินาติ น อปจินาติ, อปจินิตฺวา จิโต; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ เนว อาจินาติ น อปจินาติ, อปจินิตฺวา จิโต; กิญฺจ เนว ปชหติ น อุปาทิยติ ปชหิตฺวา จิโต; รูปำ เนว ปชหติ น อุปาทิยติ, ปชหิตฺวา จิโต; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ เนว ปชหติ น อุปาทิยติ, ปชหิตฺวา จิโต; กิญฺจ เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ, วิสิเนตฺวา จิโต; รูเป เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ, วิสิเนตฺวา จิโต; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ, วิสิเนตฺวา จิโต; กิญฺจ เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ วิธูเปตฺวา จิโต; รูปำ เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ, วิธูเปตฺวา จิโต; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ, วิธูเปตฺวา จิโต; เอวำ วิมุตฺตจิตฺตำ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุำ สอินฺทา เทวา สพฺรหฺมกา สปชาปติกา อารกาว นมสฺสนฺติ.

‘นโม เต ปุริสาชญฺญ　　นโม เต ปุริสุตฺตม
ยสฺส เต นาภิชานาม　　ยมฺปิ นิสฺสาย ฌายสีติ. สตฺตมำ.

๘. ปิณฺโฑลฺยสุตฺตํ

[๘๐] เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. อถ โข ภควา กิสฺมิญฺจิเทว ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณาเมตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กปิลวตฺถุํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, กปิลวตฺถุสฺมึ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน มหาวนํ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย, มหาวนํ อชฺโฌคเหตฺวา เวลุวลฏฺฐิกาย มูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ “มยา โข ภิกฺขุสงฺโฆ ปพาพฺโห,[๑] สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ มมํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เสยฺยถาปิ นาม วจฺฉสฺส ตรุณสฺส มาตรํ อปสฺสนฺตสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม. เอวเมว[๒] สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ มมํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เสยฺยถาปิ นาม พีชานํ ตรุณานํ อุทกํ อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เอวเมว สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ มมํ อลภนฺตานํ ทสฺสนาย สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม. ยนฺนูนาหํ ยเถว มยา ปุพฺเพ ภิกฺขุสงฺโฆ อนุคฺคหิโต เอวเมว เอตรหิ อนุคฺคณฺเหยฺยํ ภิกฺขุสงฺฆนฺติ.

อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควโต เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา

---

[๑] อิ. ปวาโหฺห [๒] อิ. เอวเมวํ

พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย; เอวเมว พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสิ. อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุคต, ภควตา ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ ปพาพฺโห, สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เสยฺยถาปิ นาม วจฺฉสฺส ตรุณสฺส มาตรํ อปสฺสนฺตสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เอวเมว สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เสยฺยถาปิ นาม พีชานํ ตรุณานํ อุทกํ อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; เอวเมว สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อลภนฺตานํ ทสฺสนาย สิยา อญฺญถตฺตํ สิยา วิปริณาโม; อภินนฺทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, อภิวทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, ยเถว [๑] ภควตา ปุพฺเพ ภิกฺขุสงฺโฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆนฺติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน, อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน นิโคฺรธาราโม, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ,[๒] ยถา เต

---

[๑] อิ. ภนฺเต

[๒] ฉ. อภิสงฺขสิ เท. อภิสงฺขาสิ อิ. อภิสงฺขายิ

ภิกฺขู[๑] เอกทฺวีหิกาย[๒] สารชฺชมานรูปา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ

"อนฺตมิทํ ภิกฺขเว ชีวิกานํ ยทิทํ ปิณฺโฑลฺยํ, อภิสาโปยํ[๓] ภิกฺขเว โลกสฺมึ 'ปิณฺโฑโล วิจรสิ ปตฺตปาณิ,'[๔] ตญฺจ โข เอตํ[๕] ภิกฺขเว กุลปุตฺตา อุเปนฺติ อตฺถวสิกา อตฺถวสํ ปฏิจฺจ เนว ราชาภินีตา น โจราภินีตา น อิณฏฺฏา น ภยฏฺฏา น อาชีวิกาปกตา[๖] 'อปิจ โข โอติณฺณามฺห[๗] ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ ทุกฺโขติณฺณา[๘] ทุกฺขปเรตา, อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ; เอวํ ปพฺพชิโต จายํ ภิกฺขเว กุลปุตฺโต, โส จ โหติ อภิชฺฌาลู กาเมสุ ติพฺพสาราโค พฺยาปนฺนจิตฺโต ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชาโน อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิตฺโต ปากตินฺทฺริโย; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ฉวาลาตํ อุภโต ปทิตฺตํ มชฺเฌ คูถคตํ เนว คาเม กฏฺฐตฺถํ[๙] ผรติ นารญฺเญ กฏฺฐตฺถํ ผรติ; ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ 'คิหิโภคา จ ปริหีโน สามญฺญตฺถา จ น ปริปูเรติ.

ตโยเม ภิกฺขเว อกุสลวิตกฺกา, กามวิตกฺโก พฺยาปาทวิตกฺโก วิหึสาวิตกฺโก; อิเม จ โข ภิกฺขเว ตโย อกุสลวิตกฺกา ตํ[๑๐]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยถา เต ภิกฺขู (เอกทฺวีหิกาย สารชฺชมานรูปา เยนาหํ เตนุปสงฺกเมยฺยุ เตปิ ภิกฺขู.) เอกทฺวีหิกาย สารชฺชายมานรูปา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ

[๒] อิ. เอกวิหกาย สารชฺชายมานรูปา [๓] อิ. อภิสาปายํ

[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปตฺตปาณีติ [๕] อิ. เอวํ

[๖] อิ. ชีวีกาปกตา [๗] อิ. โอติณฺณมฺหิ

[๘] อิ. ทุกฺโขติณฺโณ [๙] อิ. กฏฺฐตฺตํ [๑๐] สี. นํ ฉ.,เท.,อิ. กว

อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, จตูสุ วา สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตสฺส วิหรโต อนิมิตฺตนฺ วา สมาธึ ภาวยโต; ยาวญฺจิทนฺ ภิกฺขเว อลเมว อนิมิตฺโต สมาธิ ภาเวตุนฺ; อนิมิตฺโต ภิกฺขเว สมาธิ ภาวิโต พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสโส.

เทฺวมา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิโย, ภวทิฏฺฐิ จ วิภวทิฏฺฐิ จ; ตตฺร โข[๑] ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'อตฺถิ นุ โข ตนฺ กิญฺจิ โลกสฺมึ, ยมหนฺ อุปาทิยมาโน น วชฺชวา อสฺสนฺติ; โส เอวนฺ ปชานาติ 'นตฺถิ นุ โข ตนฺ กิญฺจิ โลกสฺมึ, ยมหนฺ อุปาทิยมาโน น วชฺชวา อสฺสนฺติ.[๒] โส[๓] เอวนฺ ปชานาติ[๓] 'อหญฺจ[๔] รูปญฺเจว อุปาทิยมาโน อุปาทิเยยฺยนฺ, เวทนญฺเจว อุปาทิยมาโน อุปาทิเยยฺยนฺ, สญฺญญฺเจว อุปาทิยมาโน อุปาทิเยยฺยนฺ, สงฺขาเรเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิเยยฺยนฺ, วิญฺญาณญฺเจว อุปาทิยมาโน อุปาทเยยฺยนฺ, ตสฺส เม อสฺส อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภเวยฺยุนฺ, เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย อสฺสาติ.[๕]

ตนฺ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปนฺ นิจฺจนฺ วา อนิจฺจนฺ วาติ. อนิจฺจนฺ ภนฺเต. "ยนฺ ปนานิจฺจนฺ, ทุกฺขนฺ วา ตนฺ สุขนฺ วาติ. ทุกฺขนฺ ภนฺเต. "ยนฺ ปนานิจฺจนฺ ทุกฺขนฺ วิปริณามธมฺมนฺ, กลฺลนฺ นุ ตนฺ สมนุปสฺสิตุนฺ 'เอตนฺ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตนฺ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ

---

[๑] สฺยา. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. อสฺสนฺ
[๓-๓] ฉ.,เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อหญฺหิ
[๕] สฺยา.,อิ. อสฺส

นิจฺจํ ฯเปฯ ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อฏฺฐมํ.

๙. ปาลิเลยฺยกสุตฺตํ

[๘๑] เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย โกสมฺพึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, โกสมฺพิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต สามํ เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อนามนฺเตตฺวา อุปฏฺฐาเก อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอโก อทุติโย จาริกํ ปกฺกามิ.

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “เอหาวุโส[๑] อานนฺท, ภควา สามํ เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อนามนฺเตตฺวา อุปฏฺฐาเก อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอโก อทุติโย จาริกํ ปกฺกนฺโตติ. “ยสฺมึ อาวุโส สมเย ภควา สามํ เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อนามนฺเตตฺวา อุปฏฺฐาเก อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอโก อทุติโย จาริกํ ปกฺกมติ,[๒] เอโกว ภควา ตสฺมึ สมเย วิหริตุกาโม โหติ, น ภควา ตสฺมึ สมเย เกนจิ อนุพนฺธิตพฺโพ โหตีติ.

อถ โข ภควา อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน ปาลิเลยฺยกํ,[๓] ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา ปาลิเลยฺยเก วิหรติ ภทฺทสาลมูเล. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทึสุ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอสาวุโส [๒] อิ. ปกฺกามิ [๓] สี.,อิ. ปาริเลยฺยกํ

สมฺโมทนียนฺ กถนฺ สาราณียนฺ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตนฺ นิสีทึสุ. เอกมนฺตนฺ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตนฺ อานนฺทนฺ เอตทโวจุนฺ "จิรสฺสุตา[๑] โข โน อาวุโส อานนฺท ภควโต สมฺมุขา ธมฺมี กถา, อิจฺฉาม มยนฺ อาวุโส อานนฺท ภควโต สมฺมุขา ธมฺมึ กถนฺ โสตุนฺติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ, เยน ปาลิเลยฺยกนฺ ภทฺทสาลมูลนฺ เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตนฺ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตนฺ นิสีทิ. เอกมนฺตนฺ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหนฺเสสิ.

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน เอวญฺเจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "กถนฺ นุ โข ชานโต กถนฺ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานนฺ ขโย โหตีติ. อถ โข ภควา ตสฺส ภิกฺขุโน เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย ภิกฺขู อามนฺเตสิ "วิจยโส เทสิโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม, วิจยโส เทสิตา จตฺตาโร สติปฏฺฐานา, วิจยโส เทสิตา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา, วิจยโส เทสิตา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา, วิจยโส เทสิตานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ, วิจยโส เทสิตานิ ปญฺจ พลานิ, วิจยโส เทสิตา สตฺต โพชฺฌงฺคา, วิจยโส เทสิโต อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค; เอวนฺ วิจยโส [๒] เทสิโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม, เอวนฺ วิจยโส เทสิโต[๓] โข ภิกฺขเว มยา ธมฺโม;[๓] อถ จ ปนิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวนฺ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ 'กถนฺ นุ โข ชานโต กถนฺ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานนฺ ขโย โหตีติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กถนฺ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานนฺ ขโย โหติ; อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานนฺ อทสฺสาวี

---

[๑] อิ. จิรสฺสนฺ สุตา　　[๒] อิ. โข

[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. เทสิเต โข ภิกฺขเว มยา ธมฺเม

อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว สมนุปสฺสนา, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปี [๑] สงฺขาโร อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน, สาปิ ตณฺหา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; สาปิ เวทนา ฯเปฯ โสปิ ผสฺโส ฯเปฯ สาปิ อวิชฺชา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, อปิจ โข รูปวนฺตํ อตฺตานํ สมนุปสฺสติ; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว สมนุปสฺสนา, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปี สงฺขาโร อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน; สาปิ ตณฺหา ฯเปฯ สาปิ เวทนา ฯเปฯ โสปิ ผสฺโส ฯเปฯ สาปิ อวิชฺชา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ อตฺตานํ สมนุปสฺสติ, อปิจ โข อตฺตนิ รูปี สมนุปสฺสติ; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว สมนุปสฺสนา, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร

---

[๑] อิ. โข

กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปิ สงฺขาโร อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน, สาปิ ตณฺหา ฯเปฯ สาปิ เวทนา ฯเปฯ โสปิ ผสฺโส ฯเปฯ สาปิ อวิชฺชา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; เอวำปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวำ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานำ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตำ อตฺตานำ สมนุปสฺสติ, น อตฺตนิ รูปำ สมนุปสฺสติ, อปิจ โข รูปสฺมึ อตฺตานำ สมนุปสฺสติ; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว สมนุปสฺสนา, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปิ สงฺขาโร อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน; สาปิ ตณฺหา ฯเปฯ สาปิ เวทนา ฯเปฯ โสปิ ผสฺโส ฯเปฯ สาปิ อวิชฺชา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; เอวำปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวำ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานำ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตำ อตฺตานำ, น อตฺตนิ รูปำ, น รูปสฺมึ อตฺตานำ สมนุปสฺสติ, อปิจ โข เวทนำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ; อปิจ โข เวทนาวนฺตำ อตฺตานำ สมนุปสฺสติ, อปิจ โข อตฺตนิ เวทนำ สมนุปสฺสติ, อปิจ โข เวทนาย อตฺตานำ สมนุปสฺสติ; อปิจ โข สญฺญำ อตฺตโต ฯเปฯ อปิจ โข สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ, อปิจ โข สงฺขารวนฺตำ อตฺตานำ สมนุปสฺสติ, อปิจ โข อตฺตนิ สงฺขาเร สมนุปสฺสติ;

อปิจ โข สงฺขาเรสุ อตฺตานํ สมนุปสฺสติ; อปิจ โข วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, อปิจ โข วิญฺญาณวนฺตํ อตฺตานํ, อปิจ โข อตฺตนิ วิญฺญาณํ, อปิจ โข วิญฺญาณสฺมึ อตฺตานํ สมนุปสฺสติ; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว สมนุปสฺสนา, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน ฯเปฯ กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปิ สงฺขาโร อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน; สาปิ ตณฺหา ฯเปฯ สาปิ เวทนา ฯเปฯ โสปิ ผสฺโส ฯเปฯ สาปิ อวิชฺชา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, อปิจ โข เอวํทิฏฺฐิ โหติ 'โส อตฺตา, โส โลโก, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว สสฺสตทิฏฺฐิ, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน ฯเปฯ เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ; น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, นาปิ เอวํทิฏฺฐิ โหติ 'โส อตฺตา, โส โลโก, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ; อปิจ โข เอวํทิฏฺฐิ โหติ 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม

[๑] ฉ.,เท. นาภวิสฺสํ

ภวิสฺสตีติ. ยา โข ปน สา ภิกฺขเว อุจฺเฉททิฏฺฐิ, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปิ สงฺขาโร อนิจฺโจ ฯเปฯ เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ.

น เหว โข รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ; น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ น วิญฺญาณสฺมึ อตฺตานํ[๑] สมนุปสฺสติ, นาปิ เอวมฺทิฏฺฐิ โหติ 'โส อตฺตา, โส โลโก, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ; นาปิ เอวมฺทิฏฺฐิ โหติ 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ, น เม ภวิสฺสตีติ, อปิจ โข กงฺขี โหติ วิจิกิจฺฉี อนิฏฺฐงฺคโต สทฺธมฺเม; ยา โข ปน สา ภิกฺขเว กงฺขิตา วิจิกิจฺฉิตา อนิฏฺฐงฺคตตา สทฺธมฺเม, สงฺขาโร โส; โส ปน สงฺขาโร กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว; อวิชฺชาสมฺผสฺสเชน ภิกฺขเว เวทยิเตน ผุฏฺฐสฺส อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปนฺนา ตณฺหา, ตโตโช โส สงฺขาโร; อิติ โข ภิกฺขเว โสปิ สงฺขาโร อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน; สาปิ ตณฺหา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; สาปิ เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; โสปิ ผสฺโส อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน; สาปิ อวิชฺชา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา; เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหตีติ. นวมํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อตฺตโต

๑๐. ปุณฺณมสุตฺตํ

[๘๒] เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเท มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ. เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส ปุณฺณาย[๑] ปุณฺณมาย รตฺติยา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อชฺโฌกาเส นิสินฺโน โหติ.

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "ปุจฺเฉยฺยาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ กิญฺจิเทว เทสํ, สเจ เม ภควา โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายาติ. "เตนหิ ตฺวํ ภิกฺขุ สเก อาสเน นิสีทิตฺวา ปุจฺฉ, ยทากงฺขสีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา สเก อาสเน นิสีทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิเม นุ โข ภนฺเต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธติ. "อิเม โข ภิกฺขุ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ภควนฺตํ อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ "อิเม โข ปน ภนฺเต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา กึมูลกาติ. "อิเม โข ภิกฺขุ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ฉนฺทมูลกาติ ฯเปฯ ตญฺเญว นุ โข ภนฺเต อุปาทานํ เต จ[๒] ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา; อุทาหุ อญฺญตฺร ปญฺจหิ[๓] อุปาทานกฺขนฺเธหิ[๓] อุปาทานนฺติ. "น โข ภิกฺขุ ตญฺเญว อุปาทานํ เต จ

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓-๓] อิ. ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธหิ

ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, นปิ[๑] อญฺญตฺร ปญฺจหิ อุปาทานกฺขนฺเธหิ อุปาทานำ, อปิจ โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตำ ตตฺถ อุปาทานนฺติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ฯเปฯ อุตฺตริ ปญฺหำ อปุจฺฉิ "สิยา ปน ภนฺเต ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราคเวมตฺตตาติ. "สิยา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ "อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส เอวำ โหติ 'เอวำรูโป สิยำ อนาคตมทฺธานำ, เอวำเวทโน สิยำ อนาคตมทฺธานำ, เอวำสญฺโญ[๒] สิยำ อนาคตมทฺธานำ, เอวำสงฺขาโร สิยำ อนาคตมทฺธานำ, เอวำวิญฺญาโณ สิยำ อนาคตมทฺธานนฺติ;[๓] เอวำ โข ภิกฺขุ สิยา ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราคเวมตฺตตาติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ฯเปฯ อุตฺตริ ปญฺหำ อปุจฺฉิ "กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ขนฺธานำ ขนฺธาธิวจนนฺติ. "ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขุ[๔] รูปำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอพาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา, อยำ วุจฺจติ รูปกฺขนฺโธ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอพาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา, อยำ วุจฺจติ วิญฺญาณกฺขนฺโธ; เอตฺตาวตา โข ภิกฺขุ ขนฺธานำ ขนฺธาธิวจนนฺติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ฯเปฯ อปุจฺฉิ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย รูปกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย; โก เหตุ โก ปจฺจโย เวทนากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย; โก เหตุ โก ปจฺจโย สญฺญากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย; โก เหตุ โก ปจฺจโย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นาปิ
[๒] อิ. เอวำสญฺญี
[๓] ฉ.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. ภิกฺขเว

สงฺขารกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย; โก เหตุ โก ปจฺจโย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนายาติ. “จตฺตาโร โข ภิกฺขุ มหาภูตา เหตุ จตฺตาโร มหาภูตา ปจฺจโย รูปกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย, ผสฺโส เหตุ ผสฺโส ปจฺจโย เวทนากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย, ผสฺโส เหตุ ผสฺโส ปจฺจโย สญฺญากฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย, ผสฺโส เหตุ ผสฺโส ปจฺจโย สงฺขารกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนาย, นามรูปํ เหตุ นามรูปํ ปจฺจโย วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส ปญฺญาปนายาติ.

“สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ฯเปฯ อปุจฺฉิ “กถํ นุ โข ภนฺเต สกฺกายทิฏฺฐิ โหตีติ. “อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปํ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; เอวํ โข ภิกฺขุ สกฺกายทิฏฺฐิ โหตีติ.

“สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ฯเปฯ อปุจฺฉิ “กถํ ปน ภนฺเต สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตีติ. “อิธ ภิกฺขุ สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น

วิญฺญาณวนฺตนฺ วา อตฺตานนฺ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณนฺ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานนฺ; เอวนฺ โข ภิกฺขุ สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตีติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ฯเปฯ อปุจฺฉิ "โก นุ โข ภนฺเต รูปสฺส อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณนฺ, โก เวทนาย ฯเปฯ โก สญฺญาย ฯเปฯ โก สงฺขารานนฺ ฯเปฯ โก วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณนฺติ. "ยนฺ โข ภิกฺขุ รูปนฺ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขนฺ โสมนสฺสนฺ, อยนฺ รูปสฺส อสฺสาโท; ยนฺ รูปนฺ อนิจฺจนฺ ทุกฺขนฺ วิปริณามธมฺมนฺ, อยนฺ รูปสฺส อาทีนโว; โย รูปสฺมึ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานนฺ, อิทนฺ รูปสฺส นิสฺสรณนฺ; ยนฺ เวทนนฺ ปฏิจฺจ ฯเปฯ ยนฺ สญฺญนฺ ปฏิจฺจ ฯเปฯ ยนฺ[๑] สงฺขาเร ปฏิจฺจ ฯเปฯ ยนฺ วิญฺญาณนฺ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขนฺ โสมนสฺสนฺ, อยนฺ วิญฺญาณสฺส อสฺสาโท; ยนฺ วิญฺญาณนฺ อนิจฺจนฺ ทุกฺขนฺ วิปริณามธมฺมนฺ, อยนฺ วิญฺญาณสฺส อาทีนโว; โย วิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานนฺ, อิทนฺ วิญฺญาณสฺส นิสฺสรณนฺติ.

"สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตนฺ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ภควนฺตนฺ อุตฺตรึ ปญฺหนฺ อปุจฺฉิ "กถนฺ นุ โข ภนฺเต ชานโต กถนฺ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ. "ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขุ รูปนฺ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺ อชฺฌตฺตนฺ วา พหิทฺธา วา โอพาริกนฺ วา สุขุมนฺ วา หีนนฺ วา ปณีตนฺ วา ยนฺ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพนฺ รูปนฺ 'เนตนฺ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตนฺ ยถาภูตนฺ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เย

กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; เอวํ โข ภิกฺขุ ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ.

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ภิกฺขุโน เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "อิติ กิร โภ รูปํ อนตฺตา, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, อนตฺตกตานิ กมฺมานิ กมฺมตฺตานํ[๑] ผุสิสฺสนฺตีติ. อถ โข ภควา ตสฺส ภิกฺขุโน เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย ภิกฺขู อามนฺเตสิ

"ฐานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ โมฆปุริโส อวิชฺชาคโต[๒] ตณฺหาธิคเตน[๒] เจตสา สตฺถุ สาสนํ อติธาวิตพฺพํ มญฺเญยฺย 'อิติ กิร โภ รูปํ อนตฺตา, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, อนตฺตกตานิ กมฺมานิ กมฺมตฺตานํ[๓] ผุสิสฺสนฺตีติ;[๔] ปฏิปุจฺฉา วินีตา โข เม ตุมฺเห ภิกฺขเว ตตฺร ตตฺร เตสุ เตสุ[๕] ธมฺเมสุ, ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ

---

[๑] สี.,อิ. กตมตฺตานํ ฉ.,เท. กถมตฺตานํ [๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ตณฺหาธิปเตยฺเยน [๓] ฉ.,เท. กถมตฺตานํ [๔] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปนานิจฺจกฺ ทุกฺขกฺ วิปริณามธมฺมกฺ, กลฺลกฺ นุ ตกฺ สมนุปสฺสิตุกฺ 'เอตกฺ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตกฺ ภนฺเต. "ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวกฺ ปสฺสกฺ ฯเปฯ นาปรกฺ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

"เทฺว ขนฺธา ตณฺเณว สิยกฺ　　อธิวจนกฺ จ เหตุนา
สกฺกายเยน[๑] ทุเว วุตฺตา　　อสฺสาทวิญฺญาณเกน จ
เอเต ทสวิธา วุตฺตา　　โหติ ภิกฺขุ ปุจฺฉายาติ.[๒] ทสมกฺ.

ตติโย ขชฺชนียวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานกฺ

อสฺสาโท เทฺว สมุทยา　　อรหนฺเตหิ อปเร เทฺว
สีโห[๓] ขชฺชนิปิณฺโฑลฺยกฺ　　ปาลิเลยฺเยน ปุณฺณมาติ.

---

[๑] อิ. สตฺตา เยน
[๒] สี. อยกฺ คาถา น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. สีหา

๔. เถรวคฺโค

๑. อานนฺทสุตฺตํ

[๘๓] สาวตฺถีนิทานํ. ตตฺร โข อายสฺมา อานนฺโท ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขเวติ.[๑] "อาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา อานนฺโท เอตทโวจ

"ปุณฺโณ นาม อาวุโส อายสฺมา มนฺตานีปุตฺโต อมฺหากํ นวกานํ สตฺ พหูปกาโร โหติ, โส อมฺเห อิมินา โอวาเทน โอวทติ 'อุปาทาย อาวุโส อานนฺท 'อสฺมีติ โหติ โน อนุปาทาย; กิญฺจ อุปาทาย 'อสฺมีติ โหติ โน อนุปาทาย; รูปํ อุปาทาย 'อสฺมีติ โหติ โน อนุปาทาย; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อุปาทาย 'อสฺมีติ โหติ โน อนุปาทาย.

เสยฺยถาปิ อาวุโส อานนฺท อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อจฺเฉ วา อุทกปตฺเต สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน อุปาทาย ปสฺเสยฺย โน อนุปาทาย; เอวเมว โข อาวุโส อานนฺท รูปํ อุปาทาย 'อสฺมีติ โหติ โน อนุปาทาย; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อุปาทาย 'อสฺมีติ โหติ โน อนุปาทาย; ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส อานนฺท, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ อาวุโส. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ อาวุโส. "ฯเปฯ ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. "ปุณฺโณ นาม อาวุโส

---

[๑] อิ. ภิกฺขโว

อายสฺมา มนฺตานีปุตฺโต อมฺหากํ นวกานํ สตฺ พหูปกาโร โหติ, โส อมฺเห อิมินา โอวาเทน โอวทติ; อิมํ[๑] ปน เม อายสฺมโต ปุณฺณสฺส มนฺตานีปุตฺตสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ธมฺโม อภิสมิโตติ.[๒]

๒. ติสฺสสุตฺตํ

[๘๔] สาวตฺถีนิทานํ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ติสฺโส ภควโต ปิตุจฺฉาปุตฺโต สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจติ "อปิ เม อาวุโส มธุรกชาโต วิย กาโย, ทิสาปิ เม น ปกฺขายนฺติ, ธมฺมาปิ มํ นปฺปฏิภนฺติ, ถีนมิทฺธญฺจ เม จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อนภิรโต จ พฺรหฺมจริยํ จรามิ, โหติ จ เม ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉาติ.

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "อายสฺมา ภนฺเต ติสฺโส ภควโต ปิตุจฺฉาปุตฺโต สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจติ 'อปิ เม อาวุโส มธุรกชาโต วิย กาโย, ทิสาปิ เม น ปกฺขายนฺติ, ธมฺมาปิ มํ นปฺปฏิภนฺติ, ถีนมิทฺธญฺจ เม จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อนภิรโต จ พฺรหฺมจริยํ จรามิ, โหติ จ เม ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉาติ.

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุ๋ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ มม วจเนน ติสฺสํ ภิกฺขุ๋ อามนฺเตหิ 'สตฺถา ตํ อาวุโส ติสฺส อามนฺเตตีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิทญฺจ　　[๒] อิ. อภิสเมโตติ

เยนายสฺมา ติสฺโส, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ติสฺสํ เอตทโวจ "สตฺถา ตํ อาวุโส ติสฺส อามนฺเตตีติ. "เอวํ อาวุโสติ โข อายสฺมา ติสฺโส ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ติสฺสํ ภควา เอตทโวจ "สจฺจํ กิร ตฺวํ ติสฺส สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจสิ 'อปิ เม อาวุโส มธุรกชาโต วิย กาโย ฯเปฯ โหติ จ เม ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉาติ. เอวํ ภนฺเต.

"ตํ กึ มญฺญสิ ติสฺส, รูเป อวีตราคสฺส[๑] อวีตฉนฺทสฺส อวีตเปมสฺส อวีตปิปาสสฺส อวีตปริฬาหสฺส อวีตตณฺหสฺส[๑] ตสฺส รูปสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสาติ. เอวํ ภนฺเต. "สาธุ สาธุ ติสฺส, เอวํ เหตํ ติสฺส โหติ, ยถาตํ รูเป อวีตราคสฺส ฯเปฯ เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ อวีตราคสฺส ฯเปฯ เตสํ สงฺขารานํ วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. เอวํ ภนฺเต. "สาธุ สาธุ ติสฺส, เอวํ เหตํ ติสฺส โหติ, ยถาตํ สงฺขาเรสุ อวีตราคสฺส. วิญฺญาเณ อวีตราคสฺส อวีตฉนฺทสฺส อวีตเปมสฺส อวีตปิปาสสฺส อวีตปริฬาหสฺส อวีตตณฺหสฺส, ตสฺส วิญฺญาณสฺส ปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสาติ. เอวํ ภนฺเต. "สาธุ สาธุ ติสฺส, เอวํ เหตํ ติสฺส โหติ, ยถาตํ วิญฺญาเณ อวีตราคสฺส ฯเปฯ

ตํ กึ มญฺญสิ ติสฺส รูเป วีตราคสฺส วีตฉนฺทสฺส วีตเปมสฺส วีตปิปาสสฺส วีตปริฬาหสฺส วีตตณฺหสฺส ตสฺส รูปสฺส

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อวิคตราคสฺส ฯเปฯ อวิคตตณฺหสฺส

วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"สาธุ สาธุ ติสฺส, เอวํ เหตํ ติสฺส โหติ, ยถาตํ รูเป วีตราคสฺส; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ วีตราคสฺส วีตจฺฉนฺทสฺส วีตเปมสฺส วีตปิปาสสฺส วีตปริฬาหสฺส วีตตณฺหสฺส ตสฺส วิญฺญาณสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "สาธุ สาธุ ติสฺส, เอวํ เหตํ ติสฺส โหติ, ยถาตํ วิญฺญาเณ วีตราคสฺส; ฯเปฯ ตํ กึ มญฺญสิ ติสฺส, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ฯเปฯ ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

เสยฺยถาปิ[๑] ติสฺส เทฺว ปุริสา. เอโก ปุริโส อมคฺคกุสโล, เอโก ปุริโส มคฺคกุสโล, ตเมนํ โส อมคฺคกุสโล ปุริโส อมุํ มคฺคกุสลํ ปุริสํ มคฺคํ ปุจฺเฉยฺย, โส เอวํ วเทยฺย 'เอวं[๒] โภ ปุริส อยํ มคฺโค, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ เทฺวธาปถํ;[๓] ตตฺถ วามํ มุญฺจิตฺวา ทกฺขิณํ คณฺห, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ ติพฺพํ วนสณฺฑํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ มหนฺตํ นินฺนํ ปลฺลลํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ, เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ โสพฺภํ ปปาตํ, เตน มุหุตฺตํ คจฺฉ เตน มุหุตฺตํ คนฺตฺวา ทกฺขิสฺสสิ สมํ ภูมิภาคं รมณียं.[๔]

---

[๑] อิ. เสยฺยถาปิสฺส
[๒] ฉ.,เท. เอหิ
[๓] อิ. ทฺวิธาปถํ
[๔] ฉ.,เท. รมณียนฺติ.

อุปมา โข มยายํ ติสฺส กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย; อยํ เจเวตฺถ อตฺโถ; ‘ปุริโส อมคฺคกุสโลติ โข ติสฺส ปุถุชฺชนสฺเสตํ อธิวจนํ; ‘ปุริโส มคฺคกุสโลติ โข ติสฺส ตถาคตสฺเสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส; ‘เทฺวธาปโถติ โข ติสฺส วิจิกิจฺฉาเยตํ อธิวจนํ; ‘วาโม มคฺโคติ[๑] โข ติสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺเสตํ มิจฺฉามคฺคสฺส อธิวจนํ; เสยฺยถีทํ, มิจฺฉาทิฏฺฐิยา ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิสฺส; ‘ทกฺขิโณ มคฺโคติ[๒] โข ติสฺส อริยสฺเสตํ อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ; เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิยา ฯเปฯ สมฺมาสมาธิสฺส; ‘ติพฺโพ วนสณฺโฑติ โข ติสฺส อวิชฺชาเยตํ อธิวจนํ; ‘มหนฺตํ นินฺนํ ปลฺลลนฺติ โข ติสฺส กามานเมตํ อธิวจนํ; ‘โสพฺโภ ปปาโตติ โข ติสฺส โกธูปายาสสฺเสตํ อธิวจนํ; ‘สโม ภูมิภาโค รมณีโยติ โข ติสฺส นิพฺพานสฺเสตํ อธิวจนํ; อภิรม ติสฺส, อภิรม ติสฺส, อหโมวาเทน อหมนุคฺคเหน อหมนุสาสนิยาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ติสฺโส ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ. ทุติยํ.

๓. ยมกสุตฺตํ

[๘๕] เอกํ สมยํ อายสฺมา สารีปุตฺโต สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺสาราเม. เตน โข ปน สมเยน ยมกสฺส นาม ภิกฺขุโน เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา โหติ “ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส

---

[๑] อิ. วามมคฺโคติ

[๒] อิ. ทกฺขิณมคฺโคติ

เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ. อสฺโสสุ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู "ยมกสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ. อถ โข เต ภิกฺขู, เยนายสฺมา ยมโก, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ยมเกน สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ ยมกํ เอตทโวจุ "สจฺจํ กิร เต[๑] อาวุโส ยมก เอวรูปํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ. "เอวํ ขฺวาหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ.

"มา อาวุโส ยมก เอวํ อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย 'ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ.

เอวมฺปิ โข อายสฺมา ยมโก เตหิ ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน ตเถว ตํ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส[๒] โวหรติ "ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ.

---

[๑] "โวติปิ ปาโฐ. [๒] สี. ปรามสฺส อภินิวิสฺส ฉ.,เท.,อิ. อภินิวิสฺส

ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขึสุ อายสฺมนฺตํ ยมกํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุํ. อถ โข เต ภิกฺขู อุฏฺฐายาสนา, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจุํ “ยมกสฺส นาม อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุโน เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา ‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ; สาธายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน ยมโก ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปี อุปาทายาติ.

อธิวาเสสิ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ตุณฺหีภาเวน. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา ยมโก, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ยมเกน สทฺธึ สมฺโมทิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ยมกํ เอตทโวจ “สจฺจํ กิร เต อาวุโส ยมก เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา ‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ. “เอวํ ขฺวาหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ.

ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส ยมก, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ อาวุโส. “ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ อาวุโส. “ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวํ ปสฺสี ฯเปฯ นาปรี อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

ตนิ กึ มญฺญสิ อาวุโส ยมก, รูปนิ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส. "เวทนนิ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส. "สญฺญนิ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณนิ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส.

"ตนิ กึ มญฺญสิ อาวุโส ยมก, รูปสฺมึ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส. "อญฺญตฺร รูปา 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส. "เวทนาย ฯเปฯ อญฺญตฺร เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย. อญฺญตฺร สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส. "อญฺญตฺร วิญฺญาณา 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส.

"ตนิ กึ มญฺญสิ อาวุโส ยมก, รูปนิ[๑] ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนิ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส.

"ตนิ กึ มญฺญสิ อาวุโส ยมก, อยนิ โส อรูปี อเวทโน อสญฺญี อสงฺขาโร, อวิญฺญาโณ 'ตถาคโตติ สมนุปสฺสตีติ. โน เหตนิ อาวุโส. "เอตฺถ จ เต อาวุโส ยมก ทิฏฺเฐว ธมฺเม สจฺจโต ตถโต[๒] ตถาคโต อนุปลพฺภิยมาโน กลฺลนิ นุ เต ตนิ เวยฺยากรณนิ 'ตถาหนิ ภควตา ธมฺมนิ เทสิตนิ อาชานามิ, ยถา ขีณาสโว ภิกฺขุ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ, น โหติ ปรมฺมรณาติ. "อหุ โข เม ตนิ อาวุโส สารีปุตฺต ปุพฺเพ อวิทฺทสุโน ปาปกนิ ทิฏฺฐิคตนิ, อิทญฺจ ปน เม อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ธมฺมเทสนนิ สุตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. รูปนิ เวทนนิ สญฺญนิ สงฺขาเร อิ. รูปา　[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอตโต, เอวมุปริปิ.

ตญฺเจว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ปหีนํ, ธมฺโม จ เม อภิสมิโตติ.

"สเจ ตํ อาวุโส ยมก เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'โย โส อาวุโส ยมก ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา กึ โหตีติ, เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ อาวุโส ยมก 'กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ. "สเจ มํ อาวุโส เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'โย โส อาวุโส ยมก ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา กึ โหตีติ, เอวํ ปุฏฺโฐ[๑] อหมาวุโส เอวํ พฺยากเรยฺยํ 'รูปี โข อาวุโส อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตํ นิรุทฺธํ, ตทตฺถิ[๒] คตึ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ; ยํ ทุกฺขํ, ตํ นิรุทฺธํ; ตทตฺถิ คตนฺติ; เอวํ ปุฏฺโฐ อหํ อาวุโส เอวํ พฺยากเรยฺยนฺติ.

"สาธุ สาธุ อาวุโส ยมก, เตนหาวุโส ยมก อุปมนฺเต กริสฺสามิ เอตสฺเสว อตฺถสฺส ภิยฺโยโส มตฺตาย ญาณาย; เสยฺยถาปิ อาวุโส ยมก คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค, โส จ อารกฺขสมฺปนฺโน; ตสฺส โกจิ เทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อนตฺถกาโม อหิตกาโม อโยคกฺเขมกาโม ชีวิตา โวโรเปตุกาโม; ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ โข คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค, โส จ อารกฺขสมฺปนฺโน, น หายึ[๓] สุกโร ปสยฺห ชีวิตา โวโรเปตุ'; ยนฺนูนาหํ อนุปขชฺช ชีวิตา โวโรเปยฺยนฺติ; โส ตํ คหปตึ วา คหปติปุตฺตํ วา อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทยฺย 'อุปฏฺฐเหยฺยนฺตํ ภนฺเตติ; ตเมนํ โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อุปฏฺฐาเปยฺย; โส อุปฏฺฐเหยฺย ปุพฺพุฏฺฐายี

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปุฏฺโฐหํ อาวุโส, ปุฏฺฐาหํ อาวุโส [๒] อิ. ตมตฺถคตึ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. นายึ

ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที ตสฺส โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา มิตฺตโตปิ นํ ทเหยฺย[๑] สุหชฺชโตปิ นํ ทเหยฺย, ตสฺมิญฺจ วิสฺสาสํ อาปชฺเชยฺย; ยทา โข อาวุโส ตสฺส ปุริสสฺส เอวมสฺส 'สวิสฺสฏฺโจ โข มฺยายํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วาติ; อถ นํ รโหคตํ วิทิตฺวา ติณฺเหน สตฺเถน ชีวิตา โวโรเปยฺย.

ตํ กึ มญฺญสิ อาวุโส ยมก, ยทาปิ โส ปุริโส อมุํ คหปตึ วา คหปติปุตฺตํ วา อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห 'อุปฏฺฐเหยฺยํ ตํ ภนฺเตติ; ตทาปิ โส วธโกว, วธกญฺจ ปน สนฺตํ น อญฺญาสิ 'วธโก เมติ; ยทาปิ โส อุปฏฺฐาติ[๒] ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที, ตทาปิ โส วธโกว, วธกญฺจ ปน สนฺตํ น อญฺญาสิ 'วธโก เมติ; ยทาปิ นํ รโหคตํ วิทิตฺวา ติณฺเหน สตฺเถน ชีวิตา โวโรเปติ, ตทาปิ โส วธโกว, วธกญฺจ ปน สนฺตํ น อญฺญาสิ 'วธโก เมติ. "เอวมาวุโสติ.

"เอวเมว โข อาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; โส อนิจฺจํ รูปึ 'อนิจฺจํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อนิจฺจํ เวทนํ 'อนิจฺจา เวทนาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อนิจฺจํ สญฺญํ 'อนิจฺจา สญฺญาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อนิจฺเจ สงฺขาเร 'อนิจฺจา สงฺขาราติ

---

[๑] ฉ.,เท. สทฺทเหยฺย　　[๒] ฉ.,เท. อุปฏฺฐหติ

ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อนิจฺจํ วิญฺญาณํ ‘อนิจฺจํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ.

ทุกฺขํ รูปํ ‘ทุกฺขํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; ทุกฺขํ เวทนํ ฯเปฯ ทุกฺขํ สญฺญํ ฯเปฯ ทุกฺเข สงฺขาเร ฯเปฯ ทุกฺขํ วิญฺญาณํ ‘ทุกฺขํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ.

อนตฺตํ รูปํ ‘อนตฺตา รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อนตฺตํ เวทนํ ฯเปฯ อนตฺตํ สญฺญํ ฯเปฯ อนตฺเต สงฺขาเร ฯเปฯ อนตฺตํ วิญฺญาณํ ‘อนตฺตา วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ.

สงฺขตํ รูปํ ‘สงฺขตํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; สงฺขตํ เวทนํ ฯเปฯ สงฺขตํ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขเต สงฺขาเร ฯเปฯ สงฺขตํ วิญฺญาณํ ‘สงฺขตํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ.

วธกํ รูปํ ‘วธกํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; วธกํ เวทนํ ฯเปฯ วธกํ สญฺญํ ฯเปฯ วธเก สงฺขาเร ฯเปฯ วธกํ วิญฺญาณํ ‘วธกํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ.

โส รูปํ อุเปติ อุปาทิยติ อธิฏฺฐาติ ‘อตฺตา เมติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อุเปติ อุปาทิยติ อธิฏฺฐาติ ‘อตฺตา เมติ; ตสฺสิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อุเปตา[๑] อุปาทินฺนา ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย สංวตฺตนฺติ.

สุตวา จ โข อาวุโส อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา[๒] อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปํ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; น เวทนํ ฯเปฯ น

---

[๑] “อุปฺปนฺนาติปิ “อุเปนฺตาติปิ ปาโฐ.

[๒] ฉ.,เท.,อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.

สญฺญำ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณำ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานำ.

โส อนิจฺจำ รูปำ 'อนิจฺจำ รูปนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ; อนิจฺจำ เวทนำ ฯเปฯ อนิจฺจำ สญฺญำ ฯเปฯ อนิจฺเจ สงฺขาเร ฯเปฯ อนิจฺจำ วิญฺญาณำ 'อนิจฺจำ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ.

ทุกฺขำ รูปำ 'ทุกฺขำ รูปนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ; ทุกฺขำ เวทนำ ฯเปฯ ทุกฺขำ สญฺญำ ฯเปฯ ทุกฺเข สงฺขาเร ฯเปฯ ทุกฺขำ วิญฺญาณำ 'ทุกฺขำ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ.

อนตฺตำ รูปำ 'อนตฺตา รูปนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ; อนตฺตำ เวทนำ ฯเปฯ อนตฺตำ สญฺญำ ฯเปฯ อนตฺเต สงฺขาเร ฯเปฯ อนตฺตำ วิญฺญาณำ 'อนตฺตา วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ.

สงฺขตำ รูปำ 'สงฺขตำ รูปนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ; สงฺขตำ เวทนำ ฯเปฯ สงฺขตำ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขเต สงฺขาเร ฯเปฯ สงฺขตำ วิญฺญาณำ 'สงฺขตำ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ.

วธกำ รูปำ 'วธกำ รูปนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ; วธกำ เวทนำ ฯเปฯ วธกำ สญฺญำ ฯเปฯ วธเก สงฺขาเร ฯเปฯ 'วธกา สงฺขาราติ ยถาภูตำ ปชานาติ; วธกำ วิญฺญาณำ 'วธกำ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ.

โส รูปำ น อุเปติ น อุปาทิยติ น อธิฏฺฐาติ[๑] อตฺตา เมติ; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ น อุเปติ น อุปาทิยติ น อธิฏฺฐาติ 'อตฺตา เมติ; ตสฺสิเม

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นาธิฏฺฐาติ

ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนุเปตา[๑] อนุปาทินฺนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตีติ. "เอวญฺเหตํ[๒] อาวุโส สารีปุตฺต โหติ, เยสํ อายสฺมนฺตานํ ตาทิสา สพฺรหฺมจาริโน อนุกมฺปกา อตฺถกามา โอวาทกา อนุสาสกา; อิทญฺจ ปน เม อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ. [๓] ตติยํ.

๔. อนุราธสุตฺตํ

[๘๖] เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อนุราโธ ภควโต อวิทูเร อรญฺญกุฏิกายํ วิหรติ. อถ โข สมฺพหุลา อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา, เยนายสฺมา อนุราโธ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อนุราเธน สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อายสฺมนฺตํ อนุราธํ เอตทโวจุ "โย โส อาวุโส อนุราธ ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต ตํ ตถาคโต อิเมสุ จตูสุ ฐาเนสุ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญเปติ[๔] 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อนุราโธ เต อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก เอตทโวจ "โย โส อาวุโส ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส

---

[๑] "อนุปุปนฺนาติ วา "อนุปฺเปนฺตาติ วา ปาโฐ. [๒] สี.,อิ. เอวํ หิ เต ฉ.,เท. เอวเมตํ [๓] อิ. อิทมโวจ อายสฺมา สารีปุตฺโต อตฺตมโน อายสฺมา ยมโก อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิ [๔] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาเปติ

ปรมปตฺติปตฺโต ตำ ตถาคโต อญฺญตฺร อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญเปติ 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ.

เอวำ วุตฺเต, เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อายสฺมนฺตำ อนุราธำ เอตทโวจุำ "โส จายำ ภิกฺขุ นโว ภวิสฺสติ อจิรปพฺพชิโต, เถโร วา ปน พาโล อพฺยตฺโตติ. อถ โข อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อายสฺมนฺตำ อนุราธำ นววาเทน จ พาลวาเทน จ อปสาเทตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ.

อถ โข อายสฺมโต อนุราธสฺส, อจิรปกฺกนฺเตสุ เตสุ อญฺญติตฺถิเยสุ ปริพฺพาชเกสุ, เอตทโหสิ "สเจ โข มำ เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อุตฺตรึ [๑] ปุจฺเฉยฺยุำ, กถำ พฺยากรมาโน น[๒] ขฺวาหำ เตสำ อญฺญติตฺถิยานำ ปริพฺพาชกานำ วุตฺตวาทึ เจว ภควโต อสฺสำ, น จ ภควนฺตำ อภูเตน อพฺภาจิกฺเขยฺยำ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมำ พฺยากเรยฺยำ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหำ ฐานำ อาคจฺเฉยฺยาติ.

อถ โข อายสฺมา อนุราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา อนุราโธ ภควนฺตำ เอตทโวจ "อิธาหำ ภนฺเต ภควโต อวิทูเร อรญฺญกุฏิกายำ วิหรามิ; อถ โข ภนฺเต สมฺพหุลา อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา, เยนาหำ, เตนุปสงฺกมึสุ ฯเปฯ มำ เอตทโวจุำ 'โย โส อาวุโส อนุราธ ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตำ ตถาคโต อิเมสุ จตูสุ ฐาเนสุ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญเปติ 'โหติ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺหำ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นุ

ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ.

เอวํ วุตฺตาหํ ภนฺเต เต อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก เอตทโวจํ ‘โย โส อาวุโส ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตํ ตถาคโต อญฺญตฺร อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญเปติ ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ; เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา มํ เอตทโวจุํ ‘โส จายํ ภิกฺขุ นโว ภวิสฺสติ อจิรปพฺพชิโต, เถโร วา ปน พาโล อพฺยตฺโตติ; อถ โข มํ ภนฺเต เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา นววาเทน จ พาลวาเทน จ อปสาเทตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ.

ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต, อจิรปกฺกนฺเตสุ เตสุ อญฺญติตฺถิเยสุ ปริพฺพาชเกสุ, เอตทโหสิ ‘สเจ โข มํ เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อุตฺตรึ ปุจฺเฉยฺยุํ, กถํ พฺยากรมาโน น[๑] ขฺวาหํ เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ วุตฺตวาที เจว ภควโต อสฺสํ, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺเขยฺยํ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยํ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุปาโต คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺยาติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ อนุราธ, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นุ

นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. “ฯเปฯ ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

ตำ กึ มญฺญสิ อนุราธ, รูปำ ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต. “เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต.

“ตำ กึ มญฺญสิ อนุราธ รูปสฺมึ ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต. “อญฺญตฺร รูปา ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต. “เวทนาย ฯเปฯ อญฺญตฺร เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ อญฺญตฺร สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึ ฯเปฯ อญฺญตฺร วิญฺญาณา ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต.

“ตำ กึ มญฺญสิ อนุราธ, รูปำ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต.

“ตำ กึ มญฺญสิ อนุราธ, อยำ โส อรูปี ฯเปฯ อเวทโน ฯเปฯ อสญฺญี ฯเปฯ อสงฺขาโร ฯเปฯ อวิญฺญาโณ ‘ตถาคโตติ สมนุปสฺสสีติ. โน เหตำ ภนฺเต. “เอตฺถ จ เต อนุราธ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สจฺจโต ตถโต ตถาคโต อนุปลพฺภิยมาโน กลฺลำ นุ เต ตำ เวยฺยากรณำ ‘โย โส อาวุโส ตถาคโต อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปตฺโต, ตำ ตถาคโต อญฺญตฺร อิเมหิ จตูหิ ฐาเนหิ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญเปติ ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ.

โน เหตํ ภนฺเต. “สาธุ สาธุ อนุราธ, ปุพฺเพ จาหํ อนุราธ เอตรหิ จ ทุกฺขญฺเจว ปญฺญเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธนฺติ. จตุตฺถํ.

๕. วกฺกลิสุตฺตํ

[๘๗] เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา วกฺกลิ กุมฺภการนิเวสเน วิหรติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. อถ โข อายสฺมา วกฺกลิ อุปฏฺฐาเก อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺเห อาวุโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมถ; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทถ ‘วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ, เอวญฺจ วเทถ ‘สาธุ กิร ภนฺเต ภควา, เยน วกฺกลิ ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. “เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต วกฺกลิสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ ภควนฺตํ เอตทโวจุํ “วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ ปน วเทติ ‘สาธุ กิร ภนฺเต ภควา, เยน วกฺกลิ ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยนายสฺมา วกฺกลิ, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข อายสฺมา วกฺกลิ ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน มญฺจเก สมญฺโจปิ.[๑] อถ โข ภควา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมโธสิ.

อายสฺมนฺตำ วกฺกลึ เอตทโวจ “อลำ วกฺกลิ มา ตฺวำ มญฺจเก สมญฺโจปิ, สนฺตีมานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหำ นิสีทิสฺสามีติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตำ วกฺกลึ เอตทโวจ “กจฺจิ เต วกฺกลิ ขมนียำ, กจฺจิ ยาปนียำ, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ. ปฏิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ. “น เม ภนฺเต ขมนียำ, น ยาปนียำ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ. “กจฺจิ เต วกฺกลิ น กิญฺจิ กุกฺกุจฺจำ น โกจิ วิปฺปฏิสาโรติ. “ตคฺฆ เม ภนฺเต อนปฺปกำ กุกฺกุจฺจำ, อนปฺปโก [๑] วิปฺปฏิสาโรติ. “กจฺจิ ปน ตำ วกฺกลิ อตฺตา สีลโต น อุปวทตีติ. “น โข มำ ภนฺเต อตฺตา สีลโต อุปวทตีติ. “โน เจ กิร ตำ วกฺกลิ อตฺตา สีลโต อุปวทติ, อถ กิญฺจิ เต กุกฺกุจฺจำ, โก จ วิปฺปฏิสาโรติ. “จิรปฏิกาหำ ภนฺเต ภควนฺตำ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุกาโม, นตฺถิ จ เม กายสฺมึ ตาวติกา พลมตฺตา, ยาวตาหำ ภควนฺตำ ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺยนฺติ.

“อลำ วกฺกลิ, กึ เต อิมินา ปูติกาเยน ทิฏฺเฐน; โย โข วกฺกลิ ธมฺมำ ปสฺสติ, โส มำ ปสฺสติ; โย มำ ปสฺสติ, โส ธมฺมำ ปสฺสติ; ธมฺมำ หิ วกฺกลิ ปสฺสนฺโต มำ ปสฺสติ, มำ ปสฺสนฺโต ธมฺมำ ปสฺสติ; ตำ กึ มญฺญสิ วกฺกลิ, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. “ยำ ปนานิจฺจำ, ทุกฺขำ วา ตำ สุขำ วาติ. ทุกฺขำ ภนฺเต. “ยำ ปนานิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมำ, กลฺลำ นุ ตำ สมนุปสฺสิตุำ ‘เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตำ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ

[๑] อิ. จ

วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ฯเปฯ เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ วกฺกลึ อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต, เตน ปกฺกมิ.[๑]

อถ โข อายสฺมา วกฺกลิ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อุปฏฺฐาเก อามนฺเตสิ “เอถ มํ อาวุโส มญฺจกํ อาโรเปตฺวา เยน อิสิคิลิปสฺสํ[๒] กาฬสิลา,[๒] เตนุปสงฺกมถ ‘กถํ หิ นาม มาทิโส อนฺตรฆเร กาลํ กตฺตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. “เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต วกฺกลิสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อายสฺมนฺตํ วกฺกลึ มญฺจกํ อาโรเปตฺวา, เยน อิสิคิลิปสฺสํ กาฬสิลา, เตนุปสงฺกมึสุ. อถ โข ภควา ตญฺจ รตฺตึ ตญฺจ ทิวสาวเสสํ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหาสิ. อถ โข เทฺว เทวตาโย อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ คิชฺฌกูฏํ โอภาเสตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ ฯเปฯ เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ, เอกมนฺตํ ฐิตา โข เอกา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ วิโมกฺขาย เจเตตีติ. อปรา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “โส หิ นูน โส ภนฺเต สุวิมุตฺโต วิมุจฺจิสฺสตีติ.

อิทมโวจุํ ตา เทวตาโย, อิทํ วตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายึสุ.

อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺเห ภิกฺขเว, เยน วกฺกลิ ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมถ; อุปสงฺกมิตฺวา วกฺกลึ ภิกฺขุํ เอวํ วเทถ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปกฺกามิ

[๒-๒] อิ. อิสิคิลิปสฺสกาฬสิลา

'สุณาวุโส ตฺวนฺ[๑] วกฺกลิ ภควโต วจนนฺ ทฺวินฺนญฺจ เทวตานนฺ, อิมนฺ อาวุโส รตฺตึ เทฺว เทวตาโย อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปนฺ คิชฺฌกูฏนฺ โอภาเสตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตนฺ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตนฺ อฏฺฐนฺสุ, เอกมนฺตนฺ ฐิตา โข อาวุโส เอกา เทวตา ภควนฺตนฺ เอตทโวจ 'วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ วิโมกฺขาย เจเตตีติ; อปรา เทวตา ภควนฺตนฺ เอตทโวจ 'โส หิ นูน ภนฺเต สุวิมุตฺโต วิมุจฺจิสฺสตีติ; ภควา จ ตนฺ อาวุโส วกฺกลิ เอวมาห 'มา ภายิ วกฺกลิ, มา ภายิ วกฺกลิ, อปาปกนฺเต มรณนฺ ภวิสฺสติ, อปาปิกา กาลกิริยาติ. "เอวนฺ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา วกฺกลิ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตนฺ วกฺกลึ เอตทโวจุนฺ "สุณาวุโส วกฺกลิ ภควโต วจนนฺ ทฺวินฺนญฺจ เทวตานนฺติ.

อถ โข อายสฺมา วกฺกลิ อุปฏฺฐาเก อามนฺเตสิ "เอถ มนฺ อาวุโส มญฺจกา โอโรเปถ, กถนฺ หิ นาม มาทิโส อุจฺเจ อาสเน นิสีทิตฺวา ตสฺส ภควโต สาสนนฺ โสตพฺพนฺ มญฺเญยฺยาติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต วกฺกลิสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อายสฺมนฺตนฺ วกฺกลึ มญฺจกา โอโรเปสุนฺ "อิมนฺ อาวุโส รตฺตึ เทฺว เทวตาโย อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา ฯเปฯ เอกมนฺตนฺ อฏฺฐนฺสุ, เอกมนฺตนฺ ฐิตา โข อาวุโส เอกา เทวตา ภควนฺตนฺ เอตทโวจ 'วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ วิโมกฺขาย เจเตตีติ; อปรา เทวตา ภควนฺตนฺ เอตทโวจ 'โส หิ นูน ภนฺเต สุวิมุตฺโต วิมุจฺจิสฺสตีติ; ภควา จ ตนฺ อาวุโส วกฺกลิ เอวมาห 'มา ภายิ วกฺกลิ, มา ภายิ วกฺกลิ, อปาปกนฺเต มรณนฺ ภวิสฺสติ, อปาปิกา กาลกิริยาติ. "เตนหาวุโส มม วจเนน ภควโต ปาเท

[๑] อิ. อยนฺ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สิรสา วนฺทถ 'วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ[๑] 'รูปํ อนิจฺจํ, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ, 'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามิ; 'เวทนา อนิจฺจา, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ, 'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามิ; 'สญฺญา อนิจฺจา, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ, 'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามิ; 'สงฺขารา อนิจฺจา, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ, 'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามิ; 'วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ, 'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต วกฺกลิสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ปกฺกมึสุ. อถ โข อายสฺมา วกฺกลิ อจิรปกฺกนฺเตสุ เตสุ ภิกฺขูสุ สตฺถํ อาหเรสิ.

อถ โข เต ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ "วกฺกลิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ 'รูปํ อนิจฺจํ, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ,

[๑] ฉ.,เท. วเทถ

'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามิ; 'เวทนา ฯเปฯ 'สญฺญา ฯเปฯ 'สงฺขารา ฯเปฯ 'วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ตาหํ ภนฺเต น กงฺขามิ, ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิกิจฺฉามิ, 'ยทนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิกิจฺฉามีติ.

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อายาม ภิกฺขเว, เยน อิสิคิลิปสฺสํ กาฬสิลา, เตนุปสงฺกมิสฺสาม; ยตฺถ วกฺกลินา กุลปุตฺเตน สตฺถํ อาหริตนฺติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. อถ โข ภควา สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ, เยน อิสิคิลิปสฺสํ กาฬสิลา, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ วกฺกลึ ทูรโตว มญฺจเก วิวตฺตกฺขนฺธํ เสยฺยมานํ.[๑] เตน โข ปน สมเยน ธูมายิตตฺตํ ติมิรายิตตฺตํ คจฺฉเตว ปุริมทิสํ,[๒] คจฺฉติ ปจฺฉิมทิสํ, คจฺฉติ อุตฺตรทิสํ, คจฺฉติ ทกฺขิณทิสํ, คจฺฉติ อุทฺธทิสํ,[๓] คจฺฉติ อโธทิสํ, คจฺฉติ อนุทิสํ. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ธูมายิตตฺตํ ติมิรายิตตฺตํ คจฺฉเตว ปุริมทิสํ ฯเปฯ คจฺฉติ อนุทิสนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอโส โข ภิกฺขเว มาโร ปาปิมา วกฺกลิสฺส กุลปุตฺตสฺส วิญฺญาณํ สมเนฺวสติ[๔] 'กตฺถ วกฺกลิสฺส กุลปุตฺตสฺส วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตนฺติ; อปฺปติฏฺฐิเตน จ ภิกฺขเว วิญฺญาเณน วกฺกลิ กุลปุตฺโต ปรินิพฺพุโตติ. ปญฺจมํ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เสมานํ　[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปุริมํ ฯเปฯ ปจฺฉิมํ ฯเปฯ อุตฺตรํ ฯเปฯ ทกฺขิณํ ฯเปฯ
[๓] อิ. อุทฺธํ คจฺฉติ อโธ　[๔] สี.,อิ. สมนฺเนสติ

๖. อสฺสชิสุตฺตํ

[๘๘] เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อสฺสชิ กสฺสปการาเม วิหรติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. อถ โข อายสฺมา อสฺสชิ อุปฏฺฐาเก อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺเห อาวุโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมถ; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทถ ‘อสฺสชิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ;[๑] เอวญฺจ วเทถ ‘สาธุ กิร ภนฺเต ภควา, เยน อสฺสชิ ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. “เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อสฺสชิสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ “อสฺสชิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ ‘สาธุ กิร ภนฺเต ภควา, เยน อสฺสชิ ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา อสฺสชิ, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข อายสฺมา อสฺสชิ ภควนฺตํ ทูรโตว[๒] อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน มญฺเจ สมญฺโจปิ.[๓] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ[๔] อสฺสชึ[๔] เอตทโวจ “อลํ อสฺสชิ มา ตฺวํ มญฺเจ สมญฺโจปิ, สนฺตีมานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหํ

---

[๑] อิ. วนฺทติ
[๒] อิ. วสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สมโญสิ
[๔-๔] อิ. อายสฺมโต อสฺสชิสฺส

นิสีทิสฺสามีติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตำ อสฺสชึ เอตทโวจ "กจฺจิ เต อสฺสชิ ขมนียำ, กจฺจิ ยาปนียำ, ฯเปฯ ปฏิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ. "น เม ภนฺเต ขมนียำ, น ยาปนียำ ฯเปฯ อภิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ. "กจฺจิ เต อสฺสชิ น กิญฺจิ กุกฺกุจฺจำ, น โกจิ วิปฺปฏิสาโรติ. "ตคฺฆ เม ภนฺเต อนปฺปกำ กุกฺกุจฺจำ, อนปฺปโก วิปฺปฏิสาโรติ. "กจฺจิ ปน ตำ อสฺสชิ อตฺตา สีลโต น อุปวทตีติ. "น โข มำ ภนฺเต อตฺตา สีลโต อุปวทตีติ. "โน เจ กิร ตำ อสฺสชิ อตฺตา สีลโต อุปวทติ, อถ กิญฺจ เต กุกฺกุจฺจำ, โก จ วิปฺปฏิสาโรติ. "ปุพฺเพ ขฺวาหำ ภนฺเต เคลญฺเญ[๑] ปสฺสมฺเภตฺวา [๒] กายสงฺขาเร[๓] วิหรามิ,[๓] โสหำ[๔] สมาธึ น ปฏิลภามิ, ตสฺส มยฺหำ ภนฺเต ตำ สมาธึ อปฺปฏิลภโต เอวำ โหติ 'โน[๕] จ ขฺวาหำ ปริหายามีติ. "เย เต อสฺสชิ สมณพฺราหฺมณา สมาธิสารกา สมาธิสามญฺญา, เตสนฺตำ สมาธึ อปฺปฏิลภตำ เอวำ โหติ 'โน จสฺสุ มยำ ปริหายามาติ; ตำ กึ มญฺญสิ อสฺสชิ, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. "ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. "ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ; โส สุขญฺเจ เวทนำ เวทยติ, 'สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, 'อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, 'อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ; ทุกฺขญฺเจ เวทนำ เวทยติ, 'สา อนิจฺจาติ ปชานาติ, 'อนชฺโฌสิตาติ ปชานาติ, "อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ; อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทนำ เวทยติ, 'สา อนิจฺจาติ ฯเปฯ 'อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ;

---

[๑] อิ. เคลญฺญำ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปสฺสมฺเภตฺวาติ อาเมณฺฑิตำ
[๓-๓] อิ. กายสงฺขาเร วิปฺปฏิสารี วิหรามิ
[๔] อิ. โสตำ
[๕] ฉ.,เท. โน จสฺสาหำ อิ. โน โน จ

โส สุขญฺเจ เวทนํ เวทยติ,[๑] วิสญฺญุตฺโต นํ เวทยติ; ทุกฺขญฺเจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุตฺโต นํ เวทยติ; อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทนํ เวทยติ, วิสญฺญุตฺโต นํ เวทยติ; 'สา อนิจฺจาติ ปชานาติ ฯเปฯ 'อนภินนฺทิตาติ ปชานาติ; โส กายปริยนฺติกญฺเจ เวทนํ เวทยมาโน 'กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ; ชีวิตปริยนฺติกญฺเจ เวทนํ เวทยมาโน 'ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ, 'กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีติภวิสฺสนฺตีติ ปชานาติ.

เสยฺยถาปิ อสฺสชิ เตลญฺจ ปฏิจฺจ วฏฺฏิญฺจ ปฏิจฺจ เตลปฺปทีโป ฌาเยยฺย, ตสฺเสว เตลสฺส จ วฏฺฏิยา จ ปริยาทานา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺย; เอวเมว โข อสฺสชิ ภิกฺขุ กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน 'กายปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ, ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยมาโน 'ชีวิตปริยนฺติกํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาติ, 'กายสฺส เภทา อุทฺธํ ชีวิตปริยาทานา อิเธว สพฺพเวทยิตานิ อนภินนฺทิตานิ สีติภวิสฺสนฺตีติ ปชานาตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. เขมกสุตฺตํ

[๘๙] เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู โกสมฺพิยํ วิหรนฺติ โฆสิตาราเม. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา เขมโก พทริการาเม วิหรติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. อถ โข เถรา ภิกฺขู สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตา อายสฺมนฺตํ ทาสกํ อามนฺเตสุ "เอหิ ตฺวํ อาวุโส ทาสก, เยน เขมโก ภิกฺขุ,

[๑] อิ. เวทิยติ

เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา เขมกํ ภิกฺขุ์ เอวํ วเทหิ ‘เถรา ตุ์ อาวุโส เขมก เอวมาหสุ ‘กจฺจิ เต อาวุโส ขมนีย์, กจฺจิ ยาปนีย์, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ, ปฏิกฺกโมสานำ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ. “เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานำ ภิกฺขูนำ ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา เขมโก, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตำ เขมกำ เอตทโวจ “เถรา ตุ์ อาวุโส เขมก เอวมาหสุ ‘กจฺจิ เต อาวุโส ขมนีย์, กจฺจิ ยาปนีย์, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ โน อภิกฺกมนฺติ, ปฏิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโมติ. “น เม อาวุโส ขมนีย์, น ยาปนีย์, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ.

อถ โข อายสฺมา ทาสโก, เยน เถรา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ “เขมโก อาวุโส ภิกฺขุ เอวมาห ‘น เม อาวุโส ขมนีย์, น ยาปนีย์, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโม สานำ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกโมติ.

“เอหิ ตฺวำ อาวุโส ทาสก, เยน เขมโก ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา เขมกำ ภิกฺขุ์ เอวำ วเทหิ ‘เถรา ตุ์ อาวุโส เขมก เอวมาหสุ ‘ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา, เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเมสุ อายสฺมา เขมโก ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ กิญฺจิ อตฺตุ์[๑] วา อตฺตนิยำ วา สมนุปสฺสตีติ. “เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา ทาสโก

[๑] อิ. อตฺตานำ

เถรานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา เขมโก, เตนุปสงฺกมิ; ฯเปฯ "เถรา ตํ อาวุโส เขมก เอวมาหํสุ 'ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเมสุ อายสฺมา เขมโก ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ กิญฺจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา สมนุปสฺสตีติ.

"ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเมสุ ขฺวาหํ อาวุโส ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ น กิญฺจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา สมนุปสฺสามีติ.

อถ โข อายสฺมา ทาสโก, เยน เถรา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ "เขมโก อาวุโส ภิกฺขุ เอวมาห 'ปญฺจิเม อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเมสุ ขฺวาหํ อาวุโส ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ น กิญฺจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา สมนุปสฺสามีติ.

"เอหิ ตฺวํ อาวุโส ทาสก, เยน เขมโก ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา เขมกํ ภิกฺขุ เอวํ วเทหิ 'เถรา ตํ อาวุโส เขมก เอวมาหํสุ 'ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; โน เจ กิรายสฺมา เขมโก อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ กิญฺจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา สมนุปสฺสติ, เตนหายสฺมา เขมโก อรหํ ขีณาสโวติ. "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา เขมโก ฯเปฯ "เถรา ตํ อาวุโส เขมก

เอวมาหำสุ ‘ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; โน เจ กิรายสฺมา เขมโก อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ กิญฺจิ อตฺตำ วา อตฺตนิยำ วา สมนุปสฺสติ, เตนหายสฺมา เขมโก อรหำ ขีณาสโวติ.

“ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเมสุ ขฺวาหำ อาวุโส ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ น กิญฺจิ อตฺตำ วา อตฺตนิยำ วา สมนุปสฺสามิ, น จมฺหิ อรหำ ขีณาสโว, อปิจ เม อาวุโส ‘ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อสฺมีติ อธิคตำ, ‘อยมหมสฺมีติ จ[๑] น สมนุปสฺสามีติ.

อถ โข อายสฺมา ทาสโก, เยน เถรา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ “เขมโก อาวุโส ภิกฺขุ เอวมาห ‘ปญฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนฺธา วุตฺตา ภควตา; เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิเมสุ ขฺวาหำ อาวุโส ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ น กิญฺจิ อตฺตำ วา อตฺตนิยำ วา สมนุปสฺสามิ, น จมฺหิ อรหำ ขีณาสโว, อปิจ เม อาวุโส ‘ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อสฺมีติ อธิคตำ, ‘อยมหมสฺมีติ จ น[๒] สมนุปสฺสามีติ.

“เอหิ ตฺวำ อาวุโส ทาสก, เยน เขมโก ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา เขมกำ ภิกฺขุำ เอวำ วเทหิ ‘เถรา ตำ อาวุโส เขมก เอวมาหำสุ ‘ยเมตำ อาวุโส เขมก ‘อสฺมีติ วเทสิ, กิเมตำ ‘อสฺมีติ วเทสิ, รูปำ ‘อสฺมีติ วเทสิ, อญฺญตฺร รูปา ‘อสฺมีติ วเทสิ; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ‘อสฺมีติ วเทสิ,

[๑] ฉ.,เท. น จ [๒] อิ. น จ

อญฺญตฺร วิญฺญาณา ‘อสฺมีติ วเทสิ; ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมีติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสฺมีติ วเทสีติ. “เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานํ ภิกฺขูนํ ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา เขมโก, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ เขมกํ เอตทโวจ “เถรา ตํ อาวุโส เขมก เอวมาหํสุ ‘ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมีติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสฺมีติ วเทสิ, รูปี ‘อสฺมีติ วเทสิ, อญฺญตฺร รูปา ‘อสฺมีติ วเทสิ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ‘อสฺมีติ วเทสิ, อญฺญตฺร วิญฺญาณา ‘อสฺมีติ วเทสิ; ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมีติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสฺมีติ วเทสีติ. “อลํ อาวุโส ทาสก กึ อิมาย สนฺธาวนิกาย, อาหราวุโส ทณฺฑํ, อหเมว, เยน เถรา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิสฺสามีติ.

อถ โข อายสฺมา เขมโก ทณฺฑโมลุพฺภ,[๑] เยน เถรา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เถเรหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ เขมกํ เถรา ภิกฺขู เอตทโวจุ “ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมีติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสฺมีติ วเทสิ, รูปี ‘อสฺมีติ วเทสิ, อญฺญตฺร รูปา ‘อสฺมีติ วเทสิ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ ‘อสฺมีติ วเทสิ, อญฺญตฺร วิญฺญาณา ‘อสฺมีติ วเทสิ; ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมีติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสฺมีติ วเทสีติ.

“น ขฺวาหํ อาวุโส รูปี ‘อสฺมีติ วทามิ, นปิ อญฺญตฺร รูปา ‘อสฺมีติ วทามิ. น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ ‘อสฺมีติ วทามิ, นปิ อญฺญตฺร วิญฺญาณา

[๑] สฺยา. ทณฺฑโมลพฺภ อิ. ทณฺฑโมลุมฺภ

'อสฺมีติ วทามิ, อปิจ เม อาวุโส ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ 'อสฺมีติ อธิคตํ, 'อยมหมสฺมีติ น จ สมนุปสฺสามิ; เสยฺยถาปิ อาวุโส อุปฺปลสฺส วา ปทุมสฺส วา ปุณฺฑรีกสฺส วา คนฺโธ, โย นุ โข เอวํ วเทยฺย 'ปตฺตสฺส คนฺโธติ วา[๑] 'วณฺณสฺส คนฺโธติ[๒] วา 'กิญฺชกฺขสฺส คนฺโธติ วา, สมฺมา นุ โข โส วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ อาวุโส. "ยถากถํ ปนาวุโส สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยาติ. "ปุปฺผสฺส คนฺโธติ โข อาวุโส สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยาติ. "เอวเมว ขฺวาหํ อาวุโส น รูปึ 'อสฺมีติ วทามิ, นปิ อญฺญตฺร รูปา 'อสฺมีติ วทามิ; น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ 'อสฺมีติ วทามิ, นปิ อญฺญตฺร วิญฺญาณา 'อสฺมีติ วทามิ; อปิจ เม อาวุโส ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ 'อสฺมีติ อธิคตํ, 'อยมหมสฺมีติ น จ สมนุปสฺสามิ; กิญฺจาปิ อาวุโส อริยสาวกสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ ภวนฺติ, อถ ขฺวสฺส โหติเยว[๓] ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อนุสหคโต 'อสฺมีติ มาโน 'อสฺมีติ ฉนฺโท 'อสฺมีติ อนุสโย อสมูหโต; โส อปเรน สมเยน ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อุทยพฺพยานุปสฺสี วิหรติ 'อิติ รูปึ, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม; อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ; ตสฺสิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อุทยพฺพยานุปสฺสิโน วิหรโต โยปิสฺส โหติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อนุสหคโต, 'อสฺมีติ มาโน 'อสฺมีติ ฉนฺโท

---

[๑] อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] อิ. คนฺโธปิ
[๓] ฉ.,เท. โย จ

'อสฺมีติ อนุสโย อสมูหโต, โสปิ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติ; เสยฺยถาปิ อาวุโส วฏฺฏํ สงฺกิลิฏฺฐํ มลคฺคหิตํ, ตเมนํ สามิกา รชกสฺส อนุปฺปทชฺชุ,[๑] ตเมนํ รชโก อูเส วา ขาเร วา โคมเย วา สมฺมทฺทิตฺวา อจฺเฉ อุทเก วิกฺขาเลติ, กิญฺจาปิ ตํ โหติ วฏฺฏํ ปริสุทฺธํ ปริโยทาตํ, อถ ขฺวสฺส โหติ โย จ อนุสหคโต อูสคนฺโธ วา ขารคนฺโธ วา โคมยคนฺโธ วา อสมูหโต, ตเมนํ รชโก สามิกานํ เทติ, ตเมนํ สามิกา คนฺธปริภาวิเต กรณฺฑเก นิกฺขิปนฺติ, โยปิสฺส โหติ อนุสหคโต อูสคนฺโธ วา ขารคนฺโธ วา โคมยคนฺโธ วา อสมูหโต, โสปิ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติ; เอวเมว โข อาวุโส กิญฺจาปิ อริยสาวกสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ ภวนฺติ, อถ ขฺวสฺส โหติเยว ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อนุสหคโต 'อสฺมีติ มาโน 'อสฺมีติ ฉนฺโท 'อสฺมีติ อนุสโย อสมูหโต, โส อปเรน สมเยน ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อุทยพฺพยานุปสฺสี วิหรติ 'อิติ รูปี, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณี, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ; ตสฺสิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อุทยพฺพยานุปสฺสิโน วิหรโต โยปิสฺส โหติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ อนุสหคโต 'อสฺมีติ มาโน 'อสฺมีติ ฉนฺโท 'อสฺมีติ อนุสโย อสมูหโต, โสปิ สมุคฺฆาตํ คจฺฉตีติ.

เอวํ วุตฺเต, เถรา ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ เขมกํ เอตทโวจุ "น โข [๒] มยํ อายสฺมนฺตํ เขมกํ วิเหสาเปกฺขา อปุจฺฉิมฺหา,[๓]

---

[๑] อิ. อนุปฺปทชฺเชยฺยุ
[๒] อิ. ปน
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปุจฺฉิมฺห

อปิจายสฺมา เขมโก ปโหติ[๑] ตสฺส ภควโต สาสนนฺ วิตฺถาเรน อาจิกฺขิตุนฺ เทเสตุนฺ ปญฺญเปตุนฺ[๒] ปฏฺฐเปตุนฺ วิวริตุนฺ วิภชิตุนฺ อุตฺตานีกาตุนฺ, ยทิหนฺ อายสฺมตา เขมเกน ตสฺส ภควโต สาสนนฺ วิตฺถาเรน อาจิกฺขิตนฺ เทสิตนฺ ปญฺญปิตนฺ ปฏฺฐปิตนฺ วิวริตนฺ วิภชิตนฺ อุตฺตานีกตนฺติ.

อิทมโวจ อายสฺมา เขมโก. อตฺตมนา เถรา ภิกฺขู อายสฺมโต เขมกสฺส ภาสิตนฺ อภินนฺทุนฺ. อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน สฏฺฐีมตฺตานนฺ เถรานนฺ ภิกฺขูนนฺ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสุ อายสฺมโต จ[๓] เขมกสฺสาติ.[๓] สตฺตมนฺ.

๘. ฉนฺนสุตฺตนฺ

[๙๐] เอกนฺ สมยนฺ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู พาราณสิยนฺ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อายสฺมา ฉนฺโน สายณฺหสมยนฺ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อปาปุรณ[๔] อาทาย วิหาเรน วิหารนฺ อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ "โอวทนฺตุ มนฺ อายสฺมนฺโต เถรา, อนุสาสนฺตุ มนฺ อายสฺมนฺโต เถรา, กโรนฺตุ เม อายสฺมนฺโต เถรา, ธมฺมึ กถนฺ, ยถาหนฺ ธมฺมนฺ ปสฺเสยฺยนฺติ.

เอวนฺ วุตฺเต, เถรา ภิกฺขู อายสฺมนฺตนฺ ฉนฺนนฺ เอตทโวจุนฺ "รูปนฺ โข อาวุโส ฉนฺน อนิจฺจนฺ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณนฺ อนิจฺจนฺ; รูปนฺ อนตฺตา, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปโหสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาเปตุนฺ
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. เขมกสฺส จาติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อวาปุรณนฺ

อถ โข อายสฺมโต ฉนฺนสฺส เอตทโหสิ “มยฺหำปิ โข [๑] เอวำ โหติ ‘รูปำ อนิจฺจำ, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนิจฺจำ; รูปำ อนตฺตา, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ; อถ จ ปน เม สพฺพสงฺขารสมเถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺเค ตณฺหกฺขเย วิราเค นิโรเธ นิพฺพาเน จิตฺตำ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ น[๒] วิมุจฺจติ, ปริตสฺสนาอุปาทานำ อุปฺปชฺชติ, ปจฺจุทาวตฺตติ มานสำ ‘อถ โก จรหิ เม อตฺตาติ; น โข ปเนตำ[๓] ธมฺมำ ปสฺสโต โหติ ‘โก นุ โข เม ตถา ธมฺมำ เทเสยฺย, ยถาหำ ธมฺมำ ปสฺเสยฺยนฺติ.

อถ โข อายสฺมโต ฉนฺนสฺส เอตทโหสิ “อยำ โข อายสฺมา อานนฺโท โกสมฺพิยำ วิหรติ โฆสิตาราเม, สตฺถุ เจว สำวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนำ สพฺรหฺมจารีนำ, ปโหติ จ เม อายสฺมา อานนฺโท ตถา ธมฺมำ เทเสตุำ, ยถาหำ ธมฺมำ ปสฺเสยฺยำ. อตฺถิ จ เม อายสฺมนฺเต อานนฺเท ตาวติกา วิสฺสฏฺฐิ. ยนฺนูนาหำ, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ.

อถ โข อายสฺมา ฉนฺโน เสนาสนำ สำสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน โกสมฺพี โฆสิตาราโม, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียำ กถำ สาราณียำ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ, เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา ฉนฺโน อายสฺมนฺตำ อานนฺทำ เอตทโวจ “เอกมิทาหำ อาวุโส อานนฺท สมยำ พาราณสิยำ วิหรามิ อิสิปตเน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอตำ
[๒] ฉ.,เท. นาธิมุจฺจติ
[๓] ฉ.,เท. ปเนวำ

มิคทาเย, อถ ขฺวาหํ อาวุโส สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อปาปุรณํ อาทาย วิหาเรน วิหารํ อุปสงฺกมิตฺวา[๑] เถเร ภิกฺขู เอตทโวจํ ‘โอวทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต เถรา, อนุสาสนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต เถรา, กโรนฺตุ เม อายสฺมนฺโต เถรา ธมฺมึ กถํ, ยถาหํ ธมฺมํ ปสฺเสยฺยนฺติ; เอวํ วุตฺเต, มํ อาวุโส เถรา ภิกฺขู เอตทโวจุํ ‘รูปึ โข อาวุโส ฉนฺน อนิจฺจํ, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, รูปึ อนตฺตา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ; ตสฺส มยฺหํ อาวุโส เอตทโหสิ ‘มยฺหํปิ โข เอวํ โหติ ‘รูปึ อนิจฺจํ ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; รูปึ อนตฺตา, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ; อถ จ ปน เม สพฺพสงฺขารสมเถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺเค ตณฺหกฺขเย วิราเค นิโรเธ นิพฺพาเน จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ น วิมุจฺจติ, ปริตสฺสนาอุปาทานํ อุปฺปชฺชติ, ปจฺจุทาวตฺตติ มานสํ ‘อถ โก จรหิ เม อตฺตาติ; น โข ปเนตํ ธมฺมํ ปสฺสโต โหติ ‘โก นุ โข เม ตถา ธมฺมํ เทเสยฺย, ยถาหํ ธมฺมํ ปสฺเสยฺยนฺติ; ตสฺส มยฺหํ อาวุโส เอตทโหสิ ‘อยํ โข อายสฺมา อานนฺโท โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม, สตฺถุ เจว สวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จ เม อายสฺมา อานนฺโท ตถา ธมฺมํ เทเสตุํ, ยถาหํ ธมฺมํ ปสฺเสยฺยํ, อตฺถิ จ อายสฺมนฺเต อานนฺเท ตาวติกา วิสฺสฏฺฐิ. ยนฺนูนาหํ, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ; โอวทตุ มํ อายสฺมา อานนฺโท, อนุสาสตุ มํ

---

[๑] ฉ.,เท. อุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา

อายสฺมา อานนฺโท, กโรตุ เม อายสฺมา อานนฺโท ธมฺมึ กถึ, ยถาหึ ธมฺมึ ปสฺเสยฺยนฺติ.

"เอตฺตเกนปิ มยึ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส อตฺตมนา อภิรทฺธา, ตึ[๑] อายสฺมา ฉนฺโน อาวิอกาสิ ขีลึ ปภินฺทิ;[๒] โอทหาวุโส ฉนฺน โสตึ, ภพฺโพสิ ธมฺมึ วิญฺญาตุนฺติ. อถ โข อายสฺมโต ฉนฺนสฺส ตาวตเกเนว อุพฺพารึ ปีติปาโมชฺชึ อุปฺปชฺชิ "ภพฺโพ กิรสฺมิ ธมฺมึ วิญฺญาตุนฺติ.

"สมฺมุขา เมตึ อาวุโส ฉนฺน ภควโต สุตึ, สมฺมุขา [๓] ปฏิคฺคหิตึ กจฺจานโคตฺตึ ภิกฺขุึ โอวทนฺตสฺส, 'ทฺวยนิสฺสิโต ขฺวายึ[๔] กจฺจาน โลโก เยภุยฺเยน อตฺถิตญฺเจว นตฺถิตญฺจ, โลกสมุทยึ โข กจฺจาน ยถาภูตึ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา โลเก นตฺถิตา, สา น โหติ; โลกนิโรธึ โข กจฺจาน ยถาภูตึ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา โลเก อตฺถิตา, สา น โหติ; อุปายุปาทานาภินิเวสวินิพทฺโธ ขฺวายึ กจฺจาน โลโก เยภุยฺเยน, ตสฺส อุปายุปาทานึ เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยึ น อุเปติ น อุปาทิยติ, น อธิฏฺฐาติ, 'อตฺตา เมติ, 'ทุกฺขเมว อุปฺปชฺชมานึ อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขึ นิรุชฺฌมานึ นิรุชฺฌตีติ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ อปรปฺปจฺจยา ญาณเมวสฺส เอตฺถ โหติ; เอตฺตาวตา โข กจฺจาน สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ; 'สพฺพมตฺถีติ โข กจฺจาน อยเมโก อนฺโต, 'สพฺพึ นตฺถีติ อยึ ทุติโย อนฺโต, เอเต เต กจฺจาน อุโภ อนฺเต อนุปคมฺม มชฺเฌน ตถาคโต ธมฺมึ เทเสติ 'อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณึ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อปิ นาม ตึ
[๒] ฉ.,เท. ฉินฺทิ
[๓] เท.,อิ. จ
[๔] ฉ. ขฺวาหึ

โหติ; อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ ฯเปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตีติ.

"เอวเมตำ อาวุโส อานนฺท โหติ เยสำ อายสฺมนฺตานำ, ตาทิสา สพฺรหฺมจารโย อนุกมฺปกา อตฺถกามา โอวาทกา อนุสาสกา, อิทญฺจ ปน เม อายสฺมโต อานนฺทสฺส ธมฺมเทสนำ สุตฺวา ธมฺโม อภิสมิโตติ.[๑] อฏฺฐมำ.

๙. ราหุลสุตฺตำ

[๙๑] สาวตฺถีนิทานำ. อถ โข อายสฺมา ราหุโล, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ, เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตำ เอตทโวจ "กถนฺนุ โข ภนฺเต ชานโต กถำ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการ-มานานุสยา น โหนฺตีติ.

"ยงฺกิญฺจิ ราหุล รูปำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพำ รูปำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา ฯเปฯ สพฺพำ วิญฺญาณำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ. เอวำ โข ราหุล ชานโต

[๑] อิ. อภิสเมโตติ.

เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ. นวมํ.

๑๐. ทุติยราหุลสุตฺตํ

[๙๒] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “กถํ นุ โข ภนฺเต ชานโต กถํ ปสฺสโต อิมสฺมิญจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานาปคตํ มานสํ โหติ วิธา สมติกฺกนฺตํ สนฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ.

“ยงฺกิญฺจิ ราหุล รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา ฯเปฯ ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ ‘เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; เอวํ โข ราหุล ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานาปคตํ มานสํ โหติ วิธา สมติกฺกนฺตํ สนฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ. ทสมํ.

จตุตฺโถ เถรวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อานนฺโท ติสฺโส ยมโก อนุราโธ จ วกฺกลิ
อสฺสชิ เขมโก ฉนฺโน ราหุลา[๑] อปเร เทฺว
เถรวคฺโคติ[๒] วุจฺจตีติ.[๒]

---

[๑] อิ. ราหุโล
[๒-๒] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. อิ. วคฺโค เตน ปวุจฺจติ.

๕. ปุปฺผวคฺโค

๑. นทีสุตฺตํ

[๙๓] สาวตฺถีนิทานํ. "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว นที ปพฺพเตยฺยา โอหาริณี ทูรงฺคมา สีฆโสตา, ตสฺสา อุภโต[๑] ตีเรสุ กาสา เจปิ ชาตา อสฺสุ, เต นํ อชฺโฌลมฺเพยฺยุ, กุสา เจปิ ชาตา อสฺสุ, เต นํ อชฺโฌลมฺเพยฺยุ, ปพฺพชา[๒] เจปิ ชาตา อสฺสุ, เต นํ อชฺโฌลมฺเพยฺยุ, วีรณา[๓] เจปิ ชาตา อสฺสุ, เต นํ อชฺโฌลมฺเพยฺยุ, รุกฺขา เจปิ ชาตา อสฺสุ, เต นํ อชฺโฌลมฺเพยฺยุ; ตสฺสา ปุริโส โสเตน วุยฺหมาโน กาเส เจปิ คณฺเหยฺย, เต ปลุชฺเชยฺยุ, โส ตโตนิทานํ อนยพฺยสนํ อาปชฺเชยฺย, กุเส เจปิ คณฺเหยฺย, ปพฺพเช เจปิ คณฺเหยฺย, วีรเณ เจปิ คณฺเหยฺย, รุกฺเข เจปิ คณฺเหยฺย, เต ปลุชฺเชยฺยุ, โส ตโตนิทานํ อนยพฺยสนํ อาปชฺเชยฺย; เอวเมว โข ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต, สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปี, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, ตสฺส ตํ รูปี ปลุชฺชติ; โส ตโตนิทานํ อนยพฺยสนํ อาปชฺชติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ, ตสฺส ตํ วิญฺญาณํ ปลุชฺชติ; โส ตโตนิทานํ อนยพฺยสนํ อาปชฺชติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อุโภสุ
[๒] สี.,เท.,อิ. พพฺพชา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. พีรณา

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ตสฺมาติห ภิกฺขเว ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปฐมํ.

๒. ปุปฺผสุตฺตํ

[๙๔] สาวตฺถีนิทานํ. "นาหํ ภิกฺขเว โลเกน วิวทามิ, โลโก[๑] จ โข ภิกฺขเว มยา วิวทติ, น ภิกฺขเว ธมฺมวาที เกนจิ โลกสฺมึ วิวทติ; ยํ ภิกฺขเว นตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, อหํปิ ตํ 'นตฺถีติ วทามิ; ยํ ภิกฺขเว อตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, อหํปิ ตํ 'อตฺถีติ วทามิ.

กิญฺจ ภิกฺขเว นตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, ยมหํ 'นตฺถีติ วทามิ; รูปํ ภิกฺขเว นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ นตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, อหํปิ ตํ 'นตฺถีติ วทามิ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ นตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ; อหมฺปิ ตं 'นตฺถีติ วทามิ; อิทํ โข ภิกฺขเว นตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, ยมหं[๒] 'นตฺถีติ วทามิ.

กิญฺจ ภิกฺขเว อตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, ยมหं 'อตฺถีติ วทามิ; รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ ทุกฺขं วิปริณามธมฺมํ อตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, อหํปิ ตं 'อตฺถีติ วทามิ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ ทุกฺขं วิปริณามธมฺมं

---

[๑] ฉ.,เท. โลโกว มยา วิวทติ อิ. โลโก จ มยา วิวทติ [๒] ฉ.,เท. อหมฺปิตฺตं อิ. ยมหํปิ

อตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, อหมฺปิ ตํ ‘อตฺถีติ วทามิ; อิทํ โข ภิกฺขเว อตฺถิสมฺมตํ โลเก ปณฺฑิตานํ, ยมหํ ‘อตฺถีติ วทามิ.

อตฺถิ ภิกฺขเว โลเก โลกธมฺโม, ตํ[๑] ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ; อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ[๒] ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ; กิญฺจ ภิกฺขเว โลเก โลกธมฺโม, ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ; รูปํ ภิกฺขเว โลเก โลกธมฺโม, ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ ฯเปฯ อุตฺตานีกโรติ.

โย ภิกฺขเว ตถาคเตน เอวํ อาจิกฺขิยมาเน เทสิยมาเน ปญฺญปิยมาเน ปฏฺฐปิยมาเน วิวริยมาเน วิภชิยมาเน อุตฺตานีกริยมาเน น ชานาติ น ปสฺสติ, ตมหํ ภิกฺขเว พาลํ ปุถุชฺชนํ อนฺธํ อจกฺขุกํ อชานนฺตํ อปสฺสนฺตํ กินฺติ กโรมิ; เวทนา ภิกฺขเว ฯเปฯ สญฺญา ภิกฺขเว ฯเปฯ สงฺขารา ภิกฺขเว ฯเปฯ วิญฺญาณํ ภิกฺขเว โลเก โลกธมฺโม, ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ; อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ.

โย ภิกฺขเว ตถาคเตน เอวํ อาจิกฺขิยมาเน เทสิยมาเน ปญฺญปิยมาเน ปฏฺฐปิยมาเน วิวริยมาเน วิภชิยมาเน อุตฺตานีกริยมาเน น ชานาติ น ปสฺสติ, ตมหํ ภิกฺขเว พาลํ ปุถุชฺชนํ อนฺธํ อจกฺขุกํ อชานนฺตํ อปสฺสนฺตํ กินฺติ กโรมิ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุปฺปลํ วา ปทุมํ วา ปุณฺฑรีกํ วา

---

[๑] อิ. ยํ [๒] เท. ปญฺญาเปติ

อุทเก ชาตํ อุทเก สංวฑฺฒ[๑] อุทกา อจฺจุคฺคมฺม ฐาติ อนุปลิตฺตํ อุทเกน; เอวเมว โข ภิกฺขเว ถาคโต โลเก[๒] ชาโต[๒] โลเก สංวฑฺโฒ[๓] โลกं อภิภุยฺย วิหรติ อนุปลิตฺโต โลเกนาติ. ทุติยं.

๓. เผณปิณฺฑูปมสุตฺตํ

[๙๕] เอกं สมยं ภควา อยุชฺฌายं[๔] วิหรติ คงฺคาย นทิยา ตีเร. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อยं คงฺคา นที มหนฺตํ เผณปิณฺฑํ อาวเหยฺย, ตเมนं จกฺขุมา ปุริโส ปสฺเสยฺย นิชฺฌาเยยฺย โยนิโส อุปปริกฺเขยฺย, ตสฺส [๕] ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขายเยยฺย, ตุจฺฉกญฺเญว ขายเยยฺย, อสารกญฺเญว ขายเยยฺย, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว เผณปิณฺเฑ สาโร; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปี อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนं[๖] ฯเปฯ ยं ทูเร สนฺติเก วา, ตं ภิกฺขุ ปสฺสติ นิชฺฌายติ โยนิโส อุปปริกฺขติ, ตสฺส ตं ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขายติ, ตุจฺฉกญฺเญว ขายติ, อสารกญฺเญว ขายติ, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว รูเป สาโร.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรทสมเย ถุลฺลผุสิตเก เทเว วสฺสนฺเต, อุทเก อุทกปุพฺพุฬํ[๗] อุปฺปชฺชติ เจว นิรุชฺฌติ จ, ตเมนं จกฺขุมา ปุริโส ปสฺเสยฺย นิชฺฌาเยยฺย โยนิโส อุปปริกฺเขยฺย, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขายเยยฺย,

---

[๑] "สංวทฺธนฺติปิ ปาโจ.
[๒-๒] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] "สංวทฺโธติปิ ปาโจ.
[๔] อิ. อโยชฺฌายं
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ตํ, เอวมุปริปิ.
[๖] อิ. อตีตานาคตํ
[๗] เท.,อิ. อุทกพุพฺพุฬํ

ตุจฺฉกญฺเญว ขาเยยฺย, อสารกญฺเญว ขาเยยฺย, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว อุทกปุพฺพุเฬ สาโร; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยา กาจิ เวทนา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา ฯเปฯ ยา ทูเร สนฺติเก วา, ตํ ภิกฺขุ ปสฺสติ นิชฺฌายติ โยนิโส อุปปริกฺขติ, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขายติ, ตุจฺฉกญฺเญว ขายติ, อสารกญฺเญว ขายติ, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว เวทนาย สาโร.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส จิเต มชฺฌนฺติเก กาเล มรีจิ[๑] ผนฺทติ, ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ปสฺเสยฺย นิชฺฌาเยยฺย โยนิโส อุปปริกฺเขยฺย, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขาเยยฺย ฯเปฯ กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว มรีจิกาย สาโร; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน ติณฺหํ กุธารึ อาทาย วนํ ปวิเสยฺย; โส ตตฺถ ปสฺเสยฺย มหนฺตํ กทลิกฺขนฺธํ อุชุ๋ นวํ อกุกุกุชกชาตํ,[๒] ตเมนํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูเล เฉตฺวา อคฺเค ฉินฺเทยฺย, อคฺเค เฉตฺวา ปตฺตวฏฺฏึ วินิพฺภุชฺเชยฺย, โส ตตฺถ ปตฺตวฏฺฏึ วินิพฺภุชฺชนฺโต เผคฺคุมฺปิ นาธิคจฺเฉยฺย, กุโต สารํ, ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ปสฺเสยฺย นิชฺฌาเยยฺย โยนิโส อุปปริกฺเขยฺย, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขาเยยฺย, ตุจฺฉกญฺเญว ขาเยยฺย, อสารกญฺเญว ขาเยยฺย, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว กทลิกฺขนฺเธ สาโร; เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ สงฺขารา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนา ฯเปฯ เย ทูเร สนฺติเก วา, ตํ ภิกฺขุ ปสฺสติ นิชฺฌายติ โยนิโส อุปปริกฺขติ, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มรีจิกา [๒] สี.,อิ. อกุกุกชาตํ ฉ,เท. อกุกุกุกชาตํ

ริตฺตกญฺเญว ขายติ, ตุจฺฉกญฺเญว ขายติ, อสารกญฺเญว ขายติ, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว สงฺขาเรสุ สาโร.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มายากาโร วา มายาการนฺเตวาสี วา จาตุมฺมหาปเถ[๑] มายำ วิทำเสยฺย, ตเมนำ จกฺขุมา ปุริโส ปสฺเสยฺย นิชฺฌาเยยฺย โยนิโส อุปปริกฺเขยฺย, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขาเยยฺย, ตุจฺฉกญฺเญว ขาเยยฺย, อสารกญฺเญว ขาเยยฺย, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว มายาย สาโร; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ ฯเปฯ ยำ ทูเร สนฺติเก วา, ตำ ภิกฺขุ ปสฺสติ นิชฺฌายติ โยนิโส อุปปริกฺขติ, ตสฺส ปสฺสโต นิชฺฌายโต โยนิโส อุปปริกฺขโต ริตฺตกญฺเญว ขายติ, ตุจฺฉกญฺเญว ขายติ, อสารกญฺเญว ขายติ, กิญฺหิ สิยา ภิกฺขเว วิญฺญาเณ สาโร.

เอวำ ปสฺสำ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ. เวทนายปิ ฯเปฯ สญฺญายปิ ฯเปฯ สงฺขาเรสุปิ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทำ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณำ โหติ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

อิทมโวจ ภควา, อิทำ วตฺวาน สุคโต อถาปรำ เอตทโวจ สตฺถา

"เผณปิณฺฑูปมำ รูปำ　　เวทนา ปุพฺพุฬูปมา
มรีจิกูปมา สญฺญา　　สงฺขารา กทลูปมา
มายูปมญฺจ วิญฺญาณำ　　เทสิตาทิจฺจพนฺธุนา.

---

[๑] อิ. มหาปเถ

ยถา ยถา นิชฺฌายติ โยนิโส อุปปริกฺขติ
ริตฺตกํ ตุจฺฉกํ โหติ โย นํ ปสฺสติ โยนิโส.
อิมญฺจ กายํ อารพฺภ ภูริปญฺเญน เทสิตํ
ปหานํ[๑] ติณฺณํ ธมฺมานํ รูปํ ปสฺสถ ฉฑฺฑิตํ.
อายุ อุสฺมา จ วิญฺญาณํ ยทา กายํ ชหนฺติมํ
อปวิฏฺโฐ ตทา เสติ ปรภตฺตํ อเจตนํ.
เอตาทิสายํ สนฺตาโน มายายํ พาลลาปินี
วธโก เอโก[๒] อกฺขาโต สาโร เอตฺถ น วิชฺชติ.
เอวํ ขนฺเธ อเวกฺเขยฺย ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย
ทิวา วา ยทิ วา รตฺติ[๓] สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต.
ปชเห[๔] สพฺพสංโยคํ กเรยฺย สรณตฺตโน
จเรยฺยาทิตฺตสีโสว ปตฺถยं อจฺจุตं ปทนฺติ. ตติยं.

๔. โคมยปิณฺฑสุตฺตं

[๙๖] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ฯเปฯ เอกมนฺตं นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตं เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กิญฺจิ รูปं, ยं รูปं นิจฺจญ ธุวญ สสฺสตญ อวิปริณามธมฺมญ สสฺสติสมญ ตเถว ฐสฺสติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กาจิ เวทนา, ยา เวทนา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมญ ตเถว ฐสฺสติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กาจิ สญฺญา, ยา สญฺญา ฯเปฯ

---

[๑] อิ. ปหานา
[๒] ฉ.,เท. เอส อิ. เอโส
[๓] ฉ.,เท.,อิ. รตฺตึ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ชเหยฺย

อตฺถิ นุ โข ภนฺเต เกจิ สงฺขารา, เย สงฺขารา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสนฺติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กิญฺจิ วิญฺญาณํ, ยํ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตีติ. "นตฺถิ โข ภิกฺขุ กิญฺจิ รูปี, ยํ รูปี นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสติ; นตฺถิ โข ภิกฺขุ กาจิ เวทนา ฯเปฯ กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ กิญฺจิ วิญฺญาณํ, ยํ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสติ."[๑]

อถ โข ภควา ปริตฺตํ โคมยปิณฺฑํ ปาณินา คเหตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ "เอตฺตโกปิ โข ภิกฺขุ อตฺตภาวปฏิลาโภ นตฺถิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสติ; เอตฺตโก เจปิ ภิกฺขุ อตฺตภาวปฏิลาโภ อภวิสฺส นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, นยิทํ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย; ยสฺมา จ โข ภิกฺขุ เอตฺตโกปิ อตฺตภาวปฏิลาโภ นตฺถิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย.

ภูตปุพฺพาหํ ภิกฺขุ ราชา อโหสึ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต, ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ นครสหสฺสานิ อเหสุํ กุสาวติราชธานิปฺปมุขานิ;[๒] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ ปาสาทสหสฺสานิ อเหสุํ ธมฺมปาสาทปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ กูฏาคารสหสฺสานิ อเหสุํ มหาพฺยูหกูฏาคารปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ฐสฺสตีติ.　　[๒] อิ. กุสาวติ นาม

ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ ปลฺลงฺกสหสฺสานิ อเหสุ์ ทนฺตมยานิ สารมยานิ โสวณฺณมยานิ รูปิยมยานิ โคนกตฺถตานิ ปฏิกตฺถตานิ ปฏลิกตฺถตานิ กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณานิ สอุตฺตรจฺฉทานิ อุภโตโลหิตกูปธานานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ นาคสหสฺสานิ อเหสุ์ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณธชานิ เหมชาลปฏิจฺฉนฺนานิ อุโปสถนาคราชปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ อสฺสสหสฺสานิ อเหสุ์ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณธชานิ เหมชาลปฏิจฺฉนฺนานิ วลาหกอสฺสราชปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ รถสหสฺสานิ อเหสุ์ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณธชานิ เหมชาลปฏิจฺฉนฺนานิ เวชยนฺตรถปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ มณิสหสฺสานิ อเหสุ์ มณิรตนปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ รญฺโญ สโต ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส จตุราสีติ อิตฺถีสหสฺสานิ อเหสุ์ ภทฺทาเทวิปฺปมุขานิ;[๑] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ ฯเปฯ จตุราสีติ ขตฺติยสหสฺสานิ อเหสุ์ อนุยนฺตานิ ปริณายกรตนปฺปมุขานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ ฯเปฯ จตุราสีติ เธนุสหสฺสานิ อเหสุ์ ทุกูลสนฺทนานิ กสูปธรณานิ;[๒] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ ฯเปฯ จตุราสีติ วตฺถโกฏิสหสฺสานิ อเหสุ์ โขมสุขุมานิ โกเสยฺยสุขุมานิ กมฺพลสุขุมานิ กปฺปาสิกสุขุมานิ; ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขุ ฯเปฯ จตุราสีติ ถาลิปากสหสฺสานิ อเหสุ์ สายํ ปาตํ ภตฺตาภิหาโร อภิหริยิตฺถ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สุภทฺทาเทวิปฺปมุขานิ

[๒] อิ. กสูปธรณานิ

เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา นครสหสฺสานํ เอกญฺเญว ตํ นครํ โหติ, ยมหํ เตน สมเยน อชฺฌาวสามิ กุสาวตี ราชธานี; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา ปาสาทสหสฺสานํ เอโกเยว โส ปาสาโท โหติ, ยมหํ เตน สมเยน อชฺฌาวสามิ ธมฺโม ปาสาโท; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา กูฏาคารสหสฺสานํ เอกญฺเญว ตํ กูฏาคารํ โหติ, ยมหํ เตน สมเยน อชฺฌาวสามิ มหาพฺยูหํ กูฏาคารํ; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา ปลฺลงฺกสหสฺสานํ เอโกเยว โส ปลฺลงฺโก โหติ, ยมหํ เตน สมเยน ปริภุญฺชามิ ทนฺตมโย วา สารมโย วา สุวณฺณมโย วา รูปิยมโย วา; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา นาคสหสฺสานํ เอโกเยว โส นาโค โหติ, ยมหํ เตน สมเยน อภิรูหามิ อุโปสโถ นาคราชา; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา อสฺสสหสฺสานํ เอโกเยว โส อสฺโส โหติ, ยมหํ เตน สมเยน อภิรูหามิ วลาโห อสฺสราชา; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา รถสหสฺสานํ เอโกเยว โส รโถ โหติ, ยมหํ เตน สมเยน อภิรูหามิ เวชยนฺโต รโถ; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา อิตฺถีสหสฺสานํ เอกาเยว สา อิตฺถี โหติ, ยา มํ เตน สมเยน ปจฺจุปฏฺฐาติ ขตฺติยา[๑] วา เวลามิกา วา; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา วตฺถโกฏิสหสฺสานํ เอกญฺเญว ตํ วตฺถยุคํ โหติ, ยมหํ เตน สมเยน ปริทหามิ โขมสุขุมํ วา โกเสยฺยสุขุมํ วา กมฺพลสุขุมํ วา กปฺปาสิกสุขุมํ วา; เตสํ โข ปน ภิกฺขุ จตุราสีติยา ถลิปากสหสฺสานํ เอโกเยว โส ถาลิปาโก โหติ, ยโต นาฬิโกทนปรมํ ภุญฺชามิ, ตทุปิยํ จ สูปพฺยญฺชนํ;[๒] อิติ โข ภิกฺขุ สพฺเพ เต สงฺขารา อตีตา นิรุทฺธา

[๑] ฉ.,เท. ขตฺติยานี

[๒] สี.,ฉ.,เท. สูเปยฺยํ

วิปริณตา; เอวํ อนิจฺจา โข ภิกฺขุ สงฺขารา, เอวํ อทฺธุวา โข ภิกฺขุ สงฺขารา, เอวํ อนสฺสาสิกา โข ภิกฺขุ สพฺเพ[๑] สงฺขารา, ยาวญฺจิทํ ภิกฺขุ อลเมว สพฺพสงฺขาเรสุ[๒] นิพฺพินฺทิตุํ อลํ วิรชฺชิตุํ อลํ วิมุจฺจิตุนฺติ. จตุตฺถํ.

๕. นขสิขาสุตฺตํ

[๙๗] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กิญฺจิ รูปี, ยํ รูปี นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กาจิ เวทนา, ยา เวทนา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เกจิ สงฺขารา, เย สงฺขารา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสนฺติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กิญฺจิ วิญฺญาณํ, ยं วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสตีติ. "นตฺถิ โข ภิกฺขุ กิญฺจิ รูปี, ยं รูปี นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสติ; นตฺถิ โข ภิกฺขุ กาจิ เวทนา ฯเปฯ กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ กิญฺจิ วิญฺญาณํ, ยं วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสตีติ.

อถ โข ภควา ปริตฺตํ นขสิขายं ปํสุ อาโรเปตฺวา ตं ภิกฺขุํ เอตทโวจ

"เอตฺตกมฺปิ โข ภิกฺขุ รูปี นตฺถิ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว จสฺสติ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] อิ. สพฺเพสุ

เอตฺตกำปิ เจ[๑] ภิกฺขุ รูปำ อภวิสฺส นิจฺจำ ธุวำ สสฺสตำ อวิปริณามธมฺมำ, นยิทำ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมา-ทุกฺขกฺขยาย; ยสฺมา จ โข ภิกฺขุ เอตฺตกำปิ รูปำ นตฺถิ นิจฺจำ ธุวำ สสฺสตำ อวิปริณามธมฺมำ; ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย.

เอตฺตกาปิ โข ภิกฺขุ เวทนา นตฺถิ นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมำ ตเถว ฐสฺสติ; เอตฺตกาปิ เจ ภิกฺขุ เวทนา อภวิสฺส นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา, นยิทำ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย; ยสฺมา จ โข ภิกฺขุ เอตฺตกาปิ เวทนา นตฺถิ นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา; ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย.

เอตฺตกาปิ[๒] โข ภิกฺขุ สญฺญา ฯเปฯ เอตฺตกาปิ โข ภิกฺขุ สงฺขารา นตฺถิ นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา สสฺสติสมำ ตเถว ฐสฺสนฺติ; เอตฺตกา เจปิ ภิกฺขุ สงฺขารา อภวิสฺสำสุ นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา, นยิทำ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย; ยสฺมา จ โข ภิกฺขุ เอตฺตกาปิ สงฺขารา นตฺถิ นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา; ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย.

เอตฺตกำปิ โข ภิกฺขุ วิญฺญาณำ นตฺถิ นิจฺจำ ธุวำ สสฺสตำ อวิปริณามธมฺมำ สสฺสติสมำ ตเถว ฐสฺสติ; เอตฺตกำ เจปิ ภิกฺขุ วิญฺญาณำ อภวิสฺส นิจฺจำ ธุวำ สสฺสตำ อวิปริณามธมฺมำ, นยิทำ พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญาเยถ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย; ยสฺมา จ โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เจปิ

[๒] อิ. เอตฺติกา

ภิกฺขุ เอตฺตกมฺปิ วิญฺญาณํ นตฺถิ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ; ตสฺมา พฺรหฺมจริยวาโส ปญฺญายติ สมฺมาทุกฺขกฺขยาย.

ตํ กึ มญฺญสิ ภิกฺขุ, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ฯเปฯ ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปญฺจมํ.

๖. สุทฺธิกสุตฺตํ

[๙๘] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กิญฺจิ รูปํ, ยํ รูปํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสติ; อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กาจิ เวทนา ฯเปฯ กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ กิญฺจิ วิญฺญาณํ, ยํ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตีติ. "นตฺถิ โข ภิกฺขุ กิญฺจิ รูปํ, ยํ รูปํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสติ; นตฺถิ โข ภิกฺขุ กาจิ เวทนา ฯเปฯ กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ กิญฺจิ วิญฺญาณํ, ยํ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมํ สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. คทฺทูลพทฺธสุตฺตํ

[๙๙] สาวตฺถีนิทานํ. "อนมตคฺคายं[๑] ภิกฺขเว สํสาโร,[๒] ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อนมตคฺโคยं

[๒] ทย. สสาโร, เอวมุปริปิ.

โหติ โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ มหาสมุทฺโท อุสฺสุสฺสติ วิสุสฺสติ น ภวติ, น เตฺววาหํ ภิกฺขเว อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามิ.

โหติ โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ สิเนรุ ปพฺพตราชา ฑยฺหติ[๑] วินสฺสติ น ภวติ. น เตฺววาหํ ภิกฺขเว อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามิ.

โหติ โส ภิกฺขเว สมโย, ยํ มหาปถวี ฑยฺหติ วินสฺสติ น ภวติ, น เตฺววาหํ ภิกฺขเว อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามิ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สา คทฺทูลพทฺโธ[๒] ทพฺเห ขีเล วา ถมฺเภ วา อุปนิพทฺโธ,[๓] ตเมว ขีลํ วา ถมฺภํ วา อนุปริธาวติ อนุปริวตฺตติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ เวทนํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ; สญฺญี อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ สงฺขาเร อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. โส รูปญฺเญว อนุปริธาวติ อนุปริวตฺตติ; เวทนญฺเญว ฯเปฯ สญฺญญฺเญว ฯเปฯ สงฺขาเรเยว ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเญว อนุปริธาวติ อนุปริวตฺตติ; โส รูปี อนุปริธาวํ อนุปริวตฺตํ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญี ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณี อนุปริธาวํ อนุปริวตฺตํ น ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, น ปริมุจฺจติ เวทนาย, น ปริมุจฺจติ สญฺญาย, น ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, น

---

[๑] สี. อุฑฺฑยฺหติ　　[๒] สฺยา. คทฺทูลพนฺโธ ฉ. คทฺทุลพนฺโธ

[๓] สฺยา. อุปนิพนฺโธ

ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, น ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, น ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิ.

สุตวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปึ อตฺตโต สมนุปสฺสติ; น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ; โส รูปึ นานุปริธาวติ นานุปริวตฺตติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ นานุปริธาวติ นานุปริวตฺตติ; โส รูปึ อนนุปริธาวึ อนนุปริวตฺตึ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนนุปริธาวึ อนนุปริวตฺตึ ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย, ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. สตฺตมํ.

๘. ทุติยคทฺทูลพทฺธสุตฺตํ

[๑๐๐] สาวตฺถีนิทานํ. "อนมตคฺคายํ ภิกฺขเว สํสาโร, ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหา-สญฺโญชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สา คทฺทูลพทฺโธ ทพฺเห ขีเล วา ถมฺเภ วา อุปนิพทฺโธ. โส คจฺฉติ เจปิ, ตเมว ขีลํ วา ถมฺภํ วา อุปคจฺฉติ; ติฏฺฐติ เจปิ, ตเมว ขีลํ วา ถมฺภํ วา อุปติฏฺฐติ;

นิสีทติ เจปิ, ตเมว ขีลํ วา ถมฺภํ วา อุปนิสีทติ; นิปชฺชติ เจปิ, ตเมว ขีลํ วา ถมฺภํ วา อุปนิปชฺชติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปี 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ; เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ; โส คจฺฉติ เจปิ, อิเมว[๑] ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อุปคจฺฉติ; ติฏฺฐติ เจปิ, อิเมว ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อุปติฏฺฐติ; นิสีทติ เจปิ, อิเมว ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อุปนิสีทติ; นิปชฺชติ เจปิ, อิเมว ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อุปนิปชฺชติ; ตสฺมาติห ภิกฺขเว อภิกฺขณํ สกํ จิตฺตํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'ทีฆรตฺตมิทํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ ราเคน โทเสน โมเหนาติ.

จิตฺตสงฺกิเลสา ภิกฺขเว สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, จิตฺตโวทานา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ. ทิฏฺฐํ โว ภิกฺขเว จรณนฺนาม[๒] จิตฺตนฺติ. เอวมฺภนฺเต.

"ตมฺปิ โข ภิกฺขเว จรณํ นาม จิตฺตํ จิตฺเตเนว จินฺติตํ,[๓] เตนปิ โข ภิกฺขเว จรเณน จิตฺเตน จิตฺตญฺเญว จิตฺตตรํ; ตสฺมาติห ภิกฺขเว อภิกฺขณํ สกํ จิตฺตํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'ทีฆรตฺตมิทํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ ราเคน โทเสน โมเหนาติ; จิตฺตสงฺกิเลสา ภิกฺขเว สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, จิตฺตโวทานา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ; นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกนิกายมฺปิ สมนุปสฺสามิ, เอวํ จิตฺตํ; ยถยิทํ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา, เตปิ โข ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา จิตฺเตเนว จินฺติตา;[๔] เตหิปิ โข ภิกฺขเว ติรจฺฉานคเตหิ ปาเณหิ จิตฺตญฺเญว จิตฺตตรํ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว [๑] อภิกฺขณํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จรณํ นาม
[๓] ฉ.,เท. จิตฺติตํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. จิตฺตตา

สกํ จิตฺตํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘ทีฆรตฺตมิทํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ ราเคน โทเสน โมเหนาติ; จิตฺตสงฺกิเลสา ภิกฺขเว สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, จิตฺตโวทานา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว รชโก วา จิตฺตการโก วา สติ[๒] รชนาย วา ลาขาย วา หลิทฺทิยา วา นีลาย วา มญฺเชฏฺฐาย[๓] วา สุปริมฏฺเฐ[๔] วา ผลเก[๕] ภิตฺติยา วา ทุสฺสปฺเฏ[๖] วา อิตฺถีรูปํ วา ปุริสรูปํ วา อภินิมฺมิเนยฺย สพฺพงฺคปจฺจงฺคํ;[๗] เอวํ[๘] โข ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปญฺเญว อภินิพฺพตฺเตนฺโต อภินิพฺพตฺเตติ; เวทนญฺเญว ฯเปฯ สญฺญญฺเญว ฯเปฯ สงฺขาเรเยว ฯเปฯ วิญฺญาณญฺเญว อภินิพฺพตฺเตนฺโต อภินิพฺพตฺเตติ; ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ‘ตสฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อฏฺฐมํ.

๙. วาสิชฏสุตฺตํ

[๑๐๑] สาวตฺถีนิทานํ. “ชานโตหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ โน อชานโต โน อปสฺสโต; กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ; ‘อิติ รูปํ, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา

---

[๑] อิ. ภิกฺขุนา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. มิญฺชิฏฺฐาย อิ. มญฺเชฏฺฐิยา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สุปริมฏฺเฐ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ผลเก วา
[๖] ฉ.,เท.,อิ. “ทุสฺสวตฺเถติปิ ปาโฐ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. สพฺพงฺคปจฺจงฺค
[๘] อิ. เอวเมว

ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณำ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ เอวำ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวำ ปสฺสโต อาสวานำ ขโย โหติ.

ภาวนานุโยคำ อนนุยุตฺตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วิหรโต กิญฺจาปิ เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต เม อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตำ วิมุจฺเจยฺยาติ, อถ ขฺวสฺส เนว อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ; ตำ กิสฺส เหตุ, 'อภาวิตตฺตาติสฺส วจนียำ; กิสฺส อภาวิตตฺตา, อภาวิตตฺตา จตูนฺนำ สติปฏฺฐานานำ, อภาวิตตฺตา จตูนฺนำ สมฺมปฺปธานานำ, อภาวิตตฺตา จตูนฺนำ อิทฺธิปาทานำ, อภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนำ อินฺทฺริยานำ, อภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนำ พลานำ, อภาวิตตฺตา สตฺตนฺนำ โพชฺฌงฺคานำ, อภาวิตตฺตา อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วา, ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา น สมฺมาอธิสยิตานิ, น สมฺมาปริเสทิตานิ, น สมฺมาปริภาวิตานิ. กิญฺจาปิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต เม กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสำ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺเชยฺยุนฺติ; อถ โข อภพฺพาว เต กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสำ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺชิตุำ; ตำ กิสฺส เหตุ, ตถา หิ ปน ภิกฺขเว กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วา, ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา น สมฺมาอธิสยิตานิ, น สมฺมาปริเสทิตานิ, น สมฺมาปริภาวิตานิ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภาวนานุโยคำ อนนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน วิหรโต กิญฺจาปิ เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต เม อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตำ วิมุจฺเจยฺยาติ

อถ ขฺวสฺส เนว อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อภาวิตตฺตาติสฺส วจนียํ; กิสฺส อภาวิตตฺตา, อภาวิตตฺตา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ, อภาวิตตฺตา จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ, อภาวิตตฺตา จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ, อภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ, อภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนํ พลานํ, อภาวิตตฺตา สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ, อภาวิตตฺตา อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส.

ภาวนานุโยคํ อนุยุตฺตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วิหรโต กิญฺจาปิ เนวํ[๑] อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต เม อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺเจยฺยาติ, อถ ขฺวสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ; ตํ กิสฺส เหตุ, ‘ภาวิตตฺตาติสฺส วจนียํ; กิสฺส ภาวิตตฺตา, ภาวิตตฺตา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ, ภาวิตตฺตา จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ, ภาวิตตฺตา จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ, ภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ, ภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนํ พลานํ, ภาวิตตฺตา สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ, ภาวิตตฺตา อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วา, ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา สมฺมาอธิสยิตานิ, สมฺมาปริเสทิตานิ, สมฺมาปริภาวิตานิ, กิญฺจาปิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา น เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต เม กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺเชยฺยุนฺติ; อถ โข ภพฺพาว เต กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺชิตุํ; ตํ กิสฺส เหตุ, ตถา หิ ปน ภิกฺขเว กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา

---

[๑] สฺยา. นสทฺโท น ทิสฺสติ. ฉ.,เท.,อิ. น เอวํ

ทฺวาทส วา, ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา สมฺมาอธิสยิตานิ, สมฺมาปริเสทิตานิ, สมฺมาปริภาวิตานิ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภาวนานุโยคมนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน วิหรโต กิญฺจาปิ น เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต เม อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตำ วิมุจฺเจยฺยาติ, อถ ขฺวสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ; ตำ กิสฺส เหตุ, 'ภาวิตตฺตาติสฺส วจนียำ; กิสฺส ภาวิตตฺตา, ภาวิตตฺตา จตุนฺนำ สติปฏฺฐานานำ, ภาวิตตฺตา จตุนฺนำ สมฺมปฺปธานานำ, ภาวิตตฺตา จตุนฺนำ อิทฺธิปาทานำ, ภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนำ อินฺทฺริยานำ, ภาวิตตฺตา ปญฺจนฺนำ พลานำ, ภาวิตตฺตา สตฺตนฺนำ โพชฺฌงฺคานำ, ภาวิตตฺตา อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ผลภาณฺฑสฺส[๑] วา ผลภาณฺฑนฺเตวาสิสฺส วา วาสิชเฏ ทิสฺสนฺเต วา องฺคุลิปทานิ ทิสฺสนฺติ องฺคุฏฺฐปทา, โน จ ขฺวสฺส เอวำ ญาณำ โหติ 'เอตฺตกำ วา[๒] เม อชฺช วาสิชฏสฺส ขีณำ, เอตฺตกำ หิยฺโย, เอตฺตกำ ปเรติ; อถ[๓] ขฺวสฺส 'ขีณาขีณนฺเตว ญาณำ โหติ;[๓] เอวเมว โข ภิกฺขเว ภาวนานุโยคมนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน วิหรโต กิญฺจาปิ น เอวำ ญาณำ โหติ 'เอตฺตกำ วา เม อชฺช อาสวานำ ขีณำ, เอตฺตกำ หิยฺโย, เอตฺตกำ ปเรติ, อถ ขฺวสฺส ขีเณ 'ขีณนฺเตว ญาณำ โหติ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สามุทฺทิกาย นาวาย เวตฺตพนฺธนพทฺธาย ฉมฺมาสานิ[๔] อุทเก ปริยาทาย เหมนฺติเกน ถลำ อุกฺขิตฺตาย วาตาตปปเรตานิ เวตฺตพนฺธนานิ, ตานิ ปวุสฺสเกน[๕] เมเฆน อภิปฺปวุฏฺฐานิ[๖] อปฺปกสิเรเนว ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ, ปูติกานิ ภวนฺติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภาวนานุโยคมนุยุตฺตสฺส ภิกฺขุโน

---

[๑] ฉ.,เท. ปลคณฺฑสฺส ปลคณฺฑนฺเตวาสิสฺส
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วต
[๓-๓] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] ฉ.,เท. วสฺสมาสานิ
[๕] ฉ.,เท. ปาวุสเกน อิ. ปาวุสฺสเกน
[๖] อิ. อภิปฺปวุตฺตานิ

วิหรโต อปฺปกสิเรเนว สญฺโญชนานิ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ปูติกานิ ภวนฺตีติ. นวมํ.

๑๐. อนิจฺจสญฺญาสุตฺตํ

[๑๐๒] สาวตฺถีนิทานํ. “อนิจฺจสญฺญา ภิกฺขเว ภาวิตา พหุลีกตา สพฺพํ กามราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ รูปราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ ภวราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อวิชฺชํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อสฺมิมานํ สมูหนติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรทสมเย กสฺสโก[๑] มหานงฺคเลน กสฺสนฺโต สพฺพานิ มูลสนฺตานกานิ สมฺปทาเลนฺโต กสฺสติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา พหุลีกตา สพฺพํ กามราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ รูปราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ ภวราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อวิชฺชํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อสฺมิมานํ สมูหนติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปพฺพชลายโก ปพฺพชํ ลายิตฺวา อคฺเค คเหตฺวา โอธุนาติ นิธุนาติ นิปฺโผเฏติ;[๒] เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อมฺพปิณฺฑิยา วณฺฑจฺฉินฺนาย, ยานิ ตตฺร อมฺพานิ วณฺฑปฺปฏิพทฺธานิ, สพฺพานิ ตานิ ตนฺวยานิ[๓] ภวนฺติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา พหุลีกตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กูฏาคารสฺส ยา กาจิ โคปานสิโย, สพฺพา ตา กูฏงฺคมา กูฏนินฺนา กูฏสโมสรณา, กูฏํ ตาสํ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

---

[๑] อิ. กสโก

[๒] ฉ.,เท.,อิ. นิจฺโฉเทติ

[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ตทนฺวยานิ

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ มูลคนฺธา, กาฬานุสารี[๑] เตสํ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ สารคนฺธา, โลหิตจนฺทนํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ ปุปฺผคนฺธา, วสฺสิกา เตสํ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เกจิ กุฏฺฐราชาโน,[๒] สพฺเพ เต รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส อนุยนฺตา[๓] ภวนฺติ, ราชา เตสํ จกฺกวตฺติ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยา กาจิ ตารกรูปานํ ปภา, สพฺพา ตา จนฺทิมปฺปภาย กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสึ, จนฺทปฺปภา ตาสํ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา ฯเปฯ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สรทสมเย วิสุทฺเธ[๔] วิคตพลาหเก เทเว, อาทิจฺโจ นภํ อพฺภุสฺสกฺกมาโน[๕] สพฺพํ อากาสคตํ ตมคตํ อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจเต จ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา ภาวิตา พหุลีกตา สพฺพํ กามราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ รูปราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ ภวราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อวิชฺชํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อสฺมิมานํ สมูหนติ.[๖]

กถํ ภาวิตา จ ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา กถํ พหุลีกตา สพฺพํ กามราคํ ปริยาทิยติ ฯเปฯ สพฺพํ อสฺมิมานํ สมูหนติ. 'อิติ รูปี, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา

---

[๑] ฉ.,เท. กาลานุสาริคนฺโธ
[๒] อิ. มทฺทราชาโน, กุฑฺฑราชาโน
[๓] "อนุยุตฺตาติปิ ปาโฐ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิทฺเธ
[๕] อิ. อพฺภุสฺสุกฺกมาโน
[๖] อิ. สมูหนฺติ, เอวมุปริปิ.

ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ เอวํ ภาวิตา โข ภิกฺขเว อนิจฺจสญฺญา เอวํ พหุลีกตา สพฺพํ กามราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ รูปราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ ภวราคํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อวิชฺชํ ปริยาทิยติ, สพฺพํ อสฺมิมานํ สมูหนตีติ. ทสมํ.

ปญฺจโม ปุปฺผวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

นที ปุปฺผญฺจ เผณญฺจ โคมยญฺจ นขสิขี
สามุทฺทกํ เทฺว จ คทฺทูลา นาวสญฺญาย เต ทสาติ.[๑]

มชฺฌิมปณฺณาสโก สมตฺโต.

ตสฺส มชฺฌิมปณฺณาสกสฺส วคฺคุทฺทานํ

อุปโย[๒] อรหนฺโต จ ขชฺชนิเถรสวฺหยํ[๓]
ปุปฺผวคฺเคน ปณฺณาส ทุติโย เตน ปวุจฺจติ.[๔]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สุทฺธิกํ เทฺว จ คทฺทุลา วาสีชฏี อนิจฺจตาติ [๒] สฺยา. อุปาโย
[๓] อิ. ขชฺชนีเถรสมฺภยํ [๔] ฉ.,เท.,อิ. ทุติโย เตน วุจฺจตีติ.

จุลฺลปณฺณาสโก

๑. อนฺตวคฺโค

๑. อนฺตสุตฺตนฺ

[๑๐๓] สาวตฺถีนิทานนฺ. ตตฺร ฯเปฯ อโวจ "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อนฺตา; กตเม จตฺตาโร, สกฺกายนฺโต สกฺกายสมุทยนฺโต สกฺกายนิโรธนฺโต สกฺกายนิโรธคามินีปฏิปทนฺโต.

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกายนฺโต, 'ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียนฺ; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทนฺ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อยนฺ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายนฺโต.

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกายสมุทยนฺโต, ยายนฺ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี; เสยฺยถีทนฺ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา; อยนฺ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายสมุทยนฺโต.

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธนฺโต, โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย; อยนฺ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธนฺโต.

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธคามินีปฏิปทนฺโต, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค; เสยฺยถีทนฺ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ; อยนฺ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธคามินีปฏิปทนฺโต, อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อนฺตาติ. ปรมนฺ.

๒. ทุกฺขสุตฺตํ

[๑๐๔] สาวตฺถีนิทานํ. "ทุกฺขญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ[๑] ทุกฺขสมุทยญฺจ ทุกฺขนิโรธญฺจ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทญฺจ, ตํ สุณาถ.

กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขํ, 'ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียํ; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขํ.

กตโม จ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย, ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี; เสยฺยถีทํ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย.

กตโม จ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ, โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ.

กตมา จ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค; เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ. ทุติยं.

๓. สกฺกายสุตฺตํ

[๑๐๕] สาวตฺถีนิทานํ. "สกฺกายญฺจ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ สกฺกายสมุทยญฺจ สกฺกายนิโรธญฺจ สกฺกายนิโรธคามินีปฏิปทญฺจ,[๒] ตํ สุณาถ.

---

[๑] ฉ.,เท. เทเสสฺสามิ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. สกฺกายนิโรธคามินิญฺจ ปฏิปทำ

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกาโย, 'ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาติสฺส วจนียำ; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกาโย.

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกายสมุทโย, ยายำ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี; เสยฺยถีทำ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายสมุทโย.

กตโม จ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรโธ, โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรโธ.

กตมา จ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธคามินีปฏิปทา, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค; เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สกฺกายนิโรธคามินีปฏิปทาติ. ตติยำ.

๔. ปริญฺเญยฺยสุตฺตำ

[๑๐๖] สาวตฺถีนิทานำ. "ปริญฺเญยฺเย จ ภิกฺขเว ธมฺเม เทสิสฺสามิ ปริญฺญญฺจ ปริญฺญาตาวิญฺจ ปุคฺคลำ, ตำ สุณาถ.

กตเม จ ภิกฺขเว ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา, รูปำ ภิกฺขเว ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา.

กตมา จ ภิกฺขเว ปริญฺญา, ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปริญฺญา.

กตโม จ ภิกฺขเว ปริญฺญาตาวี ปุคฺคโล, 'อรหาติสฺส วจนียํ; โย อยํ[๑] อายสฺมา เอวํนาโม เอวโคตฺโต; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปริญฺญาตาวี ปุคฺคโลติ. จตุตฺถํ.

๕. สมณสุตฺตํ

[๑๐๗] สาวตฺถีนิทานํ. "ปญฺจิเม ภิกฺขเว อุปาทานกฺขนฺธา, กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; เย [๒] เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, น เมเต ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ. เต โข เม ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา, พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. ปญฺจมํ.

---

[๑] ฉ.,เท. ยฺวายํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. หิ

๖. ทุติยสมณสุตฺตำ

[๑๐๘] สาวตฺถีนิทานำ. "ปญฺจิเม ภิกฺขเว อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; เย เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสำ ปญฺจนฺนำ อุปาทานกฺขนฺธานำ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตำ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ ปชานนฺติ; สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. ฉฏฺฐำ.

๗. โสตาปนฺนสุตฺตำ

[๑๐๙] สาวตฺถีนิทานำ. "ปญฺจิเม ภิกฺขเว อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; ยโต[๑] โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อิเมสำ ปญฺจนฺนำ อุปาทานกฺขนฺธานำ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตำ ปชานาติ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. สตฺตมำ.

๘. อรหนฺตสุตฺตำ

[๑๑๐] สาวตฺถีนิทานำ. "ปญฺจิเม ภิกฺขเว อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; ยโต [๒] โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิเมสำ ปญฺจนฺนำ อุปาทานกฺขนฺธานำ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ

---

[๑] อิ. ยโต จ โข [๒] อิ. จ

ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺต-สทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตติ. อฏฺฐมํ.

๙. ฉนฺทปฺปหีนสุตฺตํ[๑]

[๑๑๑] สาวตฺถีนิทานํ. "รูเป ภิกฺขเว โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา, ตํ ปชหถ; เอวนฺตํ รูปํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา, ตํ ปชหถ; เอวนฺตํ วิญฺญาณํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. นวมํ.

๑๐. ทุติยฉนฺทปฺปหีนสุตฺตํ

[๑๑๒] สาวตฺถีนิทานํ. "รูเป ภิกฺขเว โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ปชหถ; เอวนฺตํ รูปํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ โย ฉนฺโท ฯเปฯ เอวนฺเต สงฺขารา ปหีนา ภวิสฺสนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส

---

[๑] ฉ.,เท. ฉนฺทปฺปหานสุตฺตํ อิ. ฉนฺทตฺถีสุตฺตํ

อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ปชหถ; เอวนฺตำ วิญฺญาณำ ปหีนำ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลำ ตาลาวตฺถุกตำ อนภาวงฺกตำ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. ทสมำ.

อนฺตวคฺโค ปญฺโม.

ตสฺสุทฺทานำ

อนฺโต ทุกฺขญฺจ สกฺกาโย ปริญฺเญยฺยา สมณา ทุเว
โสตาปนฺโน อรหา จ ทุเว จ ฉนฺทปฺปหีนาติ.[๑]

---

[๑] สี. ฉนฺทราคิยาติ. ฉ.,เท. ฉนฺทปฺปหานาติ. อิ. ฉนฺทราคิโยติ.

๒. ธมฺมกถิกวคฺโค

๑. อวิชฺชาสุตฺตํ

[๑๑๓] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; ฯเปฯ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อวิชฺชา อวิชฺชาติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตมา นุ โข ภนฺเต อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปํ นปฺปชานาติ, รูปสมุทยํ นปฺปชานาติ, รูปนิโรธํ นปฺปชานาติ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานาติ, เวทนำ นปฺปชานาติ ฯเปฯ สญฺญำ นปฺปชานาติ ฯเปฯ สงฺขาเร นปฺปชานาติ ฯเปฯ วิญฺญาณำ นปฺปชานาติ ฯเปฯ วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานาติ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขุ อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ. ปฐมำ.

๒. วิชฺชาสุตฺตำ

[๑๑๔] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตมา นุ โข ภนฺเต วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ สุตวา อริยสาวโก รูปำ ปชานาติ, รูปสมุทยำ ฯเปฯ รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานาติ, เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ปชานาติ ฯเปฯ วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานาติ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขุ วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. ทุติยำ.

๓. ธมฺมกถิกสุตฺตำ

[๑๑๕] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "ธมฺมกถิโก ธมฺมกถิโกติ ภนฺเต วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ธมฺมกถิโก โหติ,[๑] กิตฺตาวตา[๒] ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน โหติ, กิตฺตาวตา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ.[๒]

"รูปสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมำ เทเสติ, 'ธมฺมกถิโก ภิกฺขูติ อลำ วจนาย; รูปสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, 'ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน ภิกฺขูติ อลำ วจนาย; รูปสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ, 'ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต[๓] ภิกฺขูติ อลำ วจนาย; เวทนาย เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ สญฺญาย เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ สงฺขารานำ เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมำ เทเสติ, 'ธมฺมกถิโก ภิกฺขูติ อลำ วจนาย. วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, 'ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน ภิกฺขูติ อลำ วจนาย; วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ, 'ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขูติ อลำ วจนายาติ. ตติยำ.

๔. ทุติยธมฺมกถิกสุตฺตำ

[๑๑๖] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "ธมฺมกถิโก ธมฺมกถิโกติ ภนฺเต วุจฺจติ,

---

[๑] ฉ.,เท. โหตีติ
[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] อิ. ทิฏฺฐธมฺเม นิพฺพานปตฺโต

กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ธมฺมกถิโก โหติ, กิตฺตาวตา ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน โหติ กิตฺตาวตา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ.

"รูปสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, 'ธมฺมกถิโก ภิกฺขูติ อลํ วจนาย; รูปสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, 'ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน ภิกฺขูติ อลํ วจนาย; รูปสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ, 'ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขูติ อลํ วจนาย; เวทนาย เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ สญฺญาย เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ สงฺขารานํ เจ ภิกฺขุ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ธมฺมํ เทเสติ, 'ธมฺมกถิโก ภิกฺขูติ อลํ วจนาย; วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, 'ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน ภิกฺขูติ อลํ วจนาย; วิญฺญาณสฺส เจ ภิกฺขุ นิพฺพิทา วิราคา นิโรธา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ 'ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต ภิกฺขูติ อลํ วจนายาติ. จตุตฺถํ.

๕. พนฺธนสุตฺตํ

[๑๑๗] สาวตฺถีนิทานํ. "อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม[๑] อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปี, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปพนฺธนพทฺโธ สนฺตรพาหิรพนฺธนพทฺโธ[๒] อตีรทสฺสี อปารทสฺสี พทฺโธ ชิยฺยติ[๓] พทฺโธ มิยฺยติ พทฺโธ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ คจฺฉติ; เวทนํ

[๑] อิ. สปฺปุริสธมฺเมสุ
[๒] อิ. สานฺตรพาหิรพนฺธนพทฺโธ
[๓] อิ. ชายติ

อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ เวทนาย วา อตฺตานำ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน เวทนาพนฺธนพทฺโธ สนฺตรพาหิร-พนฺธนพทฺโธ อตีรทสฺสี อปารทสฺสี พทฺโธ ชิยฺยติ พทฺโธ มิยฺยติ พทฺโธ อสฺมา โลกา ปรำ โลกำ คจฺฉติ; สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน วิญฺญาณพนฺธนพทฺโธ สนฺตรพาหิรพนฺธนพทฺโธ อตีรทสฺสี อปารทสฺสี พทฺโธ ชิยฺยติ พทฺโธ มิยฺยติ พทฺโธ อสฺมา โลกา ปรำ โลกำ คจฺฉติ.

สุตวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อริยานำ ทสฺสาวี ฯเปฯ สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตำ วา อตฺตานำ, น อตฺตนิ วา รูปำ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานำ; อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก นรูปพนฺธนพทฺโธ นสนฺตรพาหิร-พนฺธนพทฺโธ ตีรทสฺสี ปารทสฺสี 'ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามิ ฯเปฯ น เวทนำ ฯเปฯ น สญฺญำ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณำ อตฺตโต สมนุปสฺสติ ฯเปฯ อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก นวิญฺญาณพนฺธนพทฺโธ นสนฺตรพาหิรพนฺธนพทฺโธ ตีรทสฺสี ปารทสฺสี 'ปริมุตฺโต โส ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. ปญฺจมำ.

๖. ปริปุจฺฉิตสุตฺตำ

[๑๑๘] สาวตฺถีนิทานำ. "ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว รูปำ 'เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสถาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว รูปำ ภิกฺขเว 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ;

'เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ 'เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสถาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว วิญฺญาณำ ภิกฺขเว 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ ฯเปฯ เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ฉฏฺฐำ.

๗. ทุติยปริปุจฺฉิตสุตฺตำ

[๑๑๙] สาวตฺถีนิทานำ. "ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสถาติ. เอวำ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว, รูปำ ภิกฺขเว 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสถาติ. เอวำ ภนฺเต. "สาธุ ภิกฺขเว, วิญฺญาณำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. สตฺตมำ.

๘. สญฺโญชนสุตฺตำ

[๑๒๐] สาวตฺถีนิทานำ. "สญฺโญชนิเย จ ภิกฺขเว ธมฺเม เทสิสฺสามิ สญฺโญชนญฺจ, ตำ สุณาถ; กตเม จ ภิกฺขเว สญฺโญชนิยา ธมฺมา, กตมำ[๑] สญฺโญชนำ, รูปำ ภิกฺขเว สญฺโญชนิโย ธมฺโม; โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตำ ตตฺถ สญฺโญชนำ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา

[๑] อิ. กตมำ จ

ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ สญฺโญชนิโย ธมฺโม, โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตำ ตตฺถ สญฺโญชนำ; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว สญฺโญชนิยา ธมฺมา, อิทำ สญฺโญชนนฺติ. อฏฺฐมำ.

๙. อุปาทานิยสุตฺตำ

[๑๒๑] สาวตฺถีนิทานำ. "อุปาทานิเย จ ภิกฺขเว ธมฺเม เทสิสฺสามิ อุปาทานญฺจ, ตำ สุณาถ;. กตเม จ ภิกฺขเว อุปาทานิยา ธมฺมา, กตมำ อุปาทานำ; รูปำ ภิกฺขเว อุปาทานิโย ธมฺโม, โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตำ ตตฺถ อุปาทานำ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อุปาทานิโย ธมฺโม, โย ตตฺถ ฉนฺทราโค, ตำ ตตฺถ อุปาทานำ; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อุปาทานิยา ธมฺมา, อิทำ อุปาทานนฺติ. นวมำ.

๑๐. สีลวนฺตสุตฺตำ

[๑๒๒] เอกำ สมยำ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโต[๑] พาราณสิยำ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต สายณฺหสมยำ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; ฯเปฯ เอตทโวจ "สีลวตาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. "สีลวตาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; กตเม

[๑] ฉ.,เท. มหาโกฏฺฐิโก

ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ.

สีลวตาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา อิเม ปญฺจูปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ สีลวา ภิกฺขุ อิเม ปญฺจูปาทานกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

“โสตาปนฺเนน ปนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. “โสตาปนฺเนนปิ โข อาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา อิเม ปญฺจูปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ โสตาปนฺโน ภิกฺขุ อิเม ปญฺจูปาทานกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต สกทาคามิผลํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

“สกทาคามินา ปนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา กตเม[๑] ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. “สกทาคามินาปิ โข อาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา อิเมว ปญฺจูปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ สกทาคามี ภิกฺขุ อิเม ปญฺจูปาทานกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต อนาคามิผลํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

“อนาคามินา ปนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. “อนาคามินาปิ โข อาวุโส โกฏฺฐิต

---

[๑] อิ. กตเม จ ธมฺมา

ภิกฺขุนา อิเมว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; ฐานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อนาคามี ภิกฺขุ อิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต อรหตฺตผลำ[๑] สจฺฉิกเรยฺยาติ.

"อรหตา ปนาวุโส สารีปุตฺต กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. "อรหตาปิ โข อาวุโส โกฏฺฐิต อิเมว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; นตฺถิ โข อาวุโส อรหโต อุตฺตริกรณียำ, กตสฺส วา ปฏิจฺจโย, อปิจิเม[๒] ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย เจว สำวตฺตนฺติ สติสมฺปชญฺญาย จาติ. ทสมำ.

๑๑. สุตวนฺตสุตฺตำ

[๑๒๓] เอกำ สมยำ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโต พาราณสิยำ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต สายณฺหสมยำ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ เอตทโวจ

"สุตวตาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. "สุตวตาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; สุตวตาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา อิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต

---

[๑] สฺยา. อรหตฺตำ [๒] ฉ.,เท. อปิเจ อิ. อปิจ โข

ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ สุตวา ภิกฺขุ อิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

"โสตาปนฺเนน ปนาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. "โสตาปนฺเนนปิ โข อาวุโส โกฏฺฐิต ภิกฺขุนา อิเมว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ โสตาปนฺโน ภิกฺขุ อิเม ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ฯเปฯ อนตฺตโต โยนิโส มนสิกโรนฺโต สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ ฯเปฯ อรหตฺตผลํ สจฺฉิกเรยฺยาติ.

"อรหตา ปนาวุโส สารีปุตฺต กตเม ธมฺมา โยนิโส มนสิกาตพฺพาติ. "อรหตาปิ โข อาวุโส โกฏฺฐิต อิเมว[๑] ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต โยนิโส มนสิกาตพฺพา; นตฺถิ โข อาวุโส อรหโต อุตฺตริกรณียํ, กตสฺส วา ปฏิจฺจโย,[๒] อปิจิเม ธมฺมา ภาวิตา พหุลีกตา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย เจว สํวตฺตนฺติ สติสมฺปชญฺญาย จาติ. เอกาทสมํ.

๑๒. กปฺปสุตฺตํ

[๑๒๔] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา กปฺโป, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา กปฺโป ภควนฺตํ เอตทโวจ "กถํ นุ โข ภนฺเต ชานโต กถํ

---

[๑] ฉ.,เท. วสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. ปติจโย

ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ.

"ยงฺกิญฺจิ กปฺป รูปำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอพาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพำ รูปำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอพาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพำ วิญฺญาณำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ; เอวำ โข กปฺป ชานโต เอวำ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา น โหนฺตีติ. ทุวาทสมำ.

๑๓. ทุติยกปฺปสุตฺตำ

[๑๒๔] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา กปฺโป ภควนฺตำ เอตทโวจ "กถำ นุ โข ภนฺเต ชานโต กถำ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานาปคตำ มานสำ โหติ วิธา สมติกฺกนฺตำ สนฺตำ สุวิมุตฺตนฺติ.

"ยงฺกิญฺจิ กปฺป รูปำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ ฯเปฯ สพฺพำ รูปำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; ยา กาจิ

เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ; เอวํ โข กปฺป ชานโต เอวํ ปสฺสโต อิมสฺมิญฺจ สวิญฺญาณเก กาเย พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตสุ อหงฺการมมงฺการมานาปคตํ มานสํ โหติ วิธา สมติกฺกนฺตํ สนฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ. เตรสมํ.

ทุติโย ธมฺมกถิกวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อวิชฺชวิชฺชา เทฺว กถิกา พหุธนา ปริมุจฺจิตา[๑] เทฺว
สญฺโญชนํ[๒] อุปาทานํ สีลํ สุตวา เทฺว จ กปฺเปนาติ.[๓]

---

[๑] ฉ.,เท. ปริปุจฺฉิตา
[๒] อิ. สญฺญชานํ
[๓] สี. สีลวา เทฺว จ กปฺปินาติ.

๓. อวิชฺชาวคฺโค

๑. สมุทยธมฺมสุตฺตํ

[๑๒๖] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อวิชฺชา อวิชฺชาติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตมา นุ โข ภนฺเต อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน สมุทยธมฺมํ รูปึ 'สมุทยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, วยธมฺมํ รูปึ 'วยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยวยธมฺมํ รูปึ 'สมุทยวยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ เวทนํ 'สมุทยธมฺมา เวทนาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, วยธมฺมํ เวทนํ 'วยธมฺมา เวทนาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ เวทนํ ฯเปฯ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ สญฺญึ ฯเปฯ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺเม สงฺขาเร 'สมุทยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, วยธมฺเม สงฺขาเร 'วยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยวยธมฺเม สงฺขาเร 'สมุทยวยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ วิญฺญาณํ 'สมุทยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, วยธมฺมํ วิญฺญาณํ 'วยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณํ "สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

เอวํ วุตฺเต, โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตมา นุ โข ภนฺเต วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

“อิธ ภิกฺขุ สุตวา อริยสาวโก สมุทยธมฺมํ รูปํ ‘สมุทยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, วยธมฺมํ รูปํ ‘วยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยวยธมฺมํ รูปํ ‘สมุทยวยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยธมฺมํ เวทนํ ‘สมุทยธมฺมา เวทนาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, วยธมฺมํ เวทนํ ‘วยธมฺมา เวทนาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยวยธมฺมํ เวทนํ ‘สมุทยวยธมฺมา เวทนาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยธมฺมํ สญฺญํ ฯเปฯ ปชานาติ, สมุทยธมฺเม สงฺขาเร ‘สมุทยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ ปชานาติ, วยธมฺเม สงฺขาเร ‘วยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยวยธมฺเม สงฺขาเร ‘สมุทยวยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยธมฺมํ วิญฺญาณํ ‘สมุทยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, วยธมฺมํ วิญฺญาณํ ‘วยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณํ ‘สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. ปฐมํ.

๒. ทุติยสมุทยธมฺมสุตฺตํ

[๑๒๗] เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโต พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ “อวิชฺชา อวิชฺชาติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน สมุทยธมฺมํ รูปึ 'สมุทยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, วยธมฺมํ รูปึ 'วยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยวยธมฺมํ รูปึ 'สมุทยวยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ เวทนํ ฯเปฯ วยธมฺมํ เวทนํ ฯเปฯ สมุทยวยธมฺมํ เวทนํ ฯเปฯ 'สมุทยวยธมฺมา เวทนาติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ สญฺญํ ฯเปฯ สมุทยธมฺเม สงฺขาเร ฯเปฯ วยธมฺเม สงฺขาเร ฯเปฯ สมุทยวยธมฺเม สงฺขาเร 'สมุทยวยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, สมุทยธมฺมํ วิญฺญาณํ ฯเปฯ วยธมฺมํ วิญฺญาณํ ฯเปฯ สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณํ 'สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส[๑] อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ. ทุติยํ.

๓. ตติยสมุทยธมฺมสุตฺตํ

[๑๒๘] เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโต พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก สมุทยธมฺมํ รูปึ 'สมุทยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; วยธมฺมํ รูปึ ฯเปฯ สมุทยวยธมฺมํ รูปึ 'สมุทยวยธมฺมํ รูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; สมุทยธมฺมํ เวทนํ ฯเปฯ สมุทยวยธมฺมํ เวทนํ ฯเปฯ สมุทยธมฺมํ สญฺญํ ฯเปฯ

---

[๑] เท.,อิ. วุจฺจติ อาวุโส

สมุทยธมฺเม สงฺขาเร ฯเปฯ วยธมฺเม สงฺขาเร ฯเปฯ สมุทยวยธมฺเม สงฺขาเร ‘สมุทยวยธมฺมา สงฺขาราติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สมุทยธมฺมํ วิญฺญาณํ ฯเปฯ วยธมฺมํ วิญฺญาณํ ฯเปฯ สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณํ ‘สมุทยวยธมฺมํ วิญฺญาณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. ตติยํ.

๔. อสฺสาทสุตฺตํ

[๑๒๙] ตญฺเญว นิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ “อวิชฺชา อวิชฺชาติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

“อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ. จตุตฺถํ.

๕. ทุติยอสฺสาทสุตฺตํ

[๑๓๐] ตญฺเญว นิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ “วิชฺชา วิชฺชาติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก รูปสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. ปญฺจมํ.

๖. สมุทยสุตฺตํ

[๑๓๑] ตญฺเญว นิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "อวิชฺชา อวิชฺชาติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. ทุติยสมุทยสุตฺตํ

[๑๓๒] ตญฺเญว นิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. สตฺตมํ.

๘. โกฏฺฐิตสุตฺตํ

[๑๓๓] เอกํ สมยํ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโกฏฺฐิโต พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิตํ เอตทโวจ "อวิชฺชา อวิชฺชาติ อาวุโส โกฏฺฐิต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิตํ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ อาวุโส โกฏฺฐิต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก รูปสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. อฏฺฐมํ.

๙. ทุติยโกฏฺฐิตสุตฺตํ

[๑๓๔] ตญฺเญว นิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิตํ เอตทโวจ "อวิชฺชา อวิชฺชาติ อาวุโส โกฏฺฐิต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิตํ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ อาวุโส โกฏฺฐิต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก รูปสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, เวทนาย

ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขารานํ ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ; อยํ วุจฺจตาวุโส วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. นวมํ.

๑๐. ตติยโกฏฺฐิตสุตฺตํ

[๑๓๕] ตญฺเญว นิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิตํ เอตทโวจ "อวิชฺชา อวิชฺชาติ อาวุโส โกฏฺฐิต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส อวิชฺชา, กิตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน รูปึ นปฺปชานาติ, รูปสมุทยํ นปฺปชานาติ, รูปนิโรธํ นปฺปชานาติ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานาติ, เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ นปฺปชานาติ, วิญฺญาณสมุทยำ นปฺปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธำ นปฺปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธคามินีปฏิปทำ นปฺปชานาติ; อยำ วุจฺจตาวุโส อวิชฺชา, เอตฺตาวตา จ อวิชฺชาคโต โหตีติ.

เอวำ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตำ มหาโกฏฺฐิตำ เอตทโวจ "วิชฺชา วิชฺชาติ อาวุโส โกฏฺฐิต วุจฺจติ, กตมา นุ โข อาวุโส วิชฺชา, กิตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ.

"อิธาวุโส สุตวา อริยสาวโก รูปึ ปชานาติ, รูปสมุทยำ ปชานาติ, รูปนิโรธำ ปชานาติ, รูปนิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานาติ, เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปชานาติ, วิญฺญาณสมุทยำ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธำ ปชานาติ, วิญฺญาณ-

นิโรธคามินีปฏิปทำ ปชานาติ; อยำ วุจฺจตาวุโส วิชฺชา, เอตฺตาวตา จ วิชฺชาคโต โหตีติ. ทสมำ.

ตติโย อวิชฺชาวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานำ

สมุทยธมฺเมน ตีณิ อสฺสาเท จ อปเร ทุเว
สมุทเย จ เทฺว วุตฺตา โกฏฺฐิเต อปเร ตโยติ.

๔. กุกฺกุฬวคฺโค

๑. กุกฺกุฬสุตฺตํ

[๑๓๖] สาวตฺถีนิทานํ. รูปํ ภิกฺขเว กุกฺกุฬํ, เวทนา กุกฺกุฬา, สญฺญา กุกฺกุฬา, สงฺขารา กุกฺกุฬา, วิญฺญาณํ กุกฺกุฬํ. เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมิมฺปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ; 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปฐมํ.

๒. อนิจฺจสุตฺตํ

[๑๓๗] สาวตฺถีนิทานํ. "ยํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, กิญฺจ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา อนิจฺจา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; ยํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ. ทุติยํ.

๓. ทุติยอนิจฺจสุตฺตํ

[๑๓๘] สาวตฺถีนิทานํ. "ยํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; กิญฺจ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา อนิจฺจา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ

สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; ยํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพติ. ตติยํ.

๔. ตติยอนิจฺจสุตฺตฺ

[๑๓๙] สาวตฺถีนิทานนฺ. “ยํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; กิญฺจ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, รูปฺ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา อนิจฺจา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; ยํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ. จตุตฺถนฺ.

๕. ทุกฺขสุตฺตฺ

[๑๔๐] สาวตฺถีนิทานนฺ. “ยํ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; กิญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ. รูปฺ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา ทุกฺขา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ ทุกฺขนฺ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; ยํ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ. ปญฺจมนฺ.

๖. ทุติยทุกฺขสุตฺตฺ

[๑๔๑] สาวตฺถีนิทานนฺ. “ยํ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; กิญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ, รูปฺ ภิกฺขเว ทุกฺขนฺ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา ทุกฺขา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา

ฯเปฯ วิญฺญาณํ ทุกฺขํ, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; ยํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ. ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพติ ฉฏฺฐํ.

๗. ตติยทุกฺขสุตฺตํ

[๑๔๒] สาวตฺถีนิทานํ. "ยํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; กิญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขํ, รูปี ภิกฺขเว ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา ทุกฺขา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; ยํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ. สตฺตมํ.

๘. อนตฺตสุตฺตํ

[๑๔๓] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; โก จ ภิกฺขเว อนตฺตา, รูปี ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; เวทนา อนตฺตา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพ; โย ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺโท ปหาตพฺโพติ. อฏฺฐมํ.

๙. ทุติยอนตฺตสุตฺตํ

[๑๔๔] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; โก จ ภิกฺขเว อนตฺตา, รูปี ภิกฺขเว อนตฺตา,

ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา อนตฺตา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนตฺตา, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพ; โย ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ราโค ปหาตพฺโพติ. นวมำ.

๑๐. ตติยอนตฺตสุตฺตำ

[๑๔๕] สาวตฺถีนิทานำ. "โย ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; โก จ ภิกฺขเว อนตฺตา, รูปำ ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา อนตฺตา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; โย ภิกฺขเว อนตฺตา, ตตฺร โว ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ. ทสมำ.

๑๑. นิพฺพิทาพหุลสุตฺตำ

[๑๔๖] สาวตฺถีนิทานำ. "สทฺธาปพฺพชิตสฺส ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ, ยำ รูเป นิพฺพิทาพหุลำ[๑] วิหเรยฺย, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ นิพฺพิทาพหุลำ วิหเรยฺย; โย[๒] รูเป นิพฺพิทาพหุลำ วิหรนฺโต, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ นิพฺพิทาพหุลำ วิหรนฺโต รูปำ ปริชานาติ, เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริชานาติ; โส รูปำ ปริชานำ, เวทนำ ฯเปฯ สญฺญำ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณำ ปริชานำ ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย,

---

[๑] ฉ.,เท. นิพฺพิทาพหุโล　　[๒] อิ. โส

ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. เอกาทสมํ.

๑๒. อนิจฺจานุปสฺสีสุตฺตํ

[๑๔๗] สาวตฺถีนิทานํ. "สทฺธาปพฺพชิตสฺส ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ, ยํ รูเป อนิจฺจานุปสฺสี วิหเรยฺย, ฯเปฯ เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนิจฺจานุปสฺสี วิหเรยฺย ฯเปฯ ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. ทฺวาทสมํ.

๑๓. ทุกฺขานุปสฺสีสุตฺตํ

[๑๔๘] สาวตฺถีนิทานํ. "สทฺธาปพฺพชิตสฺส ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ, ยํ รูเป ทุกฺขานุปสฺสี วิหเรยฺย, ฯเปฯ เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ ทุกฺขานุปสฺสี วิหเรยฺย ฯเปฯ 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. เตรสมํ.

๑๔. อนตฺตานุปสฺสีสุตฺตํ

[๑๔๙] สาวตฺถีนิทานํ. "สทฺธาปพฺพชิตสฺส ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส อยมนุธมฺโม โหติ, ยํ รูเป อนตฺตานุปสฺสี วิหเรยฺย, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนตฺตานุปสฺสี วิหเรยฺย; โส รูเป อนตฺตานุปสฺสี วิหรนฺโต, เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ อนตฺตานุปสฺสี

วิหรนฺโต รูปนฺ ปริชานาติ, เวทนนฺ ฯเปฯ สญฺญนฺ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ ปริชานาติ; โส รูปนฺ ปริชานนฺ, เวทนนฺ ฯเปฯ สญฺญนฺ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณนฺ ปริชานนฺ, ปริมุจฺจติ รูปมฺหา, ปริมุจฺจติ เวทนาย, ปริมุจฺจติ สญฺญาย, ปริมุจฺจติ สงฺขาเรหิ, ปริมุจฺจติ วิญฺญาณมฺหา, ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย* มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามีติ. จุทฺทสมนฺ.

จตุตฺโถ กุกฺกุฬวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานนฺ

กุกฺกุฬา ตโย อนิจฺเจน　　ทุกฺเขน อปเร ตโย
อนตฺเตน ตโย วุตฺตา　　กุลปุตฺเตน เทฺว ทุกฺขาติ.

---

* อิ. ชรามรเณน

๕. ทิฏฺฐิวคฺโค

๑. อชฺฌตฺตสุตฺตํ

[๑๕๐] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขนฺติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺย อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺย อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปฐมํ.

๒. เอตมมสุตฺตํ

[๑๕๑] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสตีติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข

ภิกฺขเว สติ, รูปี อุปาทาย รูปี อภินิวิสฺส ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺเสยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺเสยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทุติยं.

๓. โสอตฺตาสุตฺตํ

[๑๕๒] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปี อุปาทาย รูปี อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม,[๑] เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อวิปริณามธมฺโมติ.

ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ตติยं.

๔. โนจเมสิยาสุตฺตํ

[๑๕๓] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. "เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย

---

[๑] สฺยา. น ภวิสฺสติ ฉ.,เท. นาภวิสฺส

วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. จตุตฺถํ.

๕. มิจฺฉาทิฏฺฐิสุตฺตํ

[๑๕๔] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชตีติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปี อุปาทาย รูปี อภินิวิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย

---

[๑] สฺยา. ภวิสฺสติ ฉ.,เท. นาภวิสฺส

มิจฺฉาทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย มิจฺฉาทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปญฺจมํ.

๖. สกฺกายทิฏฺฐิสุตฺตํ

[๑๔๕] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชตีติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย สกฺกายทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย สกฺกายทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. อตฺตานุทิฏฺฐิสุตฺตำ

[๑๕๖] สาวตฺถีนิทานำ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส อตฺตานุทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชตีติ. ภควำมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปำ อุปาทาย รูปำ อภินิวิสฺส อตฺตานุทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณำ อุปาทาย วิญฺญาณำ อภินิวิสฺส อตฺตานุทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ.

ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. "ยำ ปนานิจฺจำ ฯเปฯ อปิ นุ ตำ อนุปาทาย อตฺตานุทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. "ยำ ปนานิจฺจำ ฯเปฯ อปิ นุ ตำ อนุปาทาย อตฺตานุทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. สตฺตมำ.

๘. อภินิเวสสุตฺตำ

[๑๕๗] สาวตฺถีนิทานำ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาติ. ภควำมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปำ อุปาทาย รูปำ อภินิวิสฺส อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธา; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณำ อุปาทาย วิญฺญาณำ อภินิวิสฺส อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธา.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺยุํ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺยุํ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อฏฺฐมํ.

๙. ทุติยอภินิเวสสุตฺตํ

[๑๕๘] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาชฺโฌสานาติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนาภินิเวส-วินิพนฺธาชฺโฌสานา; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส อุปฺปชฺชนฺติ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาชฺโฌสานา.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย อุปฺปชฺเชยฺยุํ สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาชฺโฌสานาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. นวมํ.

๑๐. อานนฺทสุตฺตำ

[๑๕๙] สาวตฺถีนิทานำ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ ภควนฺตำ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมำ เทเสตุ, ยมหำ ภควโต ธมฺมำ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ.

"ตำ กึ มญฺญสิ อานนฺท, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. "ยำ ปนานิจฺจำ, ทุกฺขำ วา ตำ สุขำ วาติ. ทุกฺขำ ภนฺเต. "ยำ ปนานิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมำ, กลฺลำ นุ ตำ สมนุปสฺสิตุำ 'เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. "ยำ ปนานิจฺจำ, ทุกฺขำ วา ตำ สุขำ วาติ. ทุกฺขำ ภนฺเต. "ยำ ปนานิจฺจำ ทุกฺขำ วิปริณามธมฺมำ, กลฺลำ นุ ตำ สมนุปสฺสิตุำ "เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตำ ภนฺเต.[๑]

"ตสฺมาติหานนฺท ยงฺกิญฺจิ รูปำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพำ รูปำ 'เนตำ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตำ ยถาภูตำ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพำ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณำ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนำ อชฺฌตฺตำ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกำ วา สุขุมำ วา หีนำ วา ปณีตำ วา ยำ ทูเร สนฺติเก วา,

[๑] ฉ.,เท. "เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทสมำ.

สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวํ ปสฺสํ อานนฺท สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ; วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ; 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทสมํ.

ปญฺจโม ทิฏฺฐิวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อชฺฌตฺติกํ เอตํ มม โส อตฺตา โน จ เม สิยา
มิจฺฉาสกฺกายตฺตานุ เทฺว อภินิเวสา อานนฺเทนาติ.[๑]

จุลฺลปณฺณาสโก[๒] สมตฺโต.

ตสฺส อุปริปณฺณาสกสฺส วคฺคุทฺทานํ

อนฺโต[๓] ธมฺมกถิกา วิชฺชา กุกฺกุพฺพ ทิฏฺฐิปญฺจมํ
ตติโย ปญฺญาสโก วุตฺโต นิปาโต เตน ปวุจฺจติ.[๔]

ขนฺธวคฺคสฺส นิปาตเก ติปญฺญาสกํ สมตฺตํ.

ขนฺธสัยุตฺตํ สมตฺตํ.

---

[๑] สฺยา. อปเร ทฺเว อานนฺเทน ปูริโต วคฺโคติ [๒] ฉ. อุปริปณฺณาสโก สมตฺโต.
[๓] อิ. อนฺตํ วิชฺชา สมุทยํ [๔] ฉ.,เท. นิปาโตติ ปวุจฺจตีติ.

๒. ราธสังยุตตัง

๑. ปฐมวคฺโค

๑. มารสุตฺตํ

[๑๖๐] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ

"มาโร มาโรติ ภนฺเต[๑] วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต 'มาโรติ วุจฺจตีติ.[๒] "รูเป โข ราธ สติ มาโร วา อสฺส มาเรตา วา, โย วา ปน มิยฺยติ, ตสฺมาติห ตฺวํ ราธ รูปํ 'มาโรติ ปสฺส, 'มาเรตาติ ปสฺส, 'มิยฺยตีติ ปสฺส, 'โรโคติ ปสฺส, 'คณฺโฑติ ปสฺส, 'สลฺลนฺติ ปสฺส, 'อฆนฺติ ปสฺส, 'อฆภูตนฺติ ปสฺส, เย นํ เอวํ ปสฺสนฺติ, เต สมฺมา ปสฺสนฺติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, มาโร วา อสฺส มาเรตา วา, โย วา ปน มิยฺยติ, ตสฺมาติห ตฺวํ ราธ วิญฺญาณํ 'มาโรติ ปสฺส, 'มาเรตาติ ปสฺส, 'มิยฺยตีติ ปสฺส, 'โรโคติ[๓] ปสฺส, 'คณฺโฑติ ปสฺส, 'สลฺลนฺติ ปสฺส, 'อฆนฺติ ปสฺส, 'อฆภูตนฺติ ปสฺส, เย นํ เอวํ ปสฺสนฺติ, เต สมฺมา ปสฺสนฺตีติ.

"สมฺมาทสฺสนํ ปน ภนฺเต กิมตฺถิยนฺติ. สมฺมาทสฺสนํ โข ราธ นิพฺพิทตฺถํ. "นิพฺพิทา ปน ภนฺเต กิมตฺถิยาติ. นิพฺพิทา โข ราธ วิราคตฺถา. "วิราโค ปน ภนฺเต กิมตฺถิโยติ. วิราโค โข ราธ

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. ราโคติ

วิมุตฺตตฺโถ. "วิมุตฺติ ปน ภนฺเต กิมตฺถิยาติ. วิมุตฺติ โข ราธ นิพฺพานตฺถา. "นิพฺพานํ ปน ภนฺเต กิมตฺถิยนฺติ. "อจฺจสรา[๑] ราธ ปญฺหํ, นาสกฺขิ ปญฺหสฺส ปริยนฺตํ คเหตุํ, นิพฺพาโนคธํ หิ ราธ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ [๒] นิพฺพานปริโยสานนฺติ. ปฐมํ.

๒. สตฺตสุตฺตํ

[๑๖๑] เอกํ[๓] สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ,[๓] เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ

"สตฺโต สตฺโตติ ภนฺเต วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต 'สตฺโตติ วุจฺจตีติ. "รูเป โข ราธ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา, ตตฺร สตฺโต ตตฺร วิสตฺโต, ตสฺมา 'สตฺโตติ วุจฺจติ; เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ฯเปฯ วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา, ตตฺร สตฺโต ตตฺร วิสตฺโต, ตสฺมา 'สตฺโตติ วุจฺจติ.

เสยฺยถาปิ ราธ กุมารกา วา กุมาริกาโย[๔] วา ปสฺสาคารเกหิ กีฬนฺตา[๕] ยาวกีวญฺจ เตสุ ปสฺสาคารเกสุ อวีตราคา โหนฺติ อวีตจฺฉนฺทา อวีตเปมา อวีตปิปาสา อวีตปริฬาหา อวีตตณฺหา, ตาว ตานิ ปสฺสาคารกานิ อาลยนฺติ[๖] เกฬายนฺติ[๗] ธนายนฺติ[๘]

---

[๑] สี.,ฉ.,เท. อจฺจยาสิ อิ. อสฺสา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นิพฺพานปรายโณ
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] อิ. กุมาริโย
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กีฬนฺติ
[๖] สี.,ฉ.,เท. อลฺลียนฺติ
[๗] อิ. กีฬายนฺติ
[๘] อิ. มนายนฺติ

มมายนฺติ; ยโต จ โข ราช กุมารกา วา กุมาริกาโย วา เตสุ ปสฺวาคารเกสุ วีตราคา โหนฺติ วีตจฺฉนฺทา วีตเปมา วีตปิปาสา วีตปริฬาหา วีตตณฺหา; อถ โข ตานิ ปสฺวาคารกานิ หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ วิกิรนฺติ วิธมนฺติ วิทฺธํเสนฺติ วิกีฬนิกํ[๑] กโรนฺติ; เอวเมว โข ราช ตุมฺเหปิ รูปี วิกิรถ วิธมถ วิทฺธํเสถ วิกีฬนิกํ กโรถ, ตณฺหกฺขยาย ปฏิปชฺชถ, เวทนํ วิกิรถ วิธมถ วิทฺธํเสถ วิกีฬนิกํ กโรถ, ตณฺหกฺขยาย ปฏิปชฺชถ; สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร วิกิรถ วิธมถ วิทฺธํเสถ, วิกีฬนิกํ กโรถ, ตณฺหกฺขยาย ปฏิปชฺชถ, วิญฺญาณํ วิกิรถ วิธมถ วิทฺธํเสถ วิกีฬนิกํ กโรถ, ตณฺหกฺขยาย ปฏิปชฺชถ, ตณฺหกฺขโย หิ ราช นิพฺพานนฺติ. ทุติยํ.

๓. ภวเนตฺติสุตฺตํ

[๑๖๒] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ “ภวเนตฺติ[๒] ภวเนตฺตีติ[๒] ภนฺเต วุจฺจติ, กตมา นุ โข ภนฺเต ภวเนตฺติ, กตโม ภวเนตฺตินิโรโธติ. “รูเป โข ราช โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา; อยํ วุจฺจติ ภวเนตฺติ, เตสํ นิโรธา[๓] ภวเนตฺตินิโรโธ; เวทนาย โย ฉนฺโท ฯเปฯ สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ โย ฉนฺโท ฯเปฯ วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา; อยํ วุจฺจติ ภวเนตฺติ เตสํ นิโรธา ภวเนตฺตินิโรโธติ. ตติยํ.

---

[๑] ฉ.,เท. วิกีฬนิยํ

[๒-๒] ฉ.,เท. ภวเนตฺตินิโรโธ ภวเนตฺตนิโรโธติ อิ. ภวเนตฺตี ภวเนตฺตีนิโรโธติ [๓] ฉ.,เท. นิโรโธ.

๔. ปริญฺเญยฺยสุตฺตํ

[๑๖๓] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ "ปริญฺเญยฺเย จ ราธ ธมฺเม เทเสสฺสามิ ปริญฺญญฺจ ปริญฺญาตาวิญฺจ[๑] ปุคฺคลํ, ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ.

"เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา ราโธ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ "กตเม จ ราธ ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา, รูปี โข ราธ ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, เวทนา ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, สญฺญา ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, สงฺขารา ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, วิญฺญาณํ ปริญฺเญยฺโย ธมฺโม, อิเม วุจฺจนฺติ ราธ ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา; กตมา จ ราธ ปริญฺญา, โย โข[๒] ราคกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโย, อยํ วุจฺจติ ราธ ปริญฺญา; กตโม จ ราธ ปริญฺญาตาวี ปุคฺคโล, อรหาติสฺส วจนีโย, สฺวายํ[๓] อายสฺมา เอวํนาโม เอวโคตฺโต, อยํ วุจฺจติ ราธ ปริญฺญาตาวี ปุคฺคโลติ. จตุตฺถํ.

๕. สมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

[๑๖๔] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ "ปญฺจิเม ราธ อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ,[๔] รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ;

---

[๑] ฉ.,อิ. ปริญฺญาตาวึ ปุคฺคลญฺจ [๒] ฉ.,เท.,อิ. ราธ
[๓] ฉ.,เท. ยฺวายํ อิ. โยยํ [๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

เย หิ เกจิ ราช สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, น เมเต ราช สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ วา สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปน เต อายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถํ วา พฺราหฺมญฺญตฺถํ วา ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ.

เย จ โข เกจิ ราช สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต โขเม[๑] ราช สมณา วา พฺราหฺมณา วา สมเณสุ เจว สมณสมฺมตา พฺราหฺมเณสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺญตฺถญฺจ พฺราหฺมญฺญตฺถญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. ปญฺจมํ.

๖. ทุติยสมณพฺราหฺมณสุตฺตํ

[๑๖๕] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ “ปญฺจิเม ราช อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; เย หิ เกจิ ราช สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ ฯเปฯ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. ฉฏฺฐํ.

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

๗. โสตาปนฺนสุตฺตํ

[๑๖๖] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ "ปญฺจิเม ราธ อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; ยโต[๑] โข ราธ อริยสาวโก อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ วุจฺจติ ราธ อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. สตฺตมํ.

๘. อรหนฺตสุตฺตํ

[๑๖๗] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ "ปญฺจิเม ราธ อุปาทานกฺขนฺธา; กตเม ปญฺจ, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ; ยโต โข ราธ ภิกฺขุ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา วิมุตฺโต โหติ, อยํ วุจฺจติ ราธ ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตติ. อฏฺฐมํ.

๙. ฉนฺทราคสุตฺตํ

[๑๖๘] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ "รูเป โข ราธ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา

[๑] อิ. ยโต จ โข

นนฺทิ ยา ตณฺหา, ตำ ปชหถ, เอวนฺตำ รูปำ ปหีนำ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลำ ตาลาวตฺถุกตำ อนภาวงฺกตำ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมำ, เวทนาย โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา, ตำ ปชหถ, เอวำ สา เวทนา ปหีนา ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา, ตำ ปชหถ, เอวนฺเต สงฺขารา ปหีนา ภวิสฺสนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา, ตำ ปชหถ, เอวนฺตำ วิญฺญาณำ ปหีนำ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลำ ตาลาวตฺถุกตำ อนภาวงฺกตำ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. นวมำ.

๑๐. ทุติยฉนฺทราคสุตฺตำ

[๑๖๙] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข อายสฺมนฺตำ ราธำ ภควา เอตทโวจ “รูเป โข ราธ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ปชหถ, เอวนฺตำ รูปำ ปหีนำ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลำ ตาลาวตฺถุกตำ อนภาวงฺกตำ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมำ; เวทนาย โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ปชหถ, เอวำ สา เวทนา ปหีนา ภวิสฺสติ, อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; สญฺญาย ฯเปฯ สงฺขาเรสุ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา

เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ปชหถ, เอวนฺเต สงฺขารา ปหีนา ภวิสฺสนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค ยา นนฺทิ ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, เต ปชหถ, เอวนฺตํ วิญฺญาณํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. ทสมํ.

ราธสํยุตฺตสฺส ปฐโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

มาโร สตฺโต ภวเนตฺติ ปริญฺเญยฺยา สมณา ทุเว
โสตาปนฺโน อรหา จ ฉนฺทราคา อปเร ทุเวติ.

๒. ทุติยวคฺโค

๑. มารสุตฺตํ

[๑๗๐] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "มาโร มาโรติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต มาโรติ. "รูปํ โข ราธ มาโร, เวทนา มาโร, สญฺญา มาโร, สงฺขารา มาโร, วิญฺญาณํ มาโร; เอวํ ปสฺสํ ราธ สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปฐมํ.

๒. มารธมฺมสุตฺตํ

[๑๗๑] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "มารธมฺโม มารธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต มารธมฺโมติ. "รูปํ โข ราธ มารธมฺโม, เวทนา มารธมฺโม, สญฺญา มารธมฺโม, สงฺขารา มารธมฺโม, วิญฺญาณํ มารธมฺโม; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทุติยํ.

๓. อนิจฺจสุตฺตํ

[๑๗๒] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อนิจฺจํ อนิจฺจนฺติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตมํ นุ โข ภนฺเต อนิจฺจนฺติ. "รูปี โข ราธ อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ตติยं.

๔. อนิจฺจธมฺมสุตฺตํ

[๑๗๓] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อนิจฺจธมฺโม อนิจฺจธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต อนิจฺจธมฺโมติ. "รูปี โข ราธ อนิจฺจธมฺโม, เวทนา อนิจฺจธมฺโม, สญฺญา อนิจฺจธมฺโม, สงฺขารา อนิจฺจธมฺโม, วิญฺญาณํ อนิจฺจธมฺโม; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. จตุตฺถํ.

๕. ทุกฺขสุตฺตํ

[๑๗๔] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "ทุกฺขํ ทุกฺขนฺติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตมํ นุ โข ภนฺเต ทุกฺขนฺติ. "รูปี โข ราธ ทุกฺขํ, เวทนา ทุกฺขา, สญฺญา ทุกฺขา, สงฺขารา ทุกฺขา, วิญฺญาณํ ทุกฺขํ; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปญฺจมํ.

๖. ทุกฺขธมฺมสุตฺตำ

[๑๗๕] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตำ เอตทโวจ "ทุกฺขธมฺโม ทุกฺขธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต ทุกฺขธมฺโมติ. "รูปำ โข ราธ ทุกฺขธมฺโม, เวทนา ทุกฺขธมฺโม, สญฺญา ทุกฺขธมฺโม, สงฺขารา ทุกฺขธมฺโม, วิญฺญาณำ ทุกฺขธมฺโม; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ฉฏฺฐำ.

๗. อนตฺตสุตฺตำ

[๑๗๖] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตำ เอตทโวจ "อนตฺตา อนตฺตาติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต อนตฺตาติ. "รูปำ โข ราธ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณำ อนตฺตา;[๑] เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. สตฺตมำ.

๘. อนตฺตธมฺมสุตฺตำ

[๑๗๗] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตำ เอตทโวจ "อนตฺตธมฺโม อนตฺตธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต อนตฺตธมฺโมติ. "รูปำ โข ราธ อนตฺตธมฺโม, เวทนา อนตฺตธมฺโม, สญฺญา อนตฺตธมฺโม, สงฺขารา อนตฺตธมฺโม, วิญฺญาณำ อนตฺตธมฺโม; เอวำ ปสฺสำ ฯเปฯ นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อฏฺฐมำ.

---

[๑] อิ. อนตฺตาติ

๙. ขยธมฺมสุตฺตํ

[๑๗๘] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "ขยธมฺโม ขยธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต ขยธมฺโมติ. "รูปํ โข ราธ ขยธมฺโม, เวทนา ขยธมฺโม, สญฺญา ขยธมฺโม, สงฺขารา ขยธมฺโม, วิญฺญาณํ ขยธมฺโม; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. นวมํ.

๑๐. วยธมฺมสุตฺตํ

[๑๗๙] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "วยธมฺโม วยธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต วยธมฺโมติ. "รูปํ โข ราธ วยธมฺโม, เวทนา วยธมฺโม, สญฺญา วยธมฺโม, สงฺขารา วยธมฺโม, วิญฺญาณํ วยธมฺโม; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทสมํ.

๑๑. สมุทยธมฺมสุตฺตํ

[๑๘๐] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สมุทยธมฺโม สมุทยธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต สมุทยธมฺโมติ. "รูปํ โข ราธ สมุทยธมฺโม, เวทนา สมุทยธมฺโม, สญฺญา สมุทยธมฺโม, สงฺขารา สมุทยธมฺโม, วิญฺญาณํ สมุทยธมฺโม; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. เอกาทสมํ.

๑๒. นิโรธธมฺมสุตฺตํ

[๑๘๑] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "นิโรธธมฺโม นิโรธธมฺโมติ ภนฺเต วุจฺจติ, กตโม นุ โข ภนฺเต นิโรธธมฺโมติ. "รูปํ โข ราธ นิโรธธมฺโม, เวทนา นิโรธธมฺโม, สญฺญา นิโรธธมฺโม, สงฺขารา นิโรธธมฺโม, วิญฺญาณํ นิโรธธมฺโม; เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ทุวาทสมํ.

ทุติโย วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

มาโร จ มารธมฺโม จ
ทุกฺเขหิ[๒] จ เทว วุตฺตา
ขยวยสมุทยํ
อนิจฺเจหิ[๑] อปเร ทุเว
อนตฺเตหิ[๓] ตเถว จ[๔]
นิโรธธมฺเมน ทุวาทสาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อนิจฺเจน
[๒] ฉ.,เท. ทุกฺเขน
[๓] ฉ.,เท. อนตฺเตน
[๔] สี. อปเร เทว

๓. อายาจนวคฺโค

๑-๑๑. มาราทิสุตฺตเอกาทสกํ

๑. มารสุตฺตํ

[๑๘๒] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราโธ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ.

"โย โข ราธ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค[๑] ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ;[๑] โก จ ราธ มาโร, รูปี โข ราธ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ ฯเปฯ เวทนา มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ ฯเปฯ วิญฺญาณํ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ ฯเปฯ โย โข ราธ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ.

๒. มารธมฺมสุตฺตํ

[๑๘๓] "โย โข ราธ มารธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ.

๓. อนิจฺจสุตฺตํ

[๑๘๔] "ยํ โข ราธ อนิจฺจํ ฯเปฯ

[๑-๑] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

๔. อนิจฺจธมฺมสุตฺตำ

[๑๘๕] “โย โข ราธ อนิจฺจธมฺโม ฯเปฯ

๕. ทุกฺขสุตฺตำ

[๑๘๖] “ยำ โข ราธ ทุกฺขำ ฯเปฯ

๖. ทุกฺขธมฺมสุตฺตำ

[๑๘๗] “โย โข ราธ ทุกฺขธมฺโม ฯเปฯ

๗. อนตฺตสุตฺตำ

[๑๘๘] “โย โข ราธ อนตฺตา ฯเปฯ

๘. อนตฺตธมฺมสุตฺตำ

[๑๘๙] “โย โข ราธ อนตฺตธมฺโม ฯเปฯ

๙. ขยธมฺมสุตฺตำ

[๑๙๐] “โย โข ราธ ขยธมฺโม ฯเปฯ

๑๐. วยธมฺมสุตฺตำ

[๑๙๑] “โย โข ราธ วยธมฺโม ฯเปฯ

๑๑. สมุทยธมฺมสุตฺตำ

[๑๙๒] “โย โข ราธ สมุทยธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ.

๑๒. นิโรธธมฺมสุตฺตํ

[๑๙๓] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราโธ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ธมฺมํ เทเสตุ, ยมหํ ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนฺติ.

"โย โข ราธ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ;. โก จ ราธ นิโรธธมฺโม, รูปี โข ราธ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ. ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; โย โข ราธ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ.

อายาจนวคฺโค ตติโย.

ตสฺสุทฺทานํ

มาโร จ มารธมฺโม จ อนิจฺเจหิ[๑] อปเร ทุเว
ทุกฺเขหิ เทฺว วุตฺตา อนตฺเตหิ ตเถว จ
ขยวยสมุทยํ นิโรธธมฺเมน ทฺวาทสาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อนิจฺเจน, เอวมุปริปิ.

๔. อุปนิสินฺนวคฺโค

๑-๑๑. มาราทิสุตฺตเอกาทสกำ

๑. มารสุตฺตำ

[๑๙๔] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข อายสฺมนฺตำ ราธำ ภควา เอตทโวจ "โย โข ราธ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; โก จ ราธ มาโร, รูปำ โข ราธ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ ฯเปฯ วิญฺญาณำ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ ฯเปฯ โย โข ราธ มาโร, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ.

๒. มารธมฺมสุตฺตำ

[๑๙๕] สาวตฺถีนิทานำ. "โย โข ราธ มารธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ ฯเปฯ

๓. อนิจฺจสุตฺตำ

[๑๙๖] "ยำ โข ราธ อนิจฺจำ ฯเปฯ

๔. อนิจฺจธมฺมสุตฺตำ

[๑๙๗] "โย โข ราธ อนิจฺจธมฺโม ฯเปฯ

๕. ทุกฺขสุตฺตำ

[๑๙๘] "ยำ โข ราธ ทุกฺขำ ฯเปฯ

๖. ทุกฺขธมฺมสุตฺตํ

[๑๙๙] “โย โข ราธ ทุกฺขธมฺโม ฯเปฯ

๗. อนตฺตสุตฺตํ

[๒๐๐] “ยํ โข ราธ อนตฺตา ฯเปฯ

๘. อนตฺตธมฺมสุตฺตํ

[๒๐๑] “โย โข ราธ อนตฺตธมฺโม ฯเปฯ

๙. ขยธมฺมสุตฺตํ

[๒๐๒] “โย โข ราธ ขยธมฺโม ฯเปฯ

๑๐. วยธมฺมสุตฺตํ

[๒๐๓] “โย โข ราธ วยธมฺโม ฯเปฯ

๑๑. สมุทยธมฺมสุตฺตํ

[๒๐๔] “โย โข ราธ สมุทยธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ.

๑๒. นิโรธธมฺมสุตฺตํ

[๒๐๕] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ราธํ ภควา เอตทโวจ “โย โข ราธ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต

ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; โก จ ราธ นิโรธธมฺโม, รูปำ โข ราธ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพว โย โข ราธ นิโรธธมฺโม, ตตฺร เต ฉนฺโท ปหาตพฺโพ, ราโค ปหาตพฺโพ, ฉนฺทราโค ปหาตพฺโพติ.

จตุตฺโถ อุปนิสินฺนวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานำ

มาโร จ มารธมฺโม จ อนิจฺเจหิ อปเร ทุเว
ทุกฺเขหิ[๑] เทฺว วุตฺตา อนตฺเตหิ อปเร เทฺว[๒]
ขยวยสมุทยำ นิโรธธมฺเมน ทฺวาทสาติ.

ราธสัยุตฺตำ สมตฺตำ.

---

[๑] อิ. ทุกฺขญฺจ เทฺว วุตฺตา เทฺว อนตฺเตหิ อฏฺฐมำ.
[๒] ฉ. อนตฺเตน ตเถว จ

๓. ทิฏฺฐิสัยุตฺตัง

๑. โสตาปตฺติวคฺโค

๑. วาตสุตฺตัง

[๒๐๖] เอกัง สมยัง ภควา สาวตฺถิยัง วิหรติ เชตวเน ฯเปฯ ภควา เอตทโวจ "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวัง ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ.

"ภควัมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควันฺเนตฺติกา ภควัปฏิสรณา, สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตญฺเญว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, ภควโต ธมฺมัง สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถ, สาธุกัง มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวัง ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุง. ภควา เอตทโวจ

"รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปัง อุปาทาย รูปัง อภินิวิสฺส เอวัง ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ;[๑] เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณัง อุปาทาย วิญฺญาณัง อภินิวิสฺส เอวัง ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ.[๑]

---

[๑] สฺยา.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

"ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"เวทนา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ[๑] ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขสมุทเยปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขนิโรเธปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา

[๑] ฉ.,เท. จ

โหติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ปฐมํ.

๒. เอตํมมสุตฺตํ

[๒๐๗] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ จาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ทุติยํ.

๓. โสอตฺตาสุตฺตํ

[๒๐๘] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โส อตฺตา ฯเปฯ อวิปริณามธมฺโมติ;[๑] เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โส อตฺตา ฯเปฯ อวิปริณามธมฺโมติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โส อตฺตา ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

อวิปริณามธมฺโมติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยมฺปิทำ ทิฏฺฐิ สุตำ มุตำ วิญฺญาตำ ปตฺตำ ปริเยสิตำ อนุวิจริตำ มนสา, ตำปิ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. “ยำ ปนานิจฺจำ ฯเปฯ อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘โส อตฺตา โส โลโก โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโมติ. โน เหตำ ภนฺเต.

“ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ตติยำ.

๔. โนจเมสิยาสุตฺตำ

[๒๐๙] สาวตฺถีนิทานำ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘โน จสฺสำ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. ภควำมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ รูปำ อุปาทาย รูปำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘โน จสฺสำ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณำ อุปาทาย วิญฺญาณำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ โน จสฺสำ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ.

---

[๑] สฺยา. ภวิสฺสติ ฉ.,เท. นาภวิสฺส

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'โน จสฺสํ, โน จ เม สิยา, น ภวิสฺสามิ,[๑] น เม ภวิสฺสตีติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. จตุตฺถํ.

๕. นตฺถิทินฺนสุตฺตํ

[๒๑๐] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก,

---

[๑] สฺยา. ภวิสฺสติ ฉ.,เท. นาภวิสฺส

นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปรโลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา,[๑] นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติ; จาตุมฺมหาภูติโกยं ปุริโส ยทา[๒] กาลํ กโรติ, ปถวี ปถวีกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อาโป อาโปกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, เตโช เตโชกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, วาโย วาโยกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อากาสํ อินฺทฺริยานิ สงฺกมนฺติ,[๓] อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา มตं อาทาย คจฺฉติ ยาว อาหวนา ปทานิ ปญฺญายนฺติ, กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ ภวนฺติ, ภสฺสนฺตา[๔] อาหุติโย, ทตฺตุปญฺญตฺตมิทं[๕] ทานํ นาม, เตสं ตุจฺฉं มุสา วิลาโป, เย เกจิ อตฺถิกวาทं วทนฺติ, พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ, น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวं ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ ฯเปฯ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ, น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ;[๖] เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวं ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ ฯเปฯ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ

---

[๑] สฺยา. อุปปาติกา
[๒] เท. ยถากาลํ
[๓] “ปกฺกมนฺตีติปิ ปาโฐ.
[๔] “ภสฺมนฺตาติปิ ปาโฐ. อิ. ภสฺมนฺตาหุติโย.
[๕] ฉ.,เท. ทตฺตุปญฺญตฺตํ ยทิทं ทานํ เตสं
[๖] สฺยา. ปรมฺมรณา

อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, ฯเปฯ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ ฯเปฯ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ ฯเปฯ เย เกจิ อตฺถิกวาทํ วทนฺติ, พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ, น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ปญฺจมํ.

๖. กโรโตสุตฺตํ

[๒๑๑] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘กโรโต[๑] การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต[๒] ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต[๓]

---

[๑] สฺยา. กรโต, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. วธโต วธาปยโต
[๓] อิ. โสจยโต

กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปึ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต น กริยติ ปาปึ, ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปถวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย, หนนฺโต ฆาเตนฺโต ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต ปจนฺโต ปจาเปนฺโต,[๑] นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, อุตฺตรญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย, ททนฺโต ทาเปนฺโต, ยชนฺโต ยชาเปนฺโต,[๒] นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม, ทาเนน ทเมน สํยเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'กโรโต การยโต ฯเปฯ นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ, เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'กโรโต การยโต ฯเปฯ นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'กโรโต การยโต ฯเปฯ นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปาเจนฺโต
[๒] อิ. ยาเชนฺโต

'กโรโต การยโต ฯเปฯ นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ยมฺปิทำ ทิฏฺฐํ สุตำ มุตำ วิญฺญาตำ ปตฺตำ ปริเยสิตำ อนุวิจริตำ มนสา, ตำปิ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'กโรโต การยโต ฯเปฯ นตฺถิ ปุญฺญำ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. โน เหตำ ภนฺเต.

"ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ฉฏฺฐำ.

๗. เหตุสุตฺตำ

[๒๑๒] สาวตฺถีนิทานำ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย, สตฺตานำ สงฺกิเลสาย, อเหตู[๑] อปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ; นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานำ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ; นตฺถิ พลำ, นตฺถิ วิริยำ, นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติ-ภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขำ ปฏิสำเวเทนฺตีติ.

---

[๑] อิ. อเหตุ

ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา. “ฯเปฯ รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปี อุปาทาย รูปี อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย, ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยมฺปิทำ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. สตฺตมํ.

๘. มหาทิฏฺฐิสุตฺตํ

[๒๑๓] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'สตฺติเม กายา อกฏฺฐา อกฏฺฐวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมิตวิธา[๑] วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณมนฺติ,[๒] [๓] อญฺญมญฺญํ พฺยาเธนฺติ,[๔] นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา [๕]; กตเม สตฺต, ปฐวีกาโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สุเข ทุกฺเข ชีเว; สตฺติเม กายา อกฏฺฐา อกฏฺฐวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมิตวิธา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณมนฺติ, น อญฺญมญฺญํ พฺยาเธนฺติ, นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา; โยปิ ติณฺหเน สตฺเถน สีสํ ฉินฺทติ น โกจิ[๖] กิญฺจิ ชีวิตา โวโรเปติ; สตฺตนฺนํ เตฺวว กายานมนฺตเรน สตฺถํ วิวรมนุปวิสติ; จุทฺทส โข ปนิมานิ โยนิปฺปมุขสตสหสฺสานิ สฏฺฐี จ สตานิ ฉ จ สตานิ ปญฺจ[๗] จ กมฺมุโน สตานิ จ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ กมฺเม จ อฑฺฒกมฺเม จ ทฺวฏฺฐิปฏิปทา ทฺวฏฺฐนฺตรกปฺปา ฉฬาภิชาติโย อฏฺฐ ปุริสภูมิโย เอกูนปญฺญาส อาชีวกสเต[๘] เอกูนปญฺญาส ปริพฺพาชกสเต เอกูนปญฺญาส นาควาสสเต วีเส อินฺทฺริยสเต ตึเส นิรยสเต ฉตฺตึส รโชธาตุโย สตฺต สญฺญิคพฺภา[๙] สตฺต อสญฺญิคพฺภา สตฺต นิคณฺฐิคพฺภา สตฺต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อนิมฺมาตา
[๒] อิ. น วิปริณาเมนฺติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. น
[๔] ฉ.,เท. พฺยาพาเธนฺติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สุขทุกฺขาย วา
[๖] อิ. น โกจิ ตํ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺจ กมฺมสตานิ
[๘] สฺยา. อาชีวสเต
[๙] ฉ.,เท.,อิ. สญฺญีคพฺภา

ทิพฺพา[๑] สตฺต มานุสา สตฺต ปิสาจา[๒] สตฺต สรา สตฺต ปวฺฏา[๓] สตฺต จ ปวฺฏสตานิ สตฺต ปปาตา สตฺต จ ปปาตสตานิ สตฺต สุปินา สตฺต จ สุปินสตานิ จุลฺลาสีติ มหากปฺปิโน สตสหสฺสานิ; ยานิ[๔] พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ; ตตฺถ นตฺถิ 'อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา อปริปกฺกํ วา กมฺมํ ปริปาเจสฺสามิ, ปริปกฺกํ วา กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตีกริสฺสามีติ, เหวํ นตฺถิ; โทณมิเต สุขทุกฺเข, ปริยนฺตกเต สํสาเร, นตฺถิ หายนวฑฺฒเน, นตฺถิ อุกฺกํสาวกํเส; เสยฺยถาปิ นาม สุตฺตคุเฬ ขิตฺเต นิพฺเพจิยมานเมว ปเลติ; เอวเมว[๕] พาเล จ ปณฺฑิเต จ นิพฺเพจิยมานา สุขทุกฺขํ ปเลนฺตีติ.

ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปํ อุปาทาย รูปํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'สตฺติเม กายา อกฏฺฐา อกฏฺฐิตา ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปเลนฺตีติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'สตฺติเม กายา อกฏฺฐา อกฏฺฐิตา ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปเลนฺตีติ;

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'สตฺติเม กายา อกฏฺฐา อกฏฺฐิตา ฯเปฯ สุขทุกฺขํ ปเลนฺตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เทวา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เปสาจา
[๓] อิ. ปวฺฐา
[๔] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] อิ. เอวเมวํ

อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตำ อุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'สตฺติเม กายา อกฏฺา อกฏฺวิธา ฯเปฯ สุขทุกฺขำ ปเลนฺตีติ. โน เหตำ ภนฺเต. "ยมฺปิทำ ทิฏฺฐำ สุตำ มุตำ วิญฺญาตำ ปตฺตำ ปริเยสิตำ อนุวิจริตำ มนสา, ตำปิ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'สตฺติเม กายา อกฏฺา อกฏฺวิธา ฯเปฯ นิพฺเพจิยมานา สุขทุกฺขำ ปเลนฺตีติ. โน เหตำ ภนฺเต.

"ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ จาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. อฏฺฐมำ.

๙. สสฺสตทิฏฺฐิสุตฺตำ

[๒๑๔] สาวตฺถีนิทานำ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'สสฺสโต โลโกติ. ภควำมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ รูปำ อุปาทาย รูปำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'สสฺสโต โลโกติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณำ อุปาทาย วิญฺญาณำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'สสฺสโต โลโกติ.

ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ, อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ

ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘สสฺสโต โลโกติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘สสฺสโต โลโกติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘สสฺสโต โลโกติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. นวมํ.

๑๐. อสสฺสตทิฏฺฐิสุตฺตํ

[๒๑๔] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อสสฺสโต โลโกติ. ภควฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ ฯเปฯ เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘อสสฺสโต โลโกติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ

วิญฺญาตนฺ ปตฺตนฺ ปริเยสิตนฺ อนุวิจริตนฺ มนสา, ตนฺปิ นิจฺจนฺ วา อนิจฺจนฺ วาติ. อนิจฺจนฺ ภนฺเต. ฯเปฯ อปิ นุ ตนฺ อนุปาทาย เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'อสสฺสโต โลโกติ. โน เหตนฺ ภนฺเต.

"ยโต โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทายปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, อยนฺ วุจฺจติ ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ทสมนฺ.

๑๑. อนฺตวาสุตฺตนฺ

[๒๑๖] สาวตฺถีนิทานนฺ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อนฺตวา โลโกติ. "ภควนฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. เอกาทสมนฺ.

๑๒. อนนฺตวาสุตฺตนฺ

[๒๑๗] สาวตฺถีนิทานนฺ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อนนฺตวา โลโกติ. "ภควนฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ทฺวาทสมนฺ.

๑๓. ตณฺหีวนฺตสรีรสุตฺตนฺ

[๒๑๘] สาวตฺถีนิทานนฺ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'ตนฺ ชีวนฺ ตนฺ สรีรนฺติ.

“ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. เตรสมํ.

๑๔. อญฺญีวอญฺญสรีรสุตฺตํ

[๒๑๙] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. “ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. จุทฺทสมํ.

๑๕. โหติตถาคโตสุตฺตํ

[๒๒๐] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. “ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ปณฺณรสมํ.

๑๖. นโหติตถาคโตสุตฺตํ

[๒๒๑] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. “ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. โสฬสมํ.

๑๗. โหติจนจโหติตถาคโตสุตฺตํ

[๒๒๒] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘โหติ จ น จ โหติ

ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. “ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. สตฺตรสมํ.

๑๘. เนวโหตินนโหติตถาคโตสุตฺตํ

[๒๒๓] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ ฯเปฯ

“ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยมฺปิทํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยมฺ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ยโต จ โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺเขปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ, ทุกฺขสมุทเยปิสฺส กงฺขา ปหีนา โหติ ฯเปฯ นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. อฏฺฐารสมํ.

โสตาปตฺติวคฺโค.

อฏฺฐารสเวยฺยากรณํ นิฏฺฐิตํ.

ตสฺสุทฺทานํ[๑]

วาตํ เอตํ มม โส อตฺตา โน จ เม สิยา
นตฺถิ กโรโต เหตุ จ มหาทิฏฺเฐน อฏฺฐมํ.
สสฺสโต โลโก จ อสสฺสโต จ อนฺตวา จ
อนนฺตวา จ ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ
สรีรนฺติ จ.
โหติ ตถาคโต ปรัมรณาติ น โหติ ตถาคโต ปรัมรณาติ
เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรัมรณาติ.[๑]

[๑-๑] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

๒. ทุติยเปยฺยาโล[๑]

๑. วาตสุตฺตํ

[๒๒๔] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ, ทุกฺขํ อุปาทาย ทุกฺขํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ, ทุกฺขํ อุปาทาย ทุกฺขํ อภินิวิสฺส

[๑] ฉ. ทุติยคมนวคฺค

เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ[๑] 'น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. ปฐมํ.

[๒๒๕ - ๒๔๐] ปุริมคมนานิ หิ สตฺตรส เวยฺยากรณานิ วิตฺถาเรตพฺพานีติ. สตฺตรสมํ.

๑๘. เนวโหตินนโหติสุตฺตํ

[๒๔๑] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. "เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เนว โหติ [๒] น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ, ทุกฺขํ อุปาทาย ทุกฺขํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา

[๑] ฉ.,เท. อุปฺปชฺเชยฺย [๒] อิ. ตถาคโต

ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ, อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ ทุกฺขำ อุปาทาย ทุกฺขำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ. อฏฺฐารสมำ.

๑๙. รูปีอตฺตาสุตฺตำ

[๒๔๒] สาวตฺถีนิทานำ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ภควำมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปำ อุปาทาย รูปำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณำ อุปาทาย วิญฺญาณำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ.

ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ, อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ ทุกฺขำ อุปาทาย ทุกฺขำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ, อปิ

นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ, ทุกฺขํ อุปาทาย ทุกฺขํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'รูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. เอกูนวีสติมํ.

๒๐. อรูปีอตฺตาสุตฺตํ

[๒๔๓] สาวตฺถีนิทานํ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อรูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. (เปยฺยาโล). วีสติมํ.

๒๑. รูปีจอรูปีจอตฺตาสุตฺตํ

[๒๔๔] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปี จ อรูปี จ อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. เอกวีสติมํ.

๒๒. เนวรูปีนารูปีอตฺตาสุตฺตํ

[๒๔๕] "เนว รูปี นารูปี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. พาวีสติมํ.

๒๓. เอกนฺตสุขีสุตฺตํ

[๒๔๖] "เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. เตวีสติมํ.

๒๔. เอกนฺตทุกฺขีสุตฺตกำ

[๒๔๗] “เอกนฺตทุกฺขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. จตุวีสติมำ.

๒๕. สุขทุกฺขีสุตฺตกำ

[๒๔๘] “สุขทุกฺขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ปญฺจวีสติมำ.

๒๖. อทุกฺขมสุขีสุตฺตกำ

[๒๔๙] “อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ภควำมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปำ อุปาทาย รูปำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณำ อุปาทาย วิญฺญาณำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ.

ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปำ นิจฺจำ วา อนิจฺจำ วาติ. อนิจฺจำ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ, อปิ นุ ตำ อนุปาทาย เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมมรณาติ. โน เหตำ ภนฺเต. “อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ, ทุกฺขำ อุปาทาย ทุกฺขำ อภินิวิสฺส เอวำ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ

วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย 'อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "อิติ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข สติ, ทุกฺขํ อุปาทาย ทุกฺขํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ฉพฺพีสติมํ.

ทุติยเปยฺยาโล

ตสฺสุทฺทานํ

วาตํ เอตํ มม[๑] โส อตฺตา โน จ เม สิยา
นตฺถิ กโรโต เหตุ จ[๒] มหาทิฏฺเฐน อฏฺฐมํ.
สสฺสโต อสสฺสโต เจว อนฺตานนฺตวา[๓] จ วุจฺจติ.
ตํ ชีวํ อญฺญํ ชีวญฺจ ตถาคเตน จตฺตาโร.
รูปี อตฺตา โหติ อรูปี จ อตฺตา โหติ
รูปี จ อรูปี จ อตฺตา โหติ
เนว รูปี นารูปี อตฺตา โหติ เอกนฺตสุขี อตฺตา โหติ.
เอกนฺตทุกฺขี อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี อตฺตา โหติ
อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรํ มรณาติ
อิเม ฉพฺพีสติ สุตฺตา ทุติยวาเรน เทสิตา.

---

[๑] สี. เอตํ มมํ อิ. เอตมฺมม [๒] สี. เหตุโย อิ. เหตุยา
[๓] สี. อยฺตานนฺตา ว อิ. อนฺตานนฺตา จ สฺยา. อุทฺทานปาโฐ น ทิสฺสติ.

๓. ตติยเปยฺยาโล

๑. นวาตสุตฺตํ

[๒๕๐] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “อิติ โข ภิกฺขเว ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ, ตสฺมึ สติ, ตทุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. โน

เหตํ ภนฺเต. “อิติ โข ภิกฺขเว ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ, ตสฺมึ สติ ตทุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. ปฐมํ.

[๒๕๑ - ๒๗๔] (ทุติยเปยฺยาเล วิย จตุวีสติ สุตฺตานิ ปูเรตพฺพานิ.) ปญฺจวีสติมํ.

๒๖. อทุกฺขมสุขีสุตฺตํ

[๒๗๕] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ภควมฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ;

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “อิติ โข ภิกฺขเว ยทนิจฺจํ, ตํ ทุกฺขํ, ตสฺมึ สติ, ตทุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, อปิ นุ ตํ อนุปาทาย เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“อิติ โข ภิกฺขเว ยทนิจฺจนฺ, ตนฺ ทุกฺขนฺ, ตสฺมึ สติ, ตทุปาทาย เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ฉพฺพีสตินฺ.

ตติยเปยฺยาโล.

๔. จตุตฺถเปยฺยาโล

๑. นวาตสุตฺตํ

[๒๗๖] สาวตฺถีนิทานํ. “กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ, น นชฺโช สนฺทนฺติ, น คพฺภินิโย วิชายนฺติ, น จนฺทิมสุริยา อุเทนฺติ วา อเปนฺติ วา, เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ. ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. “รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปึ อุปาทาย รูปึ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณํ อุปาทาย วิญฺญาณํ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ ‘น วาตา วายนฺติ ฯเปฯ เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตาติ.

ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปึ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. “ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ ‘เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

“ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปึ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา

ยนฺทูเร สนฺติเก วา, สพฺพนฺ รูปนฺ 'เนตนฺ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตนฺ ยถาภูตนฺ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพนฺ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณนฺ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺ อชฺฌตฺตนฺ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกนฺ วา สุขุมนฺ วา หีนนฺ วา ปณีตนฺ วา ยนฺทูเร สนฺติเก วา, สพฺพนฺ วิญฺญาณนฺ 'เนตนฺ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตนฺ ยถาภูตนฺ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพนฺ; เอวนฺ ปสฺสนฺ ฯเปฯ นาปรนฺ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. ปญฺจมนฺ.

[๒๗๗ - ๓๐๐] (ทุติยเปยฺยาเล วิย จตุวีสติ สุตฺตานิ ปูเรตพฺพานิ.) ปญฺจวีสตินฺ.

๒๖. อทุกฺขมสุขีสุตฺตนฺ

[๓๐๑] สาวตฺถีนิทานนฺ. "กิสฺมึ นุ โข ภิกฺขเว สติ, กึ อุปาทาย กึ อภินิวิสฺส เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ. ภควนฺมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ฯเปฯ. "รูเป โข ภิกฺขเว สติ, รูปนฺ อุปาทาย รูปนฺ อภินิวิสฺส เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ; เวทนาย สติ ฯเปฯ สญฺญาย สติ ฯเปฯ สงฺขาเรสุ สติ ฯเปฯ วิญฺญาเณ สติ, วิญฺญาณนฺ อุปาทาย วิญฺญาณนฺ อภินิวิสฺส เอวนฺ ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ 'อทุกฺขมสุขี อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ.

ตนฺ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปนฺ นิจฺจนฺ วา อนิจฺจนฺ วาติ. อนิจฺจนฺ ภนฺเต. "ยนฺ ปนานิจฺจนฺ, ทุกฺขนฺ วา ตนฺ สุขนฺ วาติ. ทุกฺขนฺ ภนฺเต. "ยนฺ ปนานิจฺจนฺ ทุกฺขนฺ วิปริณามธมฺมนฺ, กลฺลนฺ นุ ตนฺ สมนุปสฺสิตุนฺ 'เอตนฺ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตนฺ

ภนฺเต. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. อนิจฺจํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. ทุกฺขํ ภนฺเต. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. โน เหตํ ภนฺเต.

"ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ.

ปุริมคมเน อฏฺฐารส เวยฺยากรณา
ทุติยคมเน ฉพฺพีสํ วิตฺถาเรตพฺพานิ
ตติยคมเน ฉพฺพีสํ วิตฺถาเรตพฺพานิ
จตุตฺถคมเน ฉพฺพีสํ วิตฺถาเรตพฺพานิ.

ทิฏฺฐิสํยุตฺตํ สมตฺตํ.

๔. โอกฺกนฺตสังยุตฺตํ

๑. จกฺขุสุตฺตํ

[๓๐๒] สาวตฺถีนิทานํ. "จกฺขุ ภิกฺขเว อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ, โสตํ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ, ฆานํ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ, ชิวฺหา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี, กาโย อนิจฺโจ วิปริณามี อญฺญถาภาวี, มโน อนิจฺโจ วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี โอกฺกนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ, สปฺปุริสภูมึ โอกฺกนฺโต, วีติวตฺโต ปุถุชฺชนภูมึ, อภพฺโพ ตํ กมฺมํ กาตุํ, ยํ กมฺมํ กตฺวา นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยํ วา อุปปชฺเชยฺย, อภพฺโพ[๑] ตาว กาลํ กาตุํ, ยาว น โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรติ.

ยสฺส โข ภิกฺขเว อิเม ธมฺมา เอวํ ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติ, อยํ วุจฺจติ ธมฺมานุสารี โอกฺกนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ, สปฺปุริสภูมึ โอกฺกนฺโต, วีติวตฺโต ปุถุชฺชนภูมึ, อภพฺโพ ตํ กมฺมํ กาตุํ, ยํ กมฺมํ กตฺวา นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยํ วา อุปปชฺเชยฺย, อภพฺโพ[๑] ตาว กาลํ กาตุํ, ยาว น โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรติ; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ ชานาติ เอวํ ปสฺสติ, อยํ วุจฺจติ โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ปฐมํ.

๒. รูปสุตฺตํ

[๓๐๓] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปา ภิกฺขเว อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโน, สทฺทา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโน,

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อภพฺโพ จ

คนฺธา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโน, รสา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโน, โผฏฺฐพฺพา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโน, ธมฺมา อนิจฺจา วิปริณามิโน, อญฺญถาภาวิโน; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี โอกฺกนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ, สปฺปุริสภูมึ โอกฺกนฺโต, วีติวตฺโต ปุถุชฺชนภูมึ, อภพฺโพ ตํ กมฺมํ กาตุํ, ยํ กมฺมํ กตฺวา นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยํ วา อุปปชฺเชยฺย, อภพฺโพ ตาว กาลํ กาตุํ, ยาว น โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรติ.

ยสฺส โข ภิกฺขเว อิเม ธมฺมา เอวํ ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติ, อยํ วุจฺจติ ธมฺมานุสารี โอกฺกนฺโต สมฺมตฺตนิยามํ, สปฺปุริสภูมึ โอกฺกนฺโต, วีติวตฺโต ปุถุชฺชนภูมึ, อภพฺโพ ตํ กมฺมํ กาตุํ, ยํ กมฺมํ กตฺวา นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยํ วา อุปปชฺเชยฺย, อภพฺโพ ตาว กาลํ กาตุํ, ยาว น โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรติ; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ ชานาติ,[๑] เอวํ ปสฺสติ, อยํ วุจฺจติ โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ทุติยํ.

๓. วิญฺญาณสุตฺตํ

[๓๐๔] สาวตฺถีนิทานํ. "จกฺขุวิญฺญาณํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ, โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ ฯเปฯ กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ อนิจฺจํ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ; โย ภิกฺขเว ฯเปฯ สจฺฉิกโรติ, ยสฺส โข ภิกฺขเว ฯเปฯ สจฺฉิกโรติ, โย ภิกฺขเว ฯเปฯ สมฺโพธิปรายโนติ. ตติยํ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปชานาติ

๔. สมฺผสฺสสุตฺตํ

[๓๐๕] สาวตฺถีนิทานํ. “จกฺขุสมฺผสฺโส ภิกฺขเว อนิจฺโจ วิปริณามี อญฺญถาภาวี, โสตสมฺผสฺโส ฯเปฯ ฆานสมฺผสฺโส ฯเปฯ ชิวฺหาสมฺผสฺโส ฯเปฯ กายสมฺผสฺโส ฯเปฯ มโนสมฺผสฺโส อนิจฺโจ วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี ฯเปฯ สมฺโพธิปรายโนติ. จตุตฺถํ.

๕. สมฺผสฺสชาสุตฺตํ

[๓๐๖] สาวตฺถีนิทานํ. “จกฺขุสมฺผสฺสชา ภิกฺขเว เวทนา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โสตสมฺผสฺสชา เวทนา ฯเปฯ ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา ฯเปฯ ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา ฯเปฯ กายสมฺผสฺสชา เวทนา ฯเปฯ มโนสมฺผสฺสชา เวทนา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี ฯเปฯ สมฺโพธิปรายโนติ. ปญฺจมํ.

๖. รูปสญฺญาสุตฺตํ

[๓๐๗] สาวตฺถีนิทานํ. “รูปสญฺญา ภิกฺขเว อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; สทฺทสญฺญา ฯเปฯ คนฺธสญฺญา ฯเปฯ รสสญฺญา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพสญฺญา ฯเปฯ ธมฺมสญฺญา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี ฯเปฯ สมฺโพธิปรายโนติ. ฉฏฺฐํ.

๗. รูปสญฺเจตนาสุตฺตํ

[๓๐๘] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปสญฺเจตนา ภิกฺขเว อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; สทฺทสญฺเจตนา ฯเปฯ คนฺธสญฺเจตนา ฯเปฯ รสสญฺเจตนา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพสญฺเจตนา ฯเปฯ ธมฺมสญฺเจตนา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี ฯเปฯ สมฺโพธิปรายโนติ. สตฺตมํ.

๘. รูปตณฺหาสุตฺตํ

[๓๐๙] สาวตฺถีนิทานํ. "รูปตณฺหา ภิกฺขเว อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; สทฺทตณฺหา ฯเปฯ คนฺธตณฺหา ฯเปฯ รสตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี ฯเปฯ สมฺโพธิปราโนติ. อฏฺฐมํ.

๙. ปฐวีธาตุสุตฺตํ

[๓๑๐] สาวตฺถีนิทานํ. "ปฐวีธาตุ ภิกฺขเว อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; อาโปธาตุ ฯเปฯ เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ ฯเปฯ อากาสธาตุ ฯเปฯ วิญฺญาณธาตุ อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวํ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยํ วุจฺจติ สทฺธานุสารี ฯเปฯ สมฺโพธิปรายโนติ. นวมํ.

๑๐. ขนฺธสุตฺตำ

[๓๑๑] สาวตฺถีนิทานำ. "รูปำ ภิกฺขเว อนิจฺจำ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ; เวทนา อนิจฺจา วิปริณามี อญฺญถาภาวี; สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา อนิจฺจา วิปริณามิโน อญฺญถาภาวิโน; วิญฺญาณำ อนิจฺจำ วิปริณามิ อญฺญถาภาวิ; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวำ สทฺทหติ อธิมุจฺจติ, อยำ วุจฺจติ สทฺธานุสารี โอกฺกนฺโต สมฺมตฺตนิยามำ, สปฺปุริสภูมึ โอกฺกนฺโต, วีติวตฺโต ปุถุชฺชนภูมึ, อภพฺโพ ตำ กมฺมำ กาตุำ, ยำ กมฺมำ กตฺวา นิรยำ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยำ วา อุปปชฺเชยฺย, อภพฺโพ ตาว กาลำ กาตุำ, ยาว น โสตาปตฺติผลำ สจฺฉิกโรติ.

ยสฺส โข ภิกฺขเว อิเม ธมฺมา เอวำ ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานำ ขมนฺติ, อยำ วุจฺจติ ธมฺมานุสารี โอกฺกนฺโต สมฺมตฺตนิยามำ, สปฺปุริสภูมึ โอกฺกนฺโต, วีติวตฺโต ปุถุชฺชนภูมึ, อภพฺโพ ตำ กมฺมำ กาตุำ, ยำ กมฺมำ กตฺวา นิรยำ วา ติรจฺฉานโยนึ วา ปิตฺติวิสยำ วา อุปปชฺเชยฺย, อภพฺโพ ตาว กาลำ กาตุำ, ยาว น โสตาปตฺติผลำ สจฺฉิกโรติ; โย ภิกฺขเว อิเม ธมฺเม เอวำ ปชานาติ เอวำ ปสฺสติ, อยำ วุจฺจติ โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. ทสมำ.

โอกฺกนฺตสัยุตฺตำ สมตฺตำ.

ตสฺสุทฺทานำ

จกฺขุ รูปญฺจ วิญฺญาณำ ผสฺโส จ เวทนาย จ
สญฺญา จ เจตนา ตณฺหา ธาตุ ขนฺเธน เต ทสาติ.

๕. อุปฺปาทสัยุตฺตํ

๑. จกฺขุสุตฺตํ

[๓๑๒] สาวตฺถีนิทานํ. "โย[๑] ภิกฺขเว จกฺขุสฺส อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว; โย โสตสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ โย ฆานสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ โย ชิวฺหาย อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ โย กายสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ โย มนสฺส อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ ภิกฺขเว จกฺขุสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม; โย โสตสฺส นิโรโธ ฯเปฯ โย ฆานสฺส นิโรโธ ฯเปฯ โย ชิวฺหาย นิโรโธ ฯเปฯ โย กายสฺส นิโรโธ ฯเปฯ โย มนสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. - ปฐมํ.

๒. รูปสุตฺตํ

[๓๑๓] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว รูปานํ อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว, โย สทฺทานํ ฯเปฯ โย คนฺธานํ ฯเปฯ โย รสานํ ฯเปฯ โย โผฏฺฐพฺพานํ ฯเปฯ โย ธมฺมานํ อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

---

[๑] ฉ.,เท. โย โข, เอวมุปริปิ.

โย จ โข ภิกฺขเว รูปานำ นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานำ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม; โย สทฺทานำ ฯเปฯ โย คนฺธานำ ฯเปฯ โย รสานำ ฯเปฯ โย โผฏฺฐพฺพานำ ฯเปฯ โย ธมฺมานำ นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานำ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ทุติยำ.

๓. วิญฺญาณสุตฺตำ

[๓๑๔] สาวตฺถีนิทานำ. "โย ภิกฺขเว จกฺขุวิญฺญาณสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว ฯเปฯ โย มโนวิญฺญาณสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว จกฺขุวิญฺญาณสฺส นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม, โย มโนวิญฺญาณสฺส นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ตติยำ.

๔. สมฺผสฺสสุตฺตำ

[๓๑๕] สาวตฺถีนิทานำ. "โย ภิกฺขเว จกฺขุสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว ฯเปฯ โย มโนสมฺผสฺสสฺส อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว จกฺขุสมฺผสฺสสฺส นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม ฯเปฯ โย มโนสมฺผสฺสสฺส นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. จตุตฺถำ.

๕. สมฺผสฺสชาสุตฺตํ

[๓๑๖] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว จกฺขุสมฺผสฺสชาย เวทนาย อุปฺปาโท ฐิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว ฯเปฯ โย มโนสมฺผสฺสชาย เวทนาย อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว จกฺขุสมฺผสฺสชาย เวทนาย นิโรโธ วูปสโม ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม ฯเปฯ โย มโนสมฺผสฺสชาย เวทนาย นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ปญฺจมํ.

๖. สญฺญาสุตฺตํ

[๓๑๗] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว รูปสญฺญาย อุปฺปาโท ฐิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว ฯเปฯ โย ธมฺมสญฺญาย อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว รูปสญฺญาย นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม ฯเปฯ โย ธมฺมสญฺญาย นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ฉฏฺฐํ.

๗. สญฺเจตนาสุตฺตํ

[๓๑๘] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว รูปสญฺเจตนาย อุปฺปาโท ฐิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว ฯเปฯ โย ธมฺมสญฺเจตนาย อุปฺปาโท ฐิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว รูปสญฺเจตนาย นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม ฯเปฯ โย ธมฺมสญฺเจตนาย นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส, นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. สตฺตมํ.

๘. ตณฺหาสุตฺตํ

[๓๑๙] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว รูปตณฺหาย อุปฺปาโท จิติ ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว ฯเปฯ โย ธมฺมตณฺหาย อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว รูปตณฺหาย นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม ฯเปฯ โย ธมฺมตณฺหาย นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. อฏฺฐมํ.

๙. ธาตุสุตฺตํ

[๓๒๐] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว ปฐวีธาตุยา อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว ฯเปฯ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว; โย อาโปธาตุยา ฯเปฯ โย เตโชธาตุยา ฯเปฯ โย วาโยธาตุยา ฯเปฯ โย อากาสธาตุยา ฯเปฯ โย วิญฺญาณธาตุยา อุปฺปาโท จิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ จิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว ปฐวีธาตุยา นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม; โย อาโปธาตุยา นิโรโธ ฯเปฯ ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม;

โย เตโชธาตุยา นิโรโธ ฯเปฯ โย วาโยธาตุยา นิโรโธ ฯเปฯ โย อากาสธาตุยา นิโรโธ ฯเปฯ โย วิญฺญาณธาตุยา นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. นวมํ.

๑๐. ขนฺธสุตฺตํ

[๓๒๑] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว รูปสฺส อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ, ชรามรณสฺส ปาตุภาโว; โย เวทนาย ฯเปฯ โย สญฺญาย ฯเปฯ โย สงฺขารานํ ฯเปฯ โย วิญฺญาณสฺส อุปฺปาโท ฐิติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว, ทุกฺขสฺเสโส อุปฺปาโท, โรคานํ ฐิติ ชรามรณสฺส ปาตุภาโว.

โย จ โข ภิกฺขเว รูปสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโม; โย เวทนาย ฯเปฯ โย สญฺญาย ฯเปฯ โย สงฺขารานํ ฯเปฯ โย วิญฺญาณสฺส นิโรโธ วูปสโม อตฺถงฺคโม, ทุกฺขสฺเสโส นิโรโธ, โรคานํ วูปสโม, ชรามรณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ทสมํ.

อุปฺปาทสํยุตฺตํ สมตฺตํ.

ตสฺสุทฺทานํ

จกฺขุ รูปญฺจ วิญฺญาณํ ผสฺโส จ เวทนาย จ
สญฺญา จ เจตนา ตณฺหา ธาตุ ขนฺเธน เต ทสาติ.

๖. กิเลสสังยุตตัง

๑. จักขุสุตตัง

[๓๒๒] สาวัตถีนิทานัง. "โย ภิกขเว จักขุสมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย โสตสมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย ฆานสมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย ชิวฺหาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย กายสมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย มนสมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกขเว ภิกขุโน อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ, เนกขมฺมนินฺนัง จสฺส จิตฺตัง โหติ, เนกขมฺมปริภาวิตัง จิตฺตัง กมฺมนิยัง ขายติ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. ปฐมัง.

๒. รูปสุตตัง

[๓๒๓] สาวัตถีนิทานัง. "โย ภิกขเว รูเปสุ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย สทฺเทสุ ฯเปฯ โย คนฺเธสุ ฯเปฯ โย รเสสุ ฯเปฯ โย โผฏฐพฺเพสุ ฯเปฯ โย ธมฺเมสุ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกขเว ภิกขุโน อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ, เนกขมฺมนินฺนัง จสฺส จิตฺตัง โหติ, เนกขมฺมปริภาวิตัง จิตฺตัง กมฺมนิยัง ขายติ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. ทุติยัง.

๓. วิญฺญาณสุตฺตํ

[๓๒๔] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว จกฺขุวิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย โสตวิญฺญาณสฺมึ ฯเปฯ โย ฆานวิญฺญาณสฺมึ ฯเปฯ โย ชิวฺหาวิญฺญาณสฺมึ ฯเปฯ โย กายวิญฺญาณสฺมึ ฯเปฯ โย มโนวิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ, เนกฺขมฺมนินฺนํ จสฺส จิตฺตํ โหติ, เนกฺขมฺมปริภาวิตํ จิตฺตํ กมฺมนิยํ ขายติ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. ตติยํ.

๔. สมฺผสฺสสุตฺตํ

[๓๒๕] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว จกฺขุสมฺผสฺสสฺมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย โสตสมฺผสฺสสฺมึ ฯเปฯ โย ฆานสมฺผสฺสสฺมึ ฯเปฯ โย ชิวฺหาสมฺผสฺสสฺมึ ฯเปฯ โย กายสมฺผสฺสสฺมึ ฯเปฯ โย มโนสมฺผสฺสสฺมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. จตุตฺถํ.

๕. สมฺผสฺสชาสุตฺตํ

[๓๒๖] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว จกฺขุสมฺผสฺสชาย เวทนาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย โสตสมฺผสฺสชาย เวทนาย ฯเปฯ โย ฆานสมฺผสฺสชาย เวทนาย ฯเปฯ โย ชิวฺหาสมฺผสฺสชาย เวทนาย ฯเปฯ โย กายสมฺผสฺสชาย เวทนาย ฯเปฯ โย มโนสมฺผสฺสชาย เวทนาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส

อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. ปญฺจมำ.

๖. สญฺญาสุตฺตำ

[๓๒๗] สาวตฺถีนิทานำ. "โย ภิกฺขเว รูปสญฺญาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย สทฺทสญฺญาย ฯเปฯ โย คนฺธสญฺญาย ฯเปฯ โย รสสญฺญาย ฯเปฯ โย โผฏฺฐพฺพสญฺญาย ฯเปฯ โย ธมฺมสญฺญาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. ฉฏฺฐำ.

๗. สญฺเจตนาสุตฺตำ

[๓๒๘] สาวตฺถีนิทานำ. "โย ภิกฺขเว รูปสญฺเจตนาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย สทฺทสญฺเจตนาย ฯเปฯ โย คนฺธสญฺเจตนาย ฯเปฯ โย รสสญฺเจตนาย ฯเปฯ โย โผฏฺฐพฺพสญฺเจตนาย ฯเปฯ โย ธมฺมสญฺเจตนาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. สตฺตมำ.

๘. ตณฺหาสุตฺตำ

[๓๒๙] สาวตฺถีนิทานำ. "โย ภิกฺขเว รูปตณฺหาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย สทฺทตณฺหาย ฯเปฯ โย คนฺธตณฺหาย ฯเปฯ โย รสตณฺหาย ฯเปฯ โย โผฏฺฐพฺพตณฺหาย ฯเปฯ โย ธมฺมตณฺหาย ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ฯเปฯ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. อฏฺฐมำ.

๙. ธาตุสุตฺตํ

[๓๓๐] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว ปฐวีธาตุยา ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; โย อาโปธาตุยา ฯเปฯ โย เตโชธาตุยา ฯเปฯ โย วาโยธาตุยา ฯเปฯ โย อากาสธาตุยา ฯเปฯ โย วิญฺญาณธาตุยา ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ, เนกฺขมฺมนินฺนํ จสฺส จิตฺตํ โหติ, เนกฺขมฺมปริภาวิตํ จิตฺตํ กมฺมนิยํ ขายติ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. นวมํ.

๑๐. ขนฺธสุตฺตํ

[๓๓๑] สาวตฺถีนิทานํ. "โย ภิกฺขเว รูปสฺมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ฯเปฯ โย วิญฺญาณสฺมึ ฉนฺทราโค, จิตฺตสฺเสโส อุปกฺกิเลโส; ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อิเมสุ ฉสุ ฐาเนสุ เจตโส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ, เนกฺขมฺมนินฺนํ จสฺส จิตฺตํ โหติ, เนกฺขมฺมปริภาวิตํ จิตฺตํ กมฺมนิยํ ขายติ อภิญฺญา สจฺฉิกรณีเยสุ ธมฺเมสูติ. ทสมํ.

กิเลสสํยุตฺตํ สมตฺตํ.

ตสฺสุทฺทานํ

จกฺขุ รูปญฺจ วิญฺญาณํ ผสฺโส จ เวทนาย จ
สญฺญา จ เจตนา ตณฺหา ธาตุ ขนฺเธน เต ทสาติ.

๗. สารีปุตฺตสํยุตฺตํ

๑. วิเวกชสุตฺตํ

[๓๓๒] เอกํ สมยํ อายสฺมา สารีปุตฺโต สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน อนฺธวนํ, เตนุปสงฺกมิ, ทิวาวิหาราย อนฺธวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน เชตวนํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามo, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ “วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส สารีปุตฺต อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโต, กตเมนายสฺมา สารีปุตฺโต อชฺช วิหาเรน วิหาสีติ.

“อิธาหํ อาวุโส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; ตสฺส มยฺหํ อาวุโส น เอวํ โหติ ‘อหํ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, ‘อหํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, ‘อหํ ปฐมา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. “ตถา หิ ปนายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ทีฆรตฺตํ อหงฺการมมงฺการ-มานานุสยา สุสมูหตา, ตสฺมา อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส น เอวํ โหติ ‘อหํ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, ‘อหํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, ‘อหํ ปฐมา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. ปฐมํ.

๒. อวิตกฺกสุตฺตํ

[๓๓๓] สาวตฺถีนิทานํ. อถฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท ฯเปฯ อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส สารีปุตฺต อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโต, กตเมนายสฺมา สารีปุตฺโต อชฺช วิหาเรน วิหาสีติ.

"อิธาหํ อาวุโส วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; ตสฺส มยฺหํ อาวุโส น เอวํ โหติ 'อหํ ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, 'อหํ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, 'อหํ ทุติยา[๑] ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. "ตถา หิ ปนายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ทีฆรตฺตํ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สุสมูหตา, ตสฺมา อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส น เอวํ โหติ 'อหํ ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, 'อหํ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, 'อหํ ทุติยา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. ทุติยํ.

๓. ปีติสุตฺตํ

[๓๓๔] สาวตฺถีนิทานํ. อถฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท ฯเปฯ วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส สารีปุตฺต อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโต, กตเมนายสฺมา สารีปุตฺโต อชฺช วิหาเรน วิหาสีติ.

"อิธาหํ อาวุโส ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรามิ[๒] สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทมิ, ยนฺตํ อริยา

---

[๑] อิ. ทุติยชฺฌานา

[๒] ฉ.,เท. วิหาสึ

อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; ตสฺส มยฺหํ อาวุโส น เอวํ โหติ ‘อหํ ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, ‘อหํ ตติยํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, ‘อหํ ตติยา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. “ตถา หิ ปนายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ทีฆรตฺตํ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สุสมูหตา, ตสฺมา อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส น เอวํ โหติ ‘อหํ ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, ‘อหํ ตติยํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, ‘อหํ ตติยา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. ตติยํ.

๔. อุเปกฺขาสุตฺตํ

[๓๓๕] สาวตฺถีนิทานํ. อถฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท ฯเปฯ วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส สารีปุตฺต อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโต, กตเมนายสฺมา สารีปุตฺโต อชฺช วิหาเรน วิหาสีติ.

“อิธาหํ อาวุโส สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; ตสฺส มยฺหํ อาวุโส น เอวํ โหติ ‘อหํ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, ‘อหํ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, ‘อหํ จตุตฺถา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. “ตถา หิ ปนายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ทีฆรตฺตํ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สุสมูหตา, ตสฺมา อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส น เอวํ โหติ ‘อหํ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วา, ‘อหํ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺโนติ วา, ‘อหํ จตุตฺถา ฌานา วุฏฺฐิโตติ วาติ. จตุตฺถํ.

๕. อากาสานญฺจายตนสุตฺตํ

[๓๓๖] สาวตฺถีนิทานํ. อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท ฯเปฯ "อิธาหํ อาวุโส สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ ฯเปฯ วุฏฺฐิโตติ วาติ. ปญฺจมํ.

๖. วิญฺญาณญฺจายตนสุตฺตํ

[๓๓๗] สาวตฺถีนิทานํ. อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท ฯเปฯ "อิธาหํ อาวุโส สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ ฯเปฯ วุฏฺฐิโตติ วาติ. ฉฏฺฐํ.

๗. อากิญฺจญฺญายตนสุตฺตํ

[๓๓๘] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ฯเปฯ "อิธาหํ อาวุโส สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ ฯเปฯ วุฏฺฐิโตติ วาติ. สตฺตมํ.

๘. เนวสญฺญานาสญฺญายตนสุตฺตํ

[๓๓๙] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ฯเปฯ "อิธาหํ อาวุโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ ฯเปฯ วุฏฺฐิโตติ วาติ. อฏฺฐมํ.

๙. นิโรธสมาปตฺติสุตฺตนฺ

[๓๔๐] เอกนฺ สมยนฺ อายสฺมา สารีปุตฺโต สาวตฺถิยนฺ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยนฺ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, สาวตฺถิยนฺ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตนฺ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน อนฺธวนนฺ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย, อนฺธวนนฺ อชฺโฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารนฺ นิสีทิ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยนฺ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน เชตวนนฺ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตนฺ สารีปุตฺตนฺ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตนฺ, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตนฺ สารีปุตฺตนฺ เอตทโวจ "วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส สารีปุตฺต อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺโธ มุขวณฺโณ ปริโยทาโต, กตเมนายสฺมา สารีปุตฺโต อชฺช วิหาเรน วิหาสีติ.

"อิธาหนฺ อาวุโส สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธนฺ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ; ตสฺส มยฺหนฺ อาวุโส น เอวนฺ โหติ 'อหนฺ สญฺญาเวทยิตนิโรธนฺ สมาปชฺชามีติ วา, 'อหนฺ สญฺญาเวทยิตนิโรธนฺ สมาปนฺโนติ วา, 'อหนฺ สญฺญาเวทยิตนิโรธา วุฏฺฐิโตติ วาติ. "ตถา หิ ปนายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ทีฆรตฺตนฺ อหงฺการมมงฺการมานานุสยา สุสมูหตา, ตสฺมา อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส น เอวนฺ โหติ 'อหนฺ สญฺญาเวทยิตนิโรธนฺ สมาปชฺชามีติ วา, 'อหนฺ สญฺญาเวทยิตนิโรธนฺ สมาปนฺโนติ วา, 'อหนฺ สญฺญาเวทยิตนิโรธา วุฏฺฐิโตติ วาติ. นวมนฺ.

๑๐. สูจิมุขีสุตฺตํ

[๓๔๑] เอกํ สมยํ อายสฺมา สารีปุตฺโต ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ[๑] ปิณฺฑาย ปาวิสิ, ราชคเห สปทานํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ตํ ปิณฺฑปาตํ อญฺญตรํ กุฑฺฑมูลํ[๒] นิสฺสาย ภุญฺชติ.[๓] อถ โข สูจิมุขี[๔] ปริพฺพาชิกา, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "กึ นุ โข สมณ อโธมุโข ภุญฺชสีติ. "น ขฺวาหํ ภคินิ อโธมุโข ภุญฺชามีติ. "เตนหิ สมณ อุพฺภมุโข ภุญฺชสีติ. "น ขฺวาหํ ภคินิ อุพฺภมุโข ภุญฺชามีติ. "เตนหิ สมณ ทิสามุโข ภุญฺชสีติ. "น ขฺวาหํ ภคินิ ทิสามุโข ภุญฺชามีติ. "เตนหิ สมณ วิทิสามุโข ภุญฺชสีติ. "น ขฺวาหํ ภคินิ วิทิสามุโข ภุญฺชามีติ.

"กึ นุ สมณ อโธมุโข ภุญฺชสีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น ขฺวาหํ ภคินิ อโธมุโข ภุญฺชามีติ วเทสิ, 'เตนหิ สมณ อุพฺภมุโข ภุญฺชสีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน, 'น ขฺวาหํ ภคินิ อุพฺภมุโข ภุญฺชามีติ วเทสิ, 'เตนหิ สมณ ทิสามุโข ภุญฺชสีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น ขฺวาหํ ภคินิ ทิสามุโข ภุญฺชามีติ วเทสิ, 'เตนหิ สมณ วิทิสามุโข ภุญฺชสีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น ขฺวาหํ ภคินิ วิทิสามุโข ภุญฺชามีติ วเทสิ, กถญฺจรหิ สมณ ภุญฺชสีติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ราชคเห
[๒] อิ. กุฑฺฑกํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปริภุญฺชติ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สุจิมุขี

"เย หิ เกจิ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา วตฺถุวิชฺชา-ติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปนฺติ, อิเม วุจฺจนฺติ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา อโธมุขา ภุญฺชนฺติ;[๑] เย หิ เกจิ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา นกฺขตฺตวิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปนฺติ, อิเม วุจฺจนฺติ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา อุพฺภมุขา ภุญฺชนฺติ; เย หิ เกจิ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา[๒] มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปนฺติ, อิเม วุจฺจนฺติ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา ทิสามุขา ภุญฺชนฺติ; เย หิ เกจิ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา องฺควิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปนฺติ, อิเม วุจฺจนฺติ ภคินิ สมณพฺราหฺมณา วิทิสามุขา ภุญฺชนฺติ; โส ขฺวาหำ ภคินิ น วตฺถุวิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปมิ, น นกฺขตฺตวิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปมิ, น ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปมิ, น องฺควิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย มิจฺฉาชีเวน ชีวิกำ กปฺเปมิ, ธมฺเมน ภิกฺขำ ปริเยสามิ, ธมฺเมน ภิกฺขำ ปริเยสิตฺวา ภุญฺชามีติ.

อถ โข สูจิมุขี ปริพฺพาชิกา ราชคเห รถิยาย รถิยำ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกำ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาโรเจสิ "ธมฺมิกำ สมณา สกฺยปุตฺติยา อาหารำ อาหาเรนฺติ, อนวชฺชำ สมณา สกฺยปุตฺติยา อาหารำ อาหาเรนฺติ, เทถ สมณานำ สกฺยปุตฺติยานำ ปิณฺฑนฺติ. ทสมำ.

สารีปุตฺตสัยุตฺตำ สมตฺตำ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภุญฺชนฺตีติ

[๒] ฉ.,เท. ทูเตยฺยปหิณคนานุโยคาย

ตสฺสุทฺทานํ

วิเวกํ อวิตกฺกํ[๑] จ ปีติ อุเปกฺขาจตุตฺถกํ
อากาสญฺเจว วิญฺญาณํ อากิญฺจเนวสญฺญินา[๒]
นิโรโธ[๓] นวโม วุตฺโต ทสมํ สูจิมุขิ จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. วิเวกชฺ อวิตกฺกํ
[๒] ฉ.,เท. อากิญฺจํ เนวสญฺญินา อิ. อากิญฺจญฺเญว
[๓] อิ. นิโรเธนคเห วุตฺโต

๘. นาคสังยุตตัง

๑. สุทธิกสุตตัง

[๓๔๒] สาวัตถีนิทานัง. "จตสโส อิมา ภิกขเว นาคโยนิโย, กตมา จตสโส, อณฑชา นาคา ชลาพุชา นาคา สังเสทชา นาคา โอปปาติกา[๑] นาคา; อิมา โข ภิกขเว จตสโส นาคโยนิโยติ. ปฐมัง.

๒. ปณีตตรสุตตัง

[๓๔๓] สาวัตถีนิทานัง. "จตสโส อิมา ภิกขเว นาคโยนิโย, กตมา จตสโส, อณฑชา นาคา ชลาพุชา นาคา สังเสทชา นาคา โอปปาติกา นาคา; ตตร ภิกขเว อณฑเชหิ นาเคหิ ชลาพุชา จ สังเสทชา จ โอปปาติกา จ นาคา ปณีตตรา; ตตร ภิกขเว อณฑเชหิ จ ชลาพุเชหิ จ นาเคหิ สังเสทชา จ โอปปาติกา[๑] จ นาคา ปณีตตรา; ตตร ภิกขเว อณฑเชหิ จ ชลาพุเชหิ จ สังเสทเชหิ จ นาเคหิ โอปปาติกา นาคา ปณีตตรา; อิมา โข ภิกขเว จตสโส นาคโยนิโยติ. ทุติยัง.

๓. อุโปสถสุตตัง

[๓๔๔] เอกัง สมยัง ภควา สาวัตถิยัง วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฑิกสส อาราเม. อถ โข อญญตโร ภิกขุ, เยน ภควา, เตนุปสงกมิ; อุปสงกมิตวา ภควนตัง อภิวาเทตวา เอกมนตัง นิสีทิ,

---

[๑] สยา. อุปปาติกา, เอวมุปริปิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ อณฺฑชา นาคา อุโปสถํ อุปวสนฺติ โวสฺสฏฺฐกายา[๑] จ ภวนฺตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจานํ อณฺฑชานํ นาคานํ เอวํ โหติ 'มยํ โข ปุพฺเพ กาเยน ทุวยการิโน อหุมฺห วาจาย ทุวยการิโน มนสา ทุวยการิโน, เต มยํ กาเยน ทุวยการิโน วาจาย ทุวยการิโน มนสา ทุวยการิโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปนฺนา, สจชฺช มยํ กาเยน สุจริตํ จเรยฺยาม, วาจาย สุจริตํ จเรยฺยาม, มนสา สุจริตํ จเรยฺยาม, เอวํ มยํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยาม, หนฺท มยํ เอตรหิ กาเยน สุจริตํ จราม, วาจาย สุจริตํ จราม, มนสา สุจริตํ จรามาติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ อณฺฑชา นาคา อุโปสถํ อุปวสนฺติ, โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ. ตติยํ.

๔. ทุติยอุโปสถสุตฺตํ

[๓๔๕] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ ชลาพุชา นาคา อุโปสถํ อุปวสนฺติ, โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ. (สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ.) "อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ ชลาพุชา นาคา อุโปสถํ อุปวสนฺติ, โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ. จตุตฺถํ.

---

[๑] อิ. โอสฺสฏฺฐกายา

๕. ตติยอุโปสถสุตฺตํ

[๓๔๖] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ สัเสทชา นาคา อุโปสถํ อุปวสนฺติ, โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ. (สพฺพัง วิตฺถาเรตพฺพัง.) "อยัง โข ภิกฺขุ เหตุ อยัง ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ สัเสทชา นาคา อุโปสถัง อุปวสนฺติ โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ. ปญฺจมัง.

๖. จตุตฺถอุโปสถสุตฺตํ

[๓๔๗] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ โอปปาติกา นาคา อุโปสถัง อุปวสนฺติ, โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจานัง โอปปาติกานัง[๑] นาคานัง เอวัง โหติ 'มยัง โข ปุพฺเพ กาเยน ทุจฺจริตัง จริมฺหา วาจาย ทุจฺจริตัง มนสา ทุจฺจริตัง, เต มยัง กาเยน ทุจฺจริตัง วาจาย ทุจฺจริตัง มนสา ทุจฺจริตัง กายสฺส เภทา ปรัง มรณา โอปปาติกานัง[๑] นาคานัง สหพฺยตัง อุปปนฺนา, สจชฺช มยัง กาเยน สุจริตัง จเรยฺยาม, วาจาย สุจริตัง จเรยฺยาม, มนสา สุจริตัง จเรยฺยาม, เอวัง มยัง กายสฺส เภทา ปรัง มรณา สุคตึ สคฺคัง โลกัง อุปปชฺเชยฺยาม, หนฺท มยัง เอตรหิ กาเยน สุจริตัง จราม, วาจาย สุจริตัง จราม, มนสา สุจริตัง จรามาติ; อยัง โข ภิกฺขุ เหตุ อยัง

[๑] สฺยา. อุปปาติกานัง, เอวมุปริปิ.

ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺเจ โอปปาติกา[๑] นาคา อุโปสถํ อุปวสนฺติ, โวสฺสฏฺฐกายา จ ภวนฺตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗. สุตสุตฺตํ

[๓๔๘] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทุวยการี โหติ, วาจาย ทุวยการี โหติ, มนสา ทุวยการี โหติ, ตสฺส สุตํ โหติ 'อณฺฑชา นาคา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. สตฺตมํ.

๘. ทุติยสุตสุตฺตํ

[๓๔๙] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ชลาพุชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ ฯเปฯ อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย,

---

[๑] สฺยา. อุปปาติกา, เอวมุปริปิ.

เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรัง มรณา ชลาพุชานัง นาคานัง สหพฺยตัง อุปปชฺชตีติ. อฏฺฐมัง.

๙. ตติยสุตสุตฺตกัง

[๓๔๐] สาวตฺถีนิทานัง. เอกมนฺตัง นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตัง เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรัง มรณา สัเสทชานัง นาคานัง สหพฺยตัง อุปปชฺชตีติ ฯเปฯ อยัง โข ภิกฺขุ เหตุ อยัง ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรัง มรณา สัเสทชานัง นาคานัง สหพฺยตัง อุปปชฺชตีติ. นวมัง.

๑๐. จตุตฺถสุตสุตฺตกัง

[๓๔๑] สาวตฺถีนิทานัง. เอกมนฺตัง นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตัง เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรัง มรณา โอปปาติกานัง นาคานัง สหพฺยตัง อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทุวยการี โหติ วาจาย ทุวยการี มนสา ทุวยการี, ตสฺส สุตัง โหติ 'โอปปาติกา นาคา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวัง โหติ 'อโห วตาหัง กายสฺส เภทา ปรัง มรณา โอปปาติกานัง นาคานัง สหพฺยตัง อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส กายสฺส เภทา ปรัง มรณา โอปปาติกานัง นาคานัง สหพฺยตัง อุปปชฺชติ; อยัง โข ภิกฺขุ เหตุ อยัง ปจฺจโย,

เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา โอปปาติกานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. ทสมํ.

๑๑ - ๒๐. อณฺฑชทานูปการสุตฺตทสกํ

[๓๕๒ - ๓๖๑] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทุวยการี โหติ วาจาย ทุวยการี มนสา ทุวยการี, ตสฺส สุตํ โหติ 'อณฺฑชา นาคา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนํ เทติ ฯเปฯ ปานํ เทติ ฯเปฯ วตฺถํ เทติ ฯเปฯ ยานํ เทติ ฯเปฯ มาลํ เทติ ฯเปฯ คนฺธํ เทติ ฯเปฯ วิเลปนํ เทติ ฯเปฯ เสยฺยํ เทติ ฯเปฯ อาวสถํ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยํ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ นาคานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. วีสติมํ.

๒๑ - ๕๐. ชลาพุชาทิทานูปการสุตฺตตฺตึสกํ

[๓๖๒ – ๓๙๑] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย,

เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา ชลาพุชานำ นาคานำ ฯเปฯ สำเสทชานำ นาคานำ ฯเปฯ โอปปาติกานำ นาคานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทฺวยการี โหติ, วาจาย ทฺวยการี, มนสา ทฺวยการี, ตสฺส สุตำ โหติ 'โอปปาติกา นาคา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ 'อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา โอปปาติกานำ นาคานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนำ เทติ ฯเปฯ ปานำ เทติ ฯเปฯ วตฺถำ เทติ ฯเปฯ ยานำ เทติ ฯเปฯ มาลำ เทติ ฯเปฯ คนฺธำ เทติ ฯเปฯ วิเลปนำ เทติ ฯเปฯ เสยฺยำ เทติ ฯเปฯ อาวสถำ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยำ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา โอปปาติกานำ นาคานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา โอปปาติกานำ นาคานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. (อิมินา เปยฺยาเลน สห[๑] ทส สุตฺตนฺตา วิตฺถารา[๒] จตูสุ โยนีสุ จตฺตาฬีสำ เวยฺยากรณา กาตพฺพา, ทส สุตฺตนฺตา โหนฺติ, ปณฺณาสำ สุตฺตนฺตา โหนฺติ.).

นาคสัยุตฺตำ สมตฺตำ.

ตสฺสุทฺทานำ

สุทฺธิกำ[๓] ปณีตตรำ จตุโร จ อุโปสถา
ตสฺส สุตำ จตุโร จ ทานูปการา จ ตาฬีสำ[๔]
ปณฺณาส ปิณฺฑิโต สุตฺตา นาคมฺหิ สุปฺปกาสิตาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ทส ทส อิ. สหสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. กาตพฺพา, เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. จ [๔] สฺยา. จตุโร นาเคหิ สุปฺปกาสิตาติ.

๙. สุปณฺณสัยุตฺตำ

๑. สุทฺธิกสุตฺตำ

[๓๙๒] สาวตฺถีนิทานำ. "จตสฺโส อิมา ภิกฺขเว สุปณฺณโยนิโย, กตมา จตสฺโส, อณฺฑชา สุปณฺณา ชลาพุชา สุปณฺณา สำเสทชา สุปณฺณา โอปปาติกา สุปณฺณา; อิมา โข ภิกฺขเว จตสฺโส สุปณฺณโยนิโยติ. ปฐมำ.

๒. หรนฺติสุตฺตำ

[๓๙๓] สาวตฺถีนิทานำ. "จตสฺโส อิมา ภิกฺขเว สุปณฺณโยนิโย, กตมา จตสฺโส, อณฺฑชา สุปณฺณา ชลาพุชา สุปณฺณา สำเสทชา สุปณฺณา โอปปาติกา สุปณฺณา; ตตฺร ภิกฺขเว อณฺฑชา สุปณฺณา อณฺฑเช นาเค หรนฺติ, น ชลาพุเช น สำเสทเช น โอปปาติเก; ตตฺร ภิกฺขเว ชลาพุชา สุปณฺณา อณฺฑเช จ ชลาพุเช จ นาเค หรนฺติ น สำเสทเช น โอปปาติเก; ตตฺร ภิกฺขเว สำเสทชา สุปณฺณา อณฺฑเช จ ชลาพุเช จ สำเสทเช จ นาเค หรนฺติ, น โอปปาติเก; ตตฺร ภิกฺขเว โอปปาติกา สุปณฺณา อณฺฑเช จ ชลาพุเช จ สำเสทเช จ โอปปาติเก จ นาเค หรนฺติ; อิมา โข ภิกฺขเว จตสฺโส สุปณฺณโยนิโยติ. ทุติยำ.

๓. ทุวยการีสุตฺตำ

[๓๙๔] สาวตฺถีนิทานำ. อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ,

เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา อณฺฑชานำ สุปณฺณานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทฺวยการี โหติ วาจาย ทฺวยการี มนสา ทฺวยการี, ตสฺส สุตำ โหติ 'อณฺฑชา สุปณฺณา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ 'อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา อณฺฑชานำ สุปณฺณานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา อณฺฑชานำ สุปณฺณานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา อณฺฑชานำ สุปณฺณานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. ตติยำ.

๔ - ๖. ทุติยาทิทฺวยการีสุตฺตตฺติกำ

[๓๙๕ - ๓๙๗] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา ชลาพุชานำ สุปณฺณานำ ฯเปฯ สำเสทชานำ สุปณฺณานำ ฯเปฯ โอปปาติกานำ[๑] สุปณฺณานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทฺวยการี โหติ วาจาย ทฺวยการี มนสา ทฺวยการี, ตสฺส สุตำ โหติ 'โอปปาติกา สุปณฺณา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ 'อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา โอปปาติกานำ สุปณฺณานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา โอปปาติกานำ

---

[๑] สฺยา. อุปปาติกานำ, เอวมุปริปิ.

สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา โอปปาติกานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. ฉฏฺฐํ.

๗ - ๑๖. อณฺฑชทานูปการสุตฺตทสกํ

[๓๙๘ - ๔๐๗] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทุวยการี โหติ วาจาย ทุวยการี มนสา ทุวยการี, ตสฺส สุตํ โหติ 'อณฺฑชา สุปณฺณา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนํ เทติ ฯเปฯ ปานํ เทติ ฯเปฯ วตฺถํ เทติ ฯเปฯ ยานํ เทติ ฯเปฯ มาลํ เทติ ฯเปฯ คนฺธํ เทติ ฯเปฯ วิเลปนํ เทติ ฯเปฯ เสยฺยํ เทติ ฯเปฯ อาวสถํ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยํ เทติ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อณฺฑชานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. โสฬสมํ.

๑๗ - ๔๖. ชลาพุชทานูปการสุตฺตํ

[๔๐๘ – ๔๓๗] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย,

เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ชลาพุชานํ สุปณฺณานํ ฯเปฯ สเสทชานํ สุปณฺณานํ ฯเปฯ โอปปาติกานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน ทฺวยการี โหติ วาจาย ทฺวยการี มนสา ทฺวยการี, ตสฺส สุตฺตํ โหติ 'โอปปาติกา สุปณฺณา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา โอปปาติกานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนํ เทติ ฯเปฯ ปานํ เทติ ฯเปฯ วตฺถํ เทติ ฯเปฯ ยานํ เทติ ฯเปฯ มาลํ เทติ ฯเปฯ คนฺธํ เทติ ฯเปฯ วิเลปนํ เทติ ฯเปฯ เสยฺยํ เทติ ฯเปฯ อาวสถํ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยํ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา โอปปาติกานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา โอปปาติกานํ สุปณฺณานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. ฉจตฺตาฬีสมํ (เอวํ[๑] ปิณฺฑิเกน ฉจตฺตาฬีสํ สุตฺตนฺตา โหนฺติ.).

สุปณฺณสัยุตฺตํ สมตฺตํ.

ตสฺสุทฺทานํ

สุทฺธกา หรติ[๒] เจว ทฺวยการี จตุโรปิ[๓] จ
ทานูปการา จตฺตาโร[๔] สุปณฺเณ[๕] สุปฺปกาสิตาติ.

---

[๑] อิ. ปิณฺฑเกน จตฺตาฬีส [๒] อิ. หรนฺติ
[๓] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] สฺยา. ทานูปการา จตฺตาโร อิ. ทานุปการา จ จตฺตาโร
[๕] สฺยา. สุปณฺเณหิ อิ. สุปณฺณา

๑๐. คนฺธพฺพกายสํยุตฺตํ

๑. สุทฺธิกสุตฺตํ

[๔๓๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม ฯเปฯ ภควา เอตทโวจ "คนฺธพฺพกายิเก [๑] เทเว โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ, ตํ สุณาถ ฯเปฯ กตเม จ ภิกฺขเว คนฺธพฺพกายิกา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว มูลคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว สารคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว เผคฺคุคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว ตจคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว ปปฏิกคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว ปตฺตคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว ปุปฺผคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว ผลคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว รสคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา, สนฺติ ภิกฺขเว คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา; อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว คนฺธพฺพกายิกา เทวาติ. ปฐมํ.

๒. สุจริตสุตฺตํ

[๔๓๙] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, ฯเปฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา คนฺธพฺพกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตํ จรติ วาจาย สุจริตํ จรติ มนสา สุจริตํ จรติ, ตสฺส สุตํ โหติ 'คนฺธพฺพกายิกา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ 'อโห วตาหํ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โว ภิกฺขเว เทเว

กายสฺส เภทา ปรำ มรณา คนฺธพฺพกายิกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา คนฺธพฺพกายิกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา คนฺธพฺพกายิกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. ทุติยำ.

๓. มูลคนฺธทาตาสุตฺตำ

[๔๔๐] สาวตฺถีนิทานำ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ, เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ.

“อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตำ จรติ, วาจาย สุจริตำ จรติ, มนสา สุจริตำ จรติ, ตสฺส สุตำ โหติ ‘มูลคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ ‘อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส ทาตา โหติ มูลคนฺธานำ, โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. ตติยำ.

๔-๑๒. สารคนฺธาทิทาตาสุตฺตนวกำ

[๔๔๑ – ๔๔๙] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย,

เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สารคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ เผคฺคุคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ตจคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ปปฏิกคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ปตฺตคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ปุปฺผคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ผลคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ รสคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

“อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตํ จรติ, วาจาย สุจริตํ จรติ, มนสา สุจริตํ จรติ, ตสฺส สุตํ โหติ ‘สารคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สารคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ เผคฺคุคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ตจคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ปปฏิกคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ปตฺตคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ปุปฺผคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ ผลคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ รสคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ ฯเปฯ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; ฯเปฯ โส ทาตา โหติ สารคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ เผคฺคุคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ ตจคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ ปปฏิกคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ ปตฺตคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ ปุปฺผคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ ผลคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ รสคนฺธานํ ฯเปฯ โส ทาตา โหติ คนฺธคนฺธานํ, โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. ทุวาทสมํ.

๑๓ – ๒๒. มูลคนฺธทานูปการสุตฺตทสกำ

[๔๕๐ - ๔๕๙] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ.

“อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตำ จรติ, วาจาย สุจริตำ จรติ, มนสา สุจริตำ จรติ, ตสฺส สุตำ โหติ ‘มูลคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ ‘อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนำ เทติ ฯเปฯ ปานำ เทติ ฯเปฯ วตฺถำ เทติ ฯเปฯ ยานำ เทติ ฯเปฯ มาลำ เทติ ฯเปฯ คนฺธำ เทติ ฯเปฯ วิเลปนำ เทติ ฯเปฯ เสยฺยำ เทติ ฯเปฯ อาวสถำ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยำ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา มูลคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. พาวีสติมำ.

๒๓ – ๑๑๒. สารคนฺธาทิทานูปการสุตฺตนวุติกำ

[๔๖๐ - ๔๔๙] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา สารคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ ฯเปฯ เผคฺคุคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ ฯเปฯ ตจคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ ฯเปฯ ปปฏิกคนฺเธ อธิวตฺถำ เทวำ ฯเปฯ

ปตฺตคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ ฯเปฯ ปุปฺผคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ ฯเปฯ ผลคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ ฯเปฯ รสคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ ฯเปฯ คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ.

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตำ จรติ, วาจาย สุจริตำ จรติ, มนสา สุจริตำ จรติ, ตสฺส สุตำ โหติ 'คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ 'อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนำ เทติ ฯเปฯ ปานำ เทติ ฯเปฯ วตฺถำ เทติ ฯเปฯ ยานำ เทติ ฯเปฯ มาลำ เทติ ฯเปฯ คนฺธำ เทติ ฯเปฯ วิเลปนำ เทติ ฯเปฯ เสยฺยำ เทติ ฯเปฯ อาวสถำ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยำ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา คนฺธคนฺเธ อธิวตฺถานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. ทฺวาทสสติมำ. (เอวำ เอกปิณฺฑิเกน เอกสตญฺจ ทฺวาทส จ สุตฺตนฺตา ภวนฺติ.)

คนฺธพฺพกายสำยุตฺตำ สมตฺตำ.

ตสฺสุทฺทานำ

สุทฺธิกำ จ สุจริตำ ทาตา หิ อปเร ทส[๑]
ทานูปการา สตธา[๒] คนฺธพฺเพ[๓] สุปฺปกาสิตาติ.

---

[๑] สฺยา. ตโย
[๒] สฺยา. ทสธา
[๓] สฺยา. คนฺธพฺพา

๑๑. วลาหกสังยุตตัง

๑. เทสนาสุตตัง

[๕๕๐] สาวัตถีนิทานัง. "วลาหกกายิเก เทเว[๑] โว ภิกขเว เทสิสสามิ,[๑] ตัง สุณาถ ฯเปฯ กตเม จ ภิกขเว วลาหกกายิกา เทวา. สนติ ภิกขเว สีตวลาหกา เทวา, สนติ ภิกขเว อุณหวลาหกา เทวา, สนติ ภิกขเว อพภวลาหกา เทวา, สนติ ภิกขเว วาตวลาหกา เทวา, สนติ ภิกขเว วสสวลาหกา เทวา; อิเม วุจจนติ ภิกขเว วลาหกกายิกา เทวาติ. ปฐมัง.

๒. สุจริตสุตตัง

[๕๕๑] สาวัตถีนิทานัง. อถ โข อญญตโร ภิกขุ, เยน ภควา, เตนุปสงกมิ; อุปสงกมิตวา ภควนตัง อภิวาเทตวา เอกมนตัง นิสีทิ, เอกมนตัง นิสินโน โข โส ภิกขุ ภควนตัง เอตทโวจ "โก นุ โข ภนเต เหตุ โก ปจจโย, เยน มิเธกจโจ กายสส เภทา ปรัง มรณา วลาหกกายิกานัง เทวานัง สหพยตัง อุปปชชตีติ.

"อิธ ภิกขุ เอกจโจ กาเยน สุจริตัง จรติ, วาจาย สุจริตัง จรติ, มนสา สุจริตัง จรติ, ตสส สุตัง โหติ 'วลาหกกายิกา เทวา ทีฆายุกา วณณวนโต สุขพหุลาติ; ตสส เอวัง โหติ 'อโห วตาหัง กายสส เภทา ปรัง มรณา วลาหกกายิกานัง เทวานัง สหพยตัง อุปปชเชยยนติ; โส อนนัง เทติ ฯเปฯ ปานัง เทติ ฯเปฯ วตถัง เทติ ฯเปฯ ยานัง เทติ ฯเปฯ มาลัง เทติ ฯเปฯ คนธัง เทติ ฯเปฯ

[๑-๑] ฉ.,เท. โว ภิกขเว เทเว เทเสสสามิ

วิเลปนํ เทติ ฯเปฯ เสยฺยํ เทติ ฯเปฯ อาวสถํ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยํ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา วลาหกกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา วลาหกกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. ทุติยํ.

๓-๑๒. สีตวลาหกทานูปการสุตฺตทสกํ

[๕๕๒ – ๖๐๑] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สีตวลาหกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ.

“อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตํ จรติ, วาจาย สุจริตํ จรติ, มนสา สุจริตํ จรติ, ตสฺส สุตํ โหติ ‘สีตวลาหกา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวํ โหติ ‘อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สีตวลาหกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนํ เทติ ฯเปฯ ปานํ เทติ ฯเปฯ วตฺถํ เทติ ฯเปฯ ยานํ เทติ ฯเปฯ มาลํ เทติ ฯเปฯ คนฺธํ เทติ ฯเปฯ วิเลปนํ เทติ ฯเปฯ เสยฺยํ เทติ ฯเปฯ อาวสถํ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยํ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สีตวลาหกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สีตวลาหกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชตีติ. ทุวาทสมํ.

๑๓ - ๕๒. อุณฺหวลาหกทานูปการสุตฺตำ

[๕๖๒–๖๐๑] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา อุณฺหวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ ฯเปฯ

ฯเปฯ อพฺภวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ ฯเปฯ

ฯเปฯ วาตวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ ฯเปฯ

ฯเปฯ วสฺสวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ ฯเปฯ

"อิธ ภิกฺขุ เอกจฺโจ กาเยน สุจริตำ จรติ, วาจาย สุจริตำ จรติ, มนสา สุจริตำ จรติ, ตสฺส สุตำ โหติ 'วสฺสวลาหกา เทวา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต สุขพหุลาติ; ตสฺส เอวำ โหติ 'อโห วตาหำ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา วสฺสวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺเชยฺยนฺติ; โส อนฺนำ เทติ ฯเปฯ ปานำ เทติ ฯเปฯ วตฺถำ เทติ ฯเปฯ ยานำ เทติ ฯเปฯ มาลำ เทติ ฯเปฯ คนฺธำ เทติ ฯเปฯ วิเลปนำ เทติ ฯเปฯ เสยฺยำ เทติ ฯเปฯ อาวสถำ เทติ ฯเปฯ ปทีเปยฺยำ เทติ; โส กายสฺส เภทา ปรำ มรณา วสฺสวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยน มิเธกจฺโจ กายสฺส เภทา ปรำ มรณา วสฺสวลาหกานำ เทวานำ สหพฺยตำ อุปปชฺชตีติ. เทฺวปญฺญาสมำ.

๕๓. สีตวลาหกสุตฺตํ

[๖๐๒] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนกทา สีตํ โหตีติ. "สนฺติ ภิกฺขุ สีตวลาหกา นาม เทวา, เตสํ ยทา เอวํ โหติ 'ยนฺนูน มยํ สกาย รติยา รเมยฺยามาติ,[๑] เตสนฺตํ เจโตปณิธิมนฺวาย สีตํ โหติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยเนกทา สีตํ โหตีติ. เตปญฺญาสมํ.

๕๔. อุณฺหวลาหกสุตฺตํ

[๖๐๓] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนกทา อุณฺหํ โหตีติ. "สนฺติ ภิกฺขุ อุณฺหวลาหกา นาม เทวา, เตสํ ยทา เอวํ โหติ 'ยนฺนูน มยํ สกาย รติยา รเมยฺยามาติ, เตสนฺตํ เจโตปณิธิมนฺวาย อุณฺหํ โหติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยเนกทา อุณฺหํ โหตีติ. จตุปญฺญาสมํ.

๕๕. อพฺภวลาหกสุตฺตํ

[๖๐๔] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนกทา อพฺภํ โหตีติ. "สนฺติ ภิกฺขุ อพฺภวลาหกา นาม เทวา, เตสฺ ยทา เอวํ โหติ 'ยนฺนูน มยํ สกาย รติยา รเมยฺยามาติ, เตสนฺตํ เจโตปณิธิมนฺวาย อพฺภํ โหติ; อยํ โข ภิกฺขุ เหตุ อยํ ปจฺจโย, เยเนกทา อพฺภํ โหตีติ. ปญฺจปญฺญาสมํ.

---

[๑] ฉ.,เท. วเสยฺยาม, เอวมุปริปิ.

๕๖. วาตวลาหกสุตฺตำ

[๖๐๕] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนกทา วาโต โหตีติ. "สนฺติ ภิกฺขุ วาตวลาหกา นาม เทวา, เตสำ ยทา เอวำ โหติ 'ยนฺนูน มยำ สกาย รติยา รเมยฺยามาติ, เตสนฺตำ เจโตปณิธิมนฺวาย วาโต โหติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยเนกทา วาโต โหตีติ. ฉปฺปญฺญาสมำ.

๕๗. วสฺสวลาหกสุตฺตำ

[๖๐๖] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย, เยเนกทา เทโว วสฺสตีติ. "สนฺติ ภิกฺขุ วสฺสวลาหกา นาม เทวา, เตสำ ยทา เอวำ โหติ 'ยนฺนูน มยำ สกาย รติยา รเมยฺยามาติ, เตสนฺตำ เจโตปณิธิมนฺวาย เทโว วสฺสติ; อยำ โข ภิกฺขุ เหตุ อยำ ปจฺจโย, เยเนกทา เทโว วสฺสตีติ. สตฺตปญฺญาสมำ.

วลาหกสัยุตฺตำ สมตฺตำ.

ตสฺสุทฺทานำ

สุทฺธิกำ[๑] สุจริตญฺจ ทานูปการปญฺญาสำ[๒]
สีตำ อุณฺหญฺจ อพฺภญฺจ วาตวสฺสวลาหกาติ.

---

[๑] สฺยา. เทสนา สุจริตา ปญฺจ

[๒] สฺยา. ทานูปการปญฺจมำ

๑๒. วจฺฉโคตฺตสํยุตฺตํ

๑. รูปอญฺญาณสุตฺตํ

[๖๐๗] เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ.

"รูเป โข วจฺฉ อญฺญาณา รูปสมุทเย อญฺญาณา รูปนิโรเธ อญฺญาณา รูปนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณา, เอวมิมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ; อยํ โข วจฺฉ เหตุ อยํ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ. ปฐมํ.

๒. เวทนาอญฺญาณสุตฺตำ

[๖๐๘] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ.

"เวทนาย โข วจฺฉ อญฺญาณา เวทนาสมุทเย อญฺญาณา เวทนานิโรเธ อญฺญาณา เวทนานิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณา, เอวมิมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ; อยำ โข วจฺฉ เหตุ อยำ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ. ทุติยำ.

๓. สญฺญาอญฺญาณสุตฺตำ

[๖๐๙] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ.

"สญฺญาย โข วจฺฉ อญฺญาณา สญฺญาสมุทเย อญฺญาณา สญฺญานิโรเธ อญฺญาณา, สญฺญานิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณา,

เอวมิมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา, ‘อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ; อยํ โข วจฺฉ เหตุ อยํ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา, ‘อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ. ตติยํ.

๔. สงฺขารอญฺญาณสุตฺตํ

[๖๑๐] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา, ‘อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ.

“สงฺขาเรสุ โข วจฺฉ อญฺญาณา สงฺขารสมุทเย อญฺญาณา สงฺขารนิโรเธ อญฺญาณา สงฺขารนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณา, เอวมิมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา, ‘อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ; อยํ โข วจฺฉ เหตุ อยํ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา, ‘อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ. จตุตฺถํ.

๕. วิญฺญาณอญฺญาณสุตฺตำ

[๖๑๑] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ.

"วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อญฺญาณา วิญฺญาณสมุทเย อญฺญาณา วิญฺญาณนิโรเธ อญฺญาณา วิญฺญาณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณา, เอวมิมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ; อยำ โข วจฺฉ เหตุ อยำ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ. ปญฺจมำ.

๖ - ๑๐. รูปอทสฺสนาทิสุตฺตปญฺจกำ

[๖๑๒–๖๑๖] สาวตฺถีนิทานำ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตำ เอตทโวจ "โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรำ มรณาติ วาติ.

"รูเป โข วจฺฉ อทสฺสนา ฯเปฯ รูปนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อทสฺสนา ฯเปฯ.

สาวตฺถีนิทานํ. “เวทนาย โข วจฺฉ อทสฺสนา ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “สญฺญาย โข วจฺฉ อทสฺสนา ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “สงฺขาเรสุ โข วจฺฉ อทสฺสนา ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อทสฺสนา ฯเปฯ วิญฺญาณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อทสฺสนา ฯเปฯ ทสมํ.

๑๑ - ๑๕. รูปอนภิสมยาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๑๗–๖๒๑] สาวตฺถีนิทานํ. “รูเป โข อนภิสมยา ฯเปฯ รูปนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อนภิสมยา ฯเปฯ.

สาวตฺถีนิทานํ. “เวทนาย โข วจฺฉ อนภิสมยา ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “สญฺญาย โข วจฺฉ อนภิสมยา ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “สงฺขาเรสุ โข วจฺฉ อนภิสมยา ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อนภิสมยา ฯเปฯ. ปณฺณรสมํ.

๑๖ - ๒๐. รูปอนนุโพธาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๒๒–๖๒๖] สาวตฺถีนิทานํ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย ฯเปฯ รูเป โข วจฺฉ อนนุโพธา ฯเปฯ รูปนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อนนุโพธา ฯเปฯ.

สาวตฺถีนิทานํ. “เวทนาย โข วจฺฉ ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “สญฺญาย โข วจฺฉ ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “สงฺขาเรสุ โข วจฺฉ ฯเปฯ

สาวตฺถีนิทานํ. “วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อนนุโพธา ฯเปฯ วิญฺญาณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อนนุโพธา ฯเปฯ. วีสติมํ.

๒๑ - ๒๕. รูปอปฺปฏิเวธาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๒๗ – ๖๓๑] สาวตฺถีนิทานํ. “โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย ฯเปฯ รูเป โข วจฺฉ อปฺปฏิเวธา ฯเปฯ วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อปฺปฏิเวธา ฯเปฯ. ปญฺจวีสติมํ.

๒๖ - ๓๐. รูปอสลฺลกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๓๒–๖๓๖] สาวตฺถีนิทานํ. “รูเป โข วจฺฉ อสลฺลกฺขณา ฯเปฯ วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อสลฺลกฺขณา ฯเปฯ. ตึสติมํ.

๓๑ - ๓๕. รูปอนุปลกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๓๗ – ๖๔๑] สาวตฺถีนิทานํ. “รูเป โข วจฺฉ อนุปลกฺขณา ฯเปฯ วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อนุปลกฺขณา ฯเปฯ. ปญฺจตึสติมํ.

๓๖ - ๔๐. รูปอสมเปกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๔๒ – ๖๔๖] สาวตฺถีนิทานํ. “รูเป โข วจฺฉ อสมเปกฺขณา ฯเปฯ วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อสมเปกฺขณา ฯเปฯ. จตฺตาฬีสมํ.

๔๑ - ๔๕. รูปอปฺปจฺจเวกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๔๗ – ๖๕๑] สาวตฺถีนิทานํ. “รูเป โข วจฺฉ อปฺปจฺจเวกฺขณา ฯเปฯ วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อปฺปจฺจเวกฺขณา ฯเปฯ. ปญฺจตฺตาพีสมํ.

๔๖ - ๕๐. รูปอปฺปจฺจุปลกฺขณาทิสุตฺตปญฺจกํ

[๖๕๒ – ๖๕๖] สาวตฺถีนิทานํ. “รูเป โข วจฺฉ อปฺปจฺจุปลกฺขณา ฯเปฯ วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อปฺปจฺจุปลกฺขณา ฯเปฯ. ปญฺญาสมํ.

๕๑ - ๕๔. รูปอปฺปจฺจกฺขกมฺมาทิสุตฺตจตุกฺกํ

[๖๕๗ – ๖๖๐] สาวตฺถีนิทานํ. อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “โก นุ โข โภ โคตม เหตุ โก ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา ‘อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ. “รูเป โข วจฺฉ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา รูปสมุทเย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา รูปนิโรเธ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา รูปนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ.

สาวตฺถีนิทานนฺ. "เวทนาย โข วจฺฉ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ เวทนานิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ.

สาวตฺถีนิทานนฺ. "สญฺญาย โข วจฺฉ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ สญฺญานิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ.

สาวตฺถีนิทานนฺ. "สงฺขาเรสุ โข วจฺฉ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ สงฺขารนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา ฯเปฯ. จตุปญฺญาสมนฺ.

๕๕. วิญฺญาณอปฺปจฺจกฺขกมฺมสุตฺตนฺ

[๖๖๑] สาวตฺถีนิทานนฺ. "วิญฺญาเณ โข วจฺฉ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา วิญฺญาณสมุทเย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา วิญฺญาณนิโรเธ อปฺปจฺจกฺขกมฺมา วิญฺญาณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อปฺปจฺจกฺขกมฺมา, เอวมิมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรนฺ มรณาติ วาติ; อยนฺ โข วจฺฉ เหตุ อยนฺ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตนฺ ชีวนฺ ตนฺ สรีรนฺติ วา, 'อญฺญนฺ ชีวนฺ อญฺญนฺ สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรนฺ มรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรนฺ มรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรนฺ มรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรนฺ มรณาติ วาติ; อยนฺ โข วจฺฉ เหตุ อยนฺ ปจฺจโย, ยานีมานิ อเนกวิหิตานิ ทิฏฺฐิคตานิ โลเก อุปฺปชฺชนฺติ 'สสฺสโต โลโกติ วา,

'อสสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณาติ วาติ. ปญฺจปญฺญาสมํ. (เอกปิณฺเฑน ปญฺจปญฺญาสํ สุตฺตนฺตา ภวนฺติ.)

วจฺฉโคตฺตสํยุตฺตํ สมตฺตํ.

ตสฺสุทฺทานํ

อญฺญาณา อทสฺสนญฺเจว อนภิสมยา อนนุโพธา
อปฺปฏิเวธา อสลฺลกฺขณา อนุปลกฺขเณน อสมเปกฺขณา
อปฺปจฺจเวกฺขณา อปฺปจฺจุปลกฺขณา อปฺปจฺจกฺขกมฺมนฺติ.

๑๓. ฌานสัยุตฺตํ[๑]

๑. สมาธิมูลกสมาปตฺติสุตฺตํ

[๖๖๒] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ [๒] สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโ จ ปาโมกฺโข[๓] จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรํ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตํ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา สปฺปิมณฺโฑ ตตฺร อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโ จ ปาโมกฺโข[๓] จ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. ปฐมํ.

๒. สมาธิมูลกฐิติสุตฺตํ

[๖๖๓] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ,

---

[๑] สฺยา. สมาธิสัยุตฺตํ

[๒] ฉ.,เท. โหติ, เอวมุปริปิ.

[๓] ฉ.,เท.,อิ. โมกฺโข, เอวมุปริปิ.

น สมาธิสฺมึ จิตฺตกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ จิตฺตกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ จิตฺตกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ จิตฺตกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ จิตฺตกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรํ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตํ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา สปฺปิมณฺโฑ ตตฺร อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ จิตฺตกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. ทุติยं.

๓. สมาธิมูลกวุฏฺฐานสุตฺตं

[๖๖๔] สาวตฺถีนิทานํ. “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ

ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตำ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา ฯเปฯ ปวโร จาติ. ตติยำ.

๔. สมาธิมูลกกลฺลิตสุตฺตำ

[๖๖๕] สาวตฺถีนิทานำ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล;[๑] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตำ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา ฯเปฯ ปวโร จาติ. จตุตฺถำ.

๕. สมาธิมูลกอารมฺมณสุตฺตำ

[๖๖๖] สาวตฺถีนิทานำ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน

[๑] อิ. กลฺลกุสโล

ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรํ ฯเปฯ ปวโร จาติ. ปญฺจมํ.

๖. สมาธิมูลกโคจรสุตฺตํ

[๖๖๗] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรํ ฯเปฯ ปวโร จาติ. ฉฏฺฐํ.

๗. สมาธิมูลกอภินีหารสุตฺตํ

[๖๖๘] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ,

น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ฯเปฯ ปวโร จาติ. สตฺตมำ.

๘. สมาธิมูลกสกฺกจฺจการีสุตฺตำ

[๖๖๙] สาวตฺถีนิทานำ. “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ฯเปฯ ปวโร จาติ. อฏฺฐมำ.

๙. สมาธิมูลกสาตจฺจการีสุตฺตํ

[๖๗๐] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรํ ฯเปฯ ปวโร จาติ. นวมํ.

๑๐. สมาธิมูลกสปฺปายการีสุตฺตํ

[๖๗๑] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สปฺปายการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาธิกุสโล จ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ;

อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ฯเปฯ ปวโร จาติ. ทสมำ.

๑๑. สมาปตฺติมูลกฐิติสุตฺตำ

[๖๗๒] สาวตฺถีนิทานำ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ ฐิติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ ฐิติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ ฐิติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ ฐิติกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ, สมาธิสฺมึ ฐิติกุสโล จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ฯเปฯ ปวโร จาติ. เอกาทสมำ.

๑๒. สมาปตฺติมูลกวุฏฺฐานสุตฺตำ

[๖๗๓] สาวตฺถีนิทานำ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ

ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี ฯเปฯ ปวโร จาติ. ทุวาทสมํ.

๑๓. สมาปตฺติมูลกกลฺลิตสุตฺตํ

[๖๗๔] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล จ; ตตฺร ฯเปฯ ปวโร จาติ. เตรสมํ.

๑๔. สมาปตฺติมูลกอารมฺมณสุตฺตํ

[๖๗๕] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ

ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล จ; ตตฺร ฯเปฯ ปวโร จาติ. จุทฺทสมกฺ.

๑๕. สมาปตฺติมูลกโคจรสุตฺตกฺ

[๖๗๖] สาวตฺถีนิทานกฺ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล จ; ตตฺร ฯเปฯ ปวโร จาติ. ปณฺณรสมกฺ.

๑๖. สมาปตฺติมูลกอภินีหารสุตฺตกฺ

[๖๗๗] สาวตฺถีนิทานกฺ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล จ; ตตฺร ฯเปฯ ปวโร จาติ. โสฬสมกฺ.

๑๗. สมาปตฺติมูลกสกฺกจฺจสุตฺตํ

[๖๗๘] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี จ; ตตฺร ฯเปฯ ปวโร จาติ. สตฺตรสมํ.

๑๘. สมาปตฺติมูลกสาตจฺจสุตฺตํ

[๖๗๙] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ; ตตฺร ฯเปฯ ปวโร จาติ. อฏฺฐารสมํ.

๑๙. สมาปตฺติมูลกสปฺปายการีสุตฺตํ

[๖๘๐] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล

โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สปฺปายการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตำ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา สปฺปิมณฺโฑ ตตฺร อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ สมาปตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. เอกูนวีสติมำ.

๒๐ - ๒๗. จิตฺติมูลกวุฏฺฐานสุตฺตาทิอฏฺฐกำ

[๖๘๑ – ๖๘๘] สาวตฺถีนิทานำ. “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ จิตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ จิตฺติกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ จิตฺติกุสโล โหติ, น จ สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ จิตฺติกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. วีสติมำ.

(ปุริมมูลกานิ วิย ยาว สตฺตวีสติมา จิตฺติมูลกสปฺปาย-การีสุตฺตา อฏฺฐสุตฺตานิ ปูเรตพฺพานิ. จิตฺติมูลกํ[๑])

๒๘ - ๓๔. วุฏฺฐานมูลกกลฺลิตสุตฺตาทิสตฺตกํ

[๖๘๙ – ๖๙๕] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล; สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล, เนว สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล โหติ, น จ สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล; สมาธิสฺมึ วุฏฺฐานกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. อฏฺฐวีสติมํ.

(ปุริมมูลกานิ วิย ยาว จตุตฺตึสติมา วุฏฺฐานมูลกสปฺปาย-การีสุตฺตา สตฺต สุตฺตานิ ปูเรตพฺพานิ. วุฏฺฐานมูลกํ[๒])

๓๕ - ๔๐. กลฺลิตมูลกอารมฺมณสุตฺตาทิฉกฺกํ

[๖๙๖ – ๗๐๑] สาวตฺถีนิทานํ. "สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล; เนว สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; สมาธิสฺมึ กลฺลิตกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. ปญฺจตึสติมํ.

[๑,๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

(ปุริมมูลกานิ วิย ยาว จตฺตาฬีสมา กลฺลิตมูลกสปฺปาย-การีสุตฺตา ฉ สุตฺตานิ ปูเรตพฺพานิ. กลฺลิตมูลกำ[๑])

๔๑ - ๔๕. อารมฺมณมูลกโคจรสุตฺตาทิปญฺจกำ

[๗๐๒ – ๗๐๖] สาวตฺถีนิทานำ. "สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล; เนว สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล โหติ, น จ สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; สมาธิสฺมึ อารมฺมณกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. เอกจตฺตาฬีสมำ.

(ปุริมมูลกานิ วิย ยาว ปญฺจจตฺตาฬีสมา อารมฺมณมูลก-สปฺปายการีสุตฺตา ปญฺจ สุตฺตานิ ปูเรตพฺพานิ. อารมฺมณมูลกำ[๒])

๔๖ – ๔๙. โคจรมูลกอภินีหารสุตฺตาทิจตุกฺกำ

[๗๐๗] สาวตฺถีนิทานำ. "สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล; เนว สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล จ; เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรำ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตำ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา สปฺปิมณฺโฑ ตตฺร อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยฺวายำ ฌายี สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล จ สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล จ; อยำ อิเมสำ จตุนฺนำ ฌายีนำ ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. ฉจตฺตาฬีสมำ.

[๑,๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๗๐๘] สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี ฯเปฯ วิตฺถาเรตพฺพํ. สตฺตจตฺตาฬีสมํ.[๑]

[๗๐๙] สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี ฯเปฯ อฏฺฐจตฺตาฬีสมํ.[๑]

[๗๑๐] สมาธิสฺมึ โคจรกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี ฯเปฯ เอกูนปญฺญาสมํ. (โคจรมูลํ)[๑]

๕๐-๕๒. อภินีหารมูลกสกฺกจฺจสุตฺตาทิติกํ

[๗๑๑] สาวตฺถีนิทานํ. “สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี; สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล; เนว สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี; สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล จ โหติ, สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ. ปญฺญาสมํ.

[๗๑๒] สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี ฯเปฯ เอกปญฺญาสมํ.[๒]

[๗๑๓] สมาธิสฺมึ อภินีหารกุสโล โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี ฯเปฯ เทฺวปญฺญาสมํ. (อภินีหารมูลกํ)[๒]

๕๓-๕๔. สกฺกจฺจมูลกสาตจฺจการีสุตฺตาทิทุกํ

[๗๑๔] สาวตฺถีนิทานํ. “สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ

[๑,๒] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สกฺกจฺจการี; เนว สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; สมาธิสฺมึ สกฺกจฺจการี จ โหติ, สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี ฯเปฯ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ เตปญฺญาสมํ.

[๗๑๕] สมาธิสฺมึ[๑] สกฺกจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี ฯเปฯ จตุปญฺญาสมํ.[๑]

๕๕. สาตจฺจมูลกสปฺปายการีสุตฺตํ

[๗๑๖] สาวตฺถีนิทานํ. "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ฌายี, กตเม จตฺตาโร, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สปฺปายการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สปฺปายการี โหติ, น สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี เนว สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี โหติ, น จ สมาธิสฺมึ สปฺปายการี; อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ ฌายี สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ โหติ สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; ตตฺร ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จ;[๒] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ควา ขีรํ ขีรมฺหา ทธิ ทธิมฺหา นวนีตํ นวนีตมฺหา สปฺปิ สปฺปิมฺหา สปฺปิมณฺโฑ ตตฺร อคฺคมกฺขายติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ยฺวายํ ฌายี สมาธิสฺมึ สาตจฺจการี จ, สมาธิสฺมึ สปฺปายการี จ; อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ฌายีนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ ปาโมกฺโข จ อุตฺตโม จ ปวโร จาติ.

[๑-๑] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. [๒] สฺยา.,ทฺย. อิทิสทฺโท ทิสฺสติ.

อิทมโวจ ภควา, อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ. ปญฺจปญฺญาสมํ.

(ยถา ปญฺจปญฺญาสํ เวยฺยากรณานิ โหนฺติ ตถา วิตฺถาเรตพฺพานิ)

ฌานสํยุตฺตํ สมตฺตํ.

ตสฺสุทฺทานํ

สมาธิ สมาปตฺติ จิติ จ วุฏฺฐานํ กลฺลิตารมฺมเณน จ
โคจโร อภินีหาโร สกฺกจฺจ สาตจฺจ อโถปิ สปฺปายนฺติ.

ตติโย ขนฺธวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

ขนฺธราชสํยุตฺตญฺจ ทิฏฺฐิโอกฺกนฺติ อุปฺปาทา
กิเลสสารีปุตฺตา จ นาคา สุปณฺณคนฺธพฺพา
วลาห วจฺฉ ฌานนฺติ ขนฺธวคฺคมฺหิ เตรสาติ.

ขนฺธวารวคฺคสํยุตฺตปาลิ นิฏฺฐิตา.

สุตฺตนฺตปิฎกเ สำยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสำยุตฺตปาลิยา
ปทานุกฺกโม

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]		อนิจฺจธมฺโม	๑๗๓/๒๓๘
อขาริกำ	๗๙/๑๐๖	อนิจฺจำ	๙/๒๔
อฆมูลำ	๓๑/๓๙	อนิจฺจานุปสฺสี	๔๐/๔๙
อฆำ	๓๑/๓๙	อนุปลกฺขณา	๖๓๗-๖๔๑/๓๒๗
อตีรทสฺสี	๑๑๗/๑๙๖	อนุปาทานอปริตสฺสนำ	๗/๑๙
อทสฺสนา	๔๙/๕๙	อนุปาทิยมาโน	๖๓/๘๙
อทุกฺขมสุขี	๒๔๖/๒๗๑	อนุปายาโส	๒/๑๐
อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา	๓/๑๒	อนุปเย	๕๓/๖๕
อธิปฺปายโส	๕๘/๘๐	อนุสโย	๘๙/๕๕
อโธมุโข	๓๔๑/๒๙๘	อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ	๗๙/๑๐๔
อนญฺญสรณา	๔๓/๕๒	อโนกสารี	๓/๑๒
อนตฺตธมฺโม	๑๗๗/๒๓๙	อปรนฺตานุทิฏฺฐิโย	๔๖/๕๖
อนตฺตา	๑๑/๓๕	อปริพาโห	๒/๑๐
อนตฺตานุปสฺสี	๔๒/๕๑	อปารทสฺสี	๑๑๗/๑๙๖
อนตฺตนิยำ	๖๙/๙๕	อปูติกานิ	๕๔/๖๖
อนตฺถกาโม	๘๕/๑๓๔	อภิกฺขณาตงฺโก	๑/๑
อนนุโพธา	๖๒๒-๖๒๖/๓๒๖	อภินนฺทมาโน	๖๕/๙๑
อนภินนฺทมาโน	๖๕/๙๑	อภินิพฺพตฺติ	๓๐/๓๘
อนภิสมยา	๖๑๗-๖๒๑/๓๒๖	อภินีหารกุสโล	๖๖๘/๓๓๕
อนิเกตสารี	๓/๑๒	อมคฺคกุสโล	๘๔/๑๒๙
อนิจฺจทสฺสาวี	๑/๑	อมญฺญมาโน	๖๔/๙๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อมเตน อภิสิตฺโต	๑/๒
อโยคกฺเขมกาโม	๘๕/๑๓๔
อริยธมฺมสฺส อโกวิโท	๑/๓
อริยธมฺมสฺส โกวิโท	๑/๕
อริยธมฺเม อวินีโต	๑/๓
อริยธมฺเม สุวินีโต	๑/๕
อริยานํ อทสฺสาวี	๑/๓
อริยานํ ทสฺสาวี	๑/๕
อรูปี	๔๗/๕๗
อโลณิกํ	๗๙/๑๐๖
อวาตาตปปฺปหตานิ	๕๔/๖๖
อวิฑาโต	๒/๑๐
อวิชฺชาคโต	๘๒/๑๒๔
อวิชฺชา	๔๗/๕๗
อวินิปาตธมฺโม	๑๐๙/๑๙๑
อสมเปกฺขณา	๖๒๒-๖๒๖/๓๒๗
อสลฺลกฺขณา	๖๓๒-๖๓๖/๓๒๗
อหิตกาโม	๘๕/๑๓๔
อกฺขณฺฑานิ	๕๔/๖๖
องฺควิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย	๓๔๑/๒๙๙
อณฺฑภูโต	๑/๒
อตฺตทีปา	๔๓/๕๒
อตฺตนิยํ	๓๓/๔๑
อตฺตภาวปฏิลาโภ	๙๖/๑๗๑
อตฺตสรณา	๔๓/๕๒
อตฺตา	๑/๑
อตฺตานุทิฏฺฐิ	๑๕๖/๒๒๕
อตฺถงฺคโม	๕/๑๘
อทฺธคโต	๑/๑
อปฺปจฺจกฺขกมฺมา	๖๕๗-๖๖๐/๓๒๘
อปฺปจฺจเวกฺขณา	๖๔๗-๖๕๑/๓๒๘
อปฺปจฺจุปลกฺขณา	๖๕๒-๖๕๖/๓๒๘
อปฺปฏิเวธา	๖๒๗-๖๓๑/๓๒๗
อมฺพิลํ	๗๙/๑๐๕
อสฺสสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
อสฺสาโท	๒๖/๓๓
[อา]	
อาตุรกาโย	๑/๑
อาตุรจิตฺโต	๑/๓
อาทีนโว	๒๖/๓๓
อาโปกายํ	๒๑๐/๒๕๔
อาโปธาตุ	๕๔/๖๖
อาโป	๕๔/๖๖
อารกฺขสมฺปนฺโน	๘๕/๑๓๔
อารมฺมณกุสโล	๖๖๖/๓๓๓
อาสนฺทิปณฺจมา	๒๑๐/๒๕๔
อาหพฺพนา	๒๑๐/๒๕๔
อาหุติโย	๒๑๐/๒๕๔
[อิ]	
อิตฺถีสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
อินฺทฺริยานิ	๑/๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[อุ]	
อุทกปุพฺพุพฺพุพฺ	๙๕/๑๖๗
อุทยพฺพยานุปสฺสี	๘๙/๑๕๕
อุปกฺกิเลโส	๓๒๒/๒๘๙
อุปปาติกา	๒๑๐/๒๕๔
อุปาทานปริตสฺสนํ	๕/๑๙
อุปาทานํ	๖๒/๘๘
อุปาทิยมาโน	๖๓/๘๙
อุปายุปาทานา	๓/๑๒
อุปโย	๕๓/๖๕
อุภโตโลหิตกูปธานานิ	๙๖/๑๗๒
อุตฺตมปุริโส	๕๗/๗๔
อุปฺปาโท	๓๐/๓๘
อุพฺภมุโข	๓๔๑/๒๙๘
[อู]	
อูสคนฺโธ	๘๙/๑๕๖
[เอ]	
เอกนฺตทุกฺขี	๒๔๗/๒๗๑
เอกนฺตสุขี	๒๔๖/๒๗๐
เอลคลาคุมฺเพ	๒/๗
เอวํมหานุภาโว	๗๘/๑๐๓
เอวํมหิทฺธิโก	๗๘/๑๐๓
เอวํมเหสกฺโข	๗๘/๑๐๓
[โอ]	
โอกสารี	๓/๑๒
โอโก	๓/๑๒
โอหาริณี	๙๓/๑๖๔
[ก]	
กฏฺกํ	๗๙/๑๐๖
กทลิมิคปวรปจฺจตฺถรณานิ	๙๖/๑๗๒
กสูปธรณานิ	๙๖/๑๗๒
กมฺมนิยํ	๓๒๒/๒๘๙
กลฺลิตกุสโล	๖๖๕/๓๓๓
กายสงฺขาเร	๘๘/๑๔๙
กิการปฏิสาวี	๘๕/๑๓๕
กุกฺกุฏโปตกา	๑๐๑/๑๘๑
กุกฺกุพฺ	๑๓๖/๒๑๔
กุฏฺฐราชาโน	๑๐๒/๑๘๕
กูฏงฺคมา	๑๐๒/๑๘๔
กูฏนินฺนา	๑๐๒/๑๘๔
กูฏสโมสรณา	๑๐๒/๑๘๔
[ข]	
ขยธมฺโม	๑๗๘/๒๔๐
ขตฺติยปณฺฑิตา	๒/๘
ขตฺติยสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
ขารคนฺโธ	๘๙/๑๕๖
ขาริกํ	๗๙/๑๐๖
[ค]	
คหปติปณฺฑิตา	๒/๘
คณฺโฑ	๑๖๐/๒๒๙
คทฺทูลพนฺโธ	๙๙/๑๗๗
คพฺภินิโย	๒๐๖/๒๔๘

ปทานุกฺกโม	ปฬฺเพ/องฺเก
โคจรกุสโล	๖๖๗/๓๓๔
โคนกตฺถตานิ	๙๖/๑๗๒
โคปานสิโย	๑๐๒/๑๘๔
โคมยคนฺโธ	๘๙/๑๕๖
[จ]	
จกฺขุมา ปุริโส	๙๕/๑๖๗
จาตุมฺมหาภูติโก	๒๑๐/๒๕๔
จิตฺตการโก	๑๐๐/๑๘๐
จิตฺตํ	๑/๒
[ฉ]	
ฉนฺทราคปฺปหานํ	๒๖/๓๔
ฉนฺทราควินโย	๒๖/๓๔
ฉนฺทราโค	๒๕/๓๓
ฉนฺโท	๓/๑๒
[ช]	
ชิณฺโณ	๑/๑
[ฐ]	
ฐิติกุสโล	๖๖๓/๓๓๒
ฐิติ	๓๑๒/๒๘๔
[ต]	
ตารกรูปานํ ปภา	๑๐๒/๑๘๕
ติมิรายิตตฺตํ	๘๗/๑๔๗
ติตฺตกํ	๗๙/๑๐๖
ติพฺโพ วนสณฺโฑ	๘๔/๑๓๐
ตีรทสฺสี อภิสทญฺญี	๑๑๗/๑๙๗
เตโชกายํ	๒๑๐/๒๕๔
เตโช	๒๑๐/๒๕๔
เตลปฺปทีโป	๘๘/๑๕๐
[ถ]	
ถาลิปากสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
[ท]	
ทกาสยา	๗๘/๑๐๒
ทหโร	๘๓/๑๒๖
ทกฺขิโณ มคฺโค	๘๔/๑๓๐
ทนฺตมยานิ	๙๖/๑๗๒
ทิสามุโข	๓๔๑/๒๙๘
ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต	๑๑๕/๑๙๕
ทิฏฺฐิ	๒๑๒/๒๕๘
ทุกูลสนฺทนานิ	๙๖/๑๗๒
ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ	๕/๑๘
ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย	๕/๑๗
ทุกฺขธมฺโม	๑๗๕/๒๓๙
ทุกฺขํ	๑๐/๒๔
ทุกฺขานุปสฺสี	๔๑/๕๐
ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา	๓๔๑/๒๙๙
ทูรงฺคมา	๙๓/๑๖๔
โทสกฺขโย	๒๓/๓๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[ธ]	
ธมฺมกถิโก	๑๑๕/๑๙๕
ธมฺมทีปา	๔๓/๕๒
ธมฺมวาที	๙๔/๑๖๕
ธมฺมสรณา	๔๓/๕๒
ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน	๑๑๕/๑๙๕
ธมฺมานุสารี	๓๐๒/๒๗๙
ธูมายิตตฺตํ	๘๗/๑๔๘
เธนุสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
[น]	
นครสหสฺสานิ	๙๕/๑๗๑
นกฺขตฺตวิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย	๓๔๑/๒๙๙
นชฺโช	๒๐๖/๒๔๘
นาคสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
นิเกตสารี	๓/๑๒
นิยโต	๑๐๙/๑๙๑
นิโรธธมฺโม	๑๘๑/๒๔๑
นิโรโธ	๕/๑๘
นิวาสํ	๗๙/๑๐๔
นิพฺพานปริโยสานํ	๑๖๐/๒๓๐
นิพฺพานํ	๑๖๐/๒๓๐
นิพฺพาโนคธํ	๑๖๐/๒๓๐
นิพฺพิทา	๙/๒๔
นิพฺพิทาพหุโล	๓๙/๔๙
เนวรูปินารูปี	๒๔๕/๒๗๐
เนกฺขมฺมนินฺนํ	๓๒๒/๒๘๙
เนกฺขมฺมปริภาวิตํ	๓๒๒/๒๘๙
[ป]	
ปฏิลิกตฺถตานิ	๙๖/๑๗๒
ปฏิกตฺถตานิ	๙๖/๑๗๒
ปจวีกายํ	๒๑๐/๒๕๔
ปจวีธาตุ	๓๑๐/๒๘๒
ปจวี	๕๔/๖๖
ปทานิ	๒๑๐/๒๕๔
ปปาเต ปพฺพเต	๓/๑๑
ปริญฺญา	๒๓/๓๒
ปริญฺญาตาวี	๑๐๖/๑๙๐
ปริญฺเญยฺยา ธมฺมา	๒๓/๓๒
ปกฺขิโน	๗๘/๑๐๒
ปจฺจโย	๑๘/๒๘
ปจฺฉานิปาตี	๘๕/๑๓๕
ปจฺฉาภูมคามิกา	๒/๗
ปพฺพชลายโก	๑๐๒/๑๘๔
ปพฺพเตยฺยา	๙๓/๑๖๔
ปลฺลงฺกสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒
ปาตุภาโว	๓๐/๓๘
ปาปสฺส อาคโม	๒๑๑/๒๕๖
ปารทสฺสี	๑๑๗/๑๙๖
ปาสาทสหสฺสานิ	๙๕/๑๗๑
ปิยวาที	๘๕/๑๓๕
ปีติปาโมชฺชํ	๙๐/๑๖๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปุถุชฺชนภูมึ	๓๐๒/๒๗๙	มธุรํ	๗๙/๑๐๖
ปุริสถาโม	๒๑๒/๒๕๗	มนาปจารี	๘๕/๑๓๕
ปุริสปรกฺกโม	๒๑๒/๒๕๗	มโนภาวนียานำ	๑/๑
ปุญฺญสฺส อาคโม	๒๑๑/๒๕๖	มรีจิ	๙๕/๑๖๘
ปุปฺผคนฺธา	๑๐๒/๑๘๕	มหลฺลโก	๑/๑
ปุพฺพนฺตานุทิฏฺฐิโย	๔๖/๕๖	มหาพฺยูหกูฏาคารปฺปมุขานิ	๙๕/๑๗๑
ปุพฺพุฏฺฐายี	๘๕/๑๓๔	มหาสมุทฺโท	๙๙/๑๗๑
ปูติกาเยน	๘๗/๑๔๓	มคฺคกุสโล	๘๔/๑๒๙
[พ]		มญฺญมาโน	๖๔/๙๐
พฺรหฺมจริยวาโส	๙๖/๑๗๑	มณฺฑนกชาติโก	๘๓/๑๒๖
พฺราหฺมณปณฺฑิตา	๒/๘	มาโน	๘๙/๑๕๕
พลำ	๒๑๒/๒๕๗	มายาการนฺเตวาสี	๙๕/๑๖๙
พหูปกาโร	๘๓/๑๒๖	มายากาโร	๙๕/๑๖๙
พาหุคิลาโน	๘๗/๑๔๒	มารธมฺโม	๑๗๑/๒๓๗
พิลาสยา	๗๘/๑๐๒	มาเรตา	๑๖๐/๒๒๙
[ภ]		มาโร	๑๖๐/๒๒๙
ภวคฺคำ	๗๖/๑๐๐	มิจฺฉาทิฏฺฐิ	๑๕๔/๒๒๓
ภวเนตฺติ	๑๖๑/๒๓๑	มุขวณฺโณ	๑/๒
ภวเนตฺตินิโรโธ	๑๖๒/๒๓๑	มูลคนฺธา	๑๐๒/๑๘๕
ภตฺตาภิหาโร	๙๖/๑๗๒	โมหกฺขโย	๒๓/๓๒
ภารนิกฺเขปนำ	๒๒/๓๑	[ย]	
ภารหาโร	๒๒/๓๑	ยุวา	๘๓/๑๒๖
ภาราทานำ	๒๒/๓๑	[ร]	
[ม]		รชโก	๘๙/๑๕๖
มณิสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒	รชนิยสณฺฐิตำ	๗๐/๙๖
มธุรกชาโต	๘๔/๑๒๗	รถสหสฺสานิ	๙๖/๑๗๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ราคกฺขโย	๒๓/๓๒	วิราโค	๑๖๐/๒๒๙
รุกฺขา	๙๓/๑๖๔	วิริยํ	๒๑๒/๒๕๗
รูปธาตุ	๓/๑๒	วิชฺชาคโต	๑๑๔/๑๙๔
รูปธาตุราควินิพนฺธํ	๓/๑๒	วิชฺชา	๔๗/๕๗
รูปนิโรโธ	๕๖/๗๑	วิญฺญาณนิโรโธ	๕๖/๗๔
รูปสมุทโย	๕๕/๗๑	วิญฺญาณสมุทโย	๕๖/๗๔
รูปี	๑/๓	วิญฺญาณํ	๑/๔
รูปียมยานิ	๙๖/๑๗๒	วิปฺปฏิสาโร	๘๗/๑๔๓
รูปี	๔๗/๕๗	วิสฺสฏฺฐิ	๙๐/๑๕๘
โรโค	๑๖๐/๒๒๙	วุฏฺฐานกุสโล	๖๖๔/๓๓๒
[ล]		วุฑฺโฒ	๑/๑
โลกธมฺโม	๙๔/๑๖๖	วูปสโม	๓๐/๓๘
โลโก	๘๑/๑๑๘	เวทนาธาตุ	๓/๑๒
โลณิกํ	๗๙/๑๐๖	เวทนาธาตุราควินิพนฺธํ	๓/๑๒
[ว]		เวทนาสมุทโย	๕๖/๗๒
วนาสยา	๗๘/๑๐๒	เวลามิกา	๙๖/๑๗๓
วยธมฺโม	๑๗๙/๒๔๐		
วโยอนุปฺปตฺโต	๑/๑	[ส]	
วตฺถโกฏิสหสฺานิ	๙๖/๑๗๒	สอุตฺตรจฺฉทานิ	๙๖/๑๗๒
วตฺถุวิชฺชาติรจฺฉานวิชฺชาย	๓๔๑/๒๙๙	สอุปายาโส	๒/๑๑
วาทานุปาโต	๒/๘	สปริพาโห	๒/๑๑
วาโม มคฺโค	๘๔/๑๓๐	สมณปณฺฑิตา	๒/๘
วาโยกายํ	๒๑๐/๒๕๔	สมาธิกุสโล	๖๖๒/๓๓๑
วาโย	๒๑๐/๒๕๔	สมาปตฺติกุสโล	๖๖๒/๓๓๑
วิทิสามุโข	๓๔๑/๒๙๘	สมุทยธมฺโม	๑๘๐/๒๔๐
วิมุตฺติ	๒๖/๓๕	สโม ภูมิภาโค	๘๔/๑๓๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สวิฑฺฒาโต	๒/๑๑	สตฺโต	๑๖๑/๒๓๐
สหธมฺมิโก	๒/๘	สทฺธานุสารี	๓๐๒/๒๗๙
สกฺกจฺจการี	๖๖๘/๓๓๕	สปฺปุริสภูมึ	๓๐๒/๒๗๙
สกฺกายทิฏฺฐิ	๘๒/๑๒๒	สมฺโพธิปรายโน	๑๐๙/๑๙๑
สกฺกายนิโรคามินี ปฏิปทา	๔๔/๕๔	สมฺมาทสฺสนํ	๑๖๐/๒๒๙
สกฺกายสมุทยคามินี ปฏิปทา	๔๔/๕๔	สลฺลํ	๑๖๐/๒๒๙
สงฺขารธาตุ	๓/๑๒	สสฺสติสมํ	๙๖/๑๗๐
สงฺขารธาตุราควินิพนฺธํ	๓/๑๒	สาตจฺจการี	๖๗๐/๓๓๖
สงฺขารนิโรโธ	๕๖/๗๓	สารคนฺธา	๑๐๒/๑๘๕
สงฺขารสมุทโย	๕๖/๗๓	สารคเวสี	๙๕/๑๖๘
สงฺขารา	๑/๔	สารตฺถิโก	๙๕/๑๖๘
สญฺญา	๑/๔	สารปริเยสนํ	๙๕/๑๖๘
สญฺญาธาตุ	๓/๑๒	สารมยานิ	๙๖/๑๖๒
สญฺญาธาตุราควินิพนฺธํ	๓/๑๒	สีฆโสตา	๙๓/๑๖๔
สญฺญานิโรโธ	๕๖/๗๒	สุขทุกฺขํ	๑๕๐/๒๒๐
สญฺญาสมุทโย	๕๖/๗๒	สุขทุกฺขี	๒๔๘/๒๗๑
สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธาชฺโฌสานา	๑๕๗/๒๒๕	สุขสยิตานิ	๕๔/๖๖
สญฺโญชนาภินิเวสวินิพนฺธา	๑๕๗/๒๒๕	โสพฺโภ ปปาโต	๘๔/๑๓๐
สตฺตาวาสา	๗๖/๑๐๐	โสวณฺณมยานิ	๙๖/๑๗๒
		[ห]	
		เหตุ	๑๘/๒๘

สุตฺตนฺตปิฏเก สํยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสํยุตฺตปาลิยา
อสาธารณนามานิ

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]	
อรญฺญกุฏิยํ (ปณฺณสาลายํ)	๘๖/๑๓๘
อวนฺตีสุ	๓/๑๑
อพฺภวลาหกา เทวา	๕๕๐/๓๑๗
[อา]	
อาทิจฺโจ	๑๐๒/๑๘๕
อายสฺมา อสฺสชิ	๘๘/๑๔๘
อายสฺมา เขมโก	๘๙/๑๕๐
อายสฺมา ฉนฺโน	๙๐/๑๕๗
อายสฺมา ราโธ	๗๑/๙๗
อายสฺมา วกฺกลิ	๘๗/๑๔๐
อายสฺมา สุราโธ	๗๒/๙๘
[อุ]	
อุณฺหวลาหกา เทวา	๕๕๐/๓๑๗
อุปฺปลํ	๙๔/๑๖๖
[ก]	
กสฺสปการาเม	๘๘/๑๔๘
กาสา	๙๓/๑๖๔
กาพสิลา (วิหาโร)	๘๗/๑๔๔
กาพานุสารี	๑๐๒/๑๘๕
กุรรฆเร (นคเร)	๓/๑๑
กุสา	๙๓/๑๖๔
[ค]	
คงฺคา นที	๙๕/๑๖๗
คนฺธพฺพกายิกา เทวา	๔๓๘/๓๑๒
[จ]	
จกฺกวตฺติ ราชา	๑๐๒/๑๘๕
จนฺทปฺปภา	๑๐๒/๑๘๕
จนฺทิมสุริยา	๒๐๖/๒๔๘
[ต]	
ติสฺโส ปิตุจฺฉาปุตฺโต	๘๔/๑๒๗
[ท]	
เทวทหํ นาม สกฺยานํ นิคโม	๒/๗
[น]	
นกุลปิตา (คหปติ)	๑/๑
[ป]	
ปทุมํ	๙๔/๑๖๖
ปจฺจนฺตภูเม ชนปเท	๒/๗
ปพฺพชา	๙๓/๑๖๔

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
ปุณฺฑริกํ	๘๙/๑๕๕
ปุณฺโณ นาม มนฺตานีปุตฺโต	๘๓/๑๒๖
[พ]	
พทริการาเม	๘๙/๑๕๐
พฺรหฺมา สหมฺปติ	๘๐/๑๑๐
[ภ]	
ภคฺเคสุ	๑/๑
เภสกฬาวเน	๑/๑
[ม]	
มหลิ ลิจฺฉวี	๖๐/๘๓
มาคณฺฑิยปญฺเห	๓/๑๑
มหากจฺจาโน (เถโร)	๓/๑๑
[ล]	
โลหิตจนฺทนํ	๑๐๒/๑๘๕
[ว]	
วลาหกกายิกา เทวา	๕๕๐/๓๑๗
วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก	๖๐๗/๓๒๒
วสฺสวลาหกา เทวา	๕๕๐/๓๑๗
วสฺสิกา	๑๐๒/๑๘๕
วาตวลาหกา เทวา	๕๕๐/๓๑๗
วีรณา	๙๓/๑๖๔
[ส]	
สิเนรุ ปพฺพตราชา	๙๙/๑๗๗
สีโห มิคราชา	๗๘/๑๐๓
สุสุมารคิเร (นคเร)	๑/๑
สูจิมุขี ปริพฺพาชิกา	๓๔๑/๒๙๘
[ห]	
หลิทฺทิกานิ (คหปติ)	๒/๑๑

สุตฺตนฺตปิฏกเ สำยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสำยุตฺตปาลิยา
คาถานำ ปฐมปาทา

คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก	คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก
โอกำ ปหาย อนิเกตสารี	๓/๑๒	ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา	๒๒/๓๑
โอกำ ปหาย อนิเกตสารี	๓/๑๒	ยทา พุทฺโธ อภิญฺญาย	๗๘/๑๐๔
นโม เต ปุริสาชญฺญ	๗๙/๑๑๐	สุขิโน วต อรหนฺโต	๗๖/๑๐๑
เผณปิณฺฑูปมำ รูปำ	๙๕/๑๖๙		

สุตฺตนฺตปิฏกเ สำยุตฺตนิกายสฺส
ขนฺธวารวคฺคสำยุตฺตปาลิยา
ธมฺมปฺปเภโท

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก	ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
[ทุกำ]		พีชชาตานิ	๖๖๒/๓๓๑
ทิฏฐิโย	๔๖/๕๖	[ฉกฺกำ]	
		เจตนากายา	๕๖/๗๓
[ติกำ]		วิญฺญาณกายา	๕๖/๗๓
อกุสลวิตกฺกา	๘๐/๑๑๒	เวทนากายา	๕๖/๗๒
ติวิธูปปริกฺขี	๕๗/๗๔	สญฺญากายา	๕๖/๗๒
นิรุตฺติปถา	๖๒/๘๖		
[จตุกฺกำ]		[สตฺตกำ]	
อนฺตา	๑๐๓/๑๘๗	กายา	๒๑๓/๒๖๐
ฌายี	๖๖๒/๓๓๑	สตฺตฏฐานกุสโล	๕๗/๗๔

คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ*

๑.	สมเด็จพระพุฒาจารย์	วัดสระเกศ	ประธานกรรมการ
๒.	พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร	รองประธานกรรมการ
๓.	พระพรหมเวที	วัดไตรมิตรวิทยาราม	รองประธานกรรมการ
๔.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	กรรมการ
๕.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	กรรมการ
๖.	พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๗.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๘.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	กรรมการ
๙.	พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๑๐.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	กรรมการ
๑๑.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	กรรมการ
๑๒.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๑๓.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	กรรมการ
๑๔.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	กรรมการ
๑๕.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	กรรมการ
๑๖.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	กรรมการ
๑๗.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	กรรมการ
๑๘.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	กรรมการ
๑๙.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	กรรมการ
๒๐.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	กรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘** มติที่ ๕๐๙/๒๕๔๘ เรื่อง ขอความเห็นชอบรายนามคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๔๕** มติที่ ๓๕๗/๒๕๔๙ เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ แทนกรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง

๒๑. พระราชวชิราภรณ์ วัดพระเชตุพนฯ กรรมการ
๒๒. พระราชวชิรโมลี วัดสวนพลู กรรมการ
๒๓. พระราชปริยัติวิลก วัดประยุรวงศาวาส กรรมการ
๒๔. พระราชเมธี วัดราชนัดดาราม กรรมการ
๒๕. พระราชโมลี วัดจักรวรรดิราชาวาส กรรมการ
๒๖. พระราชวรมุนี วัดดุสิดาราม กรรมการ
๒๗. พระราชวิสุทธิโมลี วัดมหาธาตุฯ กรรมการ
๒๘. พระราชวรเมธี วัดเทพธิดาราม กรรมการ
๒๙. พระราชสุธี วัดเทวราชกุญชร กรรมการและเลขานุการ
๓๐. พระราชกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรฯ กรรมการ
๓๑. พระราชปฏิภาณโสภณ วัดราชโอรสาราม กรรมการ
๓๒. พระศรีวิสุทธิมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรรมการ
๓๓. พระศรีรัชมงคลเมธี วัดอาวุธวิกสิตาราม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔. พระปริยัติกวี วัดปากน้ำ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕. พระเมธีวราลงกรณ์ วัดชนะสงคราม กรรมการ
๓๖. พระศรีวิสุทธาภรณ์ วัดบรมนิวาส กรรมการ
๓๗. พระมหานายก วัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการ
๓๘. พระอมรโมลี วัดปทุมวนาราม กรรมการ
๓๙. พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการ
๔๐. พระมหารังษี เขมวีโร ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ กรรมการ
๔๑. พระมหาวินัย ถิรวินโย ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร กรรมการ
๔๒. นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓. นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔. นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕. นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง พิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกฯ*

๑.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	ประธานอนุกรรมการ
๒.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	อนุกรรมการ
๓.	พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ	อนุกรรมการ
๔.	พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู	อนุกรรมการ
๕.	พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส	อนุกรรมการ
๖.	พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ	อนุกรรมการ
๗.	พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม	อนุกรรมการ
๘.	พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส	อนุกรรมการ
๙.	พระมหานายก	วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ
๑๐.	พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม	อนุกรรมการ
๑๑.	พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ	อนุกรรมการ
๑๒.	พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร	อนุกรรมการ
๑๓.	พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่** ๑๗/๒๕๔๕ มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก*

๑.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	ที่ปรึกษา
๒.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	ประธานคณะทำงาน
๓.	พระธรรมปริยัติเวที	วัดพระปฐมเจดีย์	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	รองประธานคณะทำงาน
๕.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	รองประธานคณะทำงาน
๖.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	รองประธานคณะทำงาน
๗.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๘.	พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๙.	พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑.	พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม	คณะทำงาน
๑๒.	พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๓.	พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง	คณะทำงาน
๑๔.	พระเมธีปริยัติวิบูล	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๕.	พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๖.	พระสุธีรัตนาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	คณะทำงาน
๑๗.	พระศรีปริยัติโมลี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๑๘.	พระกิตติสารเมธี	วัดดาวดึงษาราม	คณะทำงานและเลขานุการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๑๙. พระมหาอิทธิยาวุธ ธีรวโร ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ

๒๐. พระมหาวัชระ จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ

๒๑. พระมหาชลอ ปิยาจาโร ป.ธ. ๙ วัดชนะสงคราม คณะทำงาน

๒๒. พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม ป.ธ. ๙ วัดดุสิดาราม คณะทำงาน

๒๓. พระมหาอุดม สารเมธี ป.ธ. ๙ วัดทองนพคุณ คณะทำงาน

๒๔. นายประสิทธิ์ แสงทับ นักวิชาการภาษาโบราณ ๘ คณะทำงาน

๒๕. นายสำรวย นักการเรียน นักวรรณศิลป์ ๗ คณะทำงาน

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก*

๑.	พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ			ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ			รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระราชวิริยาลังการ	วัดปากน้ำ			คณะทำงาน
๔.	พระราชสุตาภรณ์	วัดปากน้ำ			คณะทำงาน
๕.	พระปริยัติกวี	วัดปากน้ำ			คณะทำงาน
๖.	พระปิฎกโกศล	วัดปากน้ำ			คณะทำงานและเลขานุการ
๗.	พระวิเชียรกวี	วัดปากน้ำ			คณะทำงาน
๘.	พระมหามนตรี	ขนฺติสาโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๙.	พระมหาประนอม	กิตฺติปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๐.	พระมหาสมจินต์	สมฺมาปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๑.	พระมหาบุญชู	กิตฺติโชติโก	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๒.	พระมหาจรัญ	วิจารณเมธี	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๓.	พระมหาทองดี	ปญฺญาวชิโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๔.	พระมหาเสนาะ	กิตฺติเสโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๕.	พระมหาครรชิต	สุชิตคนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๖.	พระมหาวัฒน์พร	อภิวฑฺฒโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๗.	พระมหาชำนาญ	มหาชาโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาหวน	ยสาโส	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๙.	พระมหาสมาน	มโนพนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก*

๑.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	คณะทำงาน
๕.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	คณะทำงาน
๖.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	คณะทำงาน
๗.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงาน
๘.	พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส	คณะทำงาน
๙.	พระราชเวที	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชปฏิภาณโสภณ	วัดราชโอรสาราม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๑.	พระราชสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๒.	พระสุธีธรรมนุวัตร	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๓.	พระศรีวิสุทธิโกศล	วัดเพชรสมุทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔.	พระวิสุทธิธีรพงศ์	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕.	พระศรีศาสนวงศ์	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖.	พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ. ๘	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗.	พระมหาสมลักษณ์ คนฺธสาโร ป.ธ. ๘	วัดท่ามะโอ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร ป.ธ. ๖	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๑๙.	พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๒๐.	นายนิมิตร โพธิพัฒน์		คณะทำงาน
๒๑.	ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล		คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

เจ้าของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้จัดทำ คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก
คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง

ที่ปรึกษา
พระพรหมสุธี วัดสระเกศ
พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม
พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรณาธิการ พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙)

คณะบรรณาธิการ/ประสานงาน
พระศรีรัชมงคลเมธี (ประนต กิตฺติวฑฺฒโน ป.ธ. ๙)
พระปริยัติกวี (สุบิน ธีรวโส ป.ธ. ๙)
นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙
นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙
นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙
นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕